

**T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAFKAS DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİM DALI
ÇERKEZ DİLİ VE EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**KOCAELİ-KARTEPE-UZUNTARLA
MAHALLESİ MONOGRAFİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mesude Çetinbaş

**Düzce
Mart, 2022**

**T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAFKAS DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİM DALI
ÇERKEZ DİLİ VE EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**KOCAELİ-KARTEPE-UZUNTARLA
MAHALLESİ MONOGRAFİSİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mesude Çetinbaş**

**Tez Danışmanları:
Prof. Dr. Mira Khachemizova
Dr. Memduh Ceylan**

**Düzce
Mart, 2022**

**ТР
ДЮЗДЖЭ УНИВЕРСИТЕТ
МАГИСТРЭ ШІЭНЫГЪЭ ИНСТИТУТ
КАВКАЗЫБЗЭХЭМРЭ КУЛЬТУРЭХЭМРЭ
ЯКЪУТЭМАШЪХЪ АДЫГАБЗЭМ ЫКІИ ЛИТЕРАТУРЭМ
ИМАГИСТРЭ ІОФШАГЪ**

**КОДЖАІЭЛИ-КАРТЕПЭ-ІУЗУНТАРЛА
ХЪАБЛЭМЭ ЯТАРИХЪ**

**МАГИСТРЭ ІОФШІЭН
Месуде Четинбаш**

**УпчІэжьэгъухэр:
д-р, проф. ХьакІэмыз Мир
д-р Мемдухъ Джейлан**

**Дюзджэ
Гъэтхапэ, 2022**

Mesude Çetinbaş
Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Mart, 2022

KOCAELİ-KARTEPE-UZUNTARLA
MAHALLESİ MONOGRAFİSİ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafından Kafkas Dilleri ve Kùltürleri Anabilim Dalında oy birliğı ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Akademik Unvanı, Adı-Soyadı(İmza)

Üye Akademik Unvanı, Adı-Soyadı.....(İmza)

Üye Akademik Unvanı, Adı-Soyadı.....(İmza)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2022

Prof. Dr. Zafer AKBAŞ
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu araştırma, 1879 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İzmit Sancağı'ndaki Uzuntarla yöresine yerleştirilen Çerkezlerin yaşamlarının konu alındığı monografik bir çalışmadır.

Bu çalışma ile Uzuntarla köyünün kuruluşundan başlanılarak günümüze kadar olan sosyo-kültürel ve ekonomik yaşama ilişkin gelenek ve göreneklere, süreç içindeki değişimlere değinilmiştir.

Kuşkusuz sosyo-kültürel değişim ve dönüşümler, toplumlara bazı kazanımlar getirirken, bazı kayıplar da verdirmektedir. Değişimlerin bazı sonuçları olağan görülürken, toplumların temelini teşkil eden bazı sosyo kültürel değişimler de toplumları dil ve kültürlerinden uzaklaştırmaktadır. Bu çalışmada da değişimlerin etkisi gösterilmeye çalışılmıştır.

Her çalışmada, araştırmacıya katkı sağlayan kişiler vardır. Bu çerçevede, araştırmanın her aşamasında bana destek olan, görüşleriyle yönlendiren, yazılarımı düzelten değerli tez danışmanlarım Prof. Dr. Mira Haçemizova ve Dr. Memduh Ceylan'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca yüksek lisans programında dil, kültür ve edebiyat alanında yetişmemi sağlayan değerli hocalarım Doç. Dr. Mira Vunerekova, Doç. Dr. Ruzana Doleva, Dr. Öğretim Üyesi Fehmi Altın ve Dr. Öğretim Üyesi Yusuf Şen'e teşekkür etmek istiyorum.

Araştırmaya verdikleri desteğin yanı sıra çeşitli bilgi ve belgelerle çok değerli katkılar sağlayan ve burada isimlerini tek tek sayma olanağı bulamadığım köyümüzün kaynak kişilerine teşekkür etmeden geçemezdim. Öte yandan, tezimizde kullandığımız Osmanlıca yazılmış belgeleri günümüz Türkçesine çevirerek bana yardım eden Prof. Dr. Fethi Güngör'e de teşekkür borçluyum.

Mesude Çetinbaş
Düzce, Mart, 2022

ÖZ

KOCAELİ-KARTEPE-UZUNTARLA MAHALLESİ MONOGRAFİSİ

ÇETİNBAŞ, Mesude

Yüksek Lisans, Kafkas Dilleri ve Kùltürleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mira Haçemizova

Mart 2022, xxii+189 sayfa

Uzuntarla Köyü, 1864 yılında Ruslar tarafından Çerkezya'dan sürgün edilip Osmanlı İmparatorluğu tarafından Balkanlara yerleştirilen, ancak 93 harbi adı verilen Osmanlı-Rus savaşından (1877-1878) sonra tekrar sürgün edilen Çerkezler tarafından kurulmuştur. İlk olarak 1879 tarihinde Hacemko Murat ve ailesi Uzuntarla isimli alana yerleştirilmiş, Balkanlar'dan gelen diğer Çerkez ailelerin de bu aileye katılması ile 17 hane olarak Uzuntarla köyü kurulmuştur. Kocaeli-Kartepe-Uzuntarla Mahallesi Monografisi adını taşıyan bu araştırma belgesel tarama, görüşme ve gözlem teknikleri kullanılarak yapılmıştır. Bu araştırma ile Çerkezlerin yerleşiminden önce, yörenin coğrafi konumu, köyün ilk kuruluş aşaması, sosyo-kùltürel ve ekonomik yapısı, zaman içerisindeki değişimi, teknolojik gelişmeler ile yaşam biçimlerindeki dönüşümler ve etkileyen faktörler detaylı olarak incelenmiştir. Bunun yanı sıra, köyde Osmanlı devleti döneminde başlayan eğitim konusuna değinilmiş, birinci dünya savaşı döneminde çeşitli cephelerde savaşarak şehit düşen ve gazi olanlar tespit edilmiştir. Köyün maddi-manevi halk kùltürü ürünleri, kendi bütünlüğü içinde derlenerek, bilimsel bir yöntemle amaçlar doğrultusunda değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çerkezya, çerkez, Ançok-Hacemko hable, khabze, monografi.

КУПКЫРЫПУ

КОДЖАГЭЛИ-КАРТЕПЭ-ЛУЗУНТАРЛА ХЬАБЛЭХЭМ ЯСОЦИАЛЬНЭ-КУЛЬТУРНЭ ШЫПАКИ

ЧЕТИНБАШ, Месуде

Магистрэ, Кавказыбзэхэмрэ культурэхэмрэ якьутэмашьхь

Упчлэжьэгьухэр: д-р, проф. Хьаклэмыз Мир, д-р Джейлан Мемдухь

Гьэтхапэ 2022, ххii+189 нэклубгьу

Черкесхэр 1864-рэ гьэм, Урысхэм ашыгыэ лъэпкь гьэклэдыныгьэмрэ Хэку ифыныгьэшхомрэ япхыгьэу Кавказым кьызырагьэкыхэм, Османлы Къэралыгьом Балканым ригьэлыстэгьагьэх. Ау, Османлы-Рус заом (1877-1878) нэужым, джыри зэ, зышыпсэухэрэр арагьэбгыни, мы чыплэу «лузунтарла» зыплэм кьуаджэ шагьэуцужьыгьагь. Апэ дэдэ, 1879-рэ гьэм, Хьаджэмыкьо Мурат иунагьо мы чыплэм шытысыгьагь. Мы унагьомрэ Балканым кьырагьэкыхгьэ адрэ черкес унагьохэмр зэхэтхэу, унэгьо 17 хьухэу, Хьаджэмыкьохьэблэ кьуаджэр агьэуцугь. Мы кьуаджэм охьтэ зэфэшхьафхэм кьэклэогьэ пэмыкл черкес ллакьохэри дагьэлтыстагь, ахэмэ якьэклон 1916-рэ гьэ нэсы ыукьудынигь. Коджалэли-Картепе-лузунтарла хьаблэмэ яхьылэгьэ мы тиушэтын тшы зэхьум дгьэфедагьэх: лузунтарла кьуаджэр апэ дэдэ зэрагьэуцугьэм кьышегьэжьагьэу зэфэхьысыгьэу шылэ документациехэр, зэдэгущылэгьоу адэтшыгьэхэр, клэлыпльэн техникэхэр. Кьуаджэм исоциальнэ-культурнэ псэуклэ, Черкес лъэпкьыцлэхэр дгьэнэфэшьуным фэшл, адыгэбзэ жэрылуабзэм изытет шыпкьэм тетэу кьэдгьэлэгьоным пае мы зыужьыныгьэхэр зыльэгьугьэу шыт анахьыжхэу ньдэльфыбзэр дэгьоу зышлэу шыт нэбгырэ 69-рэ хьурэмэ гущылэгьу тафэхьугь. Ащ пае, унагьо пэпчь кьэткиухьагь, зы нахьыж, е тлу-шы горэмэ тадэгущылэзэ камерым тетхагьэх. Ащ фэдэу, лъэпкь культурэм шыщэу, фольклорым ехьылэгьэ шлэн-кьэбархэри зэфэтхьысыгьэх. Арэу, мы кьызлэклэдгьэхьэгьэ шлэнхэр тиушэтын имурадым диштэхэу кьэдгьэлэгьуагьэх ыкли ти тез лэжыгьэ научно-методическэ шыклэу илэн фаем тетэу, мэхьанэ зилэ зы монографие лофшлэнэу дгьэпсыгьэ.

Гущылэ лунклыбзэхэр: Черкесия, черкес, Анцокьо-Хьаджэмыкьо хьаблэ, хабзэ, монографие.

ABSTRACT

ÇETİNBAŞ, Mesude

Master of Science, Department of Caucasian Languages and Cultures

Thesis Advisors: Prof. Dr. Mira Haçemizova, Dr. Memduh Ceylan

March 2022, xxii+189 page

Uzuntarla Village was founded by Circassians who were exiled from Circassia by the Russians in 1864 and settled in the Balkans by the Ottoman Empire, but were exiled again after the 1877-1878 Ottoman-Russian war, called the 93 war. For the first time, Hacemko Murat and his family were settled in an area called Uzuntarla, and Uzuntarla village was established as 17 households with the addition of other Circassian families from the Balkans to this family. This research, named Kocaeli-Kartepe-Uzuntarla Mahallesi Monography, was carried out using documentary scanning, interview and observation techniques. With this research, before the settlement of the Circassians, the geographical location of the region, the first foundation stage of the village, its socio-cultural and economic structure, its change over time, technological developments and transformations in their lifestyles and the affecting factors were examined in detail. In addition, the subject of education, which started in the Ottoman state in the village, was mentioned, and those who became martyrs and veterans by fighting on various fronts during the First World War were identified. The material and moral folk culture products of the village were compiled in their own integrity, evaluated and interpreted in accordance with the aims with a scientific method.

Kewwords: Circassia, Circassian, Ancok-Hacemko Hable, Khabze, Monograph.

İTHAF

Anadilim Çerkesçeyi öğrenmemi sağlayan rahmetli babam Thağapsov Rıfat ve annem Koblı Behice, dedem Koblı İlyas ve teyzem Koblı Bedriye'ye ithafen...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	vii
ÖZ.....	viii
КУПКИРЫЙУ	ix
ABSTRACT	x
İTHAF.....	xi
İÇİNDEKİLER	xii
ДӘТХӘР	xvi
TABLÖLAR LİSTESİ.....	xxi
ТАБЛИЦӘХӘМ ЯТХЬАП	xxii
1. GİRİŞ	1
1.1. Kuramsal Yaklaşım ve Uzuntarla Köyü Tarihçesi.....	1
1.2. Kocaeli'nin Tarihçesi.....	6
1.3. Çerkezler Hakkında Genel Bilgiler.....	7
1.4. Problem	10
1.5. Araştırmanın Amacı.....	12
1.6. Araştırmanın Önemi.....	14
1.7. Araştırmanın Varsayımları.....	15
1.8. Araştırmanın Sınırlılıkları	15
1.9. Tanımlar	16
2. LİTERATÜR.....	17
3. YÖNTEM.....	20
3.1. Araştırma Modeli	20
3.2. Evren ve Örneklem	20
3.3. Veri Toplama Araçları	21
3.4. Verilerin Toplanması	21
3.5. Verilerin Analizi	22
4. KOCAELİ- KARTEPE-UZUNTARLA MAHALLESİ MONOGRAFİSİ İLE İLGİLİ BULGULAR VE YORUMLAR	23
4.1. Kaynak Kişilerin Sosyo-Demografik Özellikleri.....	23
4.2. Uzuntarla Köyünün Kuruluşu ve Yerleşimi.....	25
4.3. Uzuntarla Köyünün Adı ile Yaşam Alanlarına Verilen İsimler	29

4.3.1. Köyün Adı.....	29
4.3.2. Uzuntarla Köyündeki Çerkezce Yer Adları	31
4.4. Uzuntarla Köyüne Yerleşen Aileler	32
4.4.1. İlk Yerleşen Aileler	32
4.4.2. Diğer Vilayetlere Yerleşip, Sonradan Yer Değişikliği Yapan Ailelere İlişkin Bilgiler	34
4.4.3. Köyler Arası İkamet Değişiklikleri	35
4.4.4. Uzuntarla Köyüne 1900’lü Yıllardan Sonra Çerkezya’dan Gelen Aileler.....	36
4.5. Köye Yerleşen Ailelerin Nereden Geldiği ve Yanlarında Getirdikleri Eşyalara Dair Bulgular	38
4.5.1. Ailelerin Geldikleri Yer İle İlgili Bilgiler	38
4.5.2. Göç Sırasında Getirilen Eşyalar	38
4.6. Uzuntarla Köyünün Coğrafi Konumu ve Kuruluş Aşaması	40
4.6.1. Ev Sahibi Olma Süreçleri.....	43
4.6.2. İlk Yerleşim Dönemlerinde İhtiyaçların Temin Edilmesi.....	44
4.6.3. Köyün İlk Kuruluşunda Yaşam Koşullarından Dolayı Meydana Gelen Ölümlemler	45
4.6.4. Uzuntarla Köyünün Sınırlarının Belirlenmesi	45
4.6.5. Uzuntarla Köyünde Sınır Kavgaaları.....	47
4.6.6. Kurtuluş Savaşı Öncesinde Uzuntarla Köyünde Meydana Gelen Asayiş.....	48
Sorunları.....	48
4.6.7. İzmit’in Düşman İşgaline Uğradığı Dönemde Uzuntarla Köyü.....	50
4.6.8. Uzuntarla Köyünde Eğitim ve Öğretim	50
4.6.9. Köyde İlk Mescid.....	51
4.6.10. Köyde İlk Mezarlık	52
4.6.11. Köyde Salgın Hastalıklar	53
4.6.12. Köyde İlk Doğum ve İlk Ölüm	53
4.7. Uzuntarla Köyünde Ekonomik Yaşam	54
4.7.1. Ürün Saklama Koşulları.....	56
4.7.2. Köyde Hayvancılık	56
4.7.3. Hayvanlarda Görülen Hastalıklar ve Tedavi Şekilleri	57
4.7.4. Meyvecilik ve Sebzeçilik	58
4.7.5. Diğer Meslekler ve Ekonomik Yaşam Biçimleri	59
4.8. Uzuntarla Köyünde Sosyo-Kültürel Yaşam.....	61
4.8.1. Doğum Öncesi ve Sonrası Gelenekler ve İnanışlar.....	61
4.8.2. Evlilik İle İlgili Geleneksel Uygulamalar	62

4.8.3. Boşanma.....	67
4.9. Askerlik ile İlgili Gelenekler.....	68
4.9.1. Asker Uğurlama ve Karşılama ile İlgili Gelenekler ve Uygulamalar	68
4.9.2. Savaşlarda Şehit Olanlar	69
4.9.3. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda Gazi Olanlar	69
4.10. Aile, Akrabalık, Komşuluk ve Misafirlik İlişkileri.....	70
4.10.1. Köyde Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri	70
4.10.2. Büyükanne ve Büyükbabaların Aile İçinde Uyguladıkları Örf, Adet ve	71
Gelenekler	71
4.10.3. Kadınların Aile İçerisindeki Konumları.....	72
4.10.4. Misafir Ağırlama.....	72
4.11. Yemek Kültürü.....	74
4.12. Uzuntarla Köyünde Özel Günler ve Eğlenceler.....	75
4.12.1. Milli Bayramlarda Uzuntarla Köyünde Yapılan Törenler	75
4.12.2. Özel Günler ve Törenler	75
4.12.3. Köyde Yapılan Oyunlar ve Eğlenceler	76
4.13. Halk Edebiyatı	76
(Çerkez İsimleri, Atasözleri, Masal, Efsane, İlahi, Ağıt, Şiir, Mani, Çocuk Ninnileri ve Bilmeceler).....	76
4.13.1. Çerkezce Erkek ve Kadın İsimleri	77
4.13.2. Çerkezce Atasözleri	77
4.13.3. Çerkez Masalı	78
4.13.4. Çerkez Efsanesi.....	79
4.13.5. Çerkezce Ağıt.....	79
4.13.6. Çerkezce Şiir.....	80
4.13.7. Çerkezce Bilmece	81
4.14. Kuşaktan Kuşağa Aktarılmış, Yaşanmış Aşklar ve Hikayeleri.....	82
4.15. Büyüklerin Küçüklere Verdiği Öğütler.....	82
4.16. Çerkezce Söylenen Dua ve Beddualar	83
4.16.1. Çerkezce Dualar	83
4.16.2. Çerkezce Beddualar	83
4.17. Halk Hekimliği ve İnanışlar	84
4.17.1. Hastalıkların Tedavisi	84
4.17.2. Dua, Kurşun Dökme, Muska İle Tedavi	85

4.17.3. Mevsimler, Cemreler, Gökyüzü ile İlgili İnanışlar	86
4.17.4. Yağmur Duası	87
4.18. Hayvanların Tedavisi ve İnanışlar	88
4.18.1. Hayvanlar ile İlgili İnanışlar	89
4.19. Müzik, Halk Dansları, Spor ve Dernek Faaliyetleri.....	90
4.19.1. Müzik	90
4.19.2. Uzuntarla Köyüne İlişkin Beste	91
4.19.3. Halk Dansları	92
4.19.4. Spor Faaliyetleri.....	92
4.19.5. Dernekler ve Yürütülen Faaliyetler.....	93
4.20. El Sanatları, Giyim ve Kuşam.....	94
4.20.1. El Sanatları.....	94
4.20.2. Günümüzde El Sanatlarına Yönelik Çalışmalar	95
4.20.3. Dikiş, Nakış İşleri ve Çeyizler	95
4.20.4. Giyim Kuşam	95
4.21. Ulaşım ve İletişim Araçları	96
4.21.1. Haberleşme ve İletişim Araçları	97
4.22. Uzuntarla Köyünde Dini Yaşam	97
4.22.1. Ramazan Orucu ve Bayramı	99
4.22.2. Kurban Bayramı.....	100
4.22.3. Hac ile İlgili Uğurlama ve Karşılama Gelenekleri.....	101
4.23. Ölüm ve Cenaze ile İlgili İnanışlar ve Uygulamalar.....	101
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	104
5.1. Özet	104
5.2. Değerlendirme.....	112
5.3. Öneriler	113
6. АДЫГАБЗЭКІӘ КУПКЫРЬПУ	115
7. KAYNAKÇA.....	136
Rusça Kaynaklar.....	139
8. EKLER	140

ДЭТХЭР

Нэжлүбгү

ГУЩЫАПЭР	vii
КУПКЫРЫПОР	viii
ÖZ	ix
ABSTRACT	x
ЗЫФЭГЪЭХЪЫГЪЭР	xi
İÇİNDEKİLER	xii
ДЭТХЭР	xvi
TABLOLAR LİSTESİ	xxi
ТАБЛИЦЭХЭМ ЯТХЬАП	xxii
1. ПЭУБЛЭР	1
1.1. Теорие екллакэмрэ лүзунтарла кбүджэм итарихъымрэ	1
1.2. Коджалэлим итарихъ	6
1.3. Черкесхэм яхьылэгъэ шлэн пстэури	7
1.4. Зэхэфыгъэн фэе Юфыгъор	10
1.5. Ушэтыным имурад	12
1.6. Ушэтыным имэхъан	14
1.7. Ушэтыным ипэшлорыгъэшъ (гипотез)	15
1.8. Ушэтыным игъунапкъ	15
1.9. Терминхэр	16
2. ЮФШЭНЫМ ЕХЬЫЛЭГЪЭ УШЭТЫНХЭР	17
3. ЕКЮЛЭКІЭ ШЫКІ	20
3.1. Ушэтыным ишапхъ	20
3.2. Ушэтыным икбэкляплэрэ кбыхэхыгъэ щысэхэмрэ	20
3.3. Материал зэгъэулу лэмэ-псымэхэр	21
3.4. Материалым иугъоин	21
3.5. Материалым изэхэфын	22

4. КОДЖАИЭЛИ-КАРТЕПЕ-ЛУЗУНТАРЛА ХЪАБЛЭМЭ ЯТАРИХЪ УШЭТЫНЫМ КЪЫТЫГЪЭХЭР ЫКИИ ЕПЛЪЫКИЭХЭР	23
4.1. Источникхэм/тыздэгущылэгъэ цыфхэм ясоциальнэ-демографическэ нэшанэхэр	23
4.2. Лузунтарла къуаджэм игъэуцунырэ иыстыклэмрэ	25
4.3. Лузунтарла къуаджэм ыцлэрэ, ипсэуплэхэм аратыгъэ цлэхэмрэ.....	29
4.3.1. Къуаджэм ыцлэ.....	29
4.3.2. Лузунтарла къуаджэм черкесыцлэ зилэ ичылплэхэр	31
4.4. Лузунтарла къуаджэм дэлыстагъэ унагъохэр	32
4.4.1. Апэ дэдэ дэлыстагъэ унагъохэр.....	32
4.4.2. Пэмыкл вилаетхэм/чылплэхэм дэлыстагъэу нахъ ыужыклэ Зичылплэр зэблэзыхъужыгъэ унагъохэм яхыллэгъэ шлэнхэр	34
4.4.3. Къуаджэхэм азыфагу щыклогъэ чылплэ зэблэхъуныгъэхэр/ кощынхэр	35
4.4.4. 1900-рэ гъэ нэужым лузунтарла къуаджэм Кавказым кыкклэу къэклогъэ унагъохэр	36
4.5. Къуаджэм къыдэлыстагъэ унагъохэр къыздыкыгъэмрэ ахэм къыздахыгъэ псэуалъэхэмрэ/хъапщыпхэмрэ яхыллагъэу дгъотыгъэ шлэнхэр	38
4.5.1. Унагъохэр къыздыкыгъэ чылплэмэ яхыллэгъэ шлэнхэр.....	38
4.5.2. Къэкошыхэ зэхъум къыздахыгъэ псэуалъэхэр/хъапщыпхэр.....	38
4.6. Лузунтарла къуаджэм игеографическэ чылплэмрэ игъэуцуны этапхэмрэ.....	40
4.6.1. Унэ ялэ зэрэхъугъэ этапхэр.....	43
4.6.2. Къуаджэм апэ дэдэ къыздэлыстагъэхэ уахътэм ящыклагъэхэр/зыфэныкьохэр зэрызэрагъэгъотыгъэр	44
4.6.3. Къуаджэр загъэуцуклэм псэуклэ кыным епхыгъэу къыщыхъугъэ ллэныгъэхэр	45
4.6.4. Лузунтарла къуаджэм игъунапкъэхэр зэрагъэнэфагъэр	45
4.6.5. Лузунтарла къуаджэм къыщыхъугъэ гъунапкъэ зэшлуанэхэр	47
4.6.6. Куртулуш заом ыпэклэ лузунтарла къуаджэм къыщыхъугъэ щынэгъо проблемэхэр	48

4.6.7. Измит пым зылэкэфэгэ лэханэм луунтарла кьуаджэр.....	50
4.6.8. Луунтарла кьуаджэм дэль шлэн-гьэсэныгэр	50
4.6.9. Кьуаджэм дашлахыгэ апэрэ мэшытыр.....	51
4.6.10. Кьуаджэм иапэрэ кьэхалэр	52
4.6.11. Кьуаджэм кышыхугэ уз зэлпаххэр	53
4.6.12. Кьуаджэм апэ дэдэ кышалфыгэмрэ апэ дэдэ шылагэмрэ	53
4.7. Луунтарла кьуаджэм иэкономическэ псэуклэр	54
4.7.1. Кьырахылыжыгэ лэжыгэхэр зэрагэылыжыгэ- зэраухумэжыгэ шыклэр	56
4.7.2. Кьуаджэм былым зэрэсахугэр	56
4.7.3. Блымхэм яузхэмрэ ахэр зэрагэхужыгэмрэ	57
4.7.4. Пхэшхэмышхэхэмрэ, хэтэрыклхэмрэ якьэгэклын	58
4.7.5. Адрэ сэнэхатхэмрэ экономическэ псэуклэ лэужыгэхэмрэ	59
4.8. Луунтарла кьуаджэм исоциальнэ-экономическэ псэуклэр	61
4.8.1. Сабыир кьамыльф ыпэ, кьалфыгэ нэужым япхыгэ хабзэхэмрэ шлошхэмрэ	61
4.8.2. Кьызэрэшэным ехылыгэ хабзэхэмрэ шыклэхэмрэ.....	62
4.8.3. Зэрытлупшыжын	67
4.9. Дзэ кьулыкьушлэм ехылыгэ хабзэхэр	68
4.9.1. Дзэм клорэр зэрэрэгьажэмрэ кьызэрырагэблэгэжымырэ Яхылыгэ хабзэхэмрэ шыклэхэмрэ.....	68
4.9.2. Заохэм шехид кышыхугэхэр	69
4.9.3. Апэрэ Дунай Заомрэ Куртулуш Заомрэ улагэ кышыхугэхэр ..	69
4.10. Унагэо, лахылы, гьунэгэу икли хьаклэ зэфыцытыклэ, Зэдзеклуаклэхэр	70
4.10.1. Кьуаджэм дэль лахылы, гьунэгэу зэфыцытыклэхэр	70
4.10.2. Нэнэжэ, тэтэжхэм унэгэо клоцым щызэрахэу щыт хабзэхэр ...	71
4.10.3. Бзылфыгэхэм унэгэо клоцым шырылэ чыплэр.....	72
4.10.4. Хьаклэр зэрагэхьаклэрэр.....	72
4.11. Шхын, шхэн культурэр	74
4.12. Луунтарла кьуаджэм имэфэклхэмрэ ипчыхэзэхьарэхэмрэ/зэщ зытегьэунхэмрэ зэрэашырэ	75

4.12.1. Къэралыгъом имэфэкӀхэм яхьыллагъэу Ӏузунтарла къуаджэм шашырэ фэлофашӀэхэр	75
4.12.2. МэфэкӀхэмрэ фэлофашӀэхэмрэ	75
4.12.3. Къуаджэм шашырэ джэгухэмрэ зэщ зытегъэунхэмрэ	76
4.13. ӀорыӀуатэр/народнэ литературэр	76
4.13.1. АдыгабзэкӀэ бзыльфыгъэ, хьульфыгъэ цӀэхэр	77
4.13.2. АдыгабзэкӀэ гущылэжъхэр	77
4.13.3. АдыгабзэкӀэ пшысэхэр	78
4.13.4. АдыгабзэкӀэ эпосыр	79
4.13.5. АдыгабзэкӀэ гыбзэхэр	79
4.13.6. АдыгабзэкӀэ усэхэр	80
4.13.7. АдыгабзэкӀэ хырыхыхьэхэр	81
4.14. КӀэблэхэм зэфалотэжъэу щыт шӀульэгъуныгъэ къэбархэр	82
4.15. Нахьыжъхэм нахьыкӀэхэм аратырэ ушгъыхэр	82
4.16. АдыгабзэкӀэ къалорэ дыухьэхэмрэ бгыбзэхэмрэ	83
4.16.1. АдыгабзэкӀэ дыухьэхэр	83
4.16.2. АдыгабзэкӀэ бгыбзэхэр	83
4.17. Народнэ/лъэпкӀэ ӀзакӀэхэмрэ шӀошъхъуныгъэхэмрэ	84
4.17.1. Узхэр зэрагъэхъужьырэр	84
4.17.2. Дыухьэ, щэ теутхэн, амулеткӀэ еӀзакӀэхэр	85
4.17.3. Илъэс лъэхъэнэхэм, джемрэхэм, уашъом ЯхьылӀэгъэ шӀошъхъуныгъэхэр	86
4.17.4. Ошх дыухьэ	87
4.18. Былымхэр зэрагъэхъужьырэ ӀорыӀуатэхэр	88
4.18.1. Былымхэм яхьылӀэгъэ шӀошъхъуныгъэхэр	89
4.19. Музыкэ, лъэпкӀэ къэшгъуакӀэхэр, спорт икӀи хасэхэм ашӀэрэ Ӏофыхэр	90
4.19.1. Музыкэр	90
4.19.2. Ӏузунтарла къуаджэм фэгъэхьыгъэу орэдышгъу/бесте	91
4.19.3. ЛъэпкӀэ къэшгъуакӀэхэр	92
4.19.4. Спорт Ӏофхэр	92
4.19.5. Хасэхэмрэ ашӀэрэ Ӏофыхэмрэ	93

4.20. Լэщлагъэхэр, зыфэпаклэхэр	94
4.20.1. Дэн, хэдыкын фэдэ Լэщлагъэхэр	94
4.20.2. Тизэманым Լэщлагъэхэм афэгъэхьыгъэу ашлэхэрэ Լофхэр.....	95
4.20.3. Дэн, хэдыкын Լофхэр икӀи чеизхэр/приданое	95
4.20.4. Зыфэпэклэ шыклэр	95
4.21. Транспорт, связь Լэмэпсымэхэр	96
4.21.1. Къэбар зэгъэшлэн, связь Լэмэпсымэхэр	97
4.22. Դузунтарла къуаджэм дэль дин псэуклэр	97
4.22.1. Нэклмазэмрэ бирамырэ	99
4.22.2. Къормэн бирамыр	100
4.22.3. Хъаджым клохэрэр зэрырагъажьэрэмрэ къызэрэрагъэблэгъэжырэмрэ яхьыллэгъэ хабзэхэр	101
4.23. Լлэным, джэназэм ехьыллэгъэ шлошъхъуныгъэхэмрэ хабзэхэмрэ ..	101
5. ЗЭФЭХЫСЫЖЪХЭР ԿԿԻИ ШОШԻХЭР	104
5.1. Купкырылу	104
5.2. Зэхэфхэр	112
5.3. Шошлхэр	113
6. АДЫГАБЗЭԿԻЭ КУПԿԻРЫЛУ	115
7. ЛИТЕРАТУРЭР	136
8. ГУАДЗЭХЭР	140

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Kaynak Kişilere İlişkin Bilgiler

(Yaş grubu, cinsiyet, medeni hâl, Çerkezceyi bilme durumu)..... 23

Tablo 2. Kaynak Kişilerin Mesleki Durumu 24

Tablo 3. Kaynak Kişilerin Eğitim Durumu 24

ТАБЛИЦЭХЭМ ЯТХЬАП

Таблицэ 1. Тызыдэгушылэггэхэм/источникхэм яхьылэггэ шлэнхэр (аныбжь, бзылфыгга - хьулфыгга, шхьаггусэ ила – имыла, Черкесыбээр ешла – емышла).....	23
Таблицэ 2. Тызыдэгушылаггэхэм ясэнахьатхэр	24
Таблицэ 3. Тызыдэгушылаггэхэм яшлэныггэр	24

1. GİRİŞ

1.1. Kuramsal Yaklaşım ve Uzuntarla Köyü Tarihçesi

İlk örneklerine Batı bilim dünyasında rastladığımız, Türkiye’de ise Cumhuriyet döneminde ağırlık verilerek çalışılan, özellikle de köy araştırmaları üzerine yoğunlaşan monografiler, kırsal alanın sosyo-kültürel ve ekonomik durumlarını yansıtmaları nedeniyle önemli bir yere sahiptirler. Monografiler toplumun yaşam alanları çerçevesinde değişim ve gelişiminin kapsamlı bir şekilde izlenmesine olanak sağlamaktadır. Adeta yaşam alanlarının ve değişiminin çekilmiş birer kültürel fotoğrafı gibidir (Karakaş, 2006, s.243).

Köy ve kır toplumuna yönelik ilk bilimsel araştırmalar bazı yöntem eksiklikleriyle XVIII. yüzyıl sonlarında Fransız araştırmacı Le Play tarafından, başlatılmıştır. Le Play’ın açtığı yolu izleyen diğer araştırmacılar, yöntemi daha da geliştirerek incelemeler yapmışlardır. İlk defa, Le Play’in okulunun savunduğu bilimsel bakış açısı, sosyal bilim anlayışı ve toplumsal gerçeklerin alan araştırması yoluyla ortaya konulması, sosyal yaşamın anlaşılır hâle gelmesini sağlamıştır. Le Play okulunun etkisinde kalan Prens Sabahattin, Türkiye’de ilk olarak köy araştırmalarının başlatılmasına neden olmuştur. Deneysel sosyolojinin ilk temsilcilerinden olan Prens Sabahattin “Türkiye Nasıl Kurtarılabılır?” adlı yapıtını yazmış, fakat Le Play okulunun yöntemlerini kullanarak monografik bir araştırma yapmamıştır. Le Play okulunun görüşlerini uygulayarak çalışma yapan ikinci kişi Mehmet Şevki’dir. “Memleketi Tanıma Yolu” ve “Kurna Köyü Monografisi” gibi eserler yazan Mehmet Şevki, Prens Sabahattin’in bıraktığı çözümlemeli yöntem boşluğunu doldurmuştur. Mehmet Şevki sadece Le Play ekolünün yaklaşımını ve tekniklerini tanıtmakla kalmamış, bu teknikleri araştırmalarında da kullanarak Türkiye’nin gerçeklerine uygulamaya çalışmıştır. Le Play’den etkilenen üçüncü temsilci Selahattin Demirkan’dır. “Köy Nasıl Tetkik Edilmelidir” adlı eseriyle monografi, anket ve araştırma yöntemlerine ait bilgilerin yanında araştırmacıların köylülerle ne şekilde ilişki kurması gerektiği konularını da işlemiştir (Akkuş, 2009, s.4).

Selahattin Demirkan köy kanun ve idaresi hakkında bilgi edinmek, tartı ve ölçü aletleri, köy hayatına ait tabir ve ziraat sistemlerini öğrenmek, tipik köy ve aileleri seçmek, köylülerle samimi ilişki geliştirmek, köy krokisi çizmek, fotoğraflar çekmek, kara kalem resmini çizmek, not almak gibi önerilerde de bulunmuştur (Sağlam, 2016, s.236).

Bunların ardından, alan araştırması, karşılaştırmalı kültürel araştırma yöntemleriyle, maddi ve manevi kültür bütünlüğü içinde gerçekleştirilen ilk ciddi çalışma, Mümtaz Turhan'ın "Kültür Değişimleri" adlı yapıtıdır. Orhan Türkdoğan'ın "Malakanlar Köyü Sosyal Organizasyonu", Nermin Erdentuğ'un "Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki", Behice Boran'ın "Toplumsal Yapı Araştırmaları" (İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki) ve buna benzer birçok örnekler o günlerden bu günlere kadar, özellikle sosyoloji ve ekonomi formasyonu içerisinde artarak devam etmiştir (Akkuş, 2009, s.4).

Ülkemizde 1960'lı yıllardan sonra, belirli bölgeler üzerine yapılan tarihsel eksenli alan çalışmalarının niteliklerinde farklılaşma, sayılarında ise artış görülmektedir. Yerel tarih, kent tarihi, sözlü tarih gibi alt kategorileri de kapsayan bu yaklaşımlar "aşağıdan yukarı tarih" olarak yeni tarih algı ve kavramlarını üretmiştir (Akkuş, 2009, s.1).

Son dönemlerde, yerel tarih konularında nitelik ve nicelik yönünden meydana gelen gelişme ve çeşitlilikler, farklı nitelikte yerel monografilerin yayımlanmasına imkan tanımış, bu ilgi yoğunlaşması beraberinde yerel çalışmaların yazılması ve daha kuramsal çalışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Tekeli, 1998, s.146).

Monografi çalışmalarının başladığı dönemlerden bu günlere kadar, özellikle sosyoloji ve ekonomi (kırsal ekonomi) formasyonu içerisinde köy araştırmalarının önemli ölçüde artarak devam etmesi, "Kocaeli-Kartepe-Uzuntarla Mahallesi Monografisi" adlı çalışmamızın hazırlanmasında yol gösterici olmuştur.

Çerkezlerin Uzuntarla yöresine yerleşmelerinin üzerinden geçen bir buçuk asırlık zaman diliminde, ülkede ve yaşanan köyde, birçok değişiklikler meydana gelmiştir. Böylece Çerkezya'da doğup, büyük sürgünde Balkanlara yerleştirilen, oradan ikinci bir sürgünle İzmit Sancağı'na gelip, Uzuntarla köyünü kuran Çerkezlerin

ilk yerleşimi ve sonrasındaki ekonomik ve sosyo-kültürel yaşamları, yerel tarih yaklaşımı çerçevesinde incelenmiş, araştırmamızın amaçları doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Rusların Çerkezya'yı 300 yıl süren uzun bir savaştan sonra işgal ederek Çerkez halkını vatanından sürgün etmesi, tarihte “Büyük Çerkez Sürgünü” olarak bilinir. İşte Uzuntarla'nın ilk kurucuları olan Çerkezler, 1864 yılında tarihi Çerkezya topraklarından sürgün edilen; o dönemde Osmanlı'ya ait topraklar olan Bulgaristan'ın Varna şehri çevresiyle birlikte, Rodop Dağları eteklerine yerleştirilen halklardan bazılarıdır. Vatanlarından sürgün edilen bu talihsiz insanlar, Osmanlı Rus Savaşı (1877-1878) sonrasında imzalanan Berlin antlaşması gereği kaybedilen Bulgaristan topraklarından da ayrılarak ikinci bir sürgüne maruz kalmışlardır (Çetinbaş, 2018).

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, Batı'ya ve Rusya'ya karşı aldığı birçok yenilginin ardından kaybettiği imparatorluk topraklarında yaşayan çeşitli halklar, Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Ruslarla yaptıkları savaşlar sonucunda Çerkezya'dan sürgün edilen Çerkezlerin de göçleri sonucu Anadolu, birçok kültürü bir arada barındırmak zorunda olan bir coğrafya haline gelmiştir. Önce İstanbul'a daha sonra da Anadolu'ya göç ettirilen Çerkezler Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân politikaları gereği İzmit Sancağı'na oradan da Uzuntarla denilen yöreye yerleştirilerek, Uzuntarla köyünün ilk kurucu unsuru olmuşlardır.

1878 yılının sonlarına doğru Hacemko Murat ve ailesinin bugünkü Uzuntarla yöresine gelmesi ile başlayan ve bu aileyi takip eden diğer Çerkez ailelerin de yerleşimiyle, Uzuntarla köyü kurulmuştur. Köy 1879 tarihinde Uzuntarla adıyla tescil edilmesine rağmen, köyün ilk kurucularının aile isimlerine izafeten, köyün adı uzun yıllar Hacemko Köyü (Hacemko Hable) olarak kullanılmıştır (Çetinbaş, 2018).

İlk kurulduğu dönemde Uzuntarla köyünde yaşayanların ana dili Çerkezce olup, Çerkezlerin Vubih kabilesinden bazı ailelerin de yerleştiği köyde, bazı aile büyüklerinin hem Çerkezce hem de Vubihça bilmeleri nedeniyle, Vubihların yaşadığı mahallede 1960'lı yıllara kadar, Çerkezce ile birlikte Vubih dilinin de kullanıldığı bilinmektedir.

Uzuntarla köyüne büyük sürgün sonrası gelenlerin dışında, 1900’lü yıllardan sonra Çerkezya’dan göç ederek yerleşen aileler de bulunmaktadır. Bu aileler için Uzuntarla Nüfus Esas Defteri’ne, “Hicret” şeklinde not düşüldüğü görülmektedir. Çerkezya’dan Uzuntarla köyüne Çerkez göçlerinin 1916 yıllarına kadar devam ettiği, bu tarihten sonra, Rusya’nın sınır kapılarını kapatmasıyla, Uzuntarla köyüne yerleşimin son bulduğu Nüfus Esas Defterindeki kayıtlardan görülmektedir (Ek-1).

Uzuntarla Köyü isminde 1925 yılında bir değişiklik meydana gelmiş, köyün ismi Uzuntarla nahiyesine dönüştürülmüştür. Kocaeli ilinin merkez kazası olan İzmit’in nahiyesi olan Derbent nahiye merkezinin yer olarak Uzuntarla’da olması nedeniyle 9 Mart 1925 tarihinde Üçlü Kararname ile Uzuntarla köyünün ismi “Uzuntarla nahiyesi” adını almıştır. Yaşanan bazı bürokratik engeller nedeniyle nahiye merkezinin 21 Haziran 1930 tarihinde, Büyük Derbent’e taşınmasıyla Uzuntarla köyü adı tekrar kullanılmaya başlanmıştır (Şahin ve Demirağ, 2018, s. 1560).

1939 yılının sonlarına kadar Uzuntarla köyünde sadece köyün kurucusu olan Çerkezler yaşadılar. Bu tarihten sonra, Romanya’ya bağlı Güney Dobruca’nın Bulgaristan’a verilmesiyle Bulgar vatandaşlığını kabul etmeyen Kara Mehmetler köyündeki ailelerin topluca Türkiye’ye göçü sonucu Balkan muhaciri 40 hanenin Uzuntarla köyüne yerleştirilmesiyle, günümüzde de mevcudiyetini koruyan Yeşiltepe mahallesi oluşturulmuştur. Böylelikle, 1940 yılından sonra iki mahalle ile yaşama devam eden köyde, ekonomik ve sosyo-kültürel değişimin ve etkileşimin başladığı görülmektedir.

1950 yılının sonlarına gelindiğinde, her köyde olduğu gibi Uzuntarla köyünün de kendi içinde, tarım ve hayvancılığa dayalı, öküz ve sabanlarla ekip biçen, yetiştirdiğini tüketerek yaşayan, anadilini konuşan, sınıfta öğretmen Türkçe konuşmaya başladığında, Çerkezce “Ne dedi bu şimdi ne dedi?” diye birbirine soran çocukların yaşadığı köyde, her geçen süreç içerisinde, dil ve kültürden uzaklaşmaya başlanılmıştır.

Uzuntarla köyünün kültürel ve ekonomik gelişimine katkı sağlayan önemli unsurlardan biri de Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları A.Ş (SEKA)’ya ait tatil kampının Uzuntarla sınırları içinde bulunan Sapanca gölü kıyısına kurulmasıdır.

Yerleşim alanına iki kilometre mesafede ve yaya olarak yarım saatte ulaşılan SEKA dinlenme tesisleri, köy halkının sosyalleşmesi açısından önemli rol oynamıştır. O tarihlerde kampta düzenlenen konserler, haftanın bazı günlerinde ücretsiz olarak gösterilen sinemalar, köy halkı tarafından büyük bir ilgiyle izlenmiştir.

Köyde en büyük gelişim Demokrat Parti'nin başlattığı yeni Ankara-İstanbul karayolu projesinin Uzuntarla köyünden geçmesi ve yol yapımının 1960 yılında köy sınırlarına ulaşması, takiben elektriğin gelmesi sonucu köyün çehresinde önemli değişimler yaşanmıştır (Çetinbaş, 2018, s.119).

Köy büyüklerimizden Hacı Nurettin Toker'in¹ günlüğünde 7 Ocak 1962 tarihinde “Yeni yol Angara’ya açıldı, Büyük Derbent’ten köye beş konuk geldi” ve 21 Ocak 1963 tarihinde “Camiye elektrik tesisatı için İzmit’e gittim” notlarından köye yol ve elektrik geliş tarihlerini öğrenmekteyiz (Ek-2).

1962 yılının başında yapılan D-100 (E-5) Devlet Karayolu’nun Uzuntarla köyünden geçmesi, ailelerin yaşam standartlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu gelişimin etkisiyle yol güzergahı kenarlarına sıra ile benzin istasyonları açılmıştır. Benzin istasyonları aynı zamanda şehirlerarası sürücü ve yolcuların mola ve dinlenme yerleriydi.

Böylelikle köy halkı ilk defa dışa açılmaya başlamış, yol kenarında kurulan restoran ve dinlenme tesisleri sayesinde Uzuntarla köyü tanınır bir hale gelmiştir. Eğitime önem veren aileler çocuklarını şehirlerdeki akrabalarının yanlarına göndererek okutmaya başlayınca, bu eğitilmiş gençler aynı zamanda ana dillerini bilerek dönemin toplumuna katıldılar. Dil bilmenin yanı sıra Adıge Khabze² de uygulayan bu gençlerin dönemi, Uzuntarla köyünün en parlak değişim ve gelişim yaşadığı bir dönem olarak hatırlanmaktadır.

Bu gelişme ile Uzuntarla köyü 1960 yılında toplamda 150 hane iken, köyün etrafında kurulan sanayi işletmeleri sayesinde hızlı şekilde iç göç almaya başladı. Karadeniz bölgesinin kırsal alanından gelenlerle köy kalabalık bir nüfusa sahip oldu. D-100 kara yolu kenarındaki araziler değer kazanınca, sahipleri tarafından satılarak ihtiyaçlar karşılanmaya başlandı. Böylelikle yol kenarındaki Sarımeşe adı verilen alan

¹ Çerkezce soyadı Thağapsov – Тхьэгъэпсэу.

² Adıge Khabze: Çerkez yaşam felsefesi, örf-adet ve gelenekler.

hızlı bir yapılanmaya girdi ve bir süre sonra burada üçüncü bir mahalle oluştu. Sarımeşe adı verilen bu mahalle 1970'li yıllarda aldığı yoğun iç göçle Uzuntarla köyünün en büyük mahallesi oldu. Hızlı büyüme ile 1980 yıllarına gelindiğinde Uzuntarla köyünün belediye olmasından söz edilmeye başlandı. Belediye kurma konusuna ilişkin yapılan referandumda hayır oyu çıkmasına rağmen, art arda açılan fabrika ve sanayi kuruluşları ve buralarda çalışmak üzere gelen insanlar nedeniyle hızlı nüfus artışı oldu ve referandum kararına bakılmaksızın 27 Mart 1994 yılında Uzuntarla Belediyesi kuruldu (Çetinbaş, 2018, s. 122).

22 Mart 2008 tarih ve 26824 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 1/32 maddesi gereğince; aralarında Uzuntarla Belediyesinin de bulunduğu dokuz belediyenin tüzel kişilikleri kaldırılarak, Köseköy Belediyesi'ne katılmaları uygun görülmüştür. Köseköy Belediyesi merkez olmak ve Köseköy Belediyesi'nin adı Kartepe olarak değiştirilmek üzere Kocaeli ilinde Kartepe ilçesi kurulmuştur (<https://kartepe.bel.tr/icerik/tarihce>). Böylece Uzuntarla köyü de Kartepe ilçesinin bir mahallesine dönüşmüştür.

1.2. Kocaeli'nin Tarihçesi

İzmit M.Ö. 262 yılında büyük İskender tarafından inşa ettirilmiştir. Büyük İskender'in Anadolu'yu fethetmekle görevlendirdiği Nikomedes'in ismi şehre verilmiştir. Bitinya Krallığı'nın merkezi olan Nikomedia, zaman içinde büyüyerek, Helenistik bir şehir haline dönüşür. M.Ö. 75 yıllarında Roma İmparatorluğu'na bağlanan Nikomedia bir süre Latinlerin işgalinde kaldıktan sonra Selçuklulara geçer. Şehir Orhan Gazi zamanında, Adapazarı ve Hendek yörelerinin komutanı Akçakoca tarafından fethedilince, Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girer. Başlangıçta şehrin adı İznik'in yan komşusu anlamında "İznikmid" olarak anılır. 1888 yılına kadar İstanbul'a bağlı kalan İzmit, bu tarihten sonra ayrı bir sancak olur ve İzmit adını alır. İstiklal Harbi öncesi İngiliz ve Yunanlı kuvvetlerin işgalinde kalan şehir 28 Haziran 1921'de Türk Orduları tarafından işgalden kurtarılmıştır (Zengin ve Heper, 2013, s. 51).

Cumhuriyetin kurulmasıyla özellikle sanayileşme alanında hızla gelişen Kocaeli ilinin adına, fethini gerçekleştiren Akçakoca'dan dolayı, Akçakoca'nın yurdu anlamına gelen "Kocaeli" adı verilmiştir.

Kocaeli günümüz itibariyle, Merkez ilçe İzmit'in de dâhil olduğu toplam on iki ilçeden oluşmaktadır. Tezimizin konusu olan Uzuntarla bugün köy statüsünde olmayıp, Kartepe ilçesinin bir mahallesi konumundadır. Köyün ilk kuruluşundan günümüze kadar tüm detayların ele alındığı bu çalışmada Uzuntarla mahallesinden, Uzuntarla köyü olarak bahsedilecektir.

1.3. Çerkezler Hakkında Genel Bilgiler

Kafkasya bölgesi, batıda Karadeniz kıyılarından başlayarak, doğuda Hazar Denizi'ne kadar olan alanda bir köprü gibi uzanan dünyanın en eski yerleşim bölgelerinden biridir. Kafkasya bölgesi tarih boyunca birçok topluluğun geçit ve karşılaşma, çeşitli kültürlerin de kaynaşma noktası olmuştur.

Yaklaşık olarak M.Ö. 6000 yılından itibaren önemli yerleşim bölgelerinden biri olan Kafkasya'da, M.Ö. 1000 yıllarında Çerkezlerin ataları olarak bilinen Meotlar, Sindler, Zihler ile diğer Kuzey Kafkasya halklarının isimlerine rastlanılmaktadır. Zihlerin etkili olduğu M.S. 6. ve 8. yüzyıllarda Çerkez boylarının birlik oluşturma denemeleri başlamıştır, fakat dış güçlerin Kafkasya'ya olan ilgilerinin artmasıyla büyük güçlerin saldırılarına karşı korunmanın birlik oluşturmaya zorunlu hale getirmiştir. Büyük güçler (Bizans, Persler, Hunlar, Aaltınorda, Moğollar, Timurlenk, Kırım Tatarları gibi uygarlık yıkan istilacılar) bu büyük güçlerin Kafkasya'ya saldırılarının artması nedeniyle boylar halinde özgür olarak yaşayan Çerkez boyları 14. yüzyıl sonları 15. yüzyıl başlarından itibaren kendilerini ADIGE olarak adlandırarak tüm boyların katılımıyla "Adıge Birliği" kuruldu, "ТӘ ТЫАДЫГЪ" (Biz Adıgeyiz) diye birlikte hareket etmeye başladılar (Altın, F. 2018), fakat diğer halklar tarafından "Çerkezler" adıyla anıldılar.

Çerkez isminin nereden geldiği ile ilgili tahminlere dayanan pek çok yüzeysel araştırmalar mevcuttur, sürekli tahminlere dayanan bilgilerin tekrar edilerek devam etmesi hala görülmektedir. Çerkez Sosyo-kültürü üzerine kitap yazan Şhalakho Abu tarafından "Adıge Folkloru" diye orijinal adıyla 1977 yayınlanan kitap çeviren Adnan

Cankılıç tarafından “Çerkes Folkloru” diye Türkçe’ye çevirilmiş ve çeviren kendi önsözü olarak kaleme aldığı yazısında kaynaklarıyla açıkladığı Çerkez kelimesinin kökeni Farsça olduğu (“çer”: asker) + (“kes”: kişi) = “Asker kişi” anlamına gelmektedir ki, yani *Çerkes* kelimesidir. (Şhalakho 2010, s. 9).

Kafkasya’ya gerek akınlarla gerekse istilalara gelen güçlerin bırıatıkları küçük toplulukların Kafkas halklarından etkilenerek değişimleri yaşamışlardır, günümüzde bunlardaki değişimlerden görmekteyiz. Karşılıklı etkileşimler de sürmüştür, Adıgeler sürekli bu akınların ve istilaların devam etmesi nedeniyle yaşamlarında her an savaşacak şekilde giysilerini ve taşıdıkları koruma araçlarıyla “hazır asker” olarak yaşama şeklini geliştirmişlerdir. Adıgelere başka halkların “Çerkes” demeleri de bu geliştirdikleri yaşam tarzıdır ki, kıyafetini geliştiren Adıgeler, bir savaşçının ihtiyacı olan özellikleriyle geliştirdikleri asker kıyafet (üniforma) olan *Çerkeska* (АДЫГЪЭ ЦЫГЕ - Adıge Cıye) Kafkasya bölgesinde ve Rusya’da asker kıyafetlerinin günümüzdeki şeklinin oluşmasına katkıları olduğu görülür (Altın 2011). Yakın dönemdeki diğer bir araştırmacı da aynı şekilde bahsetmektedir, Farsça “caercaes”, “asker” anlamına gelen “çer” ile “kişi” anlamına gelen “kes” kelimelerinden Çerkes (Asker kişi) şeklinde kullanılmaya başladığı ifade edilmektedir (Şahin, 2016, s. 2784). Bu araştırmalar sonucunda, Çerkes isminin bir mesleği tarif ettiği ve artık nereden kaynakladığı kesinlik kazanmıştır.

Çerkezler 15. yüzyılın sonlarına doğru Kafkasya’da daha çok Kırım Hanlığı ile çoğunlukla savaş şeklinde yakın münasebet içinde olmuşlardır. Kırım’ın dolaylı olarak Osmanlı Devleti’ne bağlı olması nedeniyle başlangıçta Çerkezler, Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini Kırım Hanlığı vasıtasıyla sürdürmüşlerdir.

Osmanlı Devleti ve Rusya arasında yapılan Kırım Savaşı’nı (1768-1774) Rusya’nın kazanmasıyla iki devlet arasında Küçük Kaynarca Antlaşması yapılmış ve Kırım, Osmanlı Devleti’nden ayrılarak bağımsız sayılmıştır. Çerkesya’daki Kabardey bölgesi ise Rusya’ya verildi. Ancak Kırım’ın kâğıt üzerindeki bağımsızlığı uzun sürmedi, 1783 tarihinde Kırım, Rus General Potemkin tarafından işgal edilerek Rusya topraklarına dahil edildi. Bu olay Kuzey Kafkasya’nın bağımsızlığının sonunun da başlangıcı oldu (Berzeg, 1996, s. 29).

Kafkasya'nın kaderi Osmanlı-Rus savaşının ardından 1829 yılında imzalanan Edirne antlaşması ile belli oldu. Ruslar Batı Kafkasya'yı anlaşma maddeleri arasına koyarak, kâğıt üzerinde Osmanlı Devleti'nden almış göründüler.

Edirne Antlaşmasına göre, Kuban nehri ağzından Poti'nin güneyindeki Svyatoy Nikolay kalesine kadar Kafkasya'nın bütün Karadeniz kıyıları Rusya'nın kontrolüne geçiyordu. Osmanlı Devleti bu anlaşma ile kendisine ait olmayan toprakları Rusya'ya vermiş oluyordu. Çerkezler bu antlaşmanın sonucunda Kafkasya'ya gözünü diken Rusların Kuzeybatı Kafkasya'nın etnik haritasını değiştirme ve bu topraklara Rus kolonicileri iskân etme niyeti güttüklerini tahmin edebiliyorlardı (Hotko, 2015, s.180-181). Edirne Antlaşmasıyla Kafkasya üzerinde planlar yapılıyor, Rusların her zaman olduğu gibi yaptıkları tatktiktir ki, Kafkasya artık kendi ilgi alanları olarak gördüklerini ve işgal planlarına hiçbir ülkenin karışmasını istemedikleri için, hiçbir yere bağlı olmayan Kafkasya'ya Osmanlının da karışmamasını sağlıyordu.

Edirne Antlaşmasında Kafkasya ile ilgileri olmayan Rus ve Osmanlı devletlerinin kendi aralarında Kafkasya üzerinden Çerkezya'yı konu etmelerine Çerkezler büyük tepki göstererek bütün Çerkez ileri gelenlerinin katıldığı toplantıda, Edirne Antlaşmasını tanımadıklarını ilan ederek Rusya ile mücadeleye devam edilmesini ve bunun için Osmanlı Devleti'nden yardım istenmesi yönünde karar almışlardır (Yağcı, 2016, s. 63).

1838 yılında Karadeniz kıyılarından Çerkesya kıyılarına çıkan Ruslar, burada Çerkezlerin sert tepki ve direnişleri ile karşılaştılar (Hotko, 2015, s.180-181). Sonraki yıllarda da devam eden savaşlar, büyük mal ve can kayıplarına yol açmıştır. Sonuç olarak Rusya-Kafkasya savaşları, 21 Mayıs 1864 tarihinde Çerkezlerin mağlubiyeti ile nihayet buldu.

Bölgede kontrolü kuran Rusya, Çerkez halklarına 21 Mayıs 1864 tarihinde iki seçenekli teklif sundu. Çerkez halkı ya bir ay içinde ülkelerini terk edecekler ya da Rusya tarafından gösterilecek bölgeye gideceklerdi. Uluslararası girişimlere rağmen tavır değiştirmeyen Rusya'nın kararı sonucu bir milyona yakın insan yollara ve sahillere döküldü. Sürgün edilenlerin tamamına yakın bir kısmı Osmanlı Devleti tarafından sahiplenildi, bir kısmı ise Rumeli topraklarına yerleştirildi (Çam, 2002, s. 276).

Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) devam ederken Balkanlardan başlayan göçün ardından imzalanan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarına, Batılı Hıristiyan devletler ve Rusya'nın ısrarları sonucu, öncesinde Rumeli topraklarına yerleştirilen Çerkezlerin daha uzak bölgelere gönderilmeleri yönünde maddeler eklendi. Böylelikle 1859-1876 yılları arasında Balkanlara yerleştirilen Çerkezler, ikinci bir göçe daha maruz kalıp, Anadolu içlerine ve Ortadoğu ülkelerine göç etmek zorunda bırakıldı (Ulugün, 2015, s.1277).

Çerkezlerin bazıları deniz yoluyla, bazıları ise kara yoluyla Osmanlı'ya sığınmışlardır. Deniz yoluyla gelen muhacirler için İstanbul önemli bir liman olmuştur. İstanbul'daki mülteci sayısının fazlalığı sebebiyle Anadolu içlerine sevk edilenler açısından Kocaeli ili hem “hedef” hem de “transit” bir güzergâh olarak kullanılmış ve bölge dönem itibariyle yoğun göçmen barındıran yerler arasına girmiştir (Kalaycı ve Çatal, 2016, s. 457).

Çerkezlerin iskanında en kesif yerlerin başında gelen Kocaeli iline göç edenlerin küçük bir kısmı, Uzuntarla köyüne yerleşenlerdir. Osmanlı topraklarına doğru harekete geçen muhacirlerin iskân edilmesi ve çeşitli yardım ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, ilki 1860 tarihinde olmak üzere “Muhacirin Komisyonu” adıyla bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon, yardım ve ihtiyaç temin etme dışında, muhacirlerin yerleştikleri yerin sosyal yapısına uyum sağlamaları açısından da önemli rol üstlenmiştir (Demirtaş, 2009, s. 216-217). Kocaeli sancağında kurulan “Muhacirin komisyonları” tarafından uygun yerlere iskân edilen Çerkezler, Kocaeli vilayetindeki yeni yerleşim yerleri ile birçok Çerkez köylerinin ilk kurucuları olmuşlardır. Halen dünyanın dört bir yanına dağılmış vaziyette yaşayan Çerkezlerin en yoğun olduğu ülke Türkiye'dir. Günümüz itibariyle de Orta Doğu'da yaşayan Çerkezler, bölgelerinde meydana gelen savaşlardan olumsuz etkilenmeye devam etmektedirler.

1.4. Problem

Genel kabul görmüş anlam olarak kültür, bir toplumun düşünce ve duygu birliğini meydana getiren ve geleneksel olarak her türlü dil, sanat, düşünce ve yaşayış biçiminin tamamı olarak tanımlanabilir. Bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı, her türlü maddi ve manevi özelliklerin bütünüdür. Bir

toplumun kimliğini oluşturur, onu diğer toplumlardan farklı kılar. Bu çerçeveden bakıldığında kültür, toplumun yaşayış ve düşünüş tarzıdır (Atik, 2018, s. 45).

Bu süreç, sürekli değişen ve dönüşen olgular olarak tanımlanabilir. Sosyologlar Malinowsky ve Obgurn, kültürel değişimi, maddi ve manevi kültürdeki farklılaşma, toplumsal değişimi de toplumun kültüründeki beliren başkalaşma olarak tanımlarlar (Türkdoğan, 1977, s. 43).

Köy ve şehir sosyolojisinin kurucularından ve “organizmacı yaklaşımın” öncülerinden İbni Haldun ile İngiliz Sosyolog Herbert Spencer toplumu ve toplumda iş gören örgütleri canlı birer organizmaya benzeterek tanımlarlar. Organizmaların değişmesi gibi toplumun da değiştiği tezini savunurlar (Demirtaş ve Usta, 2011, s.115).

Bu tür sosyolojik olayların incelenmesinde monografiler önemli bir yer teşkil etmekte, aynı zamanda toplumun yaşam alanları çerçevesinde değişim ve gelişiminin kapsamlı şekilde izlenmesine olanak sağlamaktadır, adeta yaşam alanlarının ve değişiminin çekilmiş birer kültürel fotoğrafı gibidir (Karakaş, 2006, s. 243).

Çerkezce dışında başka bir dil bilmeden, farklı coğrafi alan ve kültürden koparak yeni bir alana yerleşen Çerkez halkının bu yerleşiminin üzerinden yüz kırk üç yıl geçti. Monografik araştırmamızın konusunu teşkil eden, Uzuntarla köyü halkının yaşadığı sürgün ve zamanın getirdiği değişim ve gelişimin etkisiyle, kültürel değerlerden uzaklaştığı ve değişime uğradığı görülmektedir. Bazı kültürel değerler yok olurken veya değişime uğrarken bunların yerini diğer yeni kültürel unsurlar almıştır. Bu değişimler bazen uzun zaman dilimine yayılırken, bazen de kısa bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir. Yaşanan değişime ve gelişime etki eden birçok faktörden söz edilebilir. Başta teknolojik gelişmeler olmak üzere, tarımda modern makineleşme, eğitim düzeyinin yükselmesi, kitle ulaşım ve iletişim ağının gelişip çeşitlenmesi bunun baş etkenlerindendir. Göç, sanayileşme, nüfus gibi faktörler değişim ve gelişimin diğer nedenleri olmaktadır.

Uzuntarla köyünde halen Çerkezya'dan gelerek ilk yerleşimi yapanların nesilleri yaşamaktadır. Geçmişin zengin kültüründen süzülerek bugüne ulaşan

nesillerin süreç içinde sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yaşamları, değişim ve gelişimleri, çeşitli evrelerden geçerek günümüze kadar gelmiştir.

Kartepe Uzuntarla köyünün incelenmesinin konu alındığı bu çalışmada, monografilerin, olay ve olguları olduğu gibi tanımlamaya yarayan çalışmalar olduğu gerçeğinden hareketle, köye yerleşim öncesinde izlenen göç yolları dahil, kuruluşundan başlanılarak, tarihsel, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yaşamın, değişim ve gelişimine etki eden faktörlerle birlikte incelenerek, ortaya çıkarılması bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.5. Araştırmanın Amacı

Her alanda hızlı bir değişim yaşayan toplumumuzun sahip olduğu kültürel değerlerin, değişiminin kolaylıkla izlenmesini sağlayan monografiler, aynı zamanda kayıt altına alınan zengin malzeme üzerinde daha kapsamlı çalışmaların yapılmasını olanaklı kılmaktadır. İncelenen alanın tanıtımının yanı sıra monografiler, etnografik/folklorik değerleri, anonim halk edebiyatı ürünlerini de kültürümüze kazandırmada önemli rol oynarlar. Uzun bir süreç içerisinde oluşan değişim ve kültür öğeleri, derlenerek kayıt altına alınmadığı takdirde, unutulup yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır (Karakaş, 2006, s. 249).

Çalışma alanımızı oluşturan Uzuntarla köyü, Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sonrasında Çerkezler tarafından ormanlık alanın içine kurulan bir köy iken, bugünkü idare şekli ile Kartepe'nin Uzuntarla mahallesi konumundadır. Süreç içerisindeki bu zengin halk kültürünün kayıt altına alınıp korunması için; Uzuntarla köyünün kuruluşundan başlayarak, günümüze kadar olan mevcut yapısını ortaya koymayı amaçlayan monografik çalışmamızda aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Uzuntarla köyünü kuranlar Çerkezya'nın hangi bölgesinde yaşamaktaydı? Hangi göç yollarını izlemişlerdir? Köy, ilk defa ne zaman ve kimler tarafından kurulmuştur? İlk yerleşen aileler kimlerdir. İlk yerleşimi nerelere yapmışlardır? Çerkezler köye yerleşirken yanlarında eşya getirmişler midir?
2. 1864 yılındaki büyük Çerkez sürgününde Çerkezya'dan gelip, çeşitli vilayetlerde yaşamakta iken, Uzuntarla köyünün kuruluşunu haber alarak,

akraba ve tanıdıklarının yanına gelip yerleşen aileler var mıdır? Varsa hangi illerden gelmişlerdir? Bunların Uzuntarla köyüne yerleşen ailelerle bağlantıları bulunuyor mu?

3. Başka köylerde yaşamakta iken, sonradan Uzuntarla köyüne yerleşen aileler ve 1900 yılından sonra doğrudan Kafkasya'dan göç ederek gelen aileler var mıdır?
4. Çerkezler Uzuntarla yöresine ilk yerleştiklerinde bu yörede yaşayan başka aileler var mıydı? İlk yerleşimde yöre ne şekilde idi? Evler, ilk yapılar, okul, cami, nasıl ve kimler tarafından yapıldı? Köyde eğitim nasıl ve ne zaman başladı. Köyün ilkleri kimlerdir? Köy binaları, okul, cami, mezarlıklar ile sosyo-kültürel yapı ve ekonomik yaşama ait düzen nasıl kuruldu?
5. Köy halkı ekonomik geçimini nasıl sağladı? Tarım, hayvancılık, meyvecilik yapıldı mı? Köyün ilk gelişimi nasıl başladı? Buna etki eden faktörler nelerdi? Köy hangi evrelerden geçerek gelişti? Köyde nüfus artışına paralel mahalleler kuruldu mu?
6. Köyün ismi nereden kaynaklanmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan önce köyde eşkıya var mıydı? İzmit'in işgal altında olduğu dönemde Uzuntarla köyündeki durum nasıldı? Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra köyün isminde ve statüsünde değişiklik yapılmış mıdır? Cumhuriyetin kuruluşundan sonra köyde gelişmeler olmuş mudur?
7. Uzuntarla köyünden Birinci Dünya Savaşı veya diğer savaşlara katılıp, şehit olan ve gazi olarak dönenler var mıdır?
8. İlk dönemlerde bulaşıcı hastalıklardan ölenler olmuş mudur?
9. İlk dönemlerde köydeki kızlar kimlerle evlilikler yapmıştır?
10. Köyde Çerkez Örf adet ve gelenekleri uygulanıyor muydu? Düğün dernekler nasıl yapıldı? Halk ana dili olan Çerkezceyi konuşuyor muydu? Akraba ve komşuluk, misafirlik ilişkileri nasıldı?
11. İlk dönemlerde beslenme şekli nasıldı? Köyde Çerkez yemek kültürü halen devam ediyor mu?
12. Milli bayramlarda, tören ve eğlenceler yapılır mıydı? Çerkez halk edebiyatı, halk inanışları ve halk hekimliği, tedaviler, müzik, halk dansları, spor, el sanatları, dernek ve çeşitli faaliyetler var mıydı?

13. Köyün dini inanç durumu, dini bayram kutlamaları, ölüm ve cenaze gibi uygulamaları nelerdi?

1.6. Araştırmanın Önemi

Araştırmanın amacının belirlenip, toplanan verilerin hangi kuramsal pratik sorunun çözümünde kullanılabileceğinin açıklanması, araştırmanın önemini ifade eder. Araştırmanın önemi, bir nevi araştırmacının kendi amacıdır. Araştırmacı toplanan verilerin nasıl kullanacağını açıklamak zorundadır. Bu doğrultudaki amaç aynı zamanda araştırmanın önemini ifade etmektedir (Karasar, 2018, s.101).

Ülkede meydana gelen ekonomik ve sosyal değişimler, küçük yerleşim birimi olan köylerdeki yaşam şekillerini de etkilemektedir. Yaşanan köklü değişimler sırasında var olan kültürün korunması ve yeni nesillere aktarılması giderek güçleşmektedir. Bu durum, büyük ve geniş bir geçmişe sahip olan Uzuntarla köyünde birkaç nesil öncesinde var olmuş ve şu an yaşayan nesillerin, yaşam biçimlerinin sosyal yapı değişim ve gelişimleri konusunda kısıtlı bilgiye sahip olmamızı ve toplumun geçmişi ile arasındaki bağın kopmasına neden olan çıktıları göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışma;

1. Çerkezlerin izledikleri göç yolları, Uzuntarla köyünün nasıl kurulduğu, söz konusu yöreye hangi ailelerin yerleştiği, köyde ekonomik ve sosyo-kültürel değişim ve gelişimler ile benzeri konuların detaylı olarak ele alındığı bilimsel bir köy monografisinin ortaya konulması açısından önemlidir.
2. Sürgün öncesi aynı köyde komşu olarak yaşamış ailelerin kurduğu, Türkçe adı Uzuntarla, Çerkezce adı Hacemko olan köyün detaylı olarak ele alınıp incelenmesi, bilimsel literatüre katkı sağlaması açısından önemlidir.
3. Köyde yaşamış ve yaşayan ailelerin kimler olduğu ve Çerkezlere özgü kaybolmaya yüz tutmuş aile adlarının kayıt altına alınması açısından önemlidir.
4. Türkiye'deki değişim ve gelişimlere paralel olarak söz konusu köyde meydana gelen değişim ve gelişimlerin incelenerek, buna etki eden faktörlerin ortaya konulması açısından önemlidir.

5. Bu çalışma savařlara katılıp řehit dűřen ve gazi olarak dűnenlere iliřkin bilgiler ile Uzuntarla kűyűnden yetiřen ilklerin kayıt altına alınması ağıısından önemlidir.
6. Sűrgűn sırasında anavatandan getirilen ve antika deęeri tařıyan objeler ile Uzuntarla kűyűnde yařayan erkek ve kadınların sanat deęeri tařıyan el yapıtlarının fotoęraflarıp kayıt altına alınması kűltűr ve sanata katkısı ağıısından önemlidir.
7. Halk kűltűrűnű oluřturan deęerlerin doęum, evlenme,  lűm, bayram, tören ve kutlamalar, halk inanıřları, halk mutfaęı, halk hekimlięi ve anonim halk edebiyatı  rűnlerini yazılı olarak kűltűrűműze kazandırılması ağıısından önemlidir.
8. Kartepe ilçesinin turizme açılması nedeniyle bu çalıřma kűltűr turizmine katkı sunması ağıısından önemlidir.

1.7. Araştırmanın Varsayımları

Arařtırmanın varsayımları arařtırmamızdaki katılımcıların verdikleri bilgilerin Çerkez yařam kűltűrűnű doęru olarak yansıttıęı varsayılmıřtır. Arařtırmamızdaki literatűr taraması ile elde edilen bilgilerin, doęru olduęu varsayılmıřtır. Tűm dűnyada yařanan teknolojik geliřmelerle beraber kitle iletiřim araçlarının geliřmesi, eęitim dűzeyinin artması ve ulařım aęının yaygınlařmasının, arařtırma alanımızı da deęiřim ve geliřime uęratarak, etkilemiř olabileceęi varsayılmıřtır.

1.8. Araştırmanın Sınırlılıkları

Yapılan her araştırma evrendeki olay ve olguları açıklarken genel yargılara varmak istese de buna belli  lűtte sınırlılıklar getirmek zorundadır. Araştırmanın sınırlarının çizilmesi, kapsadığı alanın belirlenmesi amacına yönelik olup, bu sınır araştırmanın neleri içerip, neleri içermediğinin belirlenmesi anlamına gelir.

Çalıřmamız Osmanlı-Rus Savařı (1877-1878) sonrasında Balkanlar'dan ikinci bir g le İzmit Sancaęına gelen Çerkezler tarafından kurulan Uzuntarla kűyű alanı ile sınırlıdır. Bu doęrultuda kűyűn kuruluř ve yerleřme sűreleri ile yerleřen ailelerin doęum, evlenme, bořanma,  lűm, askerlik, savařlar, akrabalıklar, milli ve dini bayramlar, beslenme kűltűrű, halk inanıřları, halk edebiyatı, halk hekimlięi, műzik,

sanat, dini inançlar gibi sosyo-kültürel özelliklerinin yanı sıra toprak mülkiyeti, iskan iktisadi hayat gibi sosyo-ekonomik yaşamlarına dair bilgiler ile sınırlıdır. Ancak bu sınırlılık içerisinde, Çerkezlerin demografisine ait hareketler ve halkın Çerkez dilini bilip, bilmedikleri konusu ile Çerkezlere özgü aile armalarının tespiti, araştırmamızın kapsamı dışında bırakılmıştır.

1.9. Tanımlar

Adıge: Kuzey Kafkasya’da yaşayan Çerkezlerin kendilerine verdikleri isimdir.

Adıge Khabze: Çerkez yaşam felsefesi, tüm örf-adet ve gelenekler.

Abzeh: Çerkez boylarından biridir

Çerkez: Kuzey Kafkasya’da yaşayan Adıgelere başkalarının verdikleri isimdir.

Çerkezya: Çerkezlerin anavatanı ve tarihi topraklarını kapsayan bölge. Gerek Osmanlı, gerek Batılı kaynaklarda bu tanım 1920’li yıllara kadar kullanılmıştır. Sovyetler Birliği tarafında Çerkezlerin yaşadığı yerlerde federatif yapılar oluşturulunca bu tanımın kullanılması terk edilmiştir.

Hable: Mahalle (köy) anlamına gelmektedir.

Monografi: Bilimsel alanlarda özel bir konu, sorun ya da bir kişi üzerine yazılmış, kendi başına bir bütün oluşturan yazılara verilen isimdir.

Vubih: Çerkez boylarından biridir.

2. LİTERATÜR

Toplumsal ve kültürel araştırmaların en önemli basamaklarından biri literatür taramasıdır. Literatür taraması araştırma konusunun alan haritasının çıkarılması süreci olup, araştırılması yapılan konunun daha önceden çalışılıp çalışılmadığı, kimler tarafından ve hangi açıdan nasıl bir yöntem ile çalışıldığı, literatür taraması ile etraflıca tespit edilmektedir (Neuman, 2011).

Bu çerçevede, Kocaeli-Kartepe-Uzuntarla Mahallesi Monografisi adlı tezin hazırlığı sırasında yapılan araştırmada bazı çalışmalara rastlanmıştır. Bunlardan ilki, yazar Mehdi Nüzhet Çetinbaş'ın "Uzuntarla'dan Portreler" adlı kitabıdır. Yazar bu kitabını kaleme alırken 1879 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İzmit Sancağında iskan edilen ve Uzuntarla adıyla tescil edilen yeni yerleşim yerine yerleştirilen Çerkezlerin hayatlarından kısa kesitler sunmuştur. Bu bilgilerin ışığında çalışmamız, kitapta kaynak olarak gösterilen kişilerden de gerekli bilgiler alınarak derinlemesine sürdürülmüş, kitapta yer almayan veya eksik olan bazı kaynak bilgilere yaptığımız araştırma ile ulaşılmıştır. Ayrıca, bu kitabın "Uzuntarla Tarihi" başlığı altındaki ikinci bölümünde, eski coğrafi yer isimleri, köyde yaşayan Çerkezlerin kendi dillerindeki soyadları ve aile armaları, Çerkezce şahıs isimleri, bazı olay ve olgular, ekonomik yaşam, mezarlıklar ve mezar taşları, halk edebiyatı, biyografiler, Uzuntarla'ya ait fotoğraf ve belgeler daha kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır (Çetinbaş, 2018).

Diğer bir çalışma, Kocaeli Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Oğuz Polatel'in 2016 tarihli "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kocaeli Sancağına Göçler ve Göçmenlerin İskanı" konulu doktora tezidir. Bu tezde İzmit'e o günün koşullarında 3.5 saat mesafede bulunan Uzuntarla adlı mahalde hükümet tarafından 17 hane muhacir yerleştirilerek köyün kurulduğu, bu muhacirlerin zaman içinde çeşitli vilayetlerde bulunan akrabalarını yanlarına getirdikleri ve köyün nüfusunun 71 haneye ulaştığı, bu artışın halkın daha fazla araziye ihtiyacını gündeme getirdiğinden, İzmit mutasarrıflarından merhum Hasan Paşanın kızı Şerife hanımın Uzuntarla köyü sınırı ile bitişik olan çiftliğinin müstemilatından 4000 dönüme yakın orman ve koruluğun İzmit'te bulunan Muhacirin Komisyonu tarafından bu muhacirlere verildiğinden söz edilmektedir (Polatel, 2016, s.117). Bu çalışmada belirtilen açıklamalar köyün ilk kuruluşunu ortaya koyduğundan, çalışmamıza önemli katkı sağlamış, hatta kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde verilen bilgilerle de bire bir örtüşmüştür. Resmi sınırlar

çizilirken tanımlanan yöre isimlerinin, Uzuntarla köyünde halen kullanıldığı ve tezde söz edilen arazi sahiplerinin günümüzdeki araziler üzerinde yaşayan Çerkez aile isimleri ile uyuştugu görülmektedir. Buradan da mirasçılarının, büyüklerinden intikal eden araziler üzerinde yaşamlarını sürdürdükleri anlaşılmaktadır.

Öte yandan Dr. Yusuf Çam “Kafkasya’dan Türkiye’ye Göçler ve Kocaeli Yöresine İskanlar” adlı çalışmasında, Uzuntarla köyünün kuruluş tarihi, kurucuları, nüfusu hakkında kısa bir bilgi vermiş, bu bilgi nicelik yönünden araştırmamızla örtüşmüştür (Çam, 2002).

İsa Kalaycı ve Ahmet Caner Çatal’ın “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kocaeli’ye Yapılan Çerkez Göçleri” ile ilgili çalışmalarında, Uzuntarla köyündeki aile ve kişi sayıları ile Çerkez ailelere verilen arazilerden söz edilmiştir. Bu çalışma da araştırmamıza ışık tutmuştur (Kalaycı ve Çatal, 2016).

F. Yavuz Ulugün’ün, “Kocaeli’de Tarihsel Göçler” başlığı altındaki çalışmasında, çok kısa olarak Uzuntarla köyünü kuran ve köye sonradan yerleştirilen Bulgaristan göçmeni ailelerden söz edilmiş, çalışmamızda da bu konuya detaylı yer verilmiştir (Ulugün, 2015).

Enis Şahin ve Sinan Demirağ’ın “Cumhuriyet Dönemi Kocaeli Vilayeti Mülki Yapılanma Tarihi (1924-1954)” adlı çalışmasında, Derbent Nahiye adının Uzuntarla’ya dönüştürülmesi ile ilgili konudan söz edilmiş, alan çalışmamızda kaynak kişilerden alınan bilgilerle beraber bu husus da detaylı olarak incelenmiştir (Şahin ve Demirağ, 2018).

Diğer taraftan, Mine Ersevinç Akkuş’un “Cumalıkızık Köy Monografisi” adlı kitabındaki köy ve kır toplumuna yönelik ilk bilimsel çalışmaları, monografik araştırmamızda yararlı olmuştur. Köklü bir geçmişe sahip olan Cumalıkızık Köyü’nün Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki durumunu inceleyen yazarın çeşitli yönü ile köyü ele alışı, özellikle; köyün özelliklerini, geleneklerini ve ekonomik durumunu incelemesi, araştırmamızda yol gösterici olmuştur (Akkuş, 2009).

Yaptığımız çalışma sürecinde, tez konumuzla doğrudan ilişkili olmamasına rağmen, tezimize benzerlikleri nedeniyle incelenen, Türkiye’de yapılan ve öne çıkan bazı monografik araştırmalardan da söz etmek istiyoruz.

Prof. Dr. Nermin Ertentuğ'un "Hal köyünün etnolojik tetkiki" adlı kitabında, köylerin maddi ve manevi kültürünün tetkikinde "Saha Metodu", yani bilginin bizzat tetkiki yapılan köye gidilip, oranın kültürünü yaşayanlarla direk münasebete geçilmesi ve doğrudan doğruya köylünün içine karışılmasının gerekliliğini vurgulayarak "Saha tetkiki" metodunun fonksiyonel metodun anahtarı olduğundan bahsedilmektedir. Dolayısıyla, Kocaeli-Kartepe-Uzuntarla Mahallesi Monografisi adlı araştırmamızda, saha metoduna önem verilmiş, halkla iç içe görüşmeler yapılmış, bu yönüyle saha metodunun önemi bir kez daha ortaya koyulmuştur (Erdentuğ, 1956)

İshak Güven Güvelioğlu'nun Hüseyinhoca Köyü monografisi adlı eseri, sözlü tarih çalışması yönüyle, araştırmamız konusunda bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Yazar, köyünün tarihini, arşiv belgelerini, coğrafyasını, sosyo-kültürel yapısını, mevcut akrabalıkları, mahalli dil, yer adlarını, köyün önemli kişilerini ve köyde kullanılan mahalli sözleri bir araya getirerek çalışmasını gerçekleştirmiştir. Bu yönüyle de benzer çalışmalar araştırmamızda yer almıştır (Güvelioğlu, 2007).

3. YÖNTEM

Araştırmamıza katkı sağlayacağı düşünülen her türlü yazılı kaynaklar taranmıştır. Ayrıca, kaynak kişilerin verdiği bilgiler değerlendirilmiş, katılımcılar eşliğinde gözlem metodu da kullanılarak, köyün sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı ortaya çıkarılmıştır. Köyün, orman, dere, mera, meydan, alan isimleri, meyve bahçeleri, mezarlıkları ile alanın Çerkezler tarafından kuruluşu esnasında yörede var olduğu söylenen harabe Ermeni evlerin bugünkü yerleri, halen köyde varlığını sürdüren asırlık meşe ve dut ağaçlarının yerleri ve eski kilise alanı, konuyu bilen katılımcılarla gözlenmiş, köye ait düzenlenen haritada işaretlenerek kayıt altına alınmıştır.

3.1. Araştırma Modeli

Kocaeli-Kartepe-Uzuntarla Mahallesi Monografisi adlı alan araştırmamızda izlenen model örnek olay tarama modelidir. Bu tür tarama modelleri, evrendeki belli bir ünitenin, derinliğine ve genişliğine, kendi içinde ve çevre ile olan ilişkileriyle araştırılarak tanınmasını amaçlayan tarama düzenlemeleridir. Örnek olay tarama modeli, genel tarama modeli ile yapılanlara oranla daha ayrıntılı ve gerçeğe yakın bilgiler vermektedir (Karasar, 2018, s. 119). Bu çerçevede, toplanan veriler düzenlenerek araştırmacı tarafından değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Evren, araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünüdür. Bu bütün ortak özellikleri olan canlı ya da cansız her türlü eleman grubunu içerebilir (Karasar, 2018, s.147). Konunun daha kolay anlaşılabilmesi için araştırmacı çalışma evreni kavramını kullanmayı tercih etmektedir. Bu araştırmadaki çalışma evrenimiz Uzuntarla köyüdür. Çalışmamızda konu ile ilgili evrenin tamamı ele alındığı için örnekleme gerek duymamıştır. Çalışma konumuzla ilgili olarak örneklem almak yerine, yapılan bir ön çalışma ile görüşüne başvurulacak kişiler tespit edilerek seçilmiş, bir çalışma grubu (kaynak kişiler) oluşturulmuştur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmamızın verileri görüşme ve gözlem tekniği kullanılarak toplanmış olup, veri toplanma öncesinde katılımcıların tamamı, Uzuntarla köyünde yaşamış ve halen ikamet etmekte olan, birçoğu Adıge Khabze ve dil bilen veya anlayan, yaşları müsait kişiler arasından, her aileden bir kişi, gerektiğinde bir aileden daha fazla kişilerle de görüşülerek belirlenmiştir. Görüşme tekniğinin beraberinde, gözlemlilik katılım uygulandığı zamanlarda da kişilere, araştırmanın konu ve amacından bahsedilerek, birlikte gözlem alanına gidilmiştir. Her görüşmeciye ses kaydı ile görüntü alınacağı ve fotoğraf çekileceği izah edilmiştir. Onay alındıktan sonra, öncesinden hazırlanmış “görüşme formu” çerçevesinde sorular yöneltilerek bilgiler alınmıştır.

Araştırmamızın temel dayanağını oluşturan veriler aşağıdaki şekildedir;

- Yayınlar,
- Kaynak kişilerden elde edilen bilgiler,
- Literatür taramasıyla elde edilen bilgi ve belgeler, araştırmalar ve bilimsel makaleler,
- Konumuzla ilgili olarak hazırlanmış her türlü konu ile ilgili kitap, makale ve bilimsel araştırma yayınları,
- Konu ile ilgili arşiv belgeleri,
- Çerkezlere ait İzmit Sancağı Uzuntarla muhacirin defteri,
- Uzuntarla köyü nüfus kütük defteri,
- Tapu belgeleri – okul diplomaları.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmamızın verilerini toplanmak için, öncelikle görüşme tekniğine müracaat edilmiştir. Görüşme tekniği, uygulanan “kuralların” katılığına göre yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Çalışma alanımızda kullanılan teknik yapılandırılmamış görüşme tekniğidir. Bu teknikte sorulacak sorular ana hatlarıyla hazırlanmasına rağmen, görüşme yapılırken meydana gelen gelişmelere göre yeni ve farklı sorular sorulabilmesine olanak vermekte, bu da yargıların kökenine inebilme avantajı sağlamaktadır. Yapılandırılmamış görüşme

teknğinde toplanan verilerin değerlendirilmesinin güç olduğundan söz edilse de araştırmacının aynı köyden ve kültürden yetişmiş olması bu çalışmaya olumlu olarak yansımaktadır. Bu çerçevede köye yönelik bilgilerin toplanması aşamasında çalışma evrenimizden amaçlar doğrultusunda 69 kişi seçilerek örnekleme alınmıştır. Uzuntarla köyünde ilk tutulmaya başlanılan Nüfus Esas Defteri, Köy muhtarından temin edilmiştir. Defterdeki bilgiler araştırmacı tarafından öncesinden incelenerek, ailelerle hazırlıklı olarak görüşmeler yapılmış, sorulacak soruların temel çerçevesi 90 soruluk görüşme formu ile belirlenmiştir (Ek-3). Bu kişilerden randevu alınarak mekânlarında yüz yüze görüşmeler yapılmış, görüşme yapılan kişilerin adı soyadı, yaş, medeni durumu ve mesleki durumları gibi tanıtıcı bilgilerine ek listede yer verilmiştir (Ek-4). Her görüşmeciye konu ile ilgili bilgi verilerek video ile görüntü alınmak için izin istenmiş ve bilimsel etik ile ilgili hususlar kendilerine aktarılmıştır. Görüşülen kişiler Uzuntarla köyü için yapılan bu bilimsel çalışmaya katkı vereceklerini belirtmişlerdir. Görüşmeler veri kaybını önlemek için video ve ses kaydı ile yapılmıştır. Katılımcıların verdikleri bilgiler doğrultusunda gözlem tekniği de kullanılmış, araştırması yapılan alana, katılımcılarla birlikte gidilerek, gerekli incelemeler beraberce yapıldıktan sonra ses kaydı ve alan fotoğrafları çekilmiştir. Belgesel tarama ile elde edilen bilgi ve belgeler de çalışmamızda yer almıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırma yapmak için yalnızca gerekli verilerin toplanması yeterli değildir. Araştırma probleminin aydınlatılarak, kuramsal pratik çözüm önerileri geliştirilebilmesi ve bu verilerin değerlendirilmesi gerekir (Karasar, 2018, s. 248).

Araştırmacı verileri yorumlarken önceden ortaya koyulan yorum ve ölçütlerden yararlanmıştır. Görüşmecilere başlıklar altında sorulan sorular, kayıt altına alındıktan sonra, elde edilen görüşme verileri, alanlarına ve türlerine göre gruplandırılmıştır. Genel olarak nitel verilerle yapılan araştırmamıza, verilerin amacına uygun anlam kazandırılmış ve metin haline getirilmiştir. Bazı bölümlerde bilgiler metin içerisinde açıklamalı olarak betimleme analiz tekniği ile sunulmuştur. Metnin bazı bölümlerinde köyle ilgili bilgiler, görüşme yapılan kişilerin verdikleri bilgiler doğrultusunda yorum da yapılarak, yazım diline uyarlanarak verilmiştir.

4. KOCAELİ- KARTEPE–UZUNTARLA MAHALLESİ MONOGRAFİSİ İLE İLGİLİ BULGULAR VE YORUMLAR

Bulgu, belli bir araştırma sonucunda elde edilen verilerin, amaçlar doğrultusunda işlenip çözümlenmesi ve içsel olarak değerlendirilip, kullanıma hazır hale getirilmesidir. Hazır hale getirilen bilgi, bir nevi araştırmacı için karanlığa tutulabilecek ışıktır (Karasar, 2018, s. 305). Bu çerçevede, Kocaeli-Kartepe-Uzuntarla Mahallesi Monografisi adlı çalışmamızdan elde edilen sonuçlar, araştırmamızın bu bölümünde sunulmuştur. Araştırmamızın bulguları, Uzuntarla köyünde yaşayan Çerkez aileler arasından, araştırmanın amacı doğrultusunda seçilen altmış dokuz kaynak kişi ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler ile belgesel tarama (Uzuntarla muhacirin iskan defteri) ve köyden elde edilen (Uzuntarla nüfus esas defteri) çeşitli resmi belgelerle de karşılaştırılarak desteklenmiş, birbiriyle uyumlu metodolojik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, diğer sonuçlarla karşılaştırılarak değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

4.1. Kaynak Kişilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırmada kaynak kişilere sırası ile adı soyadı, doğum yeri, tarihi, eğitim durumu, mesleği, medeni durumu, Çerkezce bilip bilmedikleri, biliyorlarsa ne düzeyde bildikleri ve mensup oldukları aile, boy ve lakapları sorularak kişisel bilgileri alınmış ve aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bunun yanı sıra kaynak kişilere birden başlayarak numara verilmiş, metin içinde referans gösterilirken bu numaralar (KK:1, KK:2...) biçiminde kullanılmıştır.

Tablo 1: Kaynak Kişilere İlişkin Bilgiler
(Yaş grubu, cinsiyet, medeni hâl, Çerkezceyi bilme durumu)

Yaş Grubu	Kişi Sayısı	Cinsiyeti Kadın(K) Erkek(E)	Medeni Hali (evli, bekâr, dul)	Çerkezceyi Bilme Durumu
45-49	1	K: 0 E: 1	Evli : 1 Bekâr: 0 Dul : 0	Biliyor : 0 Anlıyor : 1 Bilmiyor : 0
50-54	1	K: 0 E: 1	Evli : 1 Bekâr: 0 Dul : 0	Biliyor : 0 Anlıyor : 0 Bilmiyor : 1
55-59	2	K: 1 E: 1	Evli : 1 Bekâr: 0 Dul : 1	Biliyor : 1 Anlıyor : 0 Bilmiyor : 1
60-64	5	K: 1 E: 4	Evli : 3 Bekâr: 1 Dul : 1	Biliyor : 0 Anlıyor : 2 Bilmiyor : 3
65-69	14	K: 7 E: 7	Evli : 10 Bekâr: 2 Dul : 2	Biliyor : 5 Anlıyor : 8 Bilmiyor : 1
70-74	14	K: 7 E: 7	Evli : 10 Bekâr: 2 Dul : 2	Biliyor : 8 Anlıyor : 4 Bilmiyor : 2
75-79	15	K: 5 E: 10	Evli : 11 Bekâr: 0 Dul : 4	Biliyor : 11 Anlıyor : 4 Bilmiyor : 0
80-84	6	K: 2 E: 4	Evli : 2 Bekâr: 0 Dul : 4	Biliyor : 5 Anlıyor : 0 Bilmiyor : 1
85-89	6	K: 5 E: 1	Evli : 0 Bekâr: 1 Dul : 5	Biliyor : 3 Anlıyor : 3 Bilmiyor : 0
90-94	3	K: 3 E: 0	Evli : 0 Bekâr: 0 Dul : 3	Biliyor : 2 Anlıyor : 1 Bilmiyor : 0
95-99	2	K: 1 E: 1	Evli : 0 Bekâr: 0 Dul : 2	Biliyor : 2 Anlıyor : 0 Bilmiyor : 0
Toplam	69	69	69	69

Tablo 1'e göre 65-69, 70-74 ve 75-79 yaş aralığında olan kaynak kişiler araştırmaya katılanların çoğunluğunu (Toplam 43) oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, 80-84, 85-89, 90-94 ve 95-99 yaş gurubu aralığında olan kişilerin sayı olarak daha az olmalarına rağmen (Toplam 17), Çerkezya'dan gelen ilk ve ikinci kuşakları tanıyor olmaları nedeniyle bu kaynak kişi gurubu, köyün kuruluş aşaması için çok değerli bilgiler vermiştir.

Kaynak kişilerin dil bilme durumları incelendiğinde; 65 yaş üstü guruplarda Çerkezce bilenler, sayı olarak çoğunluğu oluşturur (Toplam 36). Anlayanların sayısı ise 20' dir. 65 yaş ve altı kuşaklara doğru dil bilme durumunun azaldığı görülmüştür.

Tablo 2:Kaynak Kişilerin Mesleki Durumu

Kaynak Kişilerin Mesleki Durumu	Kişi Sayısı
Akademisyen	1
Eğitimci ve Yazar	1
Emekli Psikolog	1
Emekli Öğretmen	2
Esnaf	5
Çeşitli Sektörlerden Emekli	36
Ev Hanımı	23
Toplam	69

Tablo 3:Kaynak Kişilerin Eğitim Durumu

Kaynak Kişilerin Eğitim Durumu	Kişi Sayısı
İlköğretim	45
Orta Öğretim	7
Lise	11
Üniversite	6
Toplam	69

Tablo 2 ve 3'de kaynak kişilerin mesleki ve eğitim durumları görülmektedir. Kaynak kişiler seçilirken özellikle meslekler ve eğitim durumu ön plana çıkarılarak seçim yapılmamış, araştırmamız hakkında bilgi verebilecek kişiler tercih edilmiştir. Ancak eğitim düzeyi daha yüksek kişilerden, daha açık, anlaşılır ve detaylı bilgiler elde etmek daha kolay olmuştur.

4.2. Uzuntarla Köyünün Kuruluşu ve Yerleşimi

Köy, genel olarak tarımla uğraşan, içinde yer aldığı toplumla ortak çıkarları hem az olan hem de sınırlı ölçüde eş güdülmüş bulunan, birbirleri karşısında güçlü bir özerklik eğilimi gösteren, toplumsal çevreden ziyade doğal çevreye yakın olan birkaç düzine ile birkaç yüz arasında değişen sayıda haneden kurulu, özenle korunan ve sınırları olan topluluklardır (Ozankaya, 1971, s. 1).

Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında (1877-1878) bulundukları yerlerden topluluklar halinde gelen Çerkezler için Osmanlı İmparatorluğu tarafından yeni köyler kurulmuş ve bu köylere gruplar halinde aynı yerden gelen aileler yerleştirilerek, planlı köy statüsü oluşturulmuştur (Eres ve Akın, 2010, s.85). Söz konusu dönemde Balkanlardan İzmit Sancağına ulaşan Çerkezler tarafından yeni kurulan köyler arasında bulunan Uzuntarla köyünün de coğrafi konumuna uygun, toplu ve planlı bir şekilde yerleşiminin sağlanarak köy statüsüne kavuşturulduğu görülmektedir.

Uzuntarla adlı yörede hükümet tarafından tahsis edilen arazi-i mahlule (mahlul arazi) üzerine 17 hane muhacir iskan edilerek köy kurulmuştur biçiminde bir yazışma örneği görmekteyiz (Polatel, 2016, s.117). Bu ifadeden anlaşıldığına göre, öncesinden Uzuntarla adında bir alan vardır ve bu alan arazi-i mahlûledir. Arazi-i mahlûle deyiminden mirasçısı olmayan bir kimseden hazineye kalan mülk anlaşılmaktadır.

Uzuntarla yöresine dahil toprakların ilk tapu kayıtlarından anlaşıldığına göre, araziler Sultan Selim Vakfı'na ait bir arazinin parçasıdır (Ek-5). Osmanlı Devleti, Çerkezlerle köy kurmak ve onları yerleştirmek için Uzuntarla denilen bu yerdeki mevcut vakıf arazisini kullanmıştır.

Uzuntarla köyünün ilk kuruluşunu yaşlılardan dinlediğini ifade eden bir kaynak kişi şu ifadeleri kullanmıştır:

“İzmit Sancağına ulaşıp, Uzuntarla köyünü kuran Çerkezler, günümüzde Mehmet Ali Paşa olarak bilinen kışlanın bahçesinde barakalarda kalırken, öncesinde kurulan Maşukiye ve Yanık köyü Çerkezlerinin ileri gelenleri, kalınan barakaları ziyaret etmişler. Uzuntarla yöresi yerleşime açılırken binek hayvanlarını vererek, Uzuntarla'ya yerleşen Çerkezlere yardım etmişlerdi” (K.K. 23).

Uzuntarla yöresine ilk olarak Hacemko Murat ve ailesi yerleştirilerek, 1879 yılında Uzuntarla adı tescil edilmiş, zaman içinde farklı Çerkez ailelerin yerleşmesiyle köy statüsü kazanmıştır (Çetinbaş, 2018, s.13). İlk yerleşen aileden Hacemko Murat'ın torunu, dedesinin köye ilk yerleşen olduğu, bunun evlerinde her zaman konu edildiği, günümüzdeki yerleşim alanlarının Osmanlı İmparatorluğu tarafından verildiği, ilk yerleşimin su nedeniyle derenin kenarına, iki göz oda ile iki hane biçiminde yapıldığı, köye sonradan gelenlerin Hacemko ailesinin çevrelerine yerleştirildiği, dedesinin iki

metre boyunda, ata binen, kılıç kuşanan, güçlü bir insan olduğu ve hacca gittiğinden söz etmiştir (K.K. 29).

Doksan dokuz yaşında köyün en yaşlısı aynı zamanda araştırmamızın kaynak kişisi, Hacemko ailesini görmek için Tokat'tan gelen anneannesinin Uzuntarla köyüne ilk girişini “Bunu yaz, yaşımı da düz olarak yüz dersin” biçiminde espri ile:

“Ananemler Çerkezya’ da Hacemko ailesi ile aynı köyde oturuyorlarmış. Türkiye’ye gelince bizim aile önce Tokat Erbaa’ya yerleşmiş,Hacemko ailesinin köy kurduklarını duyunca, eski komşularını görüp aynı yere yerleşmek için Uzuntarla köyüne gelmişler. Yöreye girdiklerinde etraf ormanlıkmış. Ananemin tarifi ile şimdiki okulun bulunduğu yer seyrek meşe ağaçlı, açık bir görünümdeymiş. Dereye doğru bakınca, iki göz odalı, toprak sıvalı, üzeri kıpkırmızı kiremitle kaplı ev görünce şaşırmışlar. Yine ananemin tabiri ile Çerkezya’daki evlerinin damları saz olduğu için dedem şaşırmış, etrafa bakınmış, başka bir ev göremeyince, Hacemkoların evi budur demişler ve kıpkırmızı kiremit kaplı eve uğramışlar. Hacemko ailesi de yeni kurulan köyde bize de yer göstermiş ve ailemiz buraya yerleşmiştir” (K.K. 31).

Uzuntarla köyü yaşlılarının ifadelerine göre, ilk yerleşilen dönemde olmasa da, Hacemko ailesinin evlerinin bulunduğu derenin yamacına bir değirmen kurduklarından söz edilmektedir.

“Köydeki diğer ailelere nazaran, Hacemko ailesinin görmüş geçirmiş, okuma - yazma bilen, devlet yetkilileri ile görüşebilen, akıllı insanlar olduklarını, Uzuntarla köyüne hizmet için bir değirmen kurduklarını dedemiz söylerdi” (K.K.1 ve K.K.55).

Anlatılara göre, geniş arazi üzerinde kurulan değirmenin üzerinde bir ev, bahçesinde çeşitli meyve ağaçları ve sebzelerin yetiştirildiği, ayrıca kaz, ördek ve hindilerin dolaştığı çiftlik görünümünde bir alan oluşturulduğu belirtilmektedir. Değirmeni hatırlayan kişiler:

“Dereden köpüre köpüre su gelir, değirmenin oluşunda birikirdi. İnsanlar, un yaptırmak için mahsulü hazneye dökünce, kapak açılır su değirmene gider, evin altındaki çark suları akıtarak dönmeye başladı. Hatta otururken çarkın hareketiyle evin sallandığını hissederdik. Ayrıca bahçede meyve ağaçları, kokulu çilekler ve çeşitli hayvanlar vardı” (K.K. 1, 29 ve K.K. 57).

Hacemko ailesinin kimlikleri ile ilgili Rus-Kafkas Savaşlarına ilişkin bazı belgelerde ¹ önemli bilgiler vardır. Savaş belgelerine göre; Hacemko ailesi Çerkezya'nın Abzah bölgesinin soylularından biri olan "Ançokolar" dandır. Ançokolar Şhaguaşe,²Kurcips³ nehri ve Maykop vadisi etrafındaki köylerde yaşayan kalabalık ve etkin bir soydur. Ançokoların yaşadığı köy belgelerinde Ançok köyü (Ançoko Hahl) olarak geçmekte, bazen de Ançoko soyundan belirli bir kişinin adıyla da anıldığı görülmektedir. Sözgelimi, Şhaguaşe nehri kıyısında yaşayan Ançoko sülalesinin bir kolundan Rus kaynaklarında özellikle Hacemko olarak söz edilmekte ve köyleri ise Hacemko köyü (Hacemko Hable) biçiminde adlandırılmaktadır. Bazı Rus kaynaklarında, Ançoko-Hacemko İsmel olarak da anılmaktadır (Novitski 2010).

Bu ailenin ileri gelenlerinden Ançok-Hacemko İsmel'in 1863 yılında Ruslarla Çerkezlerin arasındaki ateşkes müzakereleri ve bölgenin tahliyesi için Rus General Yevdemikov ve Albay Geyman'la yazışma ve görüşmeler yapan heyetin içinde Abzah kabilesini temsilen önemli bir isim olarak bulunduğu görülmektedir. Ayrıca, Türkiye ve İngiltere ile görüşmeler yaptığı anlaşılmaktadır (Geyns 2013).

Ruslarla Çerkezler arasında 300 yıla yakın süren savaşlar neticesinde Çerkez köylerinin yakılarak haritadan silindiği, bazı Rus tarihçiler tarafından da itiraf edilmektedir.

Rus kaynaklarına göre Ançok köyü (Ançokova) Nijniy Karalle nehri kıyısında bir köydür. Maykop boğazında ise Çerkezce Ançoko Hahl (Ançok köyü) olarak anılmaktadır. General Velyaminov'un isyan eden Çerkez kabilelerinden Abzeh kabilesini cezalandırmak için yaptığı keşifler ve harekete geçirdiği birliklerle Nijniy Karalle nehri üzerinde bulunan Ançoko köyü tamamen yok edilmiştir (Debu 1829).

Uzuntarla köyünde yaşayan, Ançok ailesinin torunlarından bir kaynak kişinin de aktardıklarıyla uyuşan bu bilgilerden, Ançoko köyünün Ruslar tarafından tamamen yok edildiğini anlamaktayız. Aynı kaynak kişi Çerkezya'dan gelen atalarının yaşadıklarını şu şekilde aktarmak tadır:

¹ Rusça Belgelerin Çevirisi: Negor (Нəгop) Özlem Güngör.

²Шхъагуаше: Kafkasya'nın kuzeybatısında bir nehir olan Kuban'ın bir kolu olan ve Maykop yakınlarında bulunan Belaya nehrinin Çerkezce adıdır.

³Курджипс: Belaya nehrine dökülen bir nehirdir.

“Çerkezya’da Ruslarla Çerkezler arasında savaşlar olurken, Ançok-Hacemko Mahmut’un anlattığına göre, RuslarAnçok köyüne baskın yapmışlar. O dönemde büyük babaları hacıdaymış. Dedemin amcası küçükmüş. Babasının kılıcı Rusların eline geçmesin diye çocuk haliyle, kılıcı kırmak için defalarca bükmüş ama kıramamış. Eli kesilmiş. Dedem, emaneti teslim ederken, ‘Rusların eline geçmeyen kılıç’ diye hikayesini anlatarak bana vermiştir” (K.K.41).

Resim 1:Rus baskınından kurtulan Ançok Hacemko ailesine ait kılıç. (Rüştü Eroğlu koleksiyonundan).

Bulgulara göre, Uzuntarla köyü, Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sonrasında Balkanlardan İzmit sancağına ulaşan Çerkezler için kurulan bir köydür. Kurulduğu yer, Uzuntarla adıyla öncesinde mevcut, mirasçısı olmadığı için hazineye kalan, Sultan Selim Vakfı’na ait bir arazinin parçasıdır. Osmanlı İmparatorluğu bu vakıf arazisi topraklarına, ilk olarak Hacemko ailesini yerleştirerek köyün kuruluşunu gerçekleştirmiştir.

4.3.Uzuntarla Köyünün Adı ile Yaşam Alanlarına Verilen İsimler

4.3.1. Köyün Adı

İlk olarak Hacemko ailesinin yerleşimiyle kurulan köy, 1879 tarihinde resmi olarak Uzuntarla adıyla tescil edilerek köy statüsü kazanmıştır (Çetinbaş, 2018, s.13).

Uzuntarla’nın ilk kuruluşu hakkında, BOA.DH.MKT.¹ 1750-87 Dâhiliye Nezaretinden Maliye Nezaretine 1 Ağustos 1306 (13 Ağustos 1890) tarihli tezkirede, şu bilgiler yer almaktadır:

“İzmit’e o günün koşullarında 3.5 saat mesafede bulunan Uzuntarla adlı mahalde hükümet tarafından tahsis edilen arazi-i mahlule üzerine 17 hane muhacir iskan edilerek köy kurulmuştur. Bu muhacirlerin zaman içerisinde çeşitli vilayetlerde bulunan akrabalarını yanlarına getirtmesiyle köyün nüfusu 71 haneye ulaşmış ve nüfusla birlikte köydeki hayvan sayısı da

¹Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahili Mektupta.

artmıştır. Bu artış halkın daha fazla araziye ihtiyacını gündeme getirdiğinden İzmit mutasarrıflarından merhum Hasan Paşa'nın kızı Şerife hanımın Uzuntarla köyü sınırıyla bitişik olan çiftliğinin müstemilatından 4000 dönüme yakın orman ve koruluk İzmit'te bulunan Muhacirin Komisyonu heyeti tarafından bu muhacirlere verilmiştir. Bunun üzerine Şerife Hanım hükümete müracaat ederek hakkını talep edince bu 4000 dönüm ormanına karşılık o civarlarda bulunan, her ne kadar Şerife hanımın ormanı kadar kıymetli olmasa da çalılıktan ibaret olan miri ormanlardan 4000 dönümün verilmesinin uygun bulunduğu İzmit Sancağı İdare Meclisi'nden Sadaret'e bildirilmiştir" (Polatel, 2016, s. 117).

Bu yazışmadan anlaşıldığına göre, dönemin koşullarında İzmit'e 3,5 saat mesafede bulunan Uzuntarla adlı bir yer ile buraya bitişik, İzmit mutasarrıflarından Hasan Paşa'nın kızı Şerife hanıma ait bir çiftlik mevcuttur. Bu çiftlik ve çevresi ormanlık ve koruluktur. Çerkezlerin yerleştirildiği yörenin adı Uzuntarla'dır. Uzuntarla köyü resmi statü ile kurulunca, öncesinden taşımış olduğu yer ismine köy ibaresi eklendiği anlaşılmaktadır.

Köydeki yaşlıların ifadelerine göre, Çerkezler Türkiye'ye ilk geldiklerinde Çerkezce dışında başka dil bilmiyorlardı. Köye ilk yerleşen Hacemko ailesi ile diğer yerleşen bazı aileler Çerkezya'da da aynı köy ve çevresinde yaşıyorlardı. Bu nedenle Uzuntarla köyünün ilk kuruluşunda adı Hacemko ailesine izafeten Çerkezce Hacemko köyü olarak kullanılmış ve üst kuşaklar tarafından da bu isim günümüze kadar aktarılmıştır.

Uzuntarla köyü isminin bir dönem Nahiye'ye dönüştürüldüğü ve "Uzuntarla Nahiyesi" adı ile anıldığı anlaşılmaktadır. Şahin ve Demirağ bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

"1925 yılının ilk haftalarında, Kocaeli Vilayeti'nin merkezi durumundaki İzmit Kazası'na bağlı Derbent Nahiyesi ile ilgili önemli bir gelişme olmuştur. Konu Derbent Nahiyesi'nin adının Uzuntarla Nahiyesine dönüştürülmesi ile ilgilidir. Bu hususta Vilayet Meclis-i Umumîsi'nde müzakereler yapılmış ve neticede Derbent Nahiyesi merkezinin Uzuntarla köyünde olması sebebiyle, nahiye'nin resmî adının da Uzuntarla'ya dönüştürülmesi konusunda karar alınmış ve bu karar, zaman geçirmeksizin Dahiliye Vekâleti'ne ulaştırılmıştır ... Uzuntarla nahiyesinin merkezi, nahiye vasatında olmadığından, halkın idarî ve asayiş yönünden işlerinin kolay kılınması adına hareket edilmiş, ihtiyaçların bu yönde olmasına devlet tarafından dikkat ve ihtimam gösterilerek, Atatürk'ün imzasının da bulunduğu 21 Haziran 1930 tarih, 5121 sayılı 3'lü kararname ile nahiye, Derbent İstasyon Merkezi'nin yakınına taşınmıştır" (Şahin ve Demirağ, 2018).

Şahin ve Demirağ' ın resmi olarak belirttikleri Uzuntarla köyü isminin, Uzuntarla Nahiyesi olarak değiştirilmesi ile ilgili hususlar, kaynak kişiler tarafından da benzer şekilde aktarılmıştır:

“Bir dönem Uzuntarla köyü ismi, Uzuntarla Nahiyesi yapıldı diye yaşlılarımızdan duyardık. Köy merkezindeki kahvenin bulunduğu yerde, önceleri iki katlı eski nahiye binası dururdu. Bu binada bir nahiye müdürü ve birçok jandarma görev yapardı. O dönem Uzuntarla köyünün ismi de Yeniköy olarak değiştirilmişti. Nahiye merkezi Büyük Derbent’e taşınınca, Uzuntarla köy ismi geri verilmiş ve bina da okul olarak kullanılmıştı” (K.K.13, 21, 33, 42 ve 45).

Derbent Nahiye Merkezi binası,1925-1930 yılları arasında Uzuntarla köyünde olduğundan, “Derbent Nahiyesi” adı, “Uzuntarla Nahiyesi” biçiminde değiştirilmiştir. Uzuntarla köyü bu süreçte Yeniköy adını almış, 1930 yılında nahiye merkezi Derbent’e taşınınca, Uzuntarla adı geri verilmiştir. Yapılan bu değişiklikler Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş aşamasındaki uygulamalarından kaynaklanmıştır.

4.3.2. Uzuntarla Köyündeki Çerkezce Yer Adları

Çerkezya’dan sürgün edilen aileler, vatanlarından sadece fiziki varlıkları ile ayrılmamış, gönüllerinde yaşattıkları, özlemini çektikleri, eski yaşam yerlerinde kullandıkları alan isimlerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Bu isimleri yeni yaşamlarındaki köy, meydan, dağ, mera, otlak ve arazilere vermişler, bir nevi Çerkez yer adlarının coğrafi taşıyıcılığını üstlenmişlerdir.

Uzuntarla köyünde Çerkezce kullanılan yer adları konusunda bilgisi olan kaynak kişiler araştırmamıza bu yönüyle katkıda bulunmuşlardır (K.K.1, 2,15 ve 43). Bu yer adları aşağıda belirtilmiştir.

Tfeyçap (Тфэйчан): Türkçe karşılığı “karagürgen bayırı” olup, bugün Kartepe Sarımeşe Mahallesi’ndeki Kur’an kursunun arkasındaki dere yamacına verilen isimdir.

Çevtuaç (Чэутляк): Bu yer adı “Ara yerde kalan alan” anlamına gelmektedir. Günümüzde Uzuntarla mahallesi 321.Sokak’tan doğuya, Ali İhsan Kaya’nın çiftliğine doğru uzanan bölgenin adıdır.

Şöfij (Шьофыжь): Eski düzlük “meydan” anlamına gelmektedir. Burada sözü edilen düzlük, Uzuntarla köyündeki Ali Güneri İlköğretim Okulu’nun bulunduğu alandır.

Hakurinem yişöf (Хьэкурынэм ишьоф): Uzuntarla köyündeki merkez mezarlığın karşısında yer alan ağaçlık alandır. Alanla mezarlık arasında sadece bir yol

mevcut olup, Hakurine adındaki kişinin adına izafeten, “Hakurine düzlüğü” ismi verilmiştir.

Vodriç (Одрыч): “Karşı taraf”, tarıma uygun olmayan arazilerin bulunduğu yer anlamındadır. Burada sözü edilen vodriç, Merkez Mahallesi 345. Sokak’tan inildiğinde karşılaşılan derenin, boylu boyunca karşı yamacıdır.

Ğehune (Гѣхъунѣ): “Otlak alanı” anlamına gelmektedir. Uzuntarla köyü ile Ketence köyü arasındaki yolun, Altındağ sapağından sonraki Ketence köyü sınırına kadar uzanan kısımdır.

Phençiphe (Пхѣнкыпхѣ): Uzuntarla Yeşiltepe Mahallesi’nin bitiminden Ketence yoluna dönüşte, sağ tarafta bulunan tarlalardan başlayıp, Ketence köyü sınırına kadar uzanan ormanlık bölge. Phençiphe; Çerkezce “süpürge” anlamına gelmektedir. Alan çalı süpürgesi yapılan kısa boylu, maki türü ağaçlarla kaplı olduğu için bu şekilde adlandırılmıştır.

Pçeymez (Пчѣймѣз): “Gürgenlik orman” anlamına gelmektedir. Uzuntarla köyünden Ağlıburun köyüne doğru çıkarken, Ormanya’ nın kuzey kapısının karşı tarafındaki dereye kadar olan gürgenlik alanıdır.

Hıuşö (Хыушѣо): “Deniz kenarı-sahil” anlamına gelmektedir. Bugün Uzuntarla köyünün Sapanca gölü (Kazak burnu) tarafındaki mesire alanı ve çevresidir.

Psiçaprap (Псычѣпрѣп): 345. Sokak’tan girilerek dereye doğru inildiğinde, küçük ve sesli akan bir çağlayana verilen isimdir. Kışın bol miktarda çağlayarak aktığı görülmektedir.

Kualıkom yikulace (Кѣуалыкѣом икѣуладжѣ): Merkez Mahallesi 323. Sokak’tan aşağı doğru inildiğinde 100 metre sonra karşılaşılan derenin ismidir. Çerkez ailenin arazisine bitişik olması nedeniyle, ailenin soy ismi dere alanına verilmiştir (Ek-6).

Günümüzde de mevcut olan bu alan isimleri, Çerkez aileler tarafından halen kullanılmaktadır.

4.4. Uzuntarla Köyüne Yerleşen Aileler

4.4.1. İlk Yerleşen Aileler

Uzuntarla Köyü, Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında (1877-1878) Hacemko Murat ve ailesinin bugünkü alana yerleştirilmesi ile kurulmuştur. Aktarılan bilgilere göre; bilhassa ailenin büyük oğulları Hacı Murat’ın isminden etkin şekilde söz edilerek,

kuruluşun Hacemko ailesinin önderliğinde yapıldığını, günümüzde Uzuntarla köyünde yaşayanların çoğunun, Çerkezya'da iken Hacemko ailesi ile aynı köy ve çevresinde oturdukları ve herkesin birbirini tanıdığı, aile büyüklerinin bu eski dostlukları sıkça dile getirdiklerinden söz etmişlerdir (K.K.8, 10, 13, 15, 16, 23, 29, 31 ve 43).

Köye Hacemko ailesi ile başlayan ilk yerleşimi, dört ana başlık altında toplayabiliriz:

1. Öncelikle; Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) bitiminde Balkanlardan İzmit Sancağına ulaşan Çerkezlerin yerleştirilmesi.
2. Uzuntarla köyüne yerleştirilen Çerkezlerin çevre illerde yaşayan akraba ve yakınlarının yanlarına gelip yerleşmesi.
3. İzmit ve çevresindeki kırsal alanlarından (Çerkez köyleri) gelip yerleşenler.
4. 1900 yılından sonra Çerkezya'dan doğrudan göçle gelip yerleşenler.

Bilgisine başvuru kaynak kişiler, ilk yerleşimin Uzuntarla köyünün ana eksenini olan yerde, Hacemko ailesinin etrafına ve dere kenarlarına yapıldığını belirtmişlerdir. Kualiko (Къуалыкъо), Horel (Хъорэл) Patuk (Патлыкъу), Dahko (Дахъукъо), Bjeğuğ (Бжъэдугъ) soyadlı Çerkez aileleri ile başlayan yerleşim giderek genişlemiştir (K.K.12, 18 ve 29).

Aynı aileden iki kişi, babalarının Hacemko ailesinin büyükleri ile Çerkezya'daki yaşantılarını konuşurken espri ile karışık: *“Çerkezya 'da derenin bir yamacında siz, diğer yamacında biz, burada da aynı şekilde dere yamaçlarına yerleştik” dediğini belirtmişlerdir*” (K.K.7 ve 14).

Uzuntarla köyünün kuruluşuna ait bilgiler çerçevesinde:

Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sonrasında Uzuntarla köyüne yerleştirilen Çerkez aileleri tespit etmek için, Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Dr. Oğuz Polatel arşivinden temin edilen İzmit Sancağı Uzuntarla Köyü Muhacirin İskân Defteri'ndeki kayıtlı bilgiler kullanılmıştır. Bu defter hanelerindeki aile isimleri Osmanlıca kayıt edildiğinden yazılar, Yalova Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Fethi Güngör tarafından Türkçeye çevrilmiştir (Ek-7).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ilk tutulmaya başlanılan, (1902) nüfus esas defterindeki, doğum yerleri “Kafkasya” ve “Varna” ile başlayan hane kayıtları, İzmit Sancağı Uzuntarla köyü Muhacirin İskân Defterindeki sayfa numaraları ile karşılaştırılmıştır. Böylece, bilgilerin doğruluğu kanıtlanmış, büyük sürgünde Çerkezya’dan Balkanlara yerleştirilen, Osmanlı Rus savaşı (1877-1878) sonrası ikinci bir göçe tabi tutularak yerlerinden edilen ve Uzuntarla köyüne yerleştirilen günümüzde de köyde yaşayan, aynı üst soydan gelen aileler tespit edilmiştir (Ek-8). Ortaya çıkan diğer sonuçlar ise şu şekildedir:

- Uzuntarla köyünün kurulduğunu haber alarak, başka vilayetlerden akraba ve tanıdıklarının yanına gelip yerleşenler (Ek-9).
- İzmit ve çevresindeki kırsal alanlardan gelip yerleşenler (Ek-10).
- 1900 yılından sonra Çerkezya’dan göçle gelip yerleşenler (Ek-1).
- Köyün ilk yerleşiminden başlanılarak, günümüze kadar varlığını sürdüren aile isimleri güncellenmiştir (Ek-8).
- Daha önce köyde yaşamış olup günümüzde yaşamayan aileler tespit edilmiştir (Ek-11).

4.4.2. Diğer Vilayetlere Yerleşip, Sonradan Yer Değişikliği Yapan Ailelere İlişkin Bilgiler

Osmanlı İmparatorluğuna sürgün edilen Çerkezler geniş bir bölgeye ve çeşitli vilayetlere yerleştirilmiştir. Yerleşimler önceleri geçici olarak yapılmış, köyler kurulduktan sonra muhacirin komisyonları tarafından ailelere kolaylıklar sağlanmıştır. Özellikle akrabalarının yanlarına gitmek isteyenlerin bu talepleri dikkate alınmıştır. Yeni kurulan Uzuntarla köyünde de bu uygulamanın yapıldığını görmekteyiz.

Uzuntarla köyüne yerleşen Çerkezlerin zaman içerisinde çeşitli vilayetlerde bulunan akrabalarını yanlarına getirtmesiyle köyün nüfusu 71 haneye ulaşmıştır (Polatel, 2016, s.117). İzmit Sancağı Uzuntarla köyü muhacirin iskân defterinde kayıtları olmayan bu ailelerin, Uzuntarla Köyü Nüfus Esas Defteri’nde kayıtları görülmektedir. Öncesinde farklı vilayetlere yerleştirildikleri ve akrabalarını takiple yanlarına geldikleri anlaşılan söz konusu ailelerin kimliklerine, kaynak kişilerin verdikleri bilgilerle ulaşılmıştır. Verilen bilgilere göre;

- “Konya’dan gelmişiz” diyen üç aile (K.K.11, 37 ve 40),

- “Samsun’dan gelmişiz” diyen iki aile (K.K.13 ve 26),
- “Tokat/Erbaa’dan” gelmişiz diyen bir aile (K.K.19),
- “Çanakkale/Biga’dan gelmişiz” diyen bir aile (K.K.17),
- “Eskişehir/Bozüyük’ten gelmişiz” diyen bir aile (K.K.49) tespit edilmiştir.

Bu konuda görüşlerine başvurduğumuz kaynak kişilerden bazıları aşağıdaki bilgileri vermişlerdir:

“Anneannemler ilk geldiklerinde ailece Tokat Erbaa’da yaşıyorlarmış. Büyük dedemiz Hacemko ailesinin köy kurduğunu duyunca, ‘ben Çerkezya’daki eski komşularıyla beraber yaşamak istiyorum’ diye Uzuntarla köyüne gelip yerleşmiş. Anneannem köydeki ailelerin birçoğu ile Çerkezya’dan tanıştıklarını ve Uzuntarla köyünde tekrar buluştuklarını söylerdi” (K.K.16 ve 31).

“Bizim aile büyük sürgünde gelmiş, önce Samsun Çarşamba’ya yerleşmişiz. Dedemin Uzuntarla köyünde akrabaları varmış, onları görmeye gelince buraya yerleşmiş” (K.K.27, 33 ve 45).

Osmanlı Devleti’nin 1864 yılındaki büyük Çerkez sürgününde çeşitli vilayetlere yerleştirdiği Çerkez ailelerin Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sonrasında Balkanlar’dan gelen akraba ve tanıdıklarını izleyerek, yeni kurulan Uzuntarla köyüne yerleşmişler ve hane sayılarında artış sağlamışlardır.

4.4.3. Köyler Arası İkamet Değişiklikleri

Kocaeli, Osmanlı-Rus Savaşı sonrası (1877-1878) Balkanlar ve Çerkezya’dan gelenlerin iskân edildiği bir bölgedir. Dolayısıyla Çerkezler için oluşturulan yeni yerleşim birimlerindeki köyler arasında da çeşitli nedenlerle ikamet değişiklikleri yapılmıştır. Buna ilişkin olarak kaynak kişilerden bazılarının ifadeleri aşağıda belirtilmiştir:

“Biz önce Ketenciler köyüne yerleşmişiz. Bir süre sonra ailemiz Uzuntarla köyüne taşınmış” (K.K.14, 20, 37 ve 40).

“Ailemiz Acısu köyünde otururken, bir gece ani eşkiya baskınına uğramış. Öldürülen evlatlarını toprağa verip, can havliyle Uzuntarla köyünde bir dostlarına sığınmışlar” (K.K.58).

“Bizim ailelerimiz önce gurup halinde, Karamürsel’in bir köyüne yerleşmiş. Dedem oradan ayrılarak Uzuntarla köyüne gelmiş” (K.K.34).

“Kırkpınar köyünde oturmakta iken Uzuntarla’ya sonradan geldiğimizi yaşlılarımızdan duyardım” (K.K.24).

İkamet değişikliği yapan ailelerin Uzuntarla köyü nüfus esas defterinde kayıtları mevcut olup, İzmit Sancağı Muhacirin İskân Defteri’nde kayıtlarına rastlanılmamıştır. İlk yerleştikleri köylerdeki Muhacirin iskân defterinde kayıtlı olmaları nedeniyle, bu durum köye sonradan yerleştikleri bilgisini teyit etmektedir.

4.4.4. Uzuntarla Köyüne 1900’lü Yıllardan Sonra Çerkezya’dan Gelen Aileler

Uzuntarla Köyü Nüfus Esas Defteri bilgilerine göre; 1900 yılından sonra Çerkezya’dan göç ile gelen aileler mevcuttur. Sonradan geldikleri anlaşılan bu aileler için yukarı mahalledeki Beyazıt camisinden hafif eğimle sağa ayrılan uzun düz bir zemine yerleşim yeri açılmıştır. Muhacir mahallesi adı verilen bu mahalle, günümüzde de mevcut durumunu korumaktadır. Bu konuda bir kaynak kişinin verdiği bilgiler aşağıda belirtilmiştir:

“Babamla amcam 1905 yılında Çerkezya’dan kaçak olarak Türkiye’ye geldikleri için dedem, oğullarını görmek için defalarca Türkiye’ye gelip-gitmiş. Dedem, hacı, aynı zamanda güzel hitabeti olan saygın bir adammış. Çerkezya’dan her gelişinde evimizin misafirhanesine (haçeşine¹) yerleşirmiş. Geldiği duyulunca, Uzuntarla halkı, Hacı Pşıpiy’in² sohbetini dinlemek için evimizin misafirhanesine doluşurmuş” (K.K.28).

Köyde eski sosyal yaşamlar dile getirilirken, genellikle ilk kuruluşu gerçekleştiren aile önderlerinden ziyade, 1900 yılından sonra Çerkezya’dan göç eden ailelerin yaşam ve anıları dile gelmektedir. Bunun nedeni 1900 yılından sonra köye yerleşen ailelerin, Uzuntarla köyünde yaşamakta olan ailelerle Çerkezya’dan beri tanışmaları ve anavatanından canlı, taze bilgilerle gelmeleridir. Ayrıca, yakın zamana kadar köyde bu kişileri tanıyan yaşlı insanların yaşıyor olmasıdır.

Köye sonradan yerleşen ailelerin, son derece nüktedan, samimi ve fedakâr bir yapılarının olduğu anlatılmaktadır. Örneğin, çevrede at baytarı diye anılan Hasan’ın³ köye geldiğinde önemli miktarda altını olduğu, bunları isteyen herkese borç verdiği ve geri almakta zorlandığı anlatılır. Diğer kişilerin de aynı şekilde yardımsever olduklarından söz edilir. Birinci Dünya Savaşı döneminde, Çerkezya’dan ilk gelen

¹Haçeş (Хъакъэш): Çerkezce misafir odası.

²Çerkezce soyadı: Thağapşov (Тхъагъэпсэу).

³Çerkezce soyadı: Şavko (Шаукъо).

ailelerin erkekleri cepheye gittikleri için, köye yeni gelen bu kişilerin, bekar, dul ve yaşlı kadınları korudukları, kendi işlerini bir kenara bırakıp onlara yardım ettikleri günümüzde de anlatılmaktadır. Bu çerçevede iki kaynak kişinin anlattıkları aşağıda yer almaktadır:

“Çerkezya’dan köye sonradan gelenlerden Muhacir İshak¹ lakaplı kişi, öküz arabası ile Maşukiye’ye değirmene giderken, kadınlar önüne çıkıp benim mısırimi da götür dediklerinde, arabası dolduğu halde kadınlara hissettirmeden çuvallarını alır, uzaklaştıktan sonra kendi mısır çuvallarını bir ağacın gölgesine koyup, sonraki günlerde kendi işini görürmüş” (K.K.66).

“Ben 1940 yılında on iki yaşındaydım. Sonradan göç eden ailelerden, İshak, Hasan ve Ançok² amcalar devamlı Kadir³ babamın yanına gelirlerdi. Babam kışın ocakta büyük bir ateş yakar, sohbet ederler sonra Çerkezce şarkı söylerlerdi (K.K.28).

Köye 1900 yılından sonra gelen bu ailelerin Çerkezya’dan neden ayrıldıkları konusunu sıkça dile getirdikleri ve iş siyasi sohbete dönüştüğünde aşağıdaki konuşmaların geçtiği kaynak kişiler tarafından anlatılmıştır.

“Stalin Bolşevik ismini verince, insanlar birbirini dinlememeye başladılar(“Сталин большевикыр ұлэ кызылшым, зым зыр зэмыдэлужыныр къахэхъагъ) biçimindeki sözleri hiç unutamam” (K.K.28).

Uzuntarla köyüne Çerkezya’dan 1900 yılından sonra gelen ailelerden kaynak kişiler, geliş nedenlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Dedemlerin çok miktarda altınları, hayvan sürüleri ile atları varmış. Ruslar rahat vermemişler” (K.K.43).

“Ailemizin gençleri bir suça karıştıklarından Çerkezya’yı terk etmek zorunda kalmışlar” (K.K.23).

“Ailelerimizin çoğunluğu Osmanlı’ya gelince, kalanlar çok baskı görmüşler, sonradan bizim ailemiz de Çerkezya’dan ayrılmış” (K.K.31).

¹Çerkezce soyadı: Natho (Натхъо).

²Çerkezce soyadı: Çetav (Чэтай).

³Çerkezce soyadı: Thağapsov (Тхъагъэпсэу).

Uzuntarla köyüne ilk toplu yerleşimin Balkanlardan İzmit sancağına ulaşan Çerkezlerle yapıldığı, 1900 yılının başlarında, Çerkezya'dan göçlerle devam edip 1916 yılında son bulduğu anlaşılmaktadır.

4.5. Köye Yerleşen Ailelerin Nereden Geldiği ve Yanlarında Getirdikleri Eşyalara Dair Bulgular

4.5.1. Ailelerin Geldikleri Yer ile İlgili Bilgiler

Rus-Kafkas Savaşlarından sonraki büyük sürgünde, Osmanlı Devleti'ne gelen Çerkezlerin bir kısmı Balkanlara, bir kısmı Anadolu'nun iç kesimlerine yerleştirilmiş olduğundan "Aile büyükleriniz nereden göç ederek Uzuntarla köyüne yerleşti?" sorusuna kaynak kişiler genellikle benzer cevaplar vermişlerdir:

"Büyük sürgünde ailelerimiz önce Çerkezya'dan Balkanlara gitmişler, bir müddet orada yaşadıktan sonra, ikinci bir göçle İzmit'e gelerek, Uzuntarla'ya yerleştirilmişler" (K.K.1, 2, 9, 15, 20, 21, 22, 26, 37, 40 ve 44).

Elde edilen bulgulara göre, kaynak kişilerin aile büyüklerinin Uzuntarla köyüne yerleşmeden önce, Balkanlarda yaşadıklarından haberdar oldukları anlaşılmaktadır.

4.5.2. Göç Sırasında Getirilen Eşyalar

"Mal canın yongasıdır" atasözünde olduğu gibi insanlar yaşam alanlarını değiştirirken yanlarına en gerekli eşyalarını alma arzusundadır. Yaşam gereği yükte hafif, pahada ağır malları tercih ederler ki gidilen yerde satıldığında para etsin. Çerkezlerin de aynı mantıkla hareket etmiş oldukları varsayılarak, Çerkezya'dan gelirken yanlarında ne tür eşya getirdikleri sorulmuştur.

Uzuntarla köyünün ilk kurucusu Hacemko Murat'ın torunu, eskiden evlerinde Çerkezya'dan gelme birçok eşya olduğunu, günümüze kadar ulaşan küçük bir mavzer, büyük bir kılıç, semaver ve bir mermer havan olduğunu belirtmiştir (K.K.29).

Resim2: Köyün ilk kurucusu Hacemko Murat’a ait mavzer ve kılıç (Neriman Ançok koleksiyonundan).

Bu konuda görüşlerine başvurduğumuz kaynak kişiler şu açıklamaları yapmışlardır:

“Bizim ailemizde çok eşya vardı.Kocaman bir sandık ile başka birçok eşyalar. Ayrıca pirinçten semaver, leğen ve ibrik vardı, pirinç oldukları için kumla yıkar parlatırdım. Bir de kurşun geçirmeyen, ağır, başlığı bedene kadar inen, ince telle örülmüş savaşlarda kullanılan zırh evimizin tavanında dururdu. İhtiyaç nedeniyle sandık dışında hepsi satıldı. Ben çocukken bu eşyalara bakınca, apar topar gelen bir aile olmadığımızı düşünürdüm” (K.K.14).

“Aile büyükleri tarafından çok kıymet verilen, babamın babaannesinden kalan işli, kalın bir gümüş kemerim var” (K.K.54).

Resim3: Kemer (Şükran Nartop koleksiyonundan).

“Hayvan kılından yapılmış bir namazlık ve gümüş yemek kaşıklarımız var. Dedem ve babaannem namazlık ile kaşıklar büyük sürgünde gelirken getirildi diye sandıkta saklardı” (K.K.49).

“Babamlar 1900 yılından sonra göç ettikleri için, gümüş at eğerinden tutun, yamçı ve bunun dışında kuş tüyünden yatak, yorgan gibi ev eşyaları ve Rus paralarıyla gelmişler. Geri dönme arzusunda oldukları için paraları saklamışlar, dönmek mümkün olmayınca zamanla paralar tedavülde kalkmış. Ben şimdi o paralara bakıp, kim bilir ne umutları vardı diye düşünüyorum” (K.K.43).

“Ailemiz Çerkezya’dan eşyalarla gelmiş. Gümüş saplı kılıcımız, bakır kazanımız, güğüm, semaver, tepsi, leğen, sandık, kahve yapmak için pirinç-tunç karışımı, içi bakırla katışık, yanına kömür konan dışında fincan yerleri olan büyük masa gibi tepsimiz vardı. Evimizde çıkan yangında birçoğu kullanılamaz hale geldi” (K.K.21).

“Babaannem Uzuntarla köyüne yerleştikten sonra 1910 yılında grup halinde İstanbul’da pasaport yaptırıp akrabalarını görmek için Çerkezya’ya gidip, bir yıl kaldıktan sonra döndüklerini, gelirken yanında bir semaver ve içinde astragan kürkleri olan bir bavul eşya getirdiklerini söylerdi” (K.K.30).

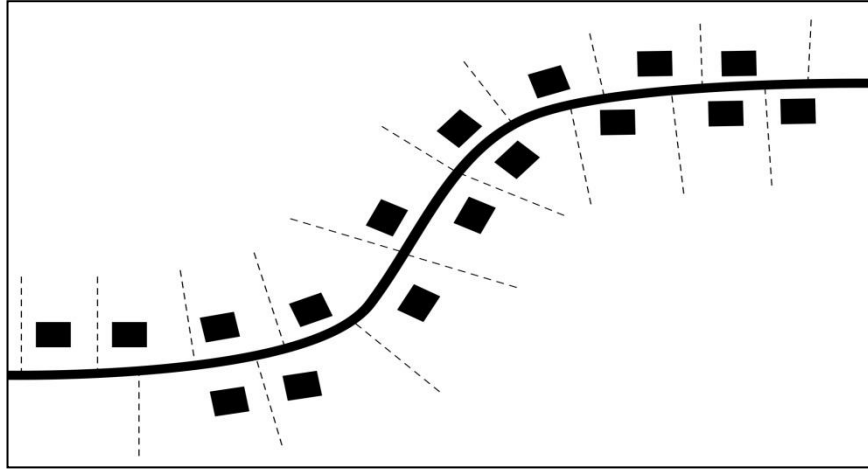
“Çerkezya’dan 1905 yılında gelmişiz. Anavatanda kalan büyük dedemiz zaman zaman çocuklarını görmeye gelirmiş. Türkiye’ye bir gelişinde yanında semaver ve iki ibrik getirmiş. Bu geliş-gidişler bir müddet devam etmiş. Rusya’nın kapıları kapatması ile büyük dedem Çerkezya’da kalmış. Getirdiği eşyaları ve ziyaret için geliş pasaportunu hatıra olarak saklıyorum” (K.K.23).

Sonuç olarak, Çerkezlerin vatanlarından sürgün edilirken yanlarında birtakım eşya ve materyallerle geldikleri (Ek-12), Çerkezya ile Uzuntarla köyü arasındaki iletişimin, Rusya tarafından sınır kapıları kapatılincaya kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

4.6. Uzuntarla Köyünün Coğrafi Konumu ve Kuruluş Aşaması

İnsanlar yerleşim yeri oluştururken bazı ihtiyaçlarına cevap verecek özellikler aramışlardır. Su, orman, otlak ve mera bunların başında gelmektedir. Tarihi söylencelere göre, Çerkezler de yerleşmek için Çerkezya coğrafyasındaki gibi dağlık, ormanlık yerler aradılar. Uzuntarla olarak adlandırılan alan, meşe ve gürgen ormanları ile kaplı, Çerkezya’da geldikleri yeri andıran bir görünümdeydi.

Dedesinden duyduklarını dile getiren bir kaynak kişi şöyle bir aktarımda bulunmuştur:

Resim 5: Hat tipi köy krokisi

Köyün ilk kuruluşunda planlı bir yerleşim yapıldığı, alt ve üst mahallelerde iki büyük meydan bırakıldığı, bu meydanlara köyün ortak tesisleri olan okul, cami, köy kahvesi ve park gibi alanlar inşa edildiği gözlenmektedir. Köyün içinden geçen anayolun hat biçiminde iniş-yokuş olması, aşağı-yukarı mahalle ismi ile anılmalarına neden olmuştur. Ayrıca, anayolun çeşitli noktalarından sağa ve sola ayrılan tali yollarla küçük mahalleler oluşturulmuştur.

İlk yerleşimde Uzuntarla merkezinde harabe iki Ermeni evinin mevcut olduğundan söz edilmektedir. Çerkez ailelerin Uzuntarla yöresine yerleşmesinden sonra bu ailelerin köyü terk ettikleri, Çerkez ailelerin evlere yerleşip yapıları tamir ederek uzun süre kullandıkları anlatılmaktadır. Bu harabe yapıları günümüzde dahi hatırlayanlar bulunmaktadır:

“Bizim evin yan tarafında iki katlı harabe halinde bir ev vardı. Dışı ve içi toprak sıvalı, kiremit damı olan birinci katın tabanı toprak, dış bahçeye açılan ve eğilerek geçilen ikinci bir kapısı vardı. İkinci katın tabanı ve tavanı tahtadan yapıydı. Yan tarafından sallanan tahta merdivenle üst kata çıkılınca odası olmayan, ipek böceği yetiştirmeye müsait, içinde tuvalet bulunan geniş bir alan mevcuttu. Alanın dikdörtgen camları ve topraktan cumba bir çıkıntısı bulunuyordu. Bu terk edilmiş evlerden birine, köye ilk yerleşim sırasında Çerkezce adı Blav¹ olan aile yerleşmiş. Yaşlıların anlattığına göre, evin içinde eski bir konsol mevcuttu. Konsolun içinden dört parmak eninde, üzerinde Ermenice yazılar bulunan gümüş rengi bilezikle, metal bozuk paralar çıkmış. Evde

¹Çerkezce soyadı: Hableko (Хъаблэкъо).

oturan ailenin kızı bileziği takardı. Bilezik bugün gibi gözümün önündedir”(K.K.14).

Çerkez aileler köye ilk yerleştğinde, iki harabe Ermeni evi dışında, dere kenarında, taş temelli bir evde ipek böceği bakan Müslüman olmuş Ermeni bir ailenin uzun süre Çerkezlerle birlikte yaşadığından söz edilmektedir. Uzuntarla köyü nüfus esas defterinin 80. sayfasında bu ailenin “Mühtedi” notu ile kayıtlı olduğu görülmektedir (Ek-14). Türk Dil Kurumu sözlük anlamına göre mühtedi notundan İslam dinine giren kişi anlaşılmalıdır. Mühtedi ailenin Melek adlı kızlarının Çerkezlerin Hableko ailesinden Salih ile evlilik yaptığı, Salih’in de 1915 yılında Çanakkale Savaşı’nda şehit düştüğü belirtilmektedir (Ek-15). Bu konuda kaynak kişilerin anlatımları aşağıda belirtilmiştir:

“Babam bizim evin arkasındaki dere tarafında, İsmail ve Pembe adında Müslüman olmuş bir Ermeni ailenin kızlarıyla birlikte yaşadığından söz ederdi. Bu aile ipek böceği bakarmış. Uzun süre köyde yaşamışlar. Yıkılan evin temel taşları yakın zamana kadar ayaklarımıza takılırdı” (K.K.14).

“Anneannem Birinci Dünya Savaşı döneminde evimizin bir odasında Ermeni bir anne ve kızın oturduğundan söz eder, ‘ineğimi sağdığım zaman, aldığım bir bakraç sütünü yarısını bu aileyle paylaştırdım’ derdi”(K.K.47).

“Kerim¹ amca ‘çocukluğumuzda, derenin karşısındaki dut ağaçlarının yakınında yaşlı bir Ermeni adam yaşardı. Çocukları sırtına bindirir, koşturarak dereden karşıya geçirirdi. Biz çocuklar onu görünce amca bizi sırtına alsana derdik. Çocukları hiç kırmadan devamlı sırtına alır gezdirdi’ diye anlatırdı”(K.K.26).

4.6.1. Ev Sahibi Olma Süreçleri

Çerkezler sürgün öncesinde Çerkezya’da ormanlık alanlarda doğa ile iç içe yaşadıkları için, orada kullandıkları biçime uygun yapıları tercih etmişlerdir. Bu nedenle barınacakları ev ile hayvanlara ahır yapmak için, yeni yerleştikleri coğrafyadaki malzemelerden yararlanmışlardır. Bir kaynak kişi Çerkez evlerinin yapım aşaması ve kullanılan temel malzemeler ile ilgili şu bilgileri vermiştir:

“Çerkez evleri genellikle tek katlı yan yana dizilen odalardan oluşurdu. Bazı odaların aralarında iç geçişli tahta kapılar bulunurdu. Misafir odası ise ayrı girişi olan bağımsız bir odadan oluşurdu. Evler genellikle dikey olarak yere dikilen kalın merteklerin arasına, ince esnek çubukların hasır

¹Çerkezce soyadı: Напсеко (Хъапсэкъо).

tarzı örülmesi ile yapıldı. Bu çubuklar saman ve tezek karışımı balçıkla sivanır, kalın bir duvar oluşturulurdu. Çatı ise genellikle bataklık alanlarda yetişen sazlarla kaplanır tavanlar sivanırdı. Uzuntarla'da da çevreden temin edilen malzemelerle aynı tarz yapılar yapıldı”(K.K.23).

Köyde bazı ailelerin yaşam biçimlerine uygun farklı tarzda evler yaptıkları da ifade edilmiştir:

“Çerkezler ilk dönemlerde ormanlardan kestikleri ağaçlarla evler yapmışlardır. Hayvancılık yapmak isteyen aileler, hayvanların korunağı ve evin sıcak olması açısından, altı ahır, üstü oda biçiminde farklı yapılar da yapıyorlardı” (K.K.8).

Köye ilk yerleşildiği dönemde, ormanlık alanın içine kurulan ve hayvan bakmak için ahır üstü ev yapan, Lam¹ adında bir kişinin başına gelen ilginç bir olay şu şekilde anlatılmaktadır:

“Bir akşam üstü evin altındaki ahırdan gelen hayvan böğürtüsü üzerine Lam dedem ahıra indiğinde, ormandan inen kuduz bir kurdun hayvanları ısırarak çılgınca ortada dolaştığını görmüş. İki ayağı üzerine kalkan kurt dedemin üzerine saldırmış, dedem bir müddet kurtla boğuşuktan sonra, yumruğunu kurdun boğazına kadar sokarak boğmuş. Eli, dirseğine kadar yaralanan dedeme ilk müdahaleyi Uzuntarla köyündeki halk hekimleri yapmış. Önce kurdu kesip ciğerini dedeme yedirmişler, sonra öküz arabasına koyarak İzmit'teki hastaneye götürmüşler. Yatırılarak kolu tedavi edilmiş. Sonra kuduz kurt tarafından ısırılan hayvanlar kudurmuş. Ahali hayvanları tüfekle vurarak öldürmüş. Derin çukurlar kazarak gömmüşler. Dedem kuduz kurdun ciğerini yediği için panzehir oluşmuş ve kuduz olmaktan kurtulmuş ama tek eli biraz özürlü kalmış”(K.K.15).

Uzuntarla köyüne ilk yerleşimde, çevreden temin edilen malzemelerden iki göz birbirine geçmeli, esnek çitlerle örülmüş, toprak sıvalı, saz damı olan ahır üstü evler de yapılmıştır.

4.6.2. İlk Yerleşim Dönemlerinde İhtiyaçların Temin Edilmesi

Osmanlı Hükümeti 1856 ve 1864 talimatnamesinde Çerkezlere yapılacak yardımın kime ve ne şekilde yapılacağını belirlemiştir. Buna göre üç acil ihtiyaç;

¹Çerkezce soyadı: Тлше (Лышэ).

göçmenlerin yerleşeceği mesken, günlük tüketecekleri gıda maddeleri ve geçimlerini temin için gereken çiftçilikte kullanılacak araç-gereçleridir (Karataş, 2012, s.368-369).

Uzuntarla köyüne yerleşen Çerkezler ilk dönemlerde devlet tarafından yardım görse de, sosyal yaşamlarında ortak bir düzen kuruncaya kadar, çevrelerinden yararlanmak durumunda kalmışlardır. Köyün ilk kuruluşunda komşu Eşme köyünden atlarla heybeler dolusu mısır ve buğday tohumları taşındığı, öküz gücüyle çift sürüldüğü ve tarım yapıldığı, köyde değirmen kuruluncaya kadar, mahsul öğretmek için, kasaba görünümündeki Sapanca ve Çetme'ye gidildiği, Eşme köyünde yaşayan gayri müslim Ermeni vatandaşlarla da alışveriş ve ticaret yapıldığından söz etmişlerdir (K.K.21 ve 63).

4.6.3. Köyün İlk Kuruluşunda Yaşam Koşullarından Dolayı Meydana Gelen Ölüm

Çerkezler İzmit sancağına ilk geldikleri dönemlerde geçici olarak yerleştirildikleri çevreler bataklık olduğundan, ailelerin sıtma hastalığından telef oldukları, ayrıca ilk dönemde Uzuntarla köyünün içme suyu, dere ve evlere yakın küçük su birikintilerinden karşılandığı için, çocuk ölümlerinin olduğu tespit edilmiştir. Görüşme yaptığımız 95 yaşındaki köyün yaşlısı süreci şu şekilde aktarmaktadır:

“Anneannem köy kurulduğunda dedem ve üç çocuğuyla birlikte köye ilk gelenler arasındaymış. Büyük meşeliğin içine, çalı çırpıdan kulübe yapıp oturmuşlar, içinde yeşil meşe yapraklarının olduğu birikinti suyu anneannem çocuklarına içirince üç çocuğu da birden ölmüş. Arkadan karın ağrısıyla kocası da ölmüş. Köyde düzen ve mezarlık yokmuş, ölümler karşılarında bulunan meydana gömülmüşler”(K.K.63).

Köyün ilk dönemlerinde birçok ölüm olayının yaşanmış olabileceği, ancak bu nevi aktarım yapabilecek yaşta sağ insan kalmadığından, net bir değerlendirilme yapılamamıştır.

4.6.4. Uzuntarla Köyünün Sınırlarının Belirlenmesi

Uzuntarla köyünün sınırları 4 Nisan 1887 tarihli İzmit Bidayet Mahkemesi'nin verdiği hükümle resmi olarak belirlenmiştir. Bu hükümde köye bitişik diğer yerleşim alanları ile Uzuntarla köyü sınırlarını belirleme işlemleri yapılmış, ziraata elverişli olan veya olmayan araziler ile kuru ve hayvanların otlamasına yarayan meralar tespit

edilmiştir. Ayrıca, halkın bu sınırlar dışında daha önce açmış olduğu tarlaların tapu senetlerinin halka verilmesine dair kararlar alınmıştır (Sarı, 2020, s. 2234-2235).

Osmanlı Devleti'nin Uzuntarla köyüne yerleştirdiği Çerkezlere köyün sınırına bitişik bir çiftliğin eklentisindeki orman ve koruluktan tapu senetleri ile hisseler vererek yakacak ihtiyaçlarını temin ettiği bilinmektedir. Köy halkı arasında “dokuz dönüm” ormanları olarak zikredilen ve İzmit Mutasarrıfı Hasan Paşa'nın kızı Şerife hanıma ait olan, her aileye dokuz dönüm olarak verildiği anlaşılan, toplamda 1/104 hisseden oluşan “Zati ihtiyaç yakacak odun hakkı” ile Çerkezlerin yakacak ihtiyaçlarının karşılandığı anlaşılmaktadır (Ek-16).

Bununla ilgili olarak, İzmit mutasarrıflarından merhum Hasan Paşa'nın kızı Şerife hanımın Uzuntarla köyü sınırıyla bitişik olan çiftliğinin eklentisinden 4000 dönüme yakın orman ve koruluk, İzmit'te bulunan Muhacirin Komisyonu heyeti tarafından, Uzuntarla köyüne yerleştirilen Çerkezlere verilmiştir biçiminde bir ibareye rastlamaktayız (Polatel, 2016, s.117).

Zamanla devlet ormanı ilan edilen bu alan köy halkı tarafından dava edilmiş, davanın reddinden sonra Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından “Ormanya” adıyla doğal yaşam parkı olarak turizme açılmıştır.

Öte yandan birçok kaynak kişi benzer açıklamalarda da bulunmuştur:

“Köye ilk yerleşildiğinde yakacak odun ihtiyacı için 104 aileye orman hisse tapuları verilmiştir. Okul ve cami imamına da birer hisse verilmişti. Sonradan bu alan devlet ormanı yapınca mahkemelik oldu. İlk dönemlerde ailelerimize verilen hisseli tapularımız halen durur”(K.K.1, 2, 8, 9, 12, 13, 22, 25, 26, 37, 43, 51, 60, 63 ve 67).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde köye ilk yerleştirilen ailelere hisseli tapularla verilen (104 aileye) “Zati ihtiyaç, yakacak odun hakkı”adı altında bir uygulama vardı. Sonradan bu uygulamanın kaldırıldığı, köy halkının itiraz için Kocaeli 3. Asliye Hukuk Mahkemesinde dava açtığı ve taşınmazın devlet ormanı olduğu gerekçesi ile reddedildiği belgelerden anlaşılmaktadır (Ek-17). Günümüzde bu alan doğal yaşam parkı olarak, karavan, çadır, bungalov evler, restoran, pastane gibi işletmelerle çevre turizmine açılmıştır.

4.6.5. Uzuntarla Köyünde Sınır Kavgaları

Uzuntarla köyünün sınırları belirlendikten sonra dönemin komşu Bayraktar köyü sakinleri ile köy halkı arasında, arazi ve orman kesimi yüzünden ihtilafların yaşandığı belirtilmektedir.

Bayraktar köyü halkı, Osmanlı döneminde gelen Tokat/Almus Türkmenlerinden oluşmaktaydı. Uzuntarla köyü sınırları belirlendikten sonra bu Türkmenlere ait terk edilmiş bir dede türbesi köyün sınırları içinde kalmıştı. Uzuntarla köyü kurulmadan önce Tokat/Almus Türkmenleri tarafından ekilen tarla ve kullanılan ormanlar aynı şekilde kullanılmak istenilince, ölümle sonuçlanan sınır kavgaları yaşanmıştır.

Osmanlı Devleti, son döneminde İstanbul'da Çerkez Teavün Cemiyeti bünyesinde 1911 yılında faaliyete geçen Ğoaze (Rehber) adında bir gazete çıkarmıştı (Güngör, 2015, s.15). Bu gazete 1911 yılında Uzuntarla köyündeki bir cinayeti gündeme taşımıştır. Uzuntarla'ya ilk yerleşen Kadı Hasan oğlu Zekeriya¹ adında bir kişinin, Altındağ isimli alana ormandan odun kesmek için gittiğinde ağaca bağlanıp hunharca öldürüldüğü, günlerce ulaşılmayan cesedin vahşi hayvanlar tarafından parçalandığı, atın sahipsiz olarak eve dönmesi üzerine şüphelenen halkın cesedi günlerce aramaları sonucu ormanda buldukları belirtilmektedir. Gazetede katillerin henüz yakalanmadığı haberi verilmektedir (Havadis-i Müteferrika Feci Bir Cinayet 1911).

Olay hakkında o dönemin yaşlılardan duyduklarını dile getiren kaynak kişilerin ifadeleri şöyledir:

“Köyde erkeklerin cepheye gittiği döneme rastlayan bu cinayetin öcünü almak için Sakarya/Hendek tarafından üç kişi yardıma gelmiş,çıkan kavgada bu üç kişi de öldürülmüş. Daha önce definlerin yapıldığı merkez cami bahçesinde üç ceset için yer kalmadığından yeni köy mezarlığı açılarak, girişine ilk olarak bu üç cesedin defini yapılmış. Yabancı oldukları için ölenlerin kimliği bilinmemiş.Fakat bu olaya sonrasında öyle bir karşılık verilmiş ki, Türkmen dedesine ait mezar bile gece sessizce Uzuntarla köyünden alınmış ve bir daha sınırlarımıza adım atan olmamış” (K.K.44 ve 64).

¹Çerkezce soyadı: Hatko (Хъаткъо).

Uzuntarla merkez mezarlığının ilk girişinde kimlikleri bilinmeyen, ancak sınır kavgasında öldükleri belirtilen üç kabrin diğerlerinden farklı olarak yassı dere taşlarıyla sabitlenerek bir alan oluşturulduğu görülmüştür (Ek-18).

Resmi sınırlar çizildikten sonra da geçmişte yaşanıp kanıtlarına ulaşılamayan buna benzer kavga ve cinayetlerin olduğu, köyün yaşlıları tarafından anlatılmaktadır.

4.6.6. Kurtuluş Savaşı Öncesinde Uzuntarla Köyünde Meydana Gelen Asayiş Sorunları

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros mütarekesinin şartlarına göre silah bırakan Osmanlı Devleti'nde asayiş olayları başlamış, İzmit dolaylarında da adi ve politik nedenlerle çeteler kurulmuştu.

Otorite boşluğundan cesaretlenen çeteler yol kesiyor, savunmadan uzak köyleri basıyor, gözüne kestirdiklerinin canına, malına, ırzına kastediyorlardı. Köyden köye gitmek, köyden İzmit'e inmek cesaret isteyen bir husustu. Devlet kuvvetleri soygunlara el atmak istese bile, sorumlu yöneticilerin çıkarları veya korkularından dolayı sonuç alınamıyordu. Şehre inemeyen küçük çeteler, Türk köylerine baskın yapıyorlar, jandarma ve erleri öldürerek silahlarına el koyuyorlardı (Öztüre, 1969, s.159).

Dönemin görevli üsteğmeni Hüseyin Cevat Cengiz beyin kızı Sezer Cengiz Hazar, babasından duyduklarını şöyle aktarmıştır:

“1920’li yılların başlarında Kocaeli ve civar köylerinin eşkıyalardan arındırılması için, devlet tarafından faaliyetler başlatılarak görevlendirmeler yapılmış, aralarında babamın da bulunduğu üç üsteğmen Uzuntarla köyünde görevlendirilmiş, her komutanın emrine bir top, dokuz jandarma eri verilmiştir. Uzuntarla köyü civarında pek çok eşkıya olduğu için jandarmalar topla dağlık alanlara ateş açarak baskınlar yapmışlar, çevredeki oba sahibi yörüklerin dağ ve meralarda sürülerini otlatırken eşkıyaların baskınlarına uğramışlar, canları yandığı için mücadele konusunda devlete yardımcı olmuşlardır” (K.K.42).

Eşkıyalık döneminde Uzuntarla köyünde iki ismin ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu isimlerden biri köyün ilk kurucusu Hacemko Murat'ın oğlu İsmail Kemal olup, halk tarafından “Hacemko Derebey” lakabı ile bilinmektedir. Bir diğeri ise Hakuç ailesinden Mehmet oğlu Canbolat Güler'dir. “Kendisini tanıyan köy

büyükleri, Hacemko Derebey'in çok cesur, zeki, aynı zamanda agresif bir kişiliğe sahip olduğundan söz ederler" (K.K.26 ve 63).

Hacemko Derebey'in yeğeninin belirttiğine göre, dayısının rütbeli subay olduğu, aile büyüklerinin "Sen okumuş teğmen adamsın, yapma, bu işlerden hayır gelmez, vazgeç" diye öğüt verdikleri halde kimseyi dinlemeyerek, kendisine çok yazık ettiği biçiminde sözler duyduğunu belirtmiştir (K.K.59).

Köyün yaşlılarından bir kaynak kişi, Hacemko Derebey hakkında duyduklarını şöyle aktarmıştır.

"Hacemko Derebey yoldan geçenleri görebilmek için ağacın üzerine çıkarmış, bir elinde silah,diğer elinde ağaca bağlanmış silahların ipleri; önce elindeki silahla ateş edip kervanı durdururmuş.Karşı taraf eyvah basıldık diye düşünürken,silahların tetiğine bağladığı diğer elindeki ipleri peş peşe çekerek işbirlikçileri varmış gibi korku yaratarak tek başına soygun yaparmış. Silahları yere bıraktırdıktan sonra, arkalarına bakmadan yollarına devam etmelerini söyler ağaçtan atlarmış. Hacemko Derebey bu şekilde çok miktarda silah ve mermiler toplarmış." (K.K.63).

Hacemko Derebey'in bazen eve geldiğini açıklayan yeğeni Neriman Ançok Kaynak amcası hakkındaki bilgileri şu şekilde aktarmıştır:

"Amcam evin arkasındaki ıhlamur ağacına çıkıp ıslık çalınca babam çıkıp ne istediğini sorarmış. Yerdeki çuvala bak, içinde başı kesik tavuklar var,onları al temizlesinler,ben sonra gelip alacağım der çeker gidermiş. Sonra aynı ağaca çıkıp ıslıkla geldiğini duyurur, temizlenmiş tavukları alıp tekrar dağlara çıkarmış. Babamın söylediğine göre,yanında bir manga insan, bellerinde mavzerlerle dağlarda gezerlermiş. Yanındakileri Derebey amcam yedirir içirirmiş. Evimizin yakınlarına gelip silah attıkları zaman, sesler odalarımıza kadar gelir, jandarmaların evimize baskın yaptığı da olurmuş"(K.K.29).

1920 yılında üsteğmen olarak Uzuntarla köyüne gelen ve köyden Çerkez bir kızla evlenip sonradan Uzuntarla Nahiye müdürü olan Hüseyin Cevat Cengiz'in kızı Sezer Cengiz Hazar ise şunları anlatmıştır:

"Babamın Nahiye müdürü olduğu dönemde çevrede yoğun eşkıyalık varmış. Babam at üstünde Hacemko Derebey'e iki kez rastlamış. Birbirlerini tanımışlar ama her ikisi de atlı ve silahlı. Hacemko Derebey babama selam verip atını sürmüştü"(K.K.42).

Köyün yaşlıları “Su testisi su yolunda kırıldı!” diye söze girerlerdi. Hacemko Derebey her zaman görüştüğü ve çadırına uğradığı Yörük tarafından kurşunlanarak öldürülmüş. Derebey’e kızanların “oh be” diyerek derin bir nefes aldıkları anlatılır. Hatta cesedin önünde çekilen fotoğrafta, cesedin başında duran resmi giyimli Nahiye müdürü ve jandarmaların fotoğraflarına bakılarak, devletin bilgisi dahilinde yapıldı biçimindeki yorumlar günümüze kadar aktarılmıştır (Ek-19).

4.6.7. İzmit’in Düşman İşgaline Uğradığı Dönemde Uzuntarla Köyü

Mondros mütarekesinden sonra İstanbul ve İzmit İngiliz kuvvetleri tarafından işgal edilmişti. İzmit İngilizler tarafından işgal edildiğinde, bir bölük askerin, 1920 yılında, Uzuntarla köyü merkezine gelerek kısa bir süre konakladıkları köy büyükleri tarafından aktarılan bilgiler arasındadır.

“İngiliz askerleri köye atlarla girerek, bizim ahalinin ahırdaki hayvanlarını çıkarıp, kendi atlarını bağlamışlar. Atlarını dereye götürüp su içiriyorlarmış. Kümesi işaret ederek babaannemden tavuk kestirip temizlenmesini istemişler. Evimizin bir odasında da ‘mangalla ısındılar’ diye dedem anlatırdı” (K.K.55).

“Şükri¹ amca anlatırdı. Yedi yaşlarındaydım. Mandıra düzü dutluk alanında çocuklar birlikte oynuyorduk. Oradaki İngiliz askerlerinden biri biz çocukların üzerine silah doğrulttu. Biz korkunca, gülerek şaka yaptığını gösterdi ve başımı okşayarak sevdi” (K.K.23).

Kaynak kişilerin belirttiklerine göre İzmit’in düşman işgaline uğradığı dönemde, bir bölük İngiliz askerinin Uzuntarla köyüne gelerek kısa bir süre konakladıkları anlaşılmaktadır.

4.6.8. Uzuntarla Köyünde Eğitim ve Öğretim

Osmanlı İmparatorluğu döneminde eğitime önem verilmeye başlanmış, belli bir nüfusa sahip köylerde tek odalı ve tek öğretmenli okullar açılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, Uzuntarla köyünde de Erkek İptidaisi mektebinin olduğunu, 1909 doğumlu bir öğrencinin diplomasından görmekteyiz (Ek-20).

Okulun inşaatının yapılışı hakkında ayrıntılı bilgi veren yaşlı bir kaynak kişi:

“Köyümüzde bulunan iki katlı Hükümet binası denilen eski ahşap mektebi, Çerkez Abdullah lakabı ile tanınan dedem Abdullah ustanın yaptığını, bu

¹Çerkezce soyadı: Тагапов (Тхьагъэпсэу).

binanın sonradan Nahiye binası olarak da kullanıldığını babaannem söylerdi” (K.K.30).

Uzuntarla köyü nüfus esas defterinin 43.sayfa ve 34.hanesinde Çerkez Abdullah’ın aynı lakap ile kayıtlı olduğu ve 1909 yılında öldüğü görülmektedir (Ek-21).

Binayı hatırlayan birçok kaynak kişi: Uzuntarla köyünde Osmanlı İmparatorluğu döneminde ilk yapılan, üst katı lojman, altı okul olarak kullanılan, adına eski hükümet binası denilen resmi yapının, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanından sonra da Nahiye binası olarak kullanıldığını, daha sonraları merkez caminin karşısında bodrum üstü ahşap, başka bir bina yapılarak eğitime devam edildiğini belirtmişlerdir (K.K.4, 13, 17, 30, 32, 33, 36, 56, 61, 63 ve 67). Latin alfabesine geçildikten sonra Osmanlıca eğitim görenlerin Türkçe gece okuma yazma kurslarında tekrar eğitim aldıkları ifade edilmiştir (K.K: 15).

Uzuntarla köyü halkı olanakları ölçüsünde çocuklarının eğitimi için gayret sarf etmişlerdir. İlk dönemlerde çocukların İstanbul’a gönderilerek akrabalarının yanında okutmuşlardır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş dönemine girildiğinde, köyden bazı simaların önemli görevler aldıkları görülmektedir. Bunlara örnek vermek gerekirse, adını Atatürk’ün verdiği “Emeğe Karşı Yardım” esasına dayalı ilk kuruluş olan, Türkiye Yardım Sevenler Derneği Başkanlığı yapan ve adı Ankara’da bir caddeye verilen Jinekolog Dr. Mediha Eldem’dir (Ek-22).

Cumhuriyetin ilk valilerinden Bitlis ve Şanlıurfa valiliği yapan Nurettin Hazar ile Aksaray, Kayseri, Bursa ve İstanbul Valiliği yapan Rıdvan Yenişen gibi isimler de sayılabilir.

Sonuç olarak, Uzuntarla köyünde eğitim-öğretim hayatının Osmanlı İmparatorluğu döneminde başladığını kaynak kişilerin ifadelerinden anlıyoruz.

4.6.9. Köyde İlk Mescid

Osmanlı İmparatorluğu döneminde genel olarak, merkez konumundaki bir alanın ortasına okul, cami, hükümet binaları gibi yapılar kurulmaktaydı. Uzuntarla

köyünde de aynı duruma rastlıyoruz. Doksan beş yaşındaki köyün yaşlısının belirttiğine göre:

“Köyde cami ihtiyacı olmuş, halk şimdiki caminin bulunduğu yere avlu öreri gibi bir göz oda yapmıştır. Çamurla sıvamışlar mescit olarak kullanmışlardır. Namaz kılmasını bilenler cemaatin önüne geçermiş. Dini bilgisi olan bir imam aramışlar. Uzuntarlalı bir kişi İstanbul’da çalıştığı medreseye köyden iki kişi götürerek, medrese eğitimi alan hocalarla görüştürmüş. Medresede okuyan dedem Kastamonulu Ali, köyün ilk imamı olmuş. İmam köyde kalsın diye, Çerkez bir kız ile evlendirilerek köyün sakini haline getirilmiş” (K.K.63).

Bu mescid, daha sonraları yenilenerek camiye dönüştürülmüştür. 1999 Marmara depreminde yıkılan bu cami, modern mimari teknikle yeniden inşa edilmiştir.

Yaşlıların aktardığına göre Çerkezler köye yerleştikleri ilk dönemlerde Çerkezceden başka dil bilmedikleri için camideki vaazlarda araya Türkçe cümleler de karıştırmış. Bununla ilgili yaygın bir anekdottan söz edilmektedir.

Köyün imamı Hacı Abdullah,¹ bir cuma vaazındadır. Konu sırat köprüsüdür. Sırat köprüsünden geçmenin zorluğunu anlatmak için, mecazi bir anlatım yoluna girer. İhtimaldir ki ilmihal kitaplarında okuduğu Türkçe kalıp halindeki bir cümleyi aktarır. *“Sırat köprüsü öyle bir köprüdür ki kıldan ince kılıçtan keskin.”* Bu cümleyi birkaç kez tekrar eder fakat Türkçe tasvirini yapamaz. Cemaat sessizce dinler. Sonunda Hacı Bekir dayanamaz. Çerkezce *“Yahu hacı, lafı niye uzatıyorsun! Şuna geçilmez desene”* diye hutbedeki imam ile diyaloga geçip son noktayı koyar (Çetinbaş, 2018, s.21).

4.6.10. Köyde İlk Mezarlık

Uzuntarla köyünde ilk dönemlerde çocuk ölümleri fazla olunca, defin için köyün orta bölümünde küçük bir mezarlık oluşturulmuştur. Genelde çocukların defin edildiği, biri mermer taşlı olmak üzere iki erişkin mezar da yer almaktadır. Bu küçük alan köyün ilk mezarlığıdır. Üzerinde yazısı bulunan mermer mezar taşının üzerindeki yazıdan “Mamhiğ Fatma’ya” ait olduğu ve 1886 yılında öldüğü belirtilmektedir. İkinci erişkin mezar ise köye ilk yerleşen ailelerden İshak’a² aittir. Mezarın yanında bulunan

¹Çerkezce soyadı: Horel (Хьорэл).

²Çerkezce soyadı: Tsey (Цэй).

asırlık dut ağacının da İshak kızı Fatma tarafından mezarın kaybolmaması için dikildiği belirtilmektedir (Ek-23).

1886 yılından sonra köyde nüfus artmaya başlayınca, erişkinler için merkez camisinin arka bahçesi mezarlık olarak kullanıma açılmıştır.

4.6.11. Köyde Salgın Hastalıklar

Türkiye 1910 yılında çok ciddi bir kolera salgını ile karşılaşmıştır. Üç kasım tarihinde İzmit'te görülen kolera kırsal alana da yayılmıştır (Özdemir, 2005, s.35). Görüşüne başvurduğumuz bir kaynak kişi:

“Ailemizin dört çocuğu da koleradan ölmüş, jandarmalar eve kimseyi yaklaştırmadıklarından, çocukların yanına giren anneye komşular camdan ekmek veriyorlarmış. Ölenler kireçle dezenfekte edilerek gömülmüşler” (K.K.6) diyerek açıklamada bulunmuştur.

Uzuntarla köyünün de etkilendiği bulaşıcı hastalıktan Naho¹ adındaki kişinin, dört çocuğunun ikişer gün ara ile öldüğü, köy kütük kayıtlarından da görülmektedir (Ek-24).

Türkiye’de kara ölüm diye anılan veba hastalığı, 1900’lü yıllarda başlayıp, salgın biçiminde 1920’lere kadar devam etmiştir (Ayar ve Kılıç, 2017, s.168). Bu konuda bir kaynak kişi şu açıklamada bulunmuştur:

“Anneannem akrabalarımızdan dört genç kızın vebadan öldüğünü anlatılırdı. Bir tek kızların annesi eve alınmış, anne ölen kızlarının cesetlerini sırayla dışarı veriyormuş, jandarmalar eve kimseyi yanaştırmadan ölüleri ilaçlayıp gömüyormuş” (K.K. 38).

Ayrıca, Uzuntarla köyünden Koşuk İdris’in² dört kızının 1919 yılında bulaşıcı hastalıktan peş peşe öldüğü, köy kütük kayıtlarından görülmektedir (Ek-25).

4.6.12. Köyde İlk Doğum ve İlk Ölüm

Yeni bir can yeni bir umut demektir. Diğer toplumlarda olduğu gibi doğum, Çerkez toplumunda da mutluluk verici bir geçiş dönemidir. Bu çerçeveden baktığımızda kaynak kişilerin de aktardığı bilgiler ışığında geçmiş dönemdeki köy

¹Çerkezce soyadı: Tsiye (Цие).

²Çerkezce soyadı: Horel (Хьорэл).

öğretmenleri dahi çocuklara, “büyüklerinizden öğreniniz, bu köy nasıl kurulmuş” biçiminde “ilk”lere dair ödevler verdikleri aktarılmaktadır:

“Okuldan eve gelince bu köy nasıl kuruldu diye yaşlılara sorardık, Ali¹ dedemiz, ben onu bilmem ama, öğretmeninize söyleyin, ‘köyde ilk doğan çocuk kim’ diye soruyorsa ‘Ali dedemiz’ dersiniz biçiminde espri ile cevap verirdi” (K.K.1 ve 55).

Uzuntarla köyü nüfus esas defteri hane kayıtlarına göre, Kuay Ali’nin 1880 yılında köyde ilk doğan çocuk olduğu anlaşılmaktadır (Ek-26).

Çerkezler sürgün yollarında büyük sıkıntılar yaşamışlar, bir kısmı yolculuk sırasında, bir kısmı da mülteci kamplarında hayatlarını kaybetmişlerdir. Sağ olarak yerleşim yerlerine ulaşanlar ise zayıf ve hasta düşen bünyeleri yüzünden uzun ömürlü olamamışlardır. Köyde ilk ölen kişinin kim olduğuna dair bazı kişiler, “Çocuk mezarlığının içindeki “Mamhığ Fatma’nın” ilk ölüm olduğunu duyarız” (K.K.8, 13, 26, 43, 51, 66) biçiminde cevaplamışlardır.

Bilgi ve bulgulardan anlaşıldığına göre, çocuk mezarlığının içindeki 1886 yılında öldüğü anlaşılan “Mamhığ Fatma’nın” ilk ölen kişi olduğu söylenilmekte ise de, bu konuda kesin bir bulguya rastlanılmamıştır. Bu mezarın Uzuntarla köyünde yazılı taşı olan ilk mezar olabileceği kanaatine ulaşılmaktadır.

4.7. Uzuntarla Köyünde Ekonomik Yaşam

Osmanlı Devleti’nin Çerkezlerin yerleştirmesinde güttüğü politikalarda, tarımla uğraşan sayısının artırılması, arazilerin tarıma elverişli hale getirilmesi ve üretime geçilmesi gibi faktörler, önemli rol oynamıştır (Berzeg, 1996, s.132).

Uzuntarla köyünün ilk dönemlerindeki ekonomik yaşam, Çerkezlere verilen toprakların, küçük çapta işlenmesi ile tarıma dayanmaktaydı. Bu konuda birçok kaynak kişi, ilk yerleşimde dere kenarındaki tarlalarda tarım yapıldığı, temel gıda maddesi niteliğinde buğday, mısır, arpa, ayçiçeği, pancar, karpuz, kara kabak ve sebzeler yetiştirdiği dile getirilmiştir (K.K.21, 39, 45, 46, 51, 57, 63 ve 66).

¹Çerkezce soyadı: Kuay (Klyay).

Ekinin hazırlanması için toprak, öncesinden sürülür ve nadasa bırakılır, bir müddet dinlendirildikten sonra, mevsimine göre ürün ekimlerine başlanırdı. Çapalama zamanı gelince, kökler kazılır, toprağın havalanması sağlanırdı. Hasat zamanı ürünleri başaktan çıkarmak için köye ait büyük meydan, genel harman yeri olarak kullanılır, harman alanında yatılıp kalkılır, sabah erken saatlerde işe başlanırdı (Ek-27).

“Harmanlar öküz ve atlarla, düven adı verilen altına sert taşlar çakılmış bir metre genişliğinde, iki metre uzunluğundaki bir tarım aracı gezdirilerek yapılır, başaklar ezilerek tanelerden çıkarılırdı. Sap ve samanın birbirinden ayrılması için akşam üstü rüzgar beklenirdi. İşler bitince, ürünler çuvallanıp evlere getirilirdi” (K.K.23, 26, 32, 39 ve 43).

Yeni yerleşim yerlerinde tarıma başlayan Çerkezlerin, toprak-alet uyumunu sağlayan en önemli faktör, Çerkezya’da yaşarken hayvan gücünden yararlanıp, bazı el aletlerini kullanarak tarım yapma tecrübelerine dayanıyordu. “Eskiden teknolojik aletler yoktu. Kara saban ve pulluk toprağın altını üstüne getirmek için kullanılırdı. Düven, dirgen, tahta tırmık, yaba, tırpan, orak, kazma, balta, bel gibi aletler de sabana eşlik ederdi” (K.K.10, 23 ve 43).

Hasat mevsiminde işler yoğun olurdu. Böyle zamanlarda insanlar karşılık beklemeden birbirleri ile yardımlaşırldı. Toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan, elbirliği ile iş görme anlamında kullanılan bu kavrama imece diyebiliriz. Uzuntarla köyünde imece geleneği tarımsal işlerde ve köyün alt yapı (yol, su, köprü v.b.) işlerinde uzun süre devam ettirilmiştir (Ek-28). “İmece, çayır biçme, çift sürme, mısır çapalama, koçan ayıklama, odun kesme, gibi işler hep beraber yapılır, yardımlaşarak bitirilirdi” (K.K.15, 37, 43 ve 48).

Köylerde ortak kullanılan araç gereçler ile bunların koyulacağı yer ve kullanımlar konusunda, yakın zamanlara kadar devam eden ve ailelerce genel kabul gören uygulamalar vardı. “Ev bahçelerinde bulunan büyük toprak fırınlar ve buğday dövülen taş dibekler ile harman yapılan düzlük alan ortak kullanımın en güzel örnekleriydi” (K.K.8, 10, 12, 39, 45 ve 51).

Teknolojik tarım aletleri çıktıktan sonra köylerde öküz arabaları, düven ve kara sabanlar kullanılmamaktadır. “Traktör ve biçer-döverler çıktıktan sonra bir müddet daha tarım yapıldı. İnsanlar farklı iş sahalarına kayınca, tarım faaliyetleri terk edildi” (K.K.8, 43 ve 48).

Sonuç olarak, Uzuntarla köyüne yerleşen Çerkezlerin temel besin ihtiyaçlarını gidermek için ilk yaptıkları ekonomik faaliyet tarımdır. Bunu zamanın koşullarına göre, hayvan gücü ve el aletleri ile yapmışlardır. Köy halkı işleri çabuk bitirmek için imece usulüyle birbirlerine yardımcı olmuşlar, bazı alan ve malzemeleri ortak kullanmışlardır. Günümüzde ise insanların farklı iş sahalarına kayması nedeniyle, Uzuntarla köyünde artık tarım yapılmamaktadır.

4.7.1. Ürün Saklama Koşulları

Her toplumda olduğu gibi Çerkezler yerleşik düzene geçtikten sonra, ürettikleri ürünleri muhafaza edebilmek, yazın yetiştirdikleri sebze ve meyvelerin tazelerinin bulunmadığı durumlarda kullanılmak üzere çeşitli geleneksel yöntemler geliştirmişlerdir. Bu çerçevede:

“Herkesin kapısının önünde mısır koçanlarını koymak için hava alacak şekilde, aralıklı olarak çakılmış çitler bulunurdu. Buğdaylar serin tahta sandıkta kilerlerde saklardı. Sandığın altına bir göz açılır, buğday veya mısır oradan dökülerek alınır, lazım olan kadarı öğütülürdü. Evlerin serin yerlerine raflı tel dolaplar konulurdu. Yaz aylarında meyve ve sebzeler, hasır üstünde toz almayan temiz yerlerde güneşte kurutulur, kışın yenilmek üzere bez torbalarda korunurdu. Ayrıca köyde ortak olarak kesilen dana etleri kancalara takılarak ocakta kurutulur, peynirler islenerek bezlere sarılıp saklanırdı. Yeşil domates, biber, patlıcan, lahana gibi sebzeler tahta fiçılara veya küplere basılarak turşu yapılır, üzüm yaprakları salamura olarak saklanırdı” (K.K.38, 39, 42, 45, 48 ve 57).

Uzuntarla köyünde artık tarım ve hayvancılığın yapılmaması nedeniyle bu uygulamalar artık günümüzde kalmamıştır.

4.7.2. Köyde Hayvancılık

Hayvancılık; insanlara güçleri ile yararlı olan, evcil hayvanların bakımı ve beslenmesi, üretimi ile yetiştirilmesini kapsayan bir tarım koludur. Uzuntarla köyünde de ilk kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte, aileler evcil hayvanlar yetiştirerek, onların her türlü ürünlerinden yararlanmak suretiyle geçimlerini sağlamışlardır.

“Büyükbaş hayvan olarak manda, inek, öküz, küçükbaş olarak koyun ve keçiler yetiştirilmiş, kümes hayvanları olarak tavuk, kaz, hindi bakılmıştı. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlara yarma mısır, arpa, yulaf, saman yedirilir, bunlar için çayır tepeleri hazırlanırdı. Tavuklar mısır, buğday, arpa ve ekmek kırıntıları ile beslenirdi. Küçükken hindilere ısırgan ve

ebegümeci otu kaynatılır, kepeklerle karıştırılarak yedirilirdi. İlk aylarda bu karışım hindilerin çabuk büyümesini sağlardı” (K.K.8, 43, 48 ve 57).

Köyde her ailenin bahçesinde veya evinin altında hayvan ahırları bulunurdu. İmkani olan aileler çok miktarda büyükbaş ve küçükbaş hayvan bakarlar, köyün dışında bulunan arazilerine koyun ve keçi ağılları yaparlardı. “Ağıl normal kerpiçten yapılmış üstü kiremitli bir yerdi. Gündüz sıcağa, etrafı daraba ile çevrilen bu yerde hayvanlar serbest gezerlerdi. Ağılın içinde çitten yapılmış çoban için bir odalı özel kulübe bulunurdu. Çoban ve köpekler akşama kadar ağılda sürülerle birlikte dururlardı” (K.K.10, 23 ve 30).

Farklı bir yapım tekniği olan “Çerkez peyniri” köyde yetiştirilen hayvanlardan elde edilen sütlerle bol miktarda yapılır ve iste kurutulurdu. Ayrıca güzel kokması ve dayanması için değişik güzel kokulu otlar ile tütülenirdi. Tütülenirken ateş alevli yakılmaz, için için yanan ateşten çıkan güzel kokular ocakta asılı ızgarada duran peynire yavaşça işlerdi. “Sütlerle yayıkta tereyağı, yoğurt, Çerkez peyniri, beyaz peynirler yaparlardı. 17 kiloluk yağ tenekelerine beyaz peynirler doldurulup tuzlanır, tenekeler lehimlenirdi. Peynirler, şehirde yaşayan aile üyelerine ve akrabalara gönderilirdi” (K.K.4,17 ve 38).

Hayvanların derileri kokmasın diye içine kaya tuzu koyularak tuzlanır, İzmit’e götürülüp satılırdı. Evde kullanılmak üzere bırakılan deri, tuzlanıp, güneşe karşı duvara çakılarak kurutulurdu. Ocakların önüne özellikle kuzunun derisi pösteki olarak serilir veya namazlık olarak kullanılırdı. “Yünler birinci kırpma, ikinci kırpma diye ayrılır, taraklardan geçirildikten sonra bükülür, soğan kabuğuyla boyanıp yelek, hırka, çorap, hatta iç çamaşırı örülürdü. Yünlerden, yatak, yorgan ve yastıklar dikilirdi” (K.K.39, 42 ve 47).

Her ailenin evinin yanında, çitlerden örülmüş bir kümes bulunurdu. İnsanlar elde ettikleri yumurtalardan tavukları kuluçkaya yatırır, civcivleri büyüterek tavuk ve horozlar elde ederlerdi. “Tavukların yumurtaları evde tüketilir, fazlası haftada bir köye gelen yumurtacıya satılırdı” (K.K.48 ve 57).

4.7.3. Hayvanlarda Görülen Hastalıklar ve Tedavi Şekilleri

Eski dönemlerde doğa tertemizdi. Çeşitli hayvan hastalıkları yoktu. Oluşan hastalıklar hayvan sahipleri veya Uzuntarla köyünde bu işi bilen kişiler tarafından

tedavi edilirdi. Hayvanlarda genellikle şap hastalığı olurdu. Şap olan hayvan yemez, içmez, ağzı yara olurdu. Bunu iyileştirmenin çeşitli yolları vardı. “Hayvanlar şap olunca tuz yalatılır, ağzına limon damlatılır ve ispirto ile silinirdi. Şap hayvanın ayağında olmuşsa, göz taşı denilen ve suda çözülen madde eritilip hayvanın ayağına sürülünce iyileşirdi” (K.K. 8 ve 43).

Köyde hayvanları bazen kan tuttu derlerdi. Kan tutan hayvan ateşlenirdi. “Bu durumda hayvanın kulağı biraz kesilir, hafifçe vurularak kan akıtılırsa iyileşirdi” (K.K. 8 ve 43).

Hayvanlar üşüttükleri zaman, kulakları şişerdi. Bu gibi durumlarda ise: “Kulak delinir bohça otu takılırdı, ot kulakta bir gün bir gece durunca ot hayvanın hastalığını çekerdi. Bohça otu her yerde bulunmazdı, bu ot mevsiminde topraktan çıkarılır gölgede kurutulduktan sonra kullanılırdı” (K.K.43).

Hayvanlarda şarbon hastalığı görüldüğünde hayvanın eti yenmez, imha edilirdi. Hastalık insanlara da bulaşırdı (K.K.8).

Hayvanlara kurt, tilki gibi yabani hayvanlar zarar verirdi. Gündüz saatlerinde bile ormandan inen kurtlar ağıların altından girer, koyunları boğar, mundar ederlerdi. Bunun için hayvan bakılan yerlerde büyük çoban köpekleri beslenirdi.

“Yaban hayvanları beklenerek tüfeklerle vurulur, kümise tilki girmesin diye etrafı sıkıca koruma altına alınırdı. Büyük kuşlardan karga ve saksaganlar civcivleri pençelerine alır götürürdü. Kuşlar için ‘T’ biçiminde korkuluk bir sopa yapılırdı, bezler giydirilip ağaca asılırdı. Asılan korkuluk sallanınca kuş korkar gelmezdi” (K.K.8, 43 ve 48).

4.7.4. Meyvecilik ve Sebzecilik

Meyveciliğe başlanması, yetiştirilen meyvelerin pazarlanması ve günümüzde meyve sebze yetiştiriciliğine dair bulgulara bakıldığında, Uzuntarla köyünde tarımdan meyveciliğe geçişin kademeli olarak gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Köyde meyvecilik ticari olarak, Hacı Abbas oğlu Osman’ın 1960 yıllarında kırk civarında aileyi teşvikiyle profesyonel bir yapıya dönüşmüştür. Bir veya iki ailenin meyveciliğe geçişi ve ekonomik kazanımı sonucunda bunu diğer aileler takip etmiştir. Böylelikle, zaman içinde tarımın yerini meyvecilik almıştır (Ek-29).

“Köyün kuruluşundan beri aileler, bahçelerine yiyecekleri kadar Mustafabey ve İstanbul armudu adı verilen ağaçları ekmişlerdir. Köyümüzde ilk meyve ticareti ile uğraşan Saffet’in¹, o zamanın şartlarında konik adı verilen 50 kg’lık sandıklara veya küfelere koyulan bu cinsteki meyveleri, öküz arabası ile Derbent tren istasyonuna götürüp, İstanbul Pendik pazarında sattığı bilinmektedir” (K.K.23).

Halk tabiriyle, veriminden dolayı dalları kırıldığından “Dalkıran” adı verilen, esas adı Hamdi Sünger, Demirci, Mazhar bey armutları Uzuntarla köyünün favori armutlarıydı. Ayrıca, Amasya, Starking, Sarı İngiliz elmaları, erik, kiraz, ayva gibi meyveler de bol miktarda yetiştirilmiştir. İlaveten köyde iki aile, büyük üzüm bağları yapmışlardır.

“Meyveler komşu köy Eşme ile Uzuntarla köyünün birleşerek Uz-Eş ismi ile kurdukları kooperatifin büyük kamyonları ile İstanbul Topkapı’da bulunan soğuk hava deposunda muhafaza edilir, Eminönü halindeki kabzımallar kanalıyla piyasaya sürülürdü. Köyde ailelerin satın almış oldukları traktörler tarımda değil, meyveleri ilaçlama ve taşımakta kullanılmıştır. Meyvecilik sayesinde halk ekonomik olarak rahatlamış, aileler yeni evler yaparak çocuklarının eğitimini rahatlıkla sağlar duruma gelmişlerdir” (K.K.23).

“Herkes yaz-kış kendilerine yetecek sebzeleri ekerdi. Fasulye, patlıcan, salatalık, domates, bamyas, ıspanak, pırasa, lahana, kereviz, soğan, sarımsak bunların başlıcalarıydı. Günümüzde de bahçesinde kendine yetecek kadar sebze yetiştirenler olmaktadır” (K.K.21, 45, 46 ve 48).

“Günümüzde Uzuntarla köyünde meyve yetiştiriciliği yapan beş aile kaldı, fakat Uzuntarla’nın en güzel meyvecilik zamanı halkın ilk meyve bahçeleri yetiştirip kooperatifleştirdiği dönemdir. Sonradan piyasaya giren başka iller oldu. Armut meyvesinin yetiştiği dönemde çok miktarda kavun karpuz üretilince, bir zamanlar İstanbul piyasalarının markası olan ‘Uzuntarla armudu’ para etmez oldu” (K.K.23).

4.7.5. Diğer Meslekler ve Ekonomik Yaşam Biçimleri

Uzuntarla köyünde “Evine girmeyecek olan pek çok kişi de kapına gelebilecektir” diye bir atasözü kullanırlardı. Bu söz herkesin kulağına küpe olduğu için, sabah çok erken kalkılır, kimse görmeden çalı süpürgeler ile rutin olarak bahçeler süpürülürdü. Genellikle ahır temizliğine erkekler bakarlardı. Çobana hayvanlar verilir, yatak yorganlar toplanır, sonra su getirilirdi. Ev temizliği için ibriklere doldurulan

¹Çerkezce soyadı: Pelvanko (Пелуанкѡ).

sular ile toz kalkmaması için şekiller çizerek evin toprak tabanı sulanıp süpürülürdü. Köyde elektrik olmadığı için, gece is tutan gaz lamba şişeleri her sabah silinirdi.

“Günlük sağılan hayvan sütleri kaynatılır, Çerkez peyniri ve yoğurtlar yapılır, yemekler pişirilirdi. Sabah tavuk kümesleri açılır, yemleri verilirdi. Derelerden taşınan sular kazanlarda kaynatılır, sular susakla kovalardan alınır, çamaşırlar elde yıkanır ve çivitlenirdi. Bu kadar yoğunluktan sonra, gelebilir miyim diye kimse birbirine sormadan, ellerde fenerle gece komşu gezmelerine gidilirdi. Yokluk vardı ama hep bir arada çok mutlu yaşıyordu” (K.K.45, 48 ve 57).

Köylerde esas meslek, tarım ve hayvancılık olduğundan, öncelikle herkes kendi işini yapardı. Bunun dışında köyde tarım aletleri, öküz arabası ve boyunduruk yapmasını bilen ustalar vardı, yardımlaşarak iş yaparlardı. Araba yapımı bittiğinde ve iş tekerleğin etrafına demir koymaya gelince tekerleği Romanlara (Çingenelere) götürürler mengene ile sıkıtırırlardı. İnşaat yapan, ağaç işlerinden anlayan, marangozluk yapan, kerpiç kalıp döken duvar ustaları ev, samanlık gibi yapılar da yaparlardı.

“Sadece çatı ustalığı yapan Hacıma¹ adında ufak tefek bir usta vardı. Usül olduğu üzere ev çatısı kaldırılırken komşular çatıya asılması için, sonrasında ustaya kalan havlu veya kumaş türünden hediyeler götürürlerdi. Hacıma¹ çatıdan ‘Getirende sağ olsun, getirmeyende sağ olsun’ diye bağırır, biraz durur tekrar ‘Ama illaki getiren sağ olsun’ diye çatıdan bağırarak espri ile hediyeler toplardı” (K.K.8).

Köyde meslek olarak dokuma-palacılık yapılır, hasırlar örülürdü. “Kadınlar eski kumaşları keserek top yapıp pala yapanlara götürür, kilim dokuturlardı. Gölden getirilen sazlarla, ıhlamur ağacının kabuğunu ince bir şekilde araya koyup, tezgahta hasır örüp satan kadınlar vardı” (K.K.48).

Bunların yanı sıra, köyde yetişen dini eğitim alarak İstanbul’ da ki camilerde kadrolu imamlık ve hafızlık mesleğini yapan kişiler vardır. Bunların yakınlarından bir kaynak kişi, babasının dayısından aldığı eğitimini, devam ettirerek, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı, İstanbul Selimiye camisinde, kadrolu müezzin-mevlithanlık yaptığını belirtmiştir (K.K. 69).

¹Çerkezce soyadı: Тlмафко (Лымафкьо).

Sonuç olarak, köyde tarım ve hayvancılık dışında çeşitli meslek gruplarına sahip kişiler yaşar ve geçimlerini bu mesleklerden sağlarlardı.

4.8. Uzuntarla Köyünde Sosyo-Kültürel Yaşam

4.8.1. Doğum Öncesi ve Sonrası Gelenekler ve İnanışlar

Dünya üzerinde yaşayan her toplumun kendine özgü sosyo-kültürel bir yaşam tarzı ve yüzyıllar içerisinde edindiği birtakım örf, âdet ve gelenekleri vardır. Bunlar zaman içerisinde kalıplaşarak toplumun temel değerlerini oluştururlar (Irmak, 2016, s.114). Bu yönüyle doğum olayına ilişkin olarak “Köyde doğum yaptırmasını bilen, ehil yaşlı kadınlar vardı. Her mahallede doğumu bu kadınlar yaptırırdı” (K.K.30, 42 ve 51). “Kadının gebeliği ulu orta ifşa edilemezdi. Gebe olan kadının, karnı belirginleştikten sonra dışarıda veya büyüklerin yanında gezmesi ayıp sayılırdı.” (K.K.4, 14, 16 ve 48).

Köydeki aileler, genellikle çocuklarının doğumundan sonra çeşitli adetler uygulamaktaydı. Bunlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir.

“Doğan çocuğa doğumundan hemen sonra ebe tarafından göbek adı verilir, ismi ezanla kulağına okutulurdu. Eskiden ilk erkek çocuklarına kurban kesen aileler olurdu. Kırk gün dolmadan çocuk dışarı çıkarılmazdı. Kırk gün sonra kırk uçurtması diye çocuk yıkanır, ilk kez de önem verilen bir aileye misafirliğe götürülürdü. İnanışa göre, gidilen evin büyüğü çocuğun kel olmaması için, mendilin içine yumurta ve şeker sarar kundağın yanına koyardı” (K.K.48 ve 57). “Yeni doğan çocuklara hediye olarak yelek, patik ve hırkalar örülür, elbiseler dikilirdi. Bebek mevlitleri yapılır, gerek mevlitlerde gerek sonradan bebek görmeye gelenlere, nöbet şekerinden yapılmış loğusa şerbeti ikram edilirdi” (K.K.39, 42, 45 ve 46). “Yeni doğum yapan loğusa kadın ve çocuk kırk gün yalnız bırakılmaz, yalnız kalacaklarsa da kapının arkasına süpürge bırakılırdı” (K.K.46 ve 57). “Eskiden musluklar dışarıda olduğundan, yeni doğum yapan kadınların gece dışarı çıkıp, muslukların etrafında dolaşmasına müsaade edilmezdi”(K.K.28). “Güneş batarken çocuk çamaşırları dışarıda asılı bırakılmaz, geceye kalırsa, üç harflilerin çarpacağına inanılırdı” (K.K.30, 34 ve 48).

Günümüzde bu gelenek, görenek ve inanışların hemen hemen tamamına yakını artık uygulanmamaktadır.

4.8.2. Evlilik ile İlgili Geleneksel Uygulamalar

Uzuntarla köyüne ilk yerleşen Çerkez aile kızlarının, saygın ve meslekli kişilerle evlilikler yaptıkları bilinmektedir. Bunlardan biri de Hüseyin Ferit Bey ile evlenen Hatice Kamuran hanımdır.

Hüseyin Ferit Bey 1878 yılında İstanbul’da doğmuş, Hukuk Fakültesi mezunu olup, birinci ve ikinci dönem TBMM’de Çorum milletvekili olarak görev yapmıştır. Ankara’nın başkent olmasında imzası vardır (www.tbmm.gov.tr). “Hatice Kamuran,¹ İstanbul, Çamlıca’da akrabasının yanına gidince, Atatürk’ün arkadaşlarından Hüseyin Ferit Bey tarafından görülerek beğenilmiş ve daha sonra da evlilik gerçekleşmiştir” (K.K.30 ve 35).

Hüseyin Ferit Bey, Uzuntarla nüfus kütük defterinde Hatice Kamuran’ın eşi ve Çorum milletvekili olarak görülmektedir (Ek-30). Varisleri halen Uzuntarla köyünde ikamet etmektedir. Çorum milletvekili Hüseyin Ferit Bey’e ait özel eşyalar arasında, zamanın Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından hediye edilen bir mavzer mevcuttur.

Resim 6: Neriman Törümküney koleksiyonundan. Atatürk tarafından hediye edilen mavzer. Mavzerin üzerindeki kabzada Osmanlıca: “Türkiye Büyük Millet Meclisi Azasından Çorum Mebusu Ferit Beyefendi Hazretlerine Hatıra-i Zafer 1338” yazmaktadır.²

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş aşamasında, İzmit yöresinde eşkıya çoktu ve bunlarla mücadele etmek gerekiyordu. Bu çerçevede:

“Atatürk’ün küçük zabıtlar dediği, Uzuntarla köyüne sonradan Nahiye Müdürü olan, babam Hüseyin Cevat beyin de bulunduğu dokuz subay, İzmit bölgesinde görevlendirilmiş. Uzuntarla köyünde görevlendirilen üç subaydan biri olan babam ve diğer iki arkadaşı köyün Çerkez kızları ile evlenmişlerdir” (K.K.7).

¹Çerkezce soyadı: Kualiko (Къуалыкъо).

²Mavzerin kabzasındaki Osmanlıca yazı, Prof. Dr. Fethi Güngör tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Bu subaylardan Hüseyin Cevat Bey, Uzuntarla nüfus kütük defterinde kayıtlı Vubih Zeliha Hanım¹ ile 1921 yılında evlenmiştir (Ek-31). Çanakkale gazisi olan Hüseyin Cevat Bey'in kızının ifadesine göre, Atatürk'ün çıkardığı bir genelge ile 1924 yılında Uzuntarla köyünde kurulan Nahiye merkezi'nin ilk müdürlüğünü yaptığı anlaşılmaktadır (K.K.42).

Uzuntarla köyünün kibar Çerkez kızlarından Fatma Melek Naz Hanım,² eğitim için gittiği İstanbul'da saraya verilmiştir. Sarayda kendisini gören Türkiye'nin ilk pilotlarından Mustafa Rıfat Bey talip olmuştur (K.K.10 ve 21). Uzuntarla köy kütüğünde kayıtlı Fatma Melek Naz hanımla 1912 yılında evlenmiştir (Ek-32). Mustafa Rıfat Bey (1889-1930) Türkiye'nin ilk pilotlarından. Kullandığı uçağın 12 Haziran 1930 tarihinde Muş civarında düşmesi sonucu şehit olmuştur (www.tayyareci.com)

Uzuntarla köyünün ilk dönemlerinde gençler arasında konuşarak ve anlaşarak evliliklerin yapıldığı, ancak kaçarak evlenmelerin de oldukça fazla olduğu bilinmektedir.

“Çerkez toplumunda kız istemiyorsa zorla verilmezdi. Evlilikler 19 yaşından sonra yapılırdı. Görücü usulüyle evlilik yok denecek kadar azdı. Gençler görüşerek ve konuşarak anlaşılırdı. Konu ailelere intikal eder, bazı aileler kabul eder, kızlarını verir, bazı aileler önlerinde evlenecek ağabeyleri olduğu için kızlarını vermezlerdi. Böyle durumda da kızlar kaçardı” (K.K.43).

“İlk dönemlerde köy içi evlilikler oluyordu. Sonradan gençler birbirleriyle samimi ortamda kardeş gibi büyüdüğü için kendi aralarında evlilik yapmamayı uygun gördüler. Bunu kısmen de olsa uyguladılar” (K.K.39, 46 ve 48).

Çerkez geleneklerine göre, kız istemek için erkek tarafından öncül olarak kızın ailesine bir haberci gönderilirdi. Kızlarına talip olunmak üzere gidilecek gün ve saat tespit edilir, konudan haberdar olan kız tarafı konuyu bildiği için haliyle ailenin teklifini kabul ederdi.

“Çerkez geleneklerine göre kız istemeye kızın annesi ve babası gitmezdi. Köyde hatırı sayılır, sözü dinlenir insanlar, hangi konularda nereye kadar

¹ Çerkezce soyadı: Ğuçejiye (Гъукѣжыѣ).

²Çerkezce soyadı: Tlışe (Ллшыѣ).

yetkili olduğu kendilerine bildirilerek görevlendirilirdi. Aynı şekilde kız tarafından kızın annesi veya babası kızı vermek için gelenlerin karşısına oturmaz, aileden uygun birisine yetki verirdi. Yetki alan kişi aile adına konuşurdu” (K.K.43 ve 57).

Uzuntarla köyünde uygulanan örf, adet ve geleneklere göre; erkek tarafı eş, dost ve akrabalarından oluşan bir gurupla kız tarafına “vase” (başlık) veya “süt hakkı” adı altında bir zarf götürürlerdi. Vase sözcük olarak “bedel” demektir, ancak bu bedel kızın para ile alındığı anlamına gelmemelidir. Gelin olacak kıza yapılacak alışveriş sırasında bir nevi kızın çeyizi için harcanan meblağdır. Sonuç olarak vase uygulamasında paranın kızın ihtiyaçları için kullanılması söz konusudur. Eski dönemlerde, vassenin manda veya tosun verilerek de yapıldığı köy yaşlıları tarafından belirtilmektedir. “Aileler aldıkları vase ile kızlarının çeyizini düzdükleri gibi, bunun üzerine kendileri de masraf yaparlardı”(K.K.46 ve 48).

Genel bir uygulama olarak söz ve nişan, kız isteme merasiminden sonra yapılırdı. Eski dönemlerde bu merasimler, sınırlı bir şekilde aileler arasında yapılırdı.

“Nişan merasimi yapıldıktan sonra da, damat adayı kızın evine girip çıkamazdı. Bir arkadaşının veya komşunun evine gelir, nişanlıyla orada görüşebilirdi. Görüşme yapılırken kızın ve erkeğin yanlarında birer arkadaşları bulunurdu. Dünür olan aileler de haberli olarak birbirine gidip gelebilirlerdi. Kızlarını ne zaman düğüne hazır edebilecekleri hususu kız tarafına sorulur, alınan cevaba göre, düğün tarihi konusunda aileler anlaşarak karar verirdi” (K.K.27, 39,45, 46, 48 ve 61).

Köyde halen gelenek olarak sürdürülen, düğünden iki gün önce erkek evinde, “danışma” adı altında iş bölümünü belirlemek için bir toplantı yapılırdı. Düğün günü evin en yüksek bir ağacına büyük Türk bayrağı asılır ve oturma yerleri birkaç gün öncesinden hazırlanırdı. Düğün cumartesi günü öğleden sonra başlar, pazar günü akşamı biterdi. Cumartesi günü öğlenden sonra öküz arabasının üstüne hasırdan tente ile üzerine kilim çekilirdi. Köyden bir gurup görevli bu araba ile gelini almaya gider, çeyiz sandığını ve bohçalarını kız tarafının usullerine göre alırlardı. Çeyiz sandığının üzerine kız tarafından oturtulan gençlere içinde para olan zarf verilerek gönülleri alındıktan sonra çeyiz sandığı teslim alınırdı. Kız tarafından düğüne gelecekler başka araçlar ile getirilirdi. Gelinin koluna iki kadın girer, hep birlikte kız evinden hareket edilirdi. Eskiden gelin köye getirilirken Uzuntarla girişinde bulunan köprünün başında

arabadan indirilir, gelin alayı ile birlikte yaya olarak, temenna yaptırılarak düğün evine getirilir. Bu gelin alayının önünde birkaç atlı yer alırdı (Ek-33).

“Erkekler kol kola girip, voreyde¹ adı verilen gelin getirme şarkısını söyleyerek yürürler, atlılar guruptan uzaklaşmamak için sık sık geri dönerek gurubun önünde yer alırlardı. Evlerde ne kadar büyük ve yaşlı insan varsa, geline hoş geldin anlamında yola çıkıp karşılarıydı. Gelin de gördüğü her büyüğe temenna²(saygı gösterisi) yaparak geçerdi. Düğün evine yaklaşıırken silahlar atılmaya başlar, temenna da sıklaşırdı. Gelin son olarak erkeklere yüzünü döner, kolundaki iki kadınla birlikte arkasını dönmeden geri geri giderek eve girerdi”(K.K.4, 16, 28, 31, 39 ve 45).

Komşu Çerkez köylerinden, düğüne gelecek misafir kız gurubu için Uzuntarla köyünden görevlendirilen bir ekip eşliğinde, düğüne getirilen misafirlerin katılımıyla, akşam yemeğine geçilir, akabinde düğün başlatılırdı.

“Erkekler halk dansları için kurulan bir nevi ritim saz görevi gören tahtaya sopalarla vurur, oyuncu kızlar karşılarına dizilir ve mızıka çalmaya başlardı. Hatiyako³ adı verilen görevli, kız ve erkekleri dansa davet ederek ortaya çıkarır, danslar bu görevlinin önderliğinde düzen içinde yürütülürdü”(K.K.21, 27, 39, 45 ve 46).

Eski dönemlerde şimdiki gibi motorlu araçlar olmadığı için, gece yarısı sona eren düğünlerde, misafir gruplar, yatılı olarak köydeki ailelere dağıtılırdı. Bu misafirler köyün misafiri kabul edilir, bazı evlerde sabaha kadar kızlı erkekli eğlencelere devam edilirdi. Hava soğuk ise misafir odalarındaki sobalar yakılır ya da mangallar konulurdu. “Çerkez gelenekleri gereği, düğündeki erkek misafirlerin üst başları çamurlanmış ise ev sahibi kızlar, kıyafetleri temizlerler, köz ütülerıyla ütileyip bir erkek aracılığıyla ile odaya bıraktırırlardı” (K. K. 28, 31 ve 32).

Yaşlıların ifadesine göre, eski dönemlerde de Uzuntarla köyünde davul çalma geleneği vardı. Gece köyde kalan misafirler ve köy halkı, davulcular eşliğinde evlerden düğüne davet edilirdi. Pazar günü düğün başladıktan sonra, köy dışından gelen davetli misafirler kız ve erkek eşliğinde karşılanır, davul çalınarak bahçeye alındıktan sonra, yemek için kurulan tahta masalara buyur edilirdi. Düğün

¹Çerkez düğünlerinde gelin getirilirken erkeklerin uzun sıra halinde kol kola girerek koro şeklinde söyledikleri ritimli sözlerden oluşan gelin getirme şarkısı.

²Temenna: Gelinin kolunda iki kişi eşliğinde, gelin geldiği köye girerken saygı anlamında, eğilerek elini yere, göğsüne ve başına götürerek yaptığı hareket dizisidir.

³Hatıyako (Хъатыякло): Düğünü yöneten kişi.

bahçesinde, hediye için kurulan masaya davetliler içinde para olan zarf bırakırlardı. Ayrıca sadece Uzuntarla köyünün gençleri, çatallı bir ağaç dalına paralar takıp, davul eşliğinde toplu olarak hediye getirir, kız ve erkekler, kasap oyunu eşliğinde düğün avlusuna girerlerdi.

“Düğünün sona ermesine yakın, akşam üstü, bazı binicilerin at üstünde girip gelinden mendil almaları adetti. Bahçeye atla giriş yapıldıktan sonra düğün alanında bir tur atılır, at, süvarisi tarafından, düğünde kullanılan ritim saz niteliğindeki tahtaya toslatılır, bazen tahtanın yıkıldığı, bazen de atın alnından yaralandığı olurdu. Gençler sopalarla tahtaya vurmaya başlayınca, düğün görevlileri yere mendil bırakırdı. Atlı,attan inmeden eğilerek mendili alırdı. Ancak mendili aldığı gibi arkasını dönüp alandan ayrılmazdı. Atıyla meydanda tur atar, ileri geri gider, tekrar koşarak alana gelir, seyredenlere yönelik çeşitli hareketler sergilerdi. Gösteri bitince elindeki mendili düğündeki thamateye¹ (düğün sorumlusu, yönetici) teslim edip, atıyla geri geri giderek alandan ayrılırdı. Sonra düğün evinin önüne gelerek evin içine atla girerdi. Şayet ev iki katlı ise evin ikinci katına, atla çıkmaya çalışırdı. Çerkez düğünlerinde atla yapılan seremoniler bu şekilde yapılırdı” (K.K.43).

Köy yaşlılarının aktardığına göre, eskiden düğünlerde güreşler ve deri kapmaca (Şözeteh)”²adlı bir nevi oyun-yarışma yapılırdı. “Şözeteh” oyununda, yüksek bir ağaçtan yaş deri yarışmacıların ortasına atılırdı. İnsanlar bu deriyi kapmak için birbiriyle mücadele ederlerdi. “Şözeteh çok eğlenceli olurdu. Delikanlılar yaş deriyi almak için çekişirler, onların etrafında süvariler döner dururdu. Deriyi hangi köyden genç alırsa, kendi süvarisine teslim eder. Diğerleri yaş deriyi geri almak için atla onun peşine düşerlerdi” (K.K.8 ve 43). Deriyi kapamayan kişi deriyi ya düğün evine ya da köyüne götürerek ortaya konulan ödülün sahibi olurdu.

Düğün biterken, gelinin dışarı çıkarılması “Nısekiş”³ (gelin çıkarma) olarak adlandırılan bir gelenektir. O seromoniye uygun özel bir müzik çalınırdı. Bu gelenek gelinin yaşlı kadınların elini öpmesi, onların da geline hediyeler vermesi için uygulanırdı. Öte yandan düğün hediyeleri farklı bir seromoni ile verilirdi. Bu çerçevede:

¹Thamate (Тхаматэ): Belirli bir görevi yerine getirmek üzere, bir misyon ve statü ile seçilerek görevlendirilmiş yönetici kişi.

²Şözeteh (Шьозэтехын, Шьозэбэн): Çerkez düğünlerinde oynanan “Deri Kapmaca” adında bir oyun.

³ Nısekiş (Нысэкиш) : Gelin çıkarma.

“Hediyeler bir masanın üzerine çıkan Hatiyako (düğünü yöneten kişi) tarafından esprili ve abartılı bir şekilde takdim edilir, her hediye takdiminden sonra gelin, hediye veren yaşlıya hürmeten temenna yapardı. Başka bir evde kalan damat düğün akşamı Şevoşej¹ adı verilen bir törenle evine götürülürdü. Yaşlı erkeklere yemek verildikten sonra, damat çıkıp yaşlıların elini öper. Bundan sonra damat yaşlıların yanına çıkma konusunda serbest olur. Düğün böylece sona erer” (K.K.8, 10, 13, 16, 23, 26, 31 ve 43).

Düğünden sonra sıra nikâh törenine gelirdi. Resmi nikah işlemleri genellikle düğünden önce muhtar tarafından yapılırdı. İmam nikahı ise düğün bitiminden sonra genellikle akşamdan sonra imam çağrılarak, iki şahitle birlikte kıyılırdı. Dini nikah kıyıldıktan sonra imama ve şahitlik yapanlara düğün sahibi tarafından, havlu ve çorap gibi hediyeler verilirdi (K.K.16, 31, 45 ve 48).

Sonuç olarak: Uzuntarla köyünde yapılan Çerkez düğünlerinde çeşitli adetler uygulanırdı. Gelin olan eve hasır sepetlerle lokmalar² götürülür, gelinlere temenna yaptırılır, mızıka eşliğinde Çerkez dansları ve eğlenceler düzenlenirdi. Günümüzde ise genel olarak eski adetler artık uygulanmamaktadır. Şimdiki düğünler salonlarda yapıldığı için, düğünün bitimine doğru gençler müzik eşliğinde Çerkez halk dans oyunlarını salonlarda da devam ettiriyorlar” (K.K.14, 16, 39, 45 ve 46).

Günümüzde evlilikle ilgili örf ve adetler devam etmese de Çerkez kökenli gelinler eski geleneksel saygılarını halen devam ettirmektedirler. Çerkez kökenli olmayan gelinler de ailelere uyum sağlamaya çalışıyorlar. Büyükler de hoşgörülü ve affedici olunca işin ortası bulunuyor” (K.K. 39, 46 ve 48).

4.8.3. Boşanma

Uzuntarla köyünün geriye dönük aile yaşamlarına bakıldığında, boşanmaların yok denecek kadar az olduğu izlenmektedir. Eski dönemlerde evlilikler aynı yerden ve aynı kültürü paylaşan insanlarla yapılıyordu. Görücü usulünden ziyade aileler birbirlerini tanıyarak kız alıp verdikleri için boşanma olmuyordu. Ailenin kadınları her şeye tahammül ediyor, küçücük evlerde hep birlikte oturuyorlardı. Çerkez geleneklerine göre, verilen kız bütün ailenin gelini sayılırdı. Dolayısıyla bir

¹Şevoşej (Шѣвошѣжѣ): Damadın düğünden sonra evine götürülerek, topluca oturan büyüklerin ellerini öperek, sonra da onların karşısına kaçınma olmadan çıkabilmesi için yapılan tören.

² Lokma: Çerkezlerde düğün öncesi eğlence yapılan eve sepet içinde götürülen, şekerli hamurdan yapılmış adına gelin lokması denilen tatlı.

mağduriyet olmuş ise, aile geline sahip çıkıyordu. Ufak bir kırgınlık olduğu zaman büyükler araya girerek barış sağlanıyordu. Günümüzdeki boşanmalar konusunda görüşüne başvurduğumuz kaynak kişiler şu açıklamalarda bulunmuşlardır.

“Artık modern bir dünyadayız, boşanmalar çoğaldı, gençler aileleriyle bir arada oturmuyor, basit olaylardan kavga çıkarıp anlaşılmadık diyerek bir celsede boşanıyorlar. Çiftler anlaşamayınca ailelerin de yapacağı bir şey kalmıyor. Günümüzde boşanmaların nedenleri, sadece Çerkez olmayan kişilerle yapılan evlilikler değil, şimdiki gençlerin maddi manevi beklentileri de çok farklı. Herkes kendi istekleri, görüş ve davranışlarında ısrarcı olunca problem yaşanıyor” (K.K.43, 46 ve 48).

Sonuç olarak; eski dönemlerde yeni evli çiftlerin diğer aile üyeleri ile birlikte aynı evde yaşamalarına rağmen boşanmalar yok denecek kadar azdı. Günümüzde genç çiftler ayrı evlerde baş başa yaşam sürmelerine rağmen boşanmalar artmıştır. Buna neden olarak da şimdiki gençlerin farklı beklentilerinin olması gösterilmektedir.

4.9. Askerlik ile İlgili Gelenekler

4.9.1. Asker Uğurlama ve Karşılama ile İlgili Gelenekler ve Uygulamalar

Askerliğin işlevi, ülkenin güvenliğini sağlayarak savunmasına hazır güç bulundurmaktır. Bireylerin de vatana olan hizmetlerini yerine getirerek borçlarını ödemeleri, toplumumuzda vatan borcu olarak değerlendirilmektedir. Gençler, vatan borçlarını ödedikten sonra hayatlarında, daimî bir iş arayışına girebilir, evliliğe daha ciddi yaklaşabilirler. Çerkezlerin örf, adet ve geleneklerine göre de gençlerin bireysel aile hayatları askere gidip geldikten sonra başlardı.

“Askere gidecek olan gençler için arkadaşları kızlı erkekli eğlenceli Çerkez dansları yaparlar, asker adayı önce mahallesini, sonra köyünü dolaşıp vedalaşır, büyükler asker adayının cebine zarf içinde para koyarlardı. Uğurlamak için arkadaşları Derbent tren istasyonuna kadar eşlik ederlerdi” K.K.10,13, 23 ve 37).

Köy halkı asker çıkan eve Allah kavuştursun ziyaretine gider, asker sağ salim evine dönünce ailesine göz aydınına gidilirdi. Günümüzde zorunlu askerlikle ilgili yasalar son dönemlerde kısa dönem-uzun dönem ve bedelli askerlik biçiminde yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde askerlikle ilgili geleneklerde de değişimler izlenmektedir. “Askerlik hizmeti eskisi gibi uzun değildir. Asker eğlenceleri yapılmamaktadır (K.K.48 ve 57).

Dolayısıyla zorunlu askerlik uygulamalarında meydana gelen değişimlerden sonra, askerlik süresinin kısaldığı, bununla birlikte askerlikle ilgili geleneklerde de değişimler yaşandığı gözlemlenmektedir.

4.9.2. Savaşlarda Şehit Olanlar

Osmanlı Devleti'nin aralıksız devam eden ve sonunu hazırlayan savaş süreci, 1911 yılında Trablusgarp ile başladı. Hemen ardından Balkan Savaşları patlak verdi. 1912 ve 1913 yılları boyunca bu savaşın etkileri devam ederken, Osmanlı Hükümeti bunca mücadeleyi ve çatışmayı yaşadıkdan sonra, son savaşına hazırlanmak üzere 1914'te I. Dünya Savaşı için seferberlik ilan etti (Gözcü, 2016, s.136-137).

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı toplumunda olduğu gibi, Çerkezler üzerinde de yıkıcı izler bırakmış, tüm cephelerde Çerkezler de savaşa katılmışlardır. Trablusgarp, Yemen, Sarıkamış ve Çanakkale savaşları ismi en çok geçen cephelerdir. Uzuntarla köyünden cepheye gidenlerin çoğu geri dönememiş şehit olmuştur. Bu hususu Uzuntarla köyü nüfus esas defteri kayıtlarının askerlik bölümündeki “Şehiden” veya “Askerde”, ya da ölüm tarihlerini belirten kayıtlarda görmekteyiz. Bu bilgiler şehit aileleriyle yapılan görüşmelerle de doğrulanmıştır. Uzuntarla köyünde nesilleri kalmayan bazı şehitlerin belirlenmesi, nüfus esas defterinden veya konu hakkında bilgisi olan köy yaşlılarından alınan bilgilerle tespit edilmiştir (Ek-34). Uzuntarla köyündeki bazı şehit isimleri, Milli Savunma Bakanlığı internet sitesinde de yer almaktadır.

4.9.3. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda Gazi Olanlar

Uzuntarla nüfusuna kayıtlı olup, Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı, İstiklal Harbi ve Kıbrıs Barış Harekatı'na katılarak gazi olarak dönenler vardır.

“Büyük dedelerinin Çanakkale savaşına katılarak gazi olduğunu açıklayan iki kaynak kişi, savaşta çok bitkin düşen aile büyüklerinin, cepheden döndükten sonra çok yaşamadan öldükleri bilgisini vermişlerdir (K.K.44 ve 65). Gazi aileleriyle yapılan görüşmeler sonucu, belirlenen isimler Ek'te gösterilmiştir (Ek-35).

Uzuntarla köyü nüfusuna kayıtlı Hicri 1309, Miladi 1892 doğumlu Zikri oğlu İshak'ın,¹1916 Yemen Savaşı'na katılarak gazi olduğu köy öğretmenleri tarafından bilindiği için, tarih dersinde Uzuntarla İlkokulu'na davet edilir, savaş ve esareti

¹Çerkezce soyadı: Bjeğuğ (Бжъэдугъ).

hakkında öğrencilere hatıraları anlattırılırdı. Yemen’de savaşırken İngilizlere esir düşen İshak’ın, savaşla birlikte toplam esaretinin dokuz yıl sürdüğü anlatılmaktadır.

“Babam İngilizlerin esirlere iyi davrandığını, Yemen’in yaşam koşullarının çok kötü olmasına rağmen, esirlere her hafta banyo imkanı sağladıklarını belirterek bir anısını anlatırdı. Esareti sürecinde İngiliz komutan babama Çerkez diye hitap etmiş. Bir gün esirler arasında koşu düzenleyeceğinden söz edip babama şunu söylemiş. ‘Çerkez biliyorum ki sen güçlü ve kuvvetlisin, koşuda bu esirlerin hepsini geçersin, o zaman koşunun bir önemi kalmaz. Ben yarışa kimler katılacak diye sorduğumda, sen istekli olarak elini kaldırma. Ben sana ayrıca ödülünü vereceğim’ Babam yarışa katılmamış, İngiliz komutan babama ödülünü vermiş. Yemen’den gelirken ödül olarak aldığı bu kahve fincanını getirmiş” (K.K.53).

Resim7: Yemen’den gelen kahve fincanı (Selma Akçay koleksiyonundan)

Uzuntarla köyünden, savaşlara katılıp gazi ve esir düşenlerin uzun ömürlü olmadıkları, ömrü olanların ise savaş ve esaret anılarını köy halkı ile paylaştıkları anlaşılmaktadır.

4.10. Aile, Akrabalık, Komşuluk ve Misafirlik İlişkileri

4.10.1. Köyde Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri

Kaynak kişilerin aktardığı bilgilere göre Uzuntarla köyünün ilk dönemlerinde, akrabalık ve komşuluk ilişkileri çok güzel sürdürülür, herkes teklifsiz birbirine gider gelir, bir arada yaşanırdı. Yetim kalan çocuklar asla yalnız bırakılmaz, komşu ve akrabaların koruması altında olurdu. Muhtaç dul kadınların odunları kesilir, ihtiyaçları giderilirdi. Köyde yalnız kalmış yaşlı varsa, öğün yemekleri götürülür, giysileri

temizlenir, evi süpürülürdü. Eski dönemlerdeki bu yaşam şekli, günümüze kadar anlatıla gelmiştir.

“Köyde herkesin sofrası açıktı, ne varsa birlikte yenirdi. Komşuluk değil kardeşlik vardı. Mahallenin çocukları tüm ailelerin çocuklarıydı. Herkes kardeş gibi birbirini sahiplenir, kimde ne varsa ortak kullanılırdı. Kadınlar çok becerikliydı, büyük tekneleri sıcak ekmek ve pidelerle doldururlar, isteyen oradan alır yerdı” (K.K.43, 48). “Eski kadınlarımız, bütün akrabalarını toplar, iki göz evlerde misafir ederler, teneke soba ve mangallarla evleri ısıtırlar, gençlere değer verirlerdi. Her mahallede oturup eğlenmek için gençlere açık bazı evler vardı” (K.K.10 ve 46). “Eskiden evlerin avluları açıktı, şimdiki gibi taş duvarlı sınırlar yoktu. Herkesin tavuğu, inekleri bir arada otlar, çocuklar geniş bahçelerde hep birlikte oynardı” (K.K.48 ve 51). “Erkeklerin cepheye gittiği dönemde, yaşlı olduğu için savaşa katılamayan Yakup¹adlı dedenin, at arabasıyla İzmit’e giderek, eşi savaşa katılan kadınların ihtiyaçlarını temin ettiği, dereden kadınlara su taşıdığı anlatılırdı” (K.K.34). “Kuak²adlı yaşlı bir hanım, savaş döneminde köyde erkek kalmadığı için mahallesine sahip çıkar, evlere kimseleri yanaştırmazdı. Başındaki Çerkez kalpağı, sırtındaki kadife ceket, elindeki bastonuyla erkek gibi, köyün kadınların namuslarını korumaya çalışırdı” (K.K.8, 28 ve 68).

Günümüzde ise bu ilişkiler değişime uğramış durumdadır. Bir kaynak kişinin belirttiği gibi “İnsanlar imkânsızlıklar içerisinde yayan giderek akrabaları ile görüşür, birbirini sahiplenirlerdi. Şimdi ise çeşitli araçlar ve olanaklar olmasına rağmen, görüşmeler seyrek oluyor. Eskisi gibi komşuluk ve akrabalık ilişkileri kalmadı. Haber vermeden kimse birbirine gitmiyor (K.K.39, 42, 46 ve 48). Her şeye rağmen eskisi gibi olmasa da köyde samimi ilişkiler yine de devam etmektedir.

4.10.2. Büyükanne ve Büyükbabaların Aile İçinde Uyguladıkları Örf, Adet ve Gelenekler

Uzuntarla köyü eski aile yaşamında, küçük iki göz odalı evlerde aileler büyükanne, büyükbaba, amca ve halalar hep birlikte yaşarlardı.

“Ev içinde en büyük görev büyükanneye düşerdi. Gençler yaşça büyük olanın önüne geçmez yüz göz olmazlardı. Aileler,baba veya amcalar özellikle kız çocuklarına çok farklı bir sevgi gösterecekler de kardeş çocukları birbirinden ayırt edilmezdi. Amca çocukları aynı evde kardeş

¹ Çerkezce soyadı: Бірсейко (Бырсейко).

²Çerkezce soyadı: Шуғсәкә (Шыгышәкә).

gibi büyütülürdü. Çerkez örf, adet ve geleneklerine göre, büyükanne ve büyükbaba yanında, eşler bir araya gelmezdi. Ancak büyüklerin izin vermesi ile geline hediye verilerek bir araya gelmeleri sağlanırdı. Karı-koca büyüklerin yanında birbirlerine isimleri ile hitap etmez, aynı sofraya oturmazlardı. Çocukların sorumluluk ve eğitimleri büyükanne ile büyükbabanın sorumluluğunda olur, hediyeler çocuklara büyükler tarafından verilirdi (K.K.4, 14, 16, 17 ve 43).”

Günümüzde bu uygulamaların çoğu artık gerçekleştirilememektedir.

4.10.3. Kadınların Aile İçerisindeki Konumları

Çerkez toplumunda kadına özellikle yaşlı kadınlara çok önem verilirdi. Görünürde erkek söz sahibi gibi görünse de evde annelerin sözü geçerdi.

Kadınların aile içi konumu hakkında kaynak kişiler şu bilgileri vermişlerdir:

“Çerkez kadınına yapamayacağı yük yüklenmezdi. Erkekler kahvede oturup, kadın yalnız başına çalıştırılmazdı. Kararlar karı koca arasında ortak alınırdı, erkeğin dediği olacak uygulaması yoktu. Çerkez erkekleri genelde tarla işlerini kendileri yapar, kadınlar geri hizmette tarlaya gidenlere yemek pişirir ve götürür, erkeğin etrafında daha hafif işleri yaparlardı. Eşine çok değer veren erkekler vardı. Eşlerine destek olurlardı. Yaşlılar hastalandığı zaman çoluk çocukların ellerine bırakılmaz, aile büyükleri tarafından ihtimamla bakılırlardı. Yaşlıların canları sıkılmasın diye, özel olarak köydeki akrabalarının yanlarına götürülür, 2-3 gece misafir edilerek gönülleri alınırdı” (K.K.10, 13, 14, 28 ve 30).

Günümüzde yaşam tarzı değişse de yukarıda sözü edilen uygulamalarda ve kadına verilen değerde bir azalma olmamış tersine daha da artmıştır.

4.10.4. Misafir Ağır lama

Çerkez toplumunda misafire çok önem verildiği için Çerkez evlerine iki kapı yapılırdı. Bir kapı ev halkı için, diğer kapı misafirleri buyur etmek için kullanılırdı. Misafirin alındığı odaya Çerkezce Haçeş¹ denilirdi.

Çocukluğunda misafirhane (haçeş) kültürünü yaşayan bir kaynak kişi şu bilgileri vermiştir:

“Babaannem Uzuntarla köyündeki yaşantısını tıpkı Çerkezya’daki ortama benzetip, uygulamaya çalışırdı. Uzuntarla köyündeki evimizin bahçesine üç odalı bir misafirhane (haçeş) yaptırmıştı. Bu misafirhane sırf yaşlı ve

¹ Haçeş (Ха́кләш): Misafirhane.

toplum önderlerinin (thamatelerin) ağırlanması içindi. Her Cuma ve bayram günleri misafirhane rutin olarak açılırdı. Akrabalar ve köyün thamateleri gelecek diye, Çerkezya'dan getirdiği semaverin üzerinde porselen demlikle devamlı çay kaynatırdı. Duvara asılı tahta rafta, tavus kuşu desenli, iki saplı bir tepsi durur, çay demlenince bu tepsinin üzerine koyulan porselen fincanlarla çaylar ikram edilirdi. Çayın yanında daima haluj¹ veya şelame² bulunur, genç erkekler tarafından, gelene-gidene servis edilirdi. Bu misafirhanede toplanan thamateler, köyün işlerini ele alırlar veya bir kız kaçmış ise evlilik işleri nasıl olacak, aileler nasıl barıştırılacak diye konuşurlardı. Babaannem de Çerkezya'da biz böyle yaşıyorduk diye, bizim evdeki Çerkez usulü misafirhane ikramını ölene kadar devam ettirmişti”(K.K.30).

Misafir bir ailede konaklasa da tüm Uzuntarla köyünün misafiri sayılır, köyde hatırı sayılır büyükler ve komşular ziyaretine gelirler, yemeğe eşlik ederlerdi.

Bu hususta birçok kaynak kişi: Çerkez geleneklerine göre üç ayaklı 5-6 kişinin sığabileceği ahşap sofranın, yemek yenilmek üzere misafirhaneye konulduğu, ev sahibi tarafından misafir için tavuk kesilip şıpsı³ yemeği yapıldığı, yanına mısır unundan bulamaç biçiminde pasta, pastanın içine isli Çerkez peyniri dilimleri yerleştirilerek, yanında kuru et, kaymak ve Çerkez turşusu, tatlı olarak sütlaç, muhallebi, cevizli kuru yufka tatlısı, içecek olarak ayran, kuru meyvelerden yapılmış komposto ikram edildiğini belirtmişlerdir (K.K.23, 28, 39, 43 ve 45).

Yemeği misafirhaneye evin gelini götürür, yoksa komşulardan müsait bir kişi görevlendirilirdi. Açıklamalarda bulunan birçok kaynak kişi, misafire yapılan hizmetler konusunda şu bilgileri vermişlerdir:

“Bir genç misafirin eline öncelikle sabun verir, ibrikle su döker,havlusunu verip ellerini kurulatır, yemeğe davet ederdi. Sonra geri çekilip kapıya yakın bir yerde bekler, şayet misafir müsaade ederse odadan çıkardı. Yemekten sonra kahve ikram edilirdi. Misafir için güzel temiz çarşaf lar serilir, en güzel ve rahat yatağa yatırılırdı. Sabah kahvaltısında ıhlamur çayı, süt, yumurta kaymak, haluj ve şelameler ikram edilirdi. Misafir giderken de ev sahibi, avlunun dışına kadar refakat ederek uğurlardı.” (K.K.28, 42 ve 46).

¹Haluj (Хъалыжъу):Hamur açılıp içine Çerkez peyniri konularak üçgen biçimi verilip yağda kızartılan Çerkezlere ait bir börek türü.

²Şelame (Шэламэ): Mayalı hamurdan yapıp kızgın yağda kızartılan hamur işi.

³Şıpsı (Шыпсы): Tavuk etinden yapılan bir yemek çeşidi.

Misafir ağırlama biçimi günümüz koşullarına uygun olarak değişmiş olsa bile bu gelenek köyde hâlâ sürdürülmektedir.

4.11. Yemek Kültürü

Dünyada her mutfağın temel sayılabilecek bazı özellikleri vardır. Bunlar o mutfağı ötekilerden ayıran özellikler olarak tanımlanır. Bunlar din ve inanışların kısıtlamaları, bölgeye özgü hayvan ve bitki varlığı ile ilişkilidir. Toplumların ekonomik yapıları ve bu yapıların şekillendirdiği gündelik hayat pratikleri, mutfakların temel belirleyicisi konumundadır. Topluluğun tarımsal üretim esasına dayalı yaşam tarzı, yaşanan coğrafyanın fiziksel özellikleri, beslenme kültürünü ve yiyecekleri tüketilebilir hale getirme şeklini belirlemektedir (Beşirli, 2010, s.160).

Uzuntarla köyünde tarıma dayalı üretim söz konusu olduğu için, temel gıda maddesi olarak kullanılan buğday ve mısırlar ambarlardan çıkarılıp öğütülür, ekmekler kapıların önündeki toprak fırınlarda pişirilir, köyde büyükbaş ve küçükbaş hayvanların yanı sıra tavuk yetiştiriciliği de yapılır, ailelerin beslenme tarzlarında da et ve süt ürünleri ağırlık oluştururdu (K.K.39, 46 ve 57). Yemekler genellikle evin bir eklentisi olan kilerde hazırlanır, şömine gibi ısınmada kullanılan ocağın içinde duran, demir saç ayağının üstünde, altına yerleştirilen meşe odunları ile pişirilirdi. Eski dönemlerde buzdolapları olmadığı için, yiyecekler günlük yapıp tüketilir, kuru bakliyat, kurutulmuş etler ve kurutulmuş meyveler bez torbalarda evin en serin yerinde saklanırdı. Yazın güneşte kurutulmuş meyveler küplere basılarak, komposto yapılırdı (K.K.46, 49 ve 54).

Eski dönemlerde, ailelerin sofralarında temel besin maddesi niteliğinde mısır unu kullanılır, Çerkez kültürünü yansıtan yemekler bununla birlikte sunulurdu.

Mısır unundan yapılmış pastanın yanında, çırpılmış yumurtadan Çeңcejaphe¹, ezme fasulye, tavuk etinden şıpsı, bunların yanında turşular ve doğadan temin edilen otlardan yapılmış yoğurtlu salatalar yer alırdı. Kırmızı et kaynatılarak, yağ soğan ilave edilip, Çerkezlerin “lepsi” dediği et yemeği yapılırdı. Et bazen de ocaklarda kurutulup pastanın yanında tüketilirdi. Kırmızı pancardan, Çerkez turşusu kurulus, patates çok

¹Çeңcejaphe (Кіэнікэжэпхэ): Yumurtanın çırpılarak tavada omlet şeklinde pişirilmesidir.

miktarda yetiştirildiği için, özellikle patates yemeği köyde çok sık yapılırdı. Çorba olarak sütlü un ve tarhana çorbaları yapılır, meyvelerden yapılmış pekmez sofraya konulurdu (K.K.39, 45 ve 48).

Çerkez kültürüne ait yemeklerden şıpsı ve pasta, isli peynir, eskisi kadar olmasa da günümüzde de yapılmaktadır. Pastanın yanında sofraya konulan yoğurtlu salatalar şimdi daha da çeşitlenmiştir. Günümüzde televizyon programlarında da Çerkez mutfağının tanıtımı yapılmaktadır. Ayrıca özel günlerde misafir geldiğinde ve davetlerde çeşitli Çerkez yemekleri yapılarak mutfak kültürü devam ettirilmektedir (K.K.14, 16, 27, 39, 45 ve 48).

4.12. Uzuntarla Köyünde Özel Günler ve Eğlenceler

4.12.1. Milli Bayramlarda Uzuntarla Köyünde Yapılan Törenler

Ülkedeki milli bilinci oluşturmaya açısından milli bayramlar, ulusça kutlanan, milli birlik ve beraberliği güçlendiren, toplumların ortak sevinçli günleridir. Kutlamalar sadece büyük şehir merkezlerinde değil, tüm yurt genelindeki küçük yerleşim birimi köy okullarında da yapılmaktadır.

Eski dönemlerde Uzuntarla köyünde yapılan milli bayramlar köy öğretmenlerinin önderliğinde okullarda kutlanırdı. Halk öğrenci etkinliklerini seyretmek için, okul bahçesinde toplanırdı. Bayram öncesinde okula Türk bayrakları asılır, okul merdivenleri ve giriş kapıları ormandan getirilen eğrelti otu ve yeşil bitkilerle süslenirdi. Kız öğrencilere grapon elbiseler giydirilir, grapon kağıtları zincir gibi örülüp, renk renk balonlarla birlikte camlara asılırdı. Tören alanına kurulan kürsüden, çocuklara istiklal marşı ve şiirler okutulur, ellerinde meşalelerle gece fener alayları yapılarak köy boydan boya gezilirdi (K.K.12, 14, 16, 39, 45, 46, 48 ve 68).

Günümüzde “Uzuntarla köy okulunda eskisi gibi milli bayram ve törenler yapılmamakta, hatta marşlar bile artık bantlardan okunmaktadır” (K.K. 61)

4.12.2. Özel Günler ve Törenler

Hangi amaç etrafında düzenlenirse düzenlensin, özel günler toplumsal ve kültürel bir anlam yaratma kaynağı olup, kültürün devamını sağlar. “Eski dönemde köylerde özel günler veya törenler için faaliyetler yapılmazdı. Gençler her zaman kendi aralarında eğlenirdi. Son dönemlerde Uzuntarla ‘Haluj gecesi’ etkinliği adı

altında organizasyonlar yapılmaya başlandı. Çeşitli derneklerin katılımıyla gerçekleştirilen bu geceler yerel basında da haber olarak yer almaktadır” (K.K.23).

4.12.3. Köyde Yapılan Oyunlar ve Eğlenceler

Köylerde yapılan dans, oyun ve eğlencelerle gelenek ve görenekler yaşatılmakta, birlik ve beraberlikler pekiştirilmektedir. Bir dönem sıcak dostlukların yoğun olarak yaşandığı Uzuntarla köyünde çeşitli eğlenceler yapılırdı.

“Eskiden gençler köy meydanındaki meşe ağaçlarına kalın halat iplerle tahta salıncaklar kurar, hıdrellez eğlenceleri yapılır, genç erkekler kızları salıncaklarda salları, öylesine güzel bir ortam oluşurdu ki, erkekler yerde kızlar salıncakta, salıncakların biri giderken diğerleri gelir, kızların örgülü saçları havalarda uçuşurdu. Kocaman yassı taş üzerine konulan enli tahta parçası ile erkekler tahterevalli oyunu oynar, tahtaların ucunda yükselip tekrar inerlerdi. Köyde birisi hafif bir kazaya uğradığı zaman, onu uyutmamak eğlendirmek için delikanlılar toplanır, yatan hastaya özel oyunlar yaparlar, adına Çerkezce “Tseldav” denilen, ortasından geçirilen iple tavana asılan büyük bir ekmeğin karşısına dizilen insanların, iptesallanan ekmeği dişledikleri bir oyun oynanırdı. Köye, misafir gelen kızlara, eğlenceler yapılmak üzere adına ‘Zehes’¹ denilen toplantılar düzenlenirdi. Bu toplantılarda mızıkça çalınarak, kız ve erkek karşılıklı el ve ayak hareketleriyle birbirlerine temas etmeden ‘Tleperüş’² dansını yaparlardı (K.K.8,28,36,42,43, 46 ve 48).

4.13. Halk Edebiyatı

(Çerkez İsimleri, Atasözleri, Masal, Efsane, İlahi, Ağıt, Şiir, Mani, Çocuk Ninnileri ve Bilmeceler)

Halk edebiyatı, halkın edebi zevkini karşılamak için sözlü olarak ortaya konan, kendine özgü nitelikte dili ve üslubu olan edebiyat kolu şeklinde tanımlanabilir (Albayrak, 2007, s. 9).

Çerkezya’dan sürgünle gelip, Uzuntarla köyünü kuran Çerkezlerin yaşam biçimine, kullanılan dilin olanaklarına ve yaşanılan coğrafyanın özelliklerine göre farklılık veya benzerlikler gösteren halk edebiyatları, çocuklarına verdikleri isimler, anlattıkları masal ve efsaneler, hikâyelerle gelişen edebiyat ürünleri çeşitlenip atasözü,

¹Zehes (Зэхэс):Çerkez kız ve erkeklerinin bir araya gelerek eğlendikleri, sosyalleştikleri toplantılar..

²Tleperüş (Лъэпэрüşь): Kız ve erkeğin birbirine temas etmeden el ve ayak hareketleri ile karşılıklı dans ettikleri bir dans türü.

mâni, ninni, şarkı, türkü, bilmece gibi şekil ve türlerle zenginleşerek, kültür aktarımı vasıtasıyla yeni yaşam alanlarına yansımıştır.

4.13.1. Çerkezce Erkek ve Kadın İsimleri

Varlıkları birbirlerinden ayıran en önemli unsur isimleridir. İnsanlar bir araya geldikleri zaman birbirlerine isimleri ile hitap ederek, anlaşabilmektedir. Her toplumda olduğu gibi Çerkez toplumunda da çocuklara kendi kültürlerine uygun isimler takılmasına önem verilmektedir. Nitekim; Uzuntarla nüfus esas defterinin incelenmesinde, köye ilk yerleşen ailelerin birçoğunun Çerkez ismi taşıdıkları ve bu isimlerle öldükleri resmi kayıtlarda görülmektedir (Ek-36). Günümüzde köyde yaşayan birçok ailelerin çocuklarında, Çerkez isimlerine rastlamak mümkündür. Söz gelimi, Aytek, Berkok, Canbolat, Canhot, Kaşav, Şamil, Şumaf, Talustan, gibi isimler günümüzde de erkek çocuklara; Gupse, Sinef, Setenay, Sinemis, Guşef, Neris, Nefin, kız çocuklara takılmaktadır (K.K.23, 28,48).

4.13.2. Çerkezce Atasözleri

Her toplumun kendini ifade ettiği bir dili her dilin de bir atasözü vardır. Atasözleri, toplumun bilge kişilerin deneyim, gözlem ve yaşamışlıkları sonucu ulaşmış oldukları yargıları dile getiren, aynı zamanda tecrübe içeren kalıplaşmış ifadelerdir. Zengin bir sözlü kültüre sahip olan Çerkez atasözlerinin toplumunun özüne hitap eden bir derinliği vardır. Araştırmacı tarafından Uzuntarla köyündeki kaynak kişilerden derlenen atasözleri, Çerkez dili ile ifade edildiğinden Kiril alfabesi ile yazılarak, Türkçe karşılıkları ile birlikte aşağıda verilmiştir.

(Нэм ылъэгъурэр шъхам ыуас). “Gözün gördüğü, başının değerindedir” (K.K. 43).

(Нэр мыплъэу гур плъэцтэн). “Göz görmeden, gönül görmez” (K.K.23).

(Гуцылэххо умышл гъурзэ ныулагъ). “Büyük laf etme altında kalırsın” (K.K. 39).

(Янэ еплъи ыпхъу къацэ). “Anasına bak kızını al” (K.K. 39).

(Пышлымрэ мэфэшлымрэ уязэщыцтэн). “İyi adamla, iyi günden bıkılmaz (K.K. 39).

(Самбырым ычлэгъ дышхэ матэ члэлъ). “Sabır etmenin ödülü altın sepettir”(K.K.23).

(Гуныуыси нсалъэ,зынлъахы тлыс). “Düşünerek konuş, bakınarak otur”(K.K. 15).

(Узэшъоужьыцт нсым ухэмыужьунтх). “İçeceğin suya tükürme (K.K. 62).

4.13.3. Çerkez Masalı

Masallar sözlü edebiyat ürünleridir. Çocukluk çağlarında her insan anne ve babasından, büyüklerinden masallar dinlemiştir. Edebiyat ürünleri olan bu masallar ağızdan ağıza aktarılaraq günümüze kadar ulaşmaktadır. Bu çerçevede köye ilk yerleşen aile büyüklerinin, masalları Çerkezce olarak aktardıkları bilinmektedir.

Uzuntarla köyünde dilden dile dolaşarak günümüze kadar ulaşan ve kaynak kişi tarafından Türkçe anlatılan masal aşağıda yer almaktadır.

“Çerkezya’da yaşayan çok güzel bir kız varmış.Kıza bir anda iki talip çıkmış. İki talip de kızın kendisi ile evlenmesini istiyormuş. Bir talibi kıza ‘sabah wov wowlarım, akşam wowlarım var.’ diğer talibi de benim ‘Yekotıl, Pekotılım’¹ var diye evlenme teklifinde bulunmuşlar. Kız düşünmüş, ‘wov wowları’² ne yapayım, ‘Yekotıl, Pekotıl’ olsun diye evlenmiş. Ertesi gün eşi evdeki ocakta büyük bir ateş yakmış ve karşısına oturmuş, birazdan kız süslenip eşinin yanına gelip oturmuş. Ateş çok harlı yanınca, adam tabureyi geri çekmiş ateşten uzaklaşmış. Kızda aynı şekilde uzaklaşmış. Bir müddet sonra ateş sönmeye başlayınca, bu defa adam ocağa yaklaşmış, kızda yaklaşmış. Nihayet akşam olmuş. Kız ‘akşam oldu hiçbir şey yemedik, bu evde bir tencere kaynamayacak mı? Bari bir şeyler getir pişireyim’ deyince, adam, ‘ben sana benim Yekotıl, Pekotılım var diye söyledim, sen bunu kabul ettin. Ben sabah ocağı yakarım, çok kızışırsa geri çekilirim, ateş sönmeye yüz tutarsa yaklaşır ısınırım’ demiş. Meğer ‘wov wow’ları olan adamın koyun sürüleri varmış çok zenginmiş. Sabah koyun sürüleri ‘wov wow’ diye çıkar, akşam ‘wov wow’ diye eve geri dönerlermiş. Adam onun için kıza ‘wov wow’larım var’ demiş. Güzel kız bilmeden tembel, fakir mi fakir ve üşengeç bir adamla evlenmiş” (K.K.16).

¹ Yekotıl (Еклотыл): Yaklaşmak. Pekotıl (Пеклотыл): Uzaklaşmak.

²Wov wow: Tezdeki anlamı kuzu sürüsü sesi.

4.13.4. Çerkez Efsanesi

Her toplumun kendine özgü efsaneleri vardır. Uzuntarla köyünde anlatılan ve günümüze kadar ulaşan Melçiph¹ ile ilgili efsane, “uyanık” kişiler için “Melçiph gibi” tabiriyle halen kullanılmaktadır.

“Melçiph Çerkezya’da yaşayan çok bilmiş ve uyanık bir kızmış. Dikiş dikme yarışmasına katılmak üzere bir kadının evinde toplanmışlar. Herkes dikişini bir an önce bitirmek için kadından bir sap iplik istiyormuş. Melçiph bir sap iplikle bütün gün dikiş dikmiş. Eve gelince annesi ‘ne yaptın Melçiph’ diye sorunca, ‘Anne, benden başka herkes iplik ver, iplik ver, diye kadında iplik bırakmadılar. Ben bir sap iplikle bütün gün dikiş diktim’ Annesi nasıl diktin diye sorunca, ‘ben ipliğin ucuna düğüm atmadım. İpi çektikçe geldi, çektikçe geldi’” (K.K.21).

4.13.5. Çerkezce Ağıt

Çerkezce ağıtlar, her toplumdaki gibi çekilen cefa, eziyet, sıkıntı, üzüntü, hastalık ve ölüm gibi, insanlara acı veren duygular karşısında dile getirilen ezgili sözlerdir. Uzuntarla köyünde ailesi tarafından istenmeyen bir adama kaçan kız geri alınır. İkinci defa aynı adama kaçan kız, bu defa ailesi tarafından reddedilir. Köy halkı da kız için yapılan eğlencelere katılmaz. Bu ilgisizliğe boyun eğmekten başka çaresi kalmayan kız ağıt yakar. Köyde Şevket adıyla söylenen ağıt, kaynak kişi tarafından Çerkezce anlatıldığı için kiril alfabesi ile yazılarak, Türkçeye çevrilmiştir.

Гъыбзэ

Сидэнэ джанэ дэпкъым пылъагъ, си Шэукъэт

Чылэмэ ялэгъунэ ылыфхэр щэджэгух

Тэ тилэгъунэ шыуаехэр щэджэгух: си Шэукъэт

Ай ай ай, си Шэукъэт

Ой ой ой, си Шэукъэт

Зыпыслъэжъынти чылэмклэ сыхъайнап

Ой ой ой Ой ой (K.K.10 ve 61).

Ağıt

İpek elbisem duvarda asılı Şevket'im.

¹Melçiph (Мэлчпхъу): Zeki, uyanık, hazır cevap, mecazi ve edebi konuşan cesur ve ünlü bir karakter.

Düğün ve eğlencelerde insanlar dans ediyorlar

Bizim eğlencemizde fareler cirit atıyor

Ay ay ay ay Şefketim

Vay vay vay vay Şefketim

Kendimi asacağım, insanlara ayıp olacağım

Vay vay vay vay Şefketim.

“Şevket’im” adıyla bilinen bu ağıtta, kaçan kızın kendisi için düzenlenen eğlencelere ilgi gösterilmemesinden duyulan derin üzüntü yansıtılmaktadır.

4.13.6. Çerkezce Şiir

Vatanlardan sürgün edilen Çerkezlerin, yazdığı şiirlerin her dizesinde, vatana olan özlem dile getirilmektedir. Bu durumu, Uzuntarla köyü büyüklerinden bir kaynak kişinin “büyükannem-büyükbabam” adı ile Çerkezce yazıp, okuduğu duygulu bir şiirden de görmekteyiz. Şiirin kiril alfabesi ile yazımı ve Türkçeye çevrilmesi bizzat kaynak kişi tarafından yapılmış, araştırmacı tarafından metin içinde yansıtılmıştır.

Сянэжь-Сятэжь Усэр

Сянэжь сятэжь якIлэлэгум кыкIыжыгъэх хэгъэгум

Илъэсишъэрэ ншIыкIутфырэ ынэ

Хымэ хэгъэгум шызэрэшIэхI зэзэгъыгъэх

Зэбгъодэтынхэ фэшIкIэ

А сят, уеунчыгъэба уятэ

Псыхъом зэрIхъэрэ чыгыжъ гъугъ фэдэу

Зыдаклорэр ымышIэу

Лъэпаку тIоу зызхэтымIорэмэ йахэхъагъ

Сыдигъо къакIуи итIысхъагъ

Дэ матэм хэкIухъагъэ дэжъые бжыб фэдэу

Сыдэу тызшымыщымэ тахитэкъуагъ

Фуат Iоктай (К.К.15).

Büyükannem-Büyükbabam Şiiri

Büyükannem büyükbabam,

Çocukluklarında terk ettiler ülkelerini
Yüz on beş sene önce
Yabancı ülkede tanışıp anlaştılar
Birbirlerine eş olup
Sahip çıkmak adına
Ah baba, sormadın mı babana
Nehir'in sürüklediği kuru ağaç gibi
Gittikleri yeri bilmeksizin
El memleketine neden gelip yerleştiler
Ceviz sepetinin içine karışmış bir avuç fındık gibi
Mensubu olmadığımız insanların
Arasına karıştık biz. Fuat Oktay

Bu şiirde Çerkezya'da doğup yaşayan büyükanne ve büyükbabasının sürgünde bir bilinmeze gidişlerini, kendi babasına seslenerek sorgulamaktadır.

4.13.7. Çerkezce Bilmece

Bilmeceler her toplumda görülen en eski halk edebiyatı ürünleri olup, hoşça vakit geçirmek amacıyla söylenen zekâ ve söz oyunlarına dayalı, üstü kapalı söylenen, düşünülerek bulunması istenilen kalıplaşmış sözlerdir (Karakaş, 2009: s.46). Uzuntarla köyünde yaşlıların çocuklara Çerkezce sordukları bilmecelerden olup günümüze kadar ulaşan sadece bir bilmece derlenebilmiş ve aşağıda Çerkezce ve Türkçe olarak yer almıştır.

Нени нычэти макло
Клэнклэ нэшиз ыкпырэн
(сыхьэт). (K.K.15)

Gece gündüz gidiyor
Yumurta ucu kadar yol almıyor.
(Saat).

4.14. Kuşaktan Kuşağa Aktarılmış, Yaşanmış Aşklar ve Hikayeleri

Uzuntarla köyü nüfus kütük defterinden anlaşıldığına göre (Ek-25) Fatma¹ adındaki genç bir kızın (1899) Ketenciler köyü gençlerinden Mahmut² ile olan ve sonuca ulaşamayan derin aşk hikayeleri toplum hafızasında uzun süre yaşamış, Fatma'nın 1919 yılında veba hastalığından ölümü ile sevgi temalı halk hikâyesine dönüşmüştür. "Fatma'nın yıllardır sevdıyla Mahmut'u beklediğini bilen Düzceli bir grup yakın arkadaşı, Fatma'yı toprağa vererek, çaresiz kalınan bu derin sevgiye ağıt yakmışlardır" (K.K.38).

"Fatimet" adıyla yıllardır dilden dile dolaşan bu ağıt, Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzikoloji bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Gülşen Erdal tarafından derlenip notaya alınmıştır (Erdal, 2019, s.231).

4.15. Büyüklerin Küçüklere Verdiği Öğütler

İnsanlar hayat tecrübeleri ve engin görüşlerini kendilerinden küçük olanlara öğüt vererek aktarmakta, bu öğütleri hayatın özünden ve yanlış yapılmasının arzu edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Büyüklerin yaşadığı tecrübeler küçüklere örnek olmakta, hataların tekrar edilmesine fırsat vermemektedir. Bu öğütlerden bazıları aşağıda belirtilmiştir.

"Bahçeye girdiğinizde kapıyı açık bırakmadan tekrar kapatın. Birisi evden ayrılırken uğurlayın, uzaklaşmadan kapıyı örtmeyin. Eve misafir gelirse elini öpün" (K.K.15 ve 23).

"Saygılı olun, ailelerinize yakışmayacak hareketler yapmayın, odaya büyükler girdiğinde ayağa kalkın, büyüklerinize yer verin" (K.K. 43).

"Daima doğru insan olun, kendinizi küçük düşürmeyin" (K.K.42).

"Büyüklerin yanında lafa karışmayın, ayak ayak üstüne atmayın,. Yaşlı insanların önünü kesmeyin. Büyükleriniz sizi bir yere göndermek isterse, gitmeyeceğim diye itiraz etmeyin, iş görün" (K.K.14, 16, 21, 23, 39 ve 45).

"Yerinizi bilin. Yüz kere düşünüp, bir kere konuşun. Bir yere giderken mutlaka haber verin, nerede olduğunuz bilinsin" (K.K.16).

¹ Çerkezce soyadı: Horel (Хъорэл).

² Çerkezce soyadı: Hokon (Хъокон).

“Adam gibi olun. Ayıplanacak hiçbir hareketi yapmayın. Size sorulmayan soruya cevap vermeyin, buyur edilmediğiniz sürece kimsenin sofrasına oturmayın” (K. K.23, 43 ve 51).

“Namus önemlidir, namusunuzu ve onurunuzu koruyun” (K.K.8 ve 43).

“Duyduğunuz lafları bir yerlere taşımayın, gidilen yerde yenilip içileni konuşmayın, daima gördüğünüz güzelliklerden bahsedin, kötülüklerin üzerini örtün” (K.K.46).

Yukarıdaki örneklerde de anlaşıldığı üzere, büyüklerin küçükleri hayata hazırlamak için gençlere, kültürlerini, örf ve adetlerini, öğütlerle aktararak, onları topluma hazırlamaktaydılar.

4.16. Çerkezce Söylenen Dua ve Beddualar

Her toplumda olduğu gibi, Çerkez diliyle de ifade edilen ve özel anlam taşıyan dua ve beddualar, toplumların maddi-manevi kültürlerini, değer yargılarını, inançlarını yansıtan, kısa, derin, anlamlı, etkileyici ve duygu yüklü kalıplaşmış sözlerdir.

4.16.1. Çerkezce Dualar

Eskiden Uzuntarla köyünde yaşayanlar Çerkezce dışında başka dil bilmedikleri için, duaları da bedduaları da Çerkezce söylerlerdi. Günümüze ulaşan ve Çerkezce aktarılan dualar aşağıda belirtilmiştir.

Адыгабзэкӕ дыухъӕ (K.K. 43).

Тхъам бӕгъашӕ уешӕ.

Тхъам ыужырӕгъӕм унегъӕс.

Тхъам лӕгъӕм ущеухъум.

Тхъар унапӕ кьерӕплӕ.

Тхъам уилоф зӕпегъаф.

Çerkezce Dua

Allah uzun ömürler versin.

Allah bir dahaki yıla sağlıkla erdiresin.

Allah kötülüklerden korusun.

Allah yüzüne baksın.

Allah işini rast getirsin.

Günümüzde Çerkezce bilen yaşlılar, bu dualarla aynı zamanda güzel dilek ve temennilerde bulunmaktadır.

4.16.2. Çerkezce Beddualar

Öfkelenme ve kızgınlık sonucunda kötü dilekte bulunma anlamına gelen beddua, Çerkezcede orijinal ve çok özel anlamlar taşımaktadır. Araştırmamız

esnasında kaynak kişilerin Çerkezce söylemiş oldukları beddualardan bazıları aşağıda belirtilmiştir.

Адыгабзэкэ бгыбзэ (К.К. 15).

Тхъам пшхынэу насып кыпферэмышл
Тхъам зымышлэжьэу уешл
Тхъам бэлахь кыптерэгъаф
Тхъам мыкложь лъэданэ урегъан
Тхъам унитлү нэшъу ешл

Çerkezce Beddua

Allah yemeyi nasip etmesin
Kendini bilmez olasın
Allah belanı versin
Yürüyemez olasın
İki gözün kör olsun

Köyde öfke anında söylenen bu beddualar, bir ağız alışkanlığı gereği söylenmekte, kimse tarafından temenni edilmemektedir.

4.17. Halk Hekimliği ve İnanışlar

Tıbbın gelişmediği çağlarda insanların, kendi bilgi ve birikimleriyle yöredeki doğal çevreden topladıkları şifa veren otlar ile tedavi yaptıkları ve bunları nesilden nesile aktardıkları bilinmektedir. Uzuntarla köyünü kuran Çerkezler ana vatanlarında öğrendikleri hastalık tedavi pratiklerini yeni yerleşim alanları olan Uzuntarla köyünde de halk hekimleri vasıtası ile uygulamışlardır.

4.17.1. Hastalıkların Tedavisi

Kaynak kişilerden elde edilen bilgilere göre bazı hastalıkların tedavisi aşağıda belirtilen biçimde yapılmaktaydı.

“Soğuk algınlığına karşı ayva yaprağı, mide bulantısında nane, limon, genel vücut ve mide ağrılarında meyan kökü bitkisi kaynatılıp içilirdi. Tavada ısıtılarak 15-20 gün boyunca ılık olarak ciğerlerin üzerine koyulan buğday kepeği ile zatürre hastalığı tedavi edilirdi. Çıban ve yaralarda damar otu veya bakla çiçeği yaprağı ısıtılarak, üzerindeki zar alınıp direkt yara ve çıbanların üzerine koyulur, iltihap yukarı çıkınca irin akıtılarak, çıban ve yaralar iyileştirilirdi. İshali durdurmak için sinir otunun içinden çıkan uzun çiçek sapı güneşte kurutulur, kaynatılıp içilirdi. Sarılık tedavisi için, papatya, karabaş otu, karahindiba gibi çeşitli otlar kaynatılarak suyu içilirdi. Stres ve uykusuzluk için kantaron çiçeği kurutulur çay gibi demlenerek içilirdi” (K.K.43,45,48 ve 57).

“Şarbonu iyileştirmek için, küçük su kabağının başı kesilir, içi biraz oyulduktan sonra oyuk kısma kesme şeker koyulur, havya demiri külde kızdırılır, şarbonun (çıbanın) etrafı kalın bir bezle kapatılır, havya demiri suyun içine batırılarak, su bitene kadar işlem tekrar edilirdi. Isı çibana değince, çıban yanar, hastada rahatlama olurdu. Kulak iltihap ve ağrıları için tahta maşa köz ısıda steril edilir, henüz tüylenmemiş yeni doğan canlı tüysüz fare yavruları eldivenle yuvalarından alınır ve zeytinyağına atılır, fare zeytinyağının içinde kemiği kalmadan eridikten sonra, zeytin yağı karışım, tülbentle süzülüp şişelere konur, ağrıyan kulağa bir damla damlatılınca ağrı geçerdi. Deri yanıkları için tuzlu kuyu suyu sabun ve zeytinyağı ile karıştırır, beyaz yağlı bir karışım elde edilirdi. Yumuşak tavuk tüyleri fırça gibi kullanılarak yanık bölgeye sabah, akşam sürülünce yanık deri geri gelirdi” (K.K.42).

“Köpek ısırığına karşı, köpeğin tüyü ateşte yakılarak sıcak şekilde ısırılan yere konulunca ağrı hafiflerdi veya ekşi hamur mayası koyularak yara iyileştirilirdi” (K.K.43).

Uzuntarla köyünde soğuk algınlığı, zatürre, isal, deri yanıkları, kulak ağrısı, şarbon ve benzeri hastalıklar doğadaki bitki ve otlarla halk hekimleri tarafından tedavi edilirdi. Tedavide tahta maşa, levye, tavuk tüyü gibi aletler de kullanılırdı.

4.17.2. Dua, Kurşun Dökme, Muska ile Tedavi

Eski dönemlerde köylerde hastalıkların tedavisi için doktor bulmak ve şehre ulaşmak güç olduğundan, halktan insanların yaptıkları “kocakarı ilaçları” şifa kaynağı olarak kullanılıyordu. Uzuntarla köyünde kocakarı ilaçları, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi ve tecrübe sonucu toplum nezdinde kabul görmüş kimseler tarafından yapılırdı. Bunlardan bazıları aşağıdadır.

Nazar duası: “Çocuklar uyku sırasında sıçrayınca, nazar değdiği düşünülür, yedi tane çörek otu okunarak beze dikilir, mavi boncukla çocukların yeleklerine takılırdı. Ayrıca üzerinde ağırlık olan kişilere de nazar duası okunur, üç kere yüzüne üflenir ve sırtı sıvazlanırdı” (K.K.48).

Kurşun dökme: “Nazara karşı kurşun dökülürdü. Kurşun dökülecek kişinin üstüne örtü örtülür, kaşığın içinde eritilen kurşun, kızgın şekilde içinde su olan kaba dökülür, kurşun patlarsa ve pürtükler oluşursa, o kadar sayıda nazar çatladı denilirdi” (K.K.57).

İsim değiştirme: “Bazen çocuklara takılan isimlerin ağır geldiği, ismini taşıyamadığı gerekçesiyle değiştirilirdi” (K.K.47).

Siğil duası: “Siğiller birçok metotla ocaklar tarafından tedavi edilirdi. Dua okunarak tuzla ovulunca siğil küçülerek biterdi veya üç söğüt yaprağı koparılır, siğile sürülerek okunur, söğüt dalları bir yere asılır, dallar kururken siğiller de dökülürdü. Ayrıca incir yaprağı sütünü okuyarak siğile sürünce kaybolurdu” (K.K.45).

Kabakulak duası: “Çocuklar kabakulak olunca, dua okunur, kulağının arkası ispirotolu kalemle yazılırdı” (K.K.57).

Arpacık duası: “Gözde çıkan arpacık için önce dua okunur, sonra elin baş parmağı ile orta parmağı birleştirilip 41 kere arpacığa vurulurdu” (K.K.48).

Temre: “Hiç kullanılmamış dikiş iğnesi, ateşte yakılarak ısıtılır, dua okunarak temriyenin çevresi hafifçe çizilince temreler iyileşirdi” (K.K.39).

Şifa muskası: “Sıkıntısı olan, ağlama krizine giren veya baş ağrısı çeken insanlara, hocalar tarafından şifa muskası yazılır, üzerinde taşıyan rahatlardı” (K.K.46).

Kaynak kişilerden elde edilen bilgilere göre, yukarıda belirtilen yöntemler uygulandığında bazı hastalıkların geçeceğine inanılırdı.

Sonuç olarak, Uzuntarla köyünde, halk hekimliği ve sağlıkla ilgili pratikler önemli ölçüde terk edilmiştir. Bir problem olduğu zaman 112 nolu çağrı merkezinden hizmet alınabilmektedir. İçinde sağlık ekibi bulunan ambulans evlere gidip hizmet vermekte, devlet tarafından halkın çağrı merkezlerine ulaşması için bilgilendirmeler yapılmaktadır. Dolayısıyla halk eski pratik uygulamalara ve inanışlara itibar etmemektedir.

4.17.3. Mevsimler, Cemreler, Gökyüzü ile İlgili İnanışlar

Halk arasında tabiat olayları ve mevsimler ile ilgili inanışlardan bazıları binlerce yıl öncesinden oluşmuş bilgi ve tecrübelerle dayanmaktadır. Uzuntarla köyünde yaşayan halkın da eski dönemlerde tabiat olayları ve mevsimler ile ilgili inanışları vardı. Bunlardan günümüze kadar ulaşan bazı inanışlar aşağıda belirtilmiştir.

Mevsimler: “Eskiler, özellikle toprağı sürmek ve ekin ekmek için mevsim beklerlerdi. Özellikle toprağın don yapma tehlikesi olduğu mevsimde, yere bitki ve sebzeler ekilmezdi” (K.K.51).

Cemreler: “Cemreler takip edilir, birinci cemre havaya, ikinci cemre suya, üçüncü cemre toprağa düştüğü zaman, aradan bir hafta geçmesi beklenirdi. Hangi cemre olursa olsun, düştükten bir hafta sonra etkisinin başladığına inanılırdı. Son cemrenin arkasından sabanlar hazırlanır, köy halkı çift sürmeye giderdi” (K.K.66).

Gökyüzü: “Eskiler sabah güneş doğmadan gökyüzüne bakarlar, özellikle bu işi harman zamanı çok yaparlardı. Yağmur yağacağı zaman bulutların gidiş yönüne doğru tahminde bulunurlardı. Hoparlör olmadığı için tarlalardan ezan sesi duyulmazdı, güneşin durumuna göre namaz saatleri belirlenirdi” (K.K.45).

“Gök gürleyip şimşek çakarsa, havaya doğru dualar okunur, çocukların ayakları güçlü olur diye, maşayla çocukların baldırlarına vururlardı” (K.K.18).

“Şimşek çakarken yıldırım çeker diye kırmızı renk giysi giyilmezdi. Şimşek çakmaya başladığı gibi sultan otu toplanıp, kapının önüne serilir, bu otun yıldırım düşmesini engellediği düşünülürdü. Ayrıca şimşek çakarken ‘Selaten Tüncina’ duası okunurdu” (K.K.61).

“Fırtınayla birlikte yağmur yağınca, ocaktaki saç ayağı dışarı fırlatılır, demir ayaklar yere doğru dönerse fırtınanın duracağı, havaya doğru dönerse devam edeceği düşünülürdü” (K.K.21.)

“Ay hilal biçiminde iken gökyüzüne dönükse, o ay kurak olacağı, ayın hilal kısımları hafif yana dönükse, o ay havanın parçalı bulutlu olacağı düşünülürdü” (K.K.45).

4.17.4. Yağmur Duası

Su yaşam kaynağıdır. Çerkezler Uzuntarla köyünde ilk yerleşimlerini dere kenarlarına yapmışlardır. Kuraklığın olduğu dönemlerde halk susuzluğa karşı farklı yollara başvurmak durumunda kalmış, zaman içinde yaşanan kuraklıklar, Uzuntarla köyü yağmur duası ritüeline zemin hazırlamıştır. Bu ritüeller aynı alanda, halk töreniyle 1970 yıllarına kadar sürdürülmüştür.

“Kuraklığın arttığı dönemlerde, Uzuntarlada yağmur duasını yapmak üzere, toplanılan küçük çakıl taşları çuvallara koyularak “Psiçaprap” (Aydın Özcan’ın evinin altındaki dereye geniş su birikintisi olan bölge) denilen bölgeye gidilirdi. Burada çuvallar dere yatağına düzenli bir şekilde yerleştirilir ve üzerlerine büyük taşlar koyulurdu. Eller avuç içi aşağı gelecek şekilde “Vohvollezine zikil ğayse badil makeratü” duası yaklaşık on-on beş kez tekrarlanırdı. Bununla birlikte büyük baş bir hayvan

kesilerek eti dağıtılırdı. Geçen zaman içinde yağmur yağdıktan sonra tekrar “Psıçaprap” bölgesine gidilir, taşların altından çuvallar çıkarılarak içindeki çakıllar oraya dökülür ve tören sonlandırılırdı” (Çetinbaş, 2018, s.189).

Köyde kuraklık olduğu dönemlerde halk tarafından her zaman, aynı alanda topluca yağmur dualarının yapıldığı anlaşılmaktadır.

4.18. Hayvanların Tedavisi ve İnanışlar

Eski dönemlerde hayvanları tedavi etmek için başvurulanan yöntem ve işlemlere köyde “baytarlık” olarak adlandırılırdı. Geleneksel tedavi ve pratik yöntemler kuşaktan kuşağa aktarılırdı. Aileler, büyükbaş ve küçükbaş hayvanların dışında, koşu ve binek hayvanı olarak at kullanılırdı.

Dolayısıyla diğer hayvanların yanı sıra atların tedavileri de önemliydi. Elde edilen bulgular ışığında bazı tedavi yöntemleri aşağıda belirtilmiştir.

“Atın ayağında bir zorlanma olmuşsa, ayağı şişer topallardı. Bu durumda atın ayak damarı kesilir, ayağına oturan kan boşaltılır ve damar iple dikilirdi. Yara iyileştikten sonra at ayağına basardı. Atın ayak tırnağında oluşan kemik büyür tırnağa değerse de at topallardı. Tırnaktaki kemiği yakmak için ince demir şiş, ateşte kızdırılıp, kemiğin üzerine birkaç çizik atılırsa kemikler kaybolur tırnak düzelirdi. Atın ayağı çıkarsa, yere yatırılıp ayaklarından ağaca bağlanır, mengene döndürülerek sarılır, sarıldıkça çıkık ayak yerine otururdu” (K.K.43).

“Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarda genelde şap hastalığı olurdu. Şap olan hayvanın iştahı kesilir, ağzı yara olur ve salyaları akardı. Bu durumdaki hayvanların ağzı tuzla temizlenir, sonra kaya tuzu yalatılırdı. Küçük başlarda şap koyunların ayaklarında gelişince yürüyemezlerdi. Hayvanların yaralı ayakları tuzlu suya basılarak, iyileşmeleri sağlanırdı” (K.K.8).

“Bazen hayvanlar otlamaz kulağı kızarır huysuzlaşır adeta delirirdi. Bu durumdaki hayvanı ‘kan tuttu’ diye kulağını ovarlar, sonra kesici bir aletle kulağa hafif bir çizik atılır, kan akınca hayvan düzelirdi” (K.K.18 ve 57).

“Hayvanın midesinde şişkinlik olduğunda karnı davul gibi şişerdi. Ekşi yoğurt ve süten yapılmış bir mayi karıştırılır hayvana içirilerek şişin inmesi sağlanırdı” (K.K.66).

“Hayvanlar üşüttüğü zaman kulakları soğuk olurdu. Bunun için bahar aylarında beyaz çiçek açan, bohça otu hayvanın kulağına delinerek takılırdı” (K.K.43).

“Çift sürülürken öküzler uzun süre boyunduruğa koşulduklarında boyunları şişerdi. Bunun için yarılmış odun kütüklerinin içinden çıkan beyaz kurlar ezilir, hayvanın boynuna koyulunca boynundaki şişlik geçerdi” (K.K.51).

“Hayvanın boğazına bir şey kaçınca, hayvan nefes alamaz ve boğulurdu. Bunun için uzun bir sopaya yağa batırılmış bez sarılarak iteklenir hayvan kurtarıldı” (K.K.39).

“Bazı hayvanlar durup dururken düşerdi. Nazar değdi diye hayvanı okurlar, sonra alının ortasına kocaman muska ile bir nazar boncuğu takarlardı” (K.K.57).

Eski dönemlerde köylerde veteriner olmadığı için hayvanların gebelik durumlarını ve bakımlarının sahipleri takip ederlerdi. “Yenidoğan buzağı annesi tarafından ezilmesin diye yan tarafta bir bölüme alınır, nezaret edilerek ara sıra annesi emzirilir, gece de buzağın durumu kontrol edilirdi” (K.K.50).

Geçmişte uygulanan hayvan tedavi ve uygulamaların bir kısmının akılcı tedaviler olduğu, bir kısmının ise, manevi güçlerden yararlanıldığı ifade edilmektedir. Ancak günümüzde hayvan hastalıkları için veteriner hekimler çağrılmaktadır. Dolayısıyla tedaviler konusundaki halk inanışları da devam etmemektedir.

4.18.1. Hayvanlar ile İlgili İnanışlar

İnanışlar, halk kültürünün önemli öğeleri olup, toplumun sosyal ve kültürel yapısını yansıtmaktadır. Her toplumda olduğu gibi, Uzuntarla köyü halkının da hayvanlar ile ilgili bazı inanışları vardı. Bu inanışları şöyle sıralayabiliriz.

“Baykuş öterse, öttüğü yerde ölüm olacağına, öküz boynunu çok sallarsa, depresim olacağına, horoz eve doğru öterse misafir geleceğine, dışarı doğru öterse ev halkının misafirliğe gideceğine inanılırdı” (K.K.45).

“Köpek uluması uğursuz sayılır köpek ulumaya başlayınca, evdeki terlikler ters çevrilir, köpeğin ulumasını bıraktığına inanılırdı” (K.K.46).

“Leylek genelde uğurlu sayılır, uçarken görülürse o yıl devamlı gezileceğine, otururken görülürse o yıl gezmeye gidilmeyeceğine inanılırdı” (K.K.62).

“Evlerin etrafında lastik yakılırsa, bir yıl süreyle yılan uğramayacağına inanılır, her bahar gelişinde lastik yakılırdı” (K.K.57).

Eski dönemlerde, bazı hayvanların davranış ve hareketlerine bakılarak, ölüm, uğur ve uğursuzluk getireceği gibi birçok kehanet ve yorumlarda bulunulmaktaydı.

4.19. Müzik, Halk Dansları, Spor ve Dernek Faaliyetleri

4.19.1. Müzik

Kültürün önemli göstergelerinden olan müziğin, insan yaşamında yazılı ve sözlü kültür dünyasında, önemli bir yeri vardır. Sürgün ve savaşların meydana geldiği topraklarda Çerkezler için müzik, genelde ağıt ve dans müzikleri olarak dile gelmektedir.

“Göç olgusu yaşayan ve yeni bir coğrafyada yeni bir kültürel ortamda kendi yaşam döngülerini kurmaya çalışan toplumlar, kendi yaşamsal pratiklerinin ve bu pratikleri besleyen kültürlerinin bir dönüşüm ve değişim sürecine girmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalırlar. Göçe maruz kalan toplulukların yanlarında kendilerine eşlik eden müzikal kültürlerini korumacı bir tutumla beraberlerinde taşırlar. Göçün getirdiği aidiyetsizlik, yersizlik, yurtsuzluk gibi duyguların verdiği ‘sürgün edilme’ eylemine ancak müziğin ve şarkıların ve dansın ortaya koyduğu birleştirici güç ile karşı durulabilmektedir. Bu nedenledir ki göç ağıtları/göç şarkıları bu en güçlü birliktelik ve bütünlük duygusundan doğan güçlü söylemleri oluşturan müzikler olarak gözlemlenir” (Erdal, 2019, s.212).

Ağıt, duyulan üzüntü ve kederi dile getirip, yaşanan olayı tüm gerçek yönü ile göz önüne sermektir. Eski dönemlerde kadınlar evlerde ve bahçelerde toplanır, parçanın kime ait olduğundan söz ederek, ağıtlar mızıka eşliğinde söylenirdi. Bu konuda kaynak kişiler şunları söylemişlerdir.

“Biz çocukken mahallede çalgı sesi duyar, koşarak dinlemeye giderdik. Çalgıyı çalan Kuak isminde bir kadındı. Elinde mızıka başında kalpak üzerinde kadife bir ceket giyerdi. Kendisi de davranışları da erkek gibiydi. Çerkezya’dan Türkiye’ye gelirken, Kuak İstanbul’a gidiyor diye bestelediği bir ğıbzeyi¹ mızıkaya söyletirdi. Bir oğlu varmış, İstanbul’a vardıklarında, hastalanıp ölmüş, hikayesini böyle anlatırlar, onun için de mızıkayı duygulu çaldığını söylerlerdi” (K.K.28).

“Uzuntarla köyünde eski dönemlerden beri düğünlerde geleneksel müzik aleti olarak mızıka çalınırdı. Çerkezya’dan gelen büyüklerimiz genellikle ağıtlar söylerlerdi. Köyde birçok kız ve erkek, evlerinin bahçelerinde mızıka çalıp otururlardı. Günümüzde de köyde çalınmaya devam ediliyor. Ancak gençler bir süredir akordeon da çalmaya başladılar.” (K.K.23,28,46,48).

1 Ğıbzе (Гъыбзэ): Ağıt.

4.19.2. Uzuntarla Köyüne İlişkin Beste

Uzuntarla Köyü, Kafkas Kültür Derneği'nin daveti ile 2000 yılında Rusya Federasyonu' na bağlı Adıgey Cumhuriyetinin başkenti Maykop'tan iki yıl süre ile gelip, köyün Bjemate Halk Dansları Topluluğu'nun müzik direktörlüğünü yapan Sahatbiy Kardanov, "Uzuntarlam yivored" (Uzuntarla'nın Şarkısı) ismiyle bir şarkı bestelemiştir. Şarkıya ait sözlerin paragrafları ve notası şu şekildedir:

Іузунтарлам иорэд

Іузунтарлам иорэд
Тыркуе чыгум иуашъхъэ
Тикъоджэ дахэр щэпсэу
Адыгэ дэсхэм тыхъакӀэ
Орэд чэфыр фэтӀо

Іагум теу орай-да-ра
Джэгу тыублэн орай-да-ра
Ти Іузунтарла орай-да-ра
Шъуедгъэблэгъэн орэй-да-ра
ХъэкӀэ лъапӀэу орай-да-ра
Тэ утиӀэн орай-да-ра
Тильэпэрышьоуи укъэдгъэшъон
Орай-да-ра
Шъуетэгъэблагъэ тикъуаджэ.

Тильэпкъы дэгъоу Адыгэ
Дэхэгъэ пстэури пхэльэу
Типчэгу хъураем къытена

Нахыжъэу дэсхэр дгъэлъапӀэу
Пшъашъэхэр кӀалэхэр гуапэу
Гушыагъо пстэури тиӀэу
Тикъуаджэ бэрэ тиӀэнэу

Uzuntarla Şarkısı

Uzuntarla'nın Şarkısı
Türkiye'nin yüksek bir tepesinde
Güzel köyümüz yaşıyor
Neşeli şarkıyı söylüyoruz
İkamet eden Adıgeler
Olarak misafirimize

El çırp voraydara
Düğün başlatalım voraydara
Bizim Uzuntarla'mıza voraydara
Buyur edelim voraydara
Kıymetli misafirimiz voraydara
Bizim olasın voraydara
Tleperuş ile sana dans ettirelim
Voraydara
Buyur ediyoruz Köyümüze

Değerli halkım Adıge
Tüm güzellikleri barındırarak
Yuvarlak düğün halkası kurarak

Büyüklerimize değer vererek
Kızlar-delikanlılar hoşnut olarak
Tüm sevinçler bizim olsun
Köyümüz çokça yaşasın

uzuntarla wored

Resim 8: “Uzuntarlam yivored” isimli şarkının notaları.

Uzuntarla Köyüne ilişkin bu eser CD’ye aktarılmış olup, Adıge Kültür Derneği arşivinde bulunmaktadır.

4.19.3. Halk Dansları

Uzuntarla köyünde geleneksel olarak oynanan tleperüş dansı, gençler tarafından bilinmekte ve oynanmaktadır. Ayrıca gençlerin bazı halk danslarını kareografik unsurlarla zenginleştirerek icra ettiklerine de tanık olmaktayız. Ses, ışık ve kıyafetlerle “modern formlara” bürünen bu danslar düzenlenen özel gecelerde sergilenmektedir. “Uzuntarla Adıge Kültür Derneği yöneticileri öncülüğünde, yaz sezonunda haftada üç gün, altı yaş grubundan başlayarak çocuklara tleperüş ve diğer oyunları öğretmek için düzenlenen kurslar, Çerkez danslarının kuşaktan kuşağa aktarılmasında etkili olmaktadır” (K.K.23).

4.19.4. Spor Faaliyetleri

Uzuntarla köyünün mandıra diye bilinen geniş düzlük alanında, standartlara uygun, Nedim Eldem Stadı mevcuttur. Bu statta yürüyüş, futbol antrenmanları ile resmi futbol müsabakaları yapılmaktadır. “Eskiden köyde spor tesisi yoktu. Gençler akşam üstleri köy meydanında futbol, voleybol ve basketbol maçları yaparlardı.

Mandıra düzlük alanında halka açık at yarışları ile yağlı güreşler de düzenlenirdi. Şimdi Uzuntarla köyünde stat var, spor faaliyetleri buralarda yapılıyor” (K.K.23).

İnsanların mutlu, sağlıklı ve formda kalabilmesi için sportif faaliyetlere ve bu faaliyetlerin yapılabileceği yerlere ihtiyaçları vardır. Uzuntarla köyü gençlerinin de işten arta kalan zamanlarında kurdukları futbol takımı sayesinde spor turnuvalarına katıldıkları gözlemlenmektedir (Ek-37).

“1964 yılında Uzuntarla Spor köy takımı olarak kurulmuştur. Kulüp geleneksel köyler arası bahar turnuvaları ile Kartepe turnuvalarına katılır, köyler arasında özel maçlar yaparlardı. Takımlar birbirlerini misafir eder, bu maçlar insanların kaynaşmasını sağlardı. Bu faaliyetler 1994 yılına kadar devam etti. Daha sonra Birinci Amatör Küme’de resmi olarak Uzuntarla Belediye Spor, İkinci Amatör Küme’de Uzuntarla Spor olarak devam etti” (K.K.23).

Uzuntarla spor arşivine göre, bazı dallarda başarı sağlamış milli olan sporcular bulunmaktadır. Bunlardan İpek Eroğlu,¹ okçuluk dalında Balkan şampiyonu olmuş ve dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile Başbakan Turgut Özal tarafından ödüllendirilmiştir (Ek-38).

İpek Eroğlu, 1989 yılında okçuluk dalında Balkan Şampiyonu, 1991 yılında Portekiz’de düzenlenen Avrupa Grand Prix birinciliği almıştır. Kocaeli Kağıt Spor’un sporcusu Melda Pınar,² Judo Milli Takımında Türkiye ikinciliği ve üçüncülüğü kazanmıştır. Ayrıca Bulgaristan’da turnuva şampiyonu olmuştur (Çetinbaş, 2018, s.195).

4.19.5. Dernekler ve Yürütülen Faaliyetler

Dernekler belirli bir amacı gerçekleştirmek ve topluma yararlı hizmet sunmak için kurulmuş tüzel kişiliklerdir. Bu çerçevede Uzuntarla köyünde Çerkez kültürünün yaşatılması için kurulmuş Adıge Kültür Derneği mevcuttur.

“Adıge Kültür Derneği yöneticileri, geleneksel haluj geceleri yapıyorlar, köydeki öğrencilere burs veriyorlar, köyün sosyal etkinliklerini yürütüyorlar. Köye gelen misafirleri dernekte ağırlıyorlar. Dil kursu, akordeon kursu, halk dansları, için kurslar düzenliyorlar. İnternet sitesi kurdular düğün, nişan ve cenaze paylaşımlarını yaparak halkı haberdar ediyorlar” (K.K.23 ve 57).

¹Çerkezce soyadı: Hakule (Хъакъулэ).

²Çerkezce soyadı: Pelvanko (Пелуанкьо).

Uzuntarla köyü Adıge kültür derneği yönetiminin, köye ait çeşitli sosyo kültürel etkinlikleri yürüttükleri anlaşılmaktadır.

Adıge Kültür Derneği dışında Uzuntarla köyünde Merkez ve Beyazıt adlı iki caminin de ayrı dernekleri mevcuttur. Aynı zamanda camilerde Kur'an kursu da düzenlenmektedir.

“Bunlardan Beyazıt Cami Derneği'nin altındaki geniş alana, Kocaeli Müftülüğü'nden kadın hoca görevlendirilerek, Kur'an kursu açılmıştır. Beyazıt cami yönetim kurulu tarafından her Cuma namazı çıkışı, bir yaşlının evine gidilerek ziyaret yapılmakta, ayrıca caminin meydanlığında ramazan aylarında köy halkına açık iftar programları düzenlenmektedir. Bu faaliyetler pandemi nedeniyle durdurulmuş bulunmaktadır” (K.K.23).

4.20. El Sanatları, Giyim ve Kuşam

4.20.1. El Sanatları

Çok eski dönemlerde köylerde kurslar açılmıyordu, evde kullanılan ev alet ve eşyaları ev sahipleri veya işi bilen kişiler yardımıyla yapılıyordu.

“El sanatı olarak kadınlar hasır örерler, pala dokurlardı. Koyun yünlerini tertemiz yıkarlar, eğirir kışın sıcak tutması için yelekler, çoraplar, iç giyimler örер, yatak-yorgan ve yastıklar dikerlerdi. Erkekler de evin ihtiyacı olan divan, tel dolap, raf, sofrası gibi oturulacak veya tabak konulacak eşyaları bahçelerdeki odun malzemelerle yapmaya çalışırlardı” (K.K.10, 28, 48 ve 57).

Uzuntarla köyünde 1943-1944 yıllarından başlamak üzere günümüze kadar, el sanatı olarak kadınlar için biçki-dikiş, nakış kursları açılmıştır (Ek-39-40). Bu kurslara ilişkin olarak kaynak kişiler şu bilgileri vermişlerdir.

“Eski dönemlerde nakış kursunda annemin yaptığı masa örtüsü ile teyzemin yaptığı el işlemlerini antika olarak evimizde saklarız” (K.K.19).

“1945’li yıllarda köyümüzde açılan dikiş nakış kursunda el sanatı olarak iki tane tepsi örtüsü işlemiştim” (K.K.20).

Uzuntarla köyünde 1960’lı yılların başında kadınlar için ev ekonomisi kurslarının açıldığı görülmektedir. (Ek-41). Bu çerçevede “1964 yılında köyde kadınların mutfak sanatlarını geliştirmeleri için konserve ve reçel yapma kursları açılmıştı” (K.K. 5, 14, 16, 29, 39, 45, 46 48 ve 68). “Bir dönem köyde erkekler için

marangozluk ve duvarcılık kursları açılarak el melekelerini geliştirmeleri sağlanmıştı” (K.K. 3, 37).

4.20.2. Günümüzde El Sanatlarına Yönelik Çalışmalar

Uzuntarla köyünde, evlerinin bodrumlarında çeşitli objeler üzerine atölyeleri olan ve bu hususlarda amatör çalışmalar yürütenler vardır. Çerkez sanatçılarının eserlerinden fikir alıp, kendi yarattıkları çizimleri objelere yansıtarak çalışmalarını yürütmektedirler.

Uzuntarla köyü Adıge Kültür Derneği Başkanı Sedat Yenişen’in evinin alt katındaki atölyesinde, el sanatı olarak, kıl testere ile ahşap saatler ve ağaç tepsi, şamdan, resim çerçeveleri gibi objeler yaptığı, yapacağı objeyi ahşaba çizerek, kıl testere ile kesip zımparaladığı, yakma kalemi ile tonlama yapıp, vernik atarak objeyi tamamladığı gözlemlenmiştir (Ek-42).

Keza; Abdullah Horel’in de evinin bodrum katını atölyeye çevirerek, amatörce el sanatları ürettiği görülmüştür (Ek-43). Eski ağaç dalları ve kökler işlenerek sanata dönüştürülmektedir. Sanat eserleri arasında baston, ev maketleri, hayvan figürleri, ağaç evler, ağaç abajurlar, gece lambaları, gibi dekoratif objeler yer almaktadır (K.K.2).

4.20.3. Dikiş, Nakış İşleri ve Çeyizler

Bireylerin gelişmesi, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel değişimine uyum sağlaması, bilgi ve beceri kazanmasında, kurslar önemli rol oynamaktadır. Uzuntarla köyünde açılan dikiş ve nakış kurslarında genç kızlar çeyizlerini yapar, kurs bitiminde el becerilerini köy ilkokulunda sergilerlerdi.

“Kurslarda, karyola takımı, yatak örtüsü, masa örtüsü, sandık örtüsü, yastık örtüsü, bohça ve tülbentler yapılırdı. Yatak ve masa örtüleri Çin iğnesi, Türk işi, sarma işi işlenirdi. Havlu kenarlarına dantel ve kurdele işleri, bohçalara çamaşır ipeği denilen iplikler ile renkli işlemeler yapılırdı. Yatak takımlarının kenarları kanaviçe, mutfak takımları ve yemek takımlarının kenarları, sıçandişi ismi verilen işlemelerle çevrilirdi” (K.K.28, 29, 39 ve 48).

4.20.4. Giyim Kuşam

Giyim ilk bakışta örtünmek ve korunmak için kullanılan ihtiyaç gibi görünse de toplumların kültürel yaşamlarına göre şekillenmektedir.

Günümüzde geleneksel Çerkez giysilerinin yaygın olarak kullanıldığı en belirgin alan, halk dansları gösterileridir. Çerkez halk danslarının estetik ve sanatsal ifadelerinin tamamlayıcısı olan bu giysiler günümüzde özel günlerde yaşatılmaktadır (Mangır, 2016, s.19). Geçmişteki giyim-kuşamın nasıl olduğuna ilişkin olarak kaynak kişiler şu bilgileri vermişlerdir:

“Uzuntarla köyünde yaşayan kadınlar Çerkez giysisi kullanmazlardı. Çarşaf ve şalvar da giymezlerdi. Yaşlı kadınlar başörtü örter bir yere giderken yazın perdesü, kışın manto giyerlerdi. Günlük ev yaşamında uzun cepli elbiseler kullanırlardı. Kızlar giyim kuşamlarında oldukça özgürdü. Saçlar açık, simon topuzlar yapılır, kısa etek ve blüzler, şık topuklu ayakkabılar kullanılırdı. Genç gelinler döpyesle birlikte ince topuk ayakkabı ve çorap giyer, saçlar yarım gözükür, ipek başörtü örterlerdi” (K.K.42, 47, 48 ve 57).

“Erkekler sıcak ‘abadan’ denilen yandan düğmeli kalın külot pantolon giyer, diğer zamanlarda normal ceket, pantolon, gömlek, kışın palto ve kaşkol kullanırlardı. Ayakkabı olarak kışlık Ankara lastiği içine mest giyerlerdi. Genç erkekler takım elbise, gömlek ve farklı pantolon ceket ile güzel uyumlu ayakkabılar kullanırlardı” (K.K.46 ve 57).

Uzuntarla halkı genelde geleneksel Çerkez giysilerini günlük hayatta kullanmazlardı. İçinde yaşadıkları toplumun giyim kuşamına uyum sağlardı. Özellikle kadın yaşlılar, gençler ve gelinler kendilerine özgü bir giyim biçimi uygularlardı.

4.21. Ulaşım ve İletişim Araçları

Cumhuriyetin ilk yıllarında köylerin en büyük sorunlarından birisi ulaşım sorunu idi. Bu dönemde köylerin çoğunun yolları yoktu. İlk etapta ulaşım atlarla yapılırdı. Daha sonra at sırtında yapılan ulaşım, geniş yolların açılmasıyla yerini at, öküz vb. hayvanların çektiği arabalara bıraktı. Bu arabalar, ağaç ve demirin beraber kullanıldığı dört tekerlek, malzeme taşımaya yarayan kanatlar, arış ve çekim hayvanlarının koşulduğu ‘boyunduruk’tan oluşuyordu. Köylüler şehir çevre diğer köylerle ulaşımını kendi olanakları ile açtıkları bu patika veya halk dilinde keçi yolu olarak nitelendirilen yollardan yapıyorlardı (İnce, 2012, s.180-181).

Uzuntarla köyünün ilk kurulduğu dönemlerde D-100 karayolu yoktu. Atlarla köylünün kestirmeden açtığı patika yollar takip edilerek kasabalara ulaşıyordu.

“Köyden bir yere ulaşmak için, yayan olarak tren ve motorlu araçların geçtiği Sakarya/Sapanca güzergahındaki balıkhane denilen yola inilir, otobüs, kamyon ne rast gelirse binilirdi. Ankara veya İstanbul’a gitmek için Büyük Derbent tren istasyonu kullanılırdı” “Haftada bir gün, sabah erken saatlerde at arabasının üzerine tente gölgelik çekip arabalar düzenlenir, ihtiyaç temin etmeye İzmit’e gidilirdi. İşleri bitince sözleşilen saatte buluşup akşam köye dönülürdü. İstanbul’a tedavi için götürülecek hastalar ya da köye gelen misafirleri tren istasyonunda karşılamak veya götürmek için, öküz arabalarının içine otlar koyulur, üzerine minder serilerek oturma yerleri yapılırdı. Köye ulaşım bu şekilde sağlanırdı” (K.K.21, 28, 29, 42,43, 45 ve 48).

D-100 karayolunun Uzuntarla köyünden geçmediği dönemlerde ulaşım, Sakarya/Sapanca güzergahındaki balıkhane yolundan geçen motorlu araçlar veya tren ile yapılırdı.

4.21.1. Haberleşme ve İletişim Araçları

İletişim, bireyler arasında bilgi, fikir, duygu, beceri gibi simgelerin kullanılarak karşı tarafa iletilmesidir (Karaca, 2016: s.627). İletişim için insanlar zamanla çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Bunlardan verimli olanlar günümüze kadar ulaşmıştır. Köyde iletişim, kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre aşağıdaki biçimde sağlanırdı.

“Haber köy içinde ağızdan ağıza ulaşırdı. Yakın köyler arasındaki düğün ve cenazeler için, yayan veya at sırtında gidilerek bizzat haber verilirdi”. “Eskiden haber çok geç ulaşırdı. 1942 yılında köyden bir genç askerde ölmüştü. Haberi aileye altı ay sonra ulaşmıştı. Kore Harbi’nde şehit düşen abisinin yazdığı mektup, şahadetinden bir ay sonra ellerine ulaşmıştı. Sonraları haberleşme daha hızlanarak postacılar mektupları haftada bir köye getirmeye başladılar. Uzak yerden gelecek misafir, Derbent postanesine telgrafla önceden haber verirdi. Haber köye iletdikten sonra, akrabaları öküz arabası ile tren istasyonundan misafirleri getirirlerdi. “Şehirlerarası acil haber iletilmesi durumlarında, aileler köyden şehre inip, en yakın karakola gidip jandarmadan yardım isterlerdi. Jandarma Mülki Amirlikler kanalıyla haber ulaştırılırdı” (K.K.10, 14 ve 21,28,42,45,47,48).

4.22. Uzuntarla Köyünde Dini Yaşam

Yerleşim birimlerinin en küçüğünü oluşturan köylerin, dini temelini cami, mescit gibi ibadet yerleri oluşturmaktadır. Uzuntarla köyündeki insanların, dini yaşamlarına ilişkin önceleri merkezde bir camileri vardı. Sonrasında, köyün yukarı

mahallesine büyük bir cami daha yapılarak Beyazıt cami adı verildi. Günümüzde her iki caminin de ayrı dernekleri ve yönetim kurulları vardır.

Uzuntarla köyünde dergah adı altında bir yer yoktur. Ancak, köy nüfusuna kayıtlı 1913 doğumlu ve 1930 yılında Elazığ'da astsubay olarak görev yapan Hacı Ekrem Efendi'nin,¹ Kadiri cemaatinin şeyhi Mustafa Kazım baba ile Elazığ'da yolları keşmişştir. Mustafa Kazım babanın müridi olan ve 1935 yılında görevinden istifa ederek Uzuntarla köyüne dönen, Hacı Ekrem Efendi'nin evinin bir bölümünü dergah olarak kullandığı bilinmektedir. Hacı Ekrem Efendi'nin 1991 yılında ölümü ile kullandığı ev yıkılarak yerine Tasavvufun Kadiri kolunun temsil edildiği, mülkiyeti oğlu Sadullah Kaya'ya ait olan 500 metre kare arazi üzerine iki katlı bir bina yapılmıştır. "Kadiri cemaatinin müritleri, belirli zamanlarda ve Hacı Ekrem Efendi'nin ölüm yıl dönümünde bu binada toplanarak, zikir çekip Kur'an okumaktadırlar" (K.K.52). Ayrıca Uzuntarla köyü kabristanlığında Hacı Ekrem Efendi'nin müritleri tarafından inşa edilen, yine onlar tarafından ziyaret edilen türbesi bulunmaktadır (Ek-44).

Eski dönemlerde elektrik ve hoparlör olmadığı için Hocalar, ahşaptan yapılmış minareden ezan okuduklarında, ortam gürültülü olmadığından ezan sesi evlere ulaşırdı. Namaz kılmak için camiye gidenlerin sayısı çoktu. Dolayısıyla:

"Aile büyükleri dinlerine düşkünlerdi. Beş vakit namaz kılar, sabah namazlarında camiye gider, Ramazan aylarında ve üç aylarda oruç tutarlardı. Tutuculuk yoktu, insanlar Müslümanlığın vecibelerini yerine getirirlerdi. Bazı eksikleri olsa da inançlıydılar. Kur'an okumasını ve namaz dualarını öğrensin diye aileler çocuklarını cami hocasına gönderirlerdi. Eskiden büyükler ne kadar yorgun ve işleri olursa olsun, tarladan gelir gelmez tertemiz yıkanır, kokular sürerek Cuma namazlarına giderlerdi. Çocuklar camiye götürülürdü. Minareden çocuklara ezanlar okutulur, dinini öğrenmesi için teşvik edilirdi. Gençler ezan okumak için adeta yarışırldı. Günümüzde gençlerden oruç tutup, Cuma namazına gidenlerin sayısı çok azaldı. Camide beş kişiyle namaz kılınmaktadır"(K.K.15, 16, 39 46, 48).

Ramazan ve Kurban bayramlarından bir veya iki gün öncesi toplanan kadınlar, Uzuntarla köyü camisinin cam ve halılarını silip genel temizliğini yaparlardı. Bayram

¹Çerkezce soyadı: Kuay (Klyay).

namazlarına giden halk, camide bayramlaşır varsa dargınlar barıştırılır, namaz sonrası kabir ziyaretlerine gidilir, yaşlı hastalar ziyaret edilirdi.

Büyüklerin verdiği bilgilere göre, köyün ilk kurulduğu dönemlerde, Molla İbrahim adında bir zatın yaşadığından söz edilmektedir (Ek-45). Molla İbrahim'in Ramazan ayını camide geçirdiği, bayram namazından sonra cemaatin mollayı evine götürmeyi ritüel haline getirdiği bir olaydan şöyle söz edilmektedir:

“Köye ilk yerleşen, İbrahim¹ adında bir zat molla olmak için bir Arap ülkesine giderek beş yıl eğitim aldıktan sonra köye dönmüş ve kendini İslam dinine adanmıştı. Her Ramazan ayında camide oturur, bir ay boyunca ayrılmadan zikir çekermiş. Ailesi her gün bir tas çorba ve içeceği suyu camiye bırakırdı. Bayram namazından sonra cemaat Molla İbrahim'in kollarına girip tekbirle evine kadar götürürlerdi” (K.K.30 ve 38).

İçinde mübarek gün ve geceleri barındıran üç aylar, kandil geceleri ile cuma günleri insanların ibadet yoğunluğu içinde oldukları, gündelik hayatlarını sorgulama ve yenileme fırsatı buldukları günlerdir. Bu anlamda:

“Üç aylar girişinde camide hoca mevlit okurdu. Kadınlar toplanıp hatim indirirlerdi. Halktan oruç tutanlar olduğu için, kadınlar üç ayların girdiği gün camiye hamur işleri gönderir erkeklere ikram ederlerdi. Her Cuma günü, Cuma saatinde erkekler cuma namazına giderler, kadınlar evlerde toplanır Kur'an okurlardı. Dinimizin bir gereği olarak muhtaç olanlara gizlice sadakalar verilirdi. Ayrıca Cuma akşamları fakirlere yardım edilirdi. Kandil geceleri camide mevlüt okunurdu. Kadınlar un helvası yapar, camiye gönderir ve mahallede komşulara dağıtılırdı. Susamlı akide ve pembe pamuk şekerleri satın alınarak çocuklara verilirdi” (K.K.45, 46, 48,51, 57).

Uzuntarla köyünde, üç aylar, kadir gecesi ve cuma günlerine, ayrı bir önem verilir, ibadet ve hayırlı işleriyle daha fazla meşgul olunarak dini duyarlılık yoğun olarak yaşanırdı.

4.22.1. Ramazan Orucu ve Bayramı

Ramazan fakirleri anlama, hem de sosyalleşmenin diğer bir adıdır. Mübarek olan bu ayda pek çok güzel gelenekler uygulanırdı. Müslümanlar için kutsal olan bu ayda insanlar nefislerini terbiye etmek için 30 gün oruç tutarlardı.

¹Çerkezce soyadı: Hакşавко (Хьакъшьбаукъо).

Uzuntarla köyü yaşlılarının anlattığı ramazan geleneklerine bakıldığında: Ramazan ayı girdiğinde, silahlar atılarak karşılama yapılır, kadınların daha önceden yapmış oldukları, makarna, kuskus ve kuru yufkalar pişirilirdi. Sahurda ramazan davulu çalınır, köyde misafir kız varsa bulunduğu evin önünde uzun süre davul çalınır Çerkezce maniler söylenir misafir kızdan mendil alınır. Akraba ve komşular arasında iftarlar yapılırdı. Yalnız yaşayan insanlar kollanırdı. Camiye teravih namazı için gidilir, caminin bir bölümü de paravanla bölünerek kadınlara ayrılırdı. Ramazan ayının son akşamı 10-15 kişilik genç erkek grubu, kız olan evlere gidip ‘Amin Teyze’ diye başlayan iki dörtlükten oluşan bir kaside okurlardı. Kızlar da kapı önüne çıkıp ‘Amin teyze’ kasidesini dinledikten sonra, önceden hazırladıkları mendilleri gençlere verirlerdi (K.K.8 ve 43). Kızların verdiği bazı mendillerde özel işlemler olurdu. Dolayısıyla gençler, mendili hangi kızın verdiğini bilirlerdi. Mendil veren evin kızı gruptaki gençlerden birinin duygusal arkadaşı (kaşeni¹) ise mendil bu gence verilirdi” (K.K.8, 16 ve 43).

Geleneklere göre bayram sabahı evlerde aile içinde bayramlaşma yapılır sonra yaşlı ve dost ziyaretleri başlardı. Bayram için uğranılan evlerde genelde Çerkezlere özgü bir börek olan ‘haluj’ ile yanında sütlaç bulunur, içecek olarak da boza ikram edilirdi. Köyün gençleri, bayram sabahı köyü baştan sona kadar gezer, büyüklerle bayramlaşırdı. Çocuklar büyüklerin ellerini öperler, onlar da bayram harçlığı olarak para veya şeker verirlerdi” (K.K. 23, 45, 46 ve 57).

4.22.2. Kurban Bayramı

Dini bir vecibe olan Kurban Bayramı da çeşitli geleneklerle kutlanmaktadır. Bayram namazı kılındıktan sonra, cemaatle camide bayramlaşma yapılır sonra kabir ziyaretine gidilirdi. Ardından kurbanlar kesilirdi. Kurbanın ciğeri günün ilk yemeği olarak yenilirdi (K.K.47 ve 50). “Eski dönemlerde daha çok koç kurban edilirdi. Kurban kesemeyen ihtiyaç sahiplerine de kurban eti verilirdi. Kurban kesim işleri tamamlandıktan sonra tıpkı Ramazan Bayramı’nda olduğu gibi bayramlaşmaya çıkılırdı. Günümüzde de bu ritüeller olduğu gibi korunmakta ve uygulanmaktadır.

¹Kaşen (Къэшэн): Çerkez toplumunda birbirinden hoşlanan genç kız ve erkek arasındaki belli ahlaki kuralları olan arkadaşlık.

4.22.3. Hac ile İlgili Uğurlama ve Karşılama Gelenekleri

Hac, islâmın şartlarından biri olup Mekke çevresinde, Kâbe ve diğer kutsal yerlerin ziyaret edilerek dinî kuralların yerine getirildiği ibadettir. Köyde hac ile ilgili aşağıdaki gelenekler uygulanmaktaydı.

“Hacı adayının hayırlısıyla Kabe’ye gidip gelmesi için hediyelerle evine ziyaret yapılır, hacca hareket edeceği gün, erkekler caminin avlusunda toplanıp, kutsal topraklara gidecek hacı adayını tekbirle D-100 karayoluna kadar uğurlar, dönüşte otobüsten indiği yere kadar gidip karşılar ve tekbirle evine kadar getirirlerdi”. Hacıdan dönen kişi bir gün evinde dinlendikten sonrası ev ziyaretleri başlardı. Ziyaret edenlere ev sahibi tarafından hacıdan getirilen zemzem takımları ile zemzem ve hurma ikram edilir, takke, tespih, namazlık, baş örtü, yüzük gibi hediyeler verilirdi” (K.K.8, 39, 42 ve 43).

Günümüzde ise bu geleneklerin bir kısmı sadece hac adayının yakınları tarafından yerine getirilmektedir. Ancak katılım çok azalmıştır.

4.23. Ölüm ve Cenaze ile İlgili İnanışlar ve Uygulamalar

Dünyadaki yaşamın sonu olarak kabul edilen ölüm, beraberinde birçok inanış ve uygulamaları ortaya çıkarmıştır. Uzuntarla köyünde yaşayan halkın eski dönemlerde ölüm ve cenazelerle ilgili bazı inanışları vardı. Bunlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir:

“Büyükler taziye evine gidince, dönerken başka bir ev ziyaretine uğramayı iyi saymazlardı. Hatta taziyeden dönerken, gözyaşını su alıp götürür diye çeşmede mendillerinden su akıtıp eve girerlerdi. Tabut götürülürken, yana doğru dönüyorsa, yakın zamanda arkasından birisinin daha öleceğine; ölünün ağzı kapanmamış biçimde dışı görünüyorsa, aynı aileden bir ölüm daha olacağına inanılırdı” (K.K.16, 39, 45, 46, 48).

Köyde cenazeler ile ilgili inanış ve uygulamalardan, taziye evine gidildiğinde dönerken başka bir eve uğramama geleneği dışındaki inanışların artık devam ettirilmediği gözlenmektedir.

Halk arasında, “Az yaşa, çok yaşa, akıbet gelir bir gün başa” diye, ölüme çare olmadığının anlatılmaya çalışıldığı bir atasözü vardır. Ölüm olayının ardından, ölünün yakın çevresindekiler ölüyle ilgili bir takım sosyal olaylar yaşayabilirler. Dolayısıyla burada dini ve manevi gelenekler devreye girmektedir.

Uzuntarla köyündeki cenaze gelenekleri hakkında kaynak kişiler aşağıdaki uygulamalardan söz etmişlerdir:

“Ölüm olayının gerçekleşmesinden hemen sonra, merhumun giydiği kıyafetlerin üzerine beyaz bir çarşaf örtülürdü. Cesedin şişmemesi için, erkekse göbek kısmına bıçak, kadınsa makas konulurdu. Cenazenin hemen gömülmeyip gece bekletileceği durumlarda cesed bir odaya alınarak, yakınları tarafından sabaha kadar beklenirdi. Komşu köylere cenaze haberi verilirdi. Sabah köy camisinden sela verilirdi. Cenaze yıkanır sonra tabuta konulurdu. Mezar gençler tarafından kazılarak hazırlanırdı. Cenaze toprağa verilirken mezara yerleştirme işi yakınları tarafından yerine getirilirdi. Uzuntarla köyünde cenazelerin camiden kaldırılma geleneği yoktu. Camide vakit namazı kılındıktan sonra erkekler cenaze evine gelip helallik alındıktan sonra, cenaze kabristana götürülür ve burada cenaze namazı kılınırdı. Defin işleminden sonra ibrikle mezar sulanırdı. Definden sonra kabristanda cenaze sahiplerine baş sağlığı dilenirdi ” (K.K.8, 20, 22, 51 ve 66).

“Köy kabristanlığında eski mezarlar dere taşından yapılırdı. Mezarın üstüne çiçek olarak mor zambak ekilirdi. Yeni mezarlar ise büyük mermer taşlardan yapılmaktadır. Mezarlara çeşit çeşit çiçekler ekilmektedir. Bazı aileler mezar taşlarına Çerkezce aile armalarını da çizdiriyorlar. Eskiden cenaze için kadınlar kabristana gitmezdi. Evde Kur'an okur dua ederlerdi. Son yıllarda kadınlar da mezarlığa gidip kabir başında dualar yapmaya başladılar” (K.K.23, 29, 38,43, 48 ve 51).

“Defin işleminden sonra merhumun ayakkabıları dışarı konur, giysiler fakir birine verilir, ölünün yıkandığı oda yedi akşam aydınlatılırdı. Geleneklere göre mevta için 3-7 gün arasında gece okumaları yapılırdı. 40. ve 52. gecelerde köy camisinde mevlüt okunup dualar edilirdi (K.K. 16, 23 ve 43, 57). “Cenaze çıkan evde yedi gün yemek pişirilmez, komşular evlerinde pişirerek cenaze evine yemek götürür, taziyeye gelen büyükler, gençlere destek için bir müddet cenaze evinde kalır, uzaktan gelen misafirlere komşular tarafından sofralar kurulup yemek yedirilir, cenaze evinin kalabalık olması durumunda, misafirler gece komşuların evinde yatırılırdı”(K.K.47).

“Cenaze evinde yedi gece helva yapılır, evde yapılan yiyeceklerden de camiye gönderilirdi. Komşular tarafından cenaze evinin acısı paylaşılır, kırk gün evlerde radyo açılmazdı. Cenaze evinin önünden geçilip düğüne veya eğlenceye gidilmezdi” (K.K.14, 16 ve 21).

Yukarıda sözü edilen uygulamaların pek çoğu günümüzde de uygulanmaktadır. Cenaze hizmetleri konusunda köylüler her zaman birbirlerine yardım ederler. Kadın-

erkek herkes birbirinin yardımcısıdır. Büyüklerden kalan bu güzel adetler halen devam ettirilmektedir” (K.K.45 ve 48).

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Özet

Sosyolojide, genel olarak, Le Play'in başlattığı ve günümüzde de kullanılan, monografi tekniği, belirli bir aile, köy, kent gibi toplumsal yapının, plan çerçevesinde bütün ayrıntılarıyla incelenmesidir. Başka bir ifadeyle, özel bir birimi derinlemesine araştırmak ve özelliklerini sonuçlarıyla ortaya koymak demektir.

Bu araştırma, 1864 tarihinde büyük Çerkez sürgününde öncelikle Balkanlara yerleştirilen, Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sonrasında imzalanan Berlin antlaşması gereği tekrar yerlerinden edilerek, Osmanlı İmparatorluğu'nun İzmit sancağındaki Uzuntarla adındaki bir yöreye yeniden yerleştirilen Çerkezlerin yaşamlarını konu alan monografik bir çalışmadır.

Çerkezlerin Uzuntarla yöresine yerleştirilmesi ile kurulan köyde, halen ilk yerleşen ailelerin nesilleri yaşamaktadır. Süreç içerisinde sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamlarda meydana gelen değişim ve gelişimler, çeşitli evrelerden geçerek günümüze kadar ulaşmıştır. Bu araştırma ile Çerkezlerin Uzuntarla köyüne yerleşiminden önce geçirdikleri evreler, sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamları, değişim ve gelişimleri ile buna etki eden faktörlerin incelenip, ortaya koyulması araştırmamızın problemini oluşturmuştur.

Çalışma evrenimizi oluşturan Uzuntarla köyü, Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sonrasında Çerkezler tarafından ormanlık alanın içine kurulan ıssız bir köy iken, bugünkü idare şekli ile Kocaeli- Kartepe ilçesinin mahallesi konumundadır. Çerkezya'dan taşınan bu zengin kültür, süreç içerisinde kayıt altına alınmadığı takdirde unutulup yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, kuruluşundan başlayarak, günümüze kadar olan süreç içerisinde köyün sosyo kültürel ve ekonomik yapısını ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmamızda çeşitli sorulara cevaplar aranmıştır.

Bu çalışmamız, Uzuntarla köyünün nasıl kurulduğu, yöreye hangi ailelerin yerleştiği, köyde ekonomik ve sosyo-kültürel değişim ve gelişimler ile benzeri

konuların detaylı olarak ele alındığı bilimsel bir köy monografisinin ortaya konulması açısından önemlidir.

Araştırmamızdaki literatür taraması ile elde edilen bilgiler ile kaynak kişilerin verdikleri bilgilerin, Çerkez yaşam kültürünü doğru yansıttıkları varsayılmıştır.

Araştırma, Çerkezler tarafından kurulan Uzuntarla köyünün, Sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı ile köyde yaşanan değişim ve gelişimlerle sınırlıdır. Ancak bu sınırlılık içerisinde, demografik hareketler, bireylerin Çerkez dilini bilip, bilmedikleri ve Çerkezlere özgü aile armalarının araştırılması kapsam dışında bırakılmıştır.

Araştırmamız sürecinde kullanılan bazı kavramsal terimlere yüklenen anlamlar tanımlanarak açıklığa kavuşturulmuştur.

Araştırmamıza katkı sağlayacağı düşünülen her türlü yazılı bilgi ve belgeler, çeşitli kaynaklar ile kaynak kişilerin verdiği bilgiler değerlendirilmiş ayrıca araştırmacı tarafından yapılan gözlem sonucu elde edilen bilgiler de kullanılmıştır.

Araştırmamızın temel dayanağını oluşturan veriler: kaynak kişilerin ifadeleri, literatür taramasıyla elde edilen bilgi ve belgeler, bilimsel makale ve araştırmalar, kitaplar, arşiv belgeleri, Çerkezlere ait İzmit Sancağı Uzuntarla muhacirin defteri, Uzuntarla köyü nüfus esas defteri, tapu kayıtları, okul diplomaları ve konumuzla ilgili her türlü bilgi ve belgelerdir.

Araştırmamız tarama modelindedir. Bu tür tarama modelleri, evrendeki belli bir ünitenin, derinliğine ve genişliğine, kendi içinde ve çevre ile olan ilişkileriyle araştırılarak tanınmasını amaçlayan tarama düzenlemeleridir. Bu çerçevede, toplanan veriler düzenlenerek araştırmacı tarafından değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Bu araştırmadaki çalışma evrenimiz Uzuntarla köyüdür. Çalışmamızda konu ile ilgili evrenin tamamı ele alındığı için örnekleme gerek duyulmamıştır. Konumuzla ilgili olarak bir ön çalışma ile görüşüne başvurulacak kişiler tespit edilerek seçilmiş ve bir çalışma grubu (kaynak kişiler) oluşturulmuştur.

Araştırmamızın verileri görüşme ve gözlem tekniği kullanılarak toplanmış, bu bilgilerin yanı sıra, belgesel tarama metodu ile elde edilen bilgi ve belgeler de çalışmamızda yer almıştır. Kaynak kişilerin tamamı köyde yaşamış örf, adet, gelenek

ve dil bilen, kırk beş yaşından doksan dokuz yaş aralığına kadar, altmış dokuz kaynak kişiden oluşmuştur. Uzuntarla köyünde 1902 yılından itibaren tutulmaya başlanılan ve köy muhtarından temin edilen nüfus esas defterindeki bilgiler araştırmacı tarafından incelenmiştir. Kaynak kişilere doksan soru yöneltilmiş, görüşmeler veri kaybını önlemek açısından video ve ses kaydı ile yapılmıştır. Görüşmede kaynak kişilere, araştırmanın konu ve amacından söz edilmiştir.

Elde edilen bütün bilgiler ait oldukları başlıklar çerçevesinde irdelenmiş hem kuramsal hem de alandaki yaşam özellikleri göz önüne alınarak analiz edilmiştir. Genel olarak nitel verilerle yapılan araştırmamız, metin haline getirilmiştir. Bazı bölümlerde bilgiler metin içerisinde açıklamalı olarak betimleme analiz tekniği ile sunulmuş, köyle ilgili bazı bilgiler de görüşme yapılan kişilerin verdikleri bilgiler doğrultusunda yorumlanarak yazılmıştır.

Bu çalışmamızda Uzuntarla köyü, Çerkezya'nın Abzah bölgesinden sürgün edilen Hacemko ailesinin 1879 tarihinde "Uzuntarla" adındaki yöreye yerleştirilmesi ile kurulmuştur. Özellikle ailenin ileri geleni olan Hacemko Murat adı öne çıkmaktadır. Osmanlı kayıtlarına göre de, o günün koşullarında İzmit'e 3,5 saat mesafede Uzuntarla adlı yöreye hükümet tarafından tahsis edilen ve hazineye ait olan mülk üzerine, 17 hane Çerkez aile yerleştirilerek köy kurulmuştur.

Çerkezler yöreye ilk yerleştikleri zaman, ilk kurucularına izafeten köyün adını Çerkezce Hacemko köyü olarak kullanmışlardır. Bu isim yaşlılar vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır.

Uzuntarla köyüne ilk yerleşim, suya ulaşım kolaylığı açısından dere kenarına yapılmıştır. Ayrıca, köyün girişindeki sağ alana aileler yerleştirilerek Vubih adlı mahalle oluşturulmuştur. Sonradan gelen aileler köyün yukarı mahalle adı verilen alanına doğru yönlendirilerek, coğrafi konuma uygun bir yerleşim yapılmıştır.

Çerkezler köye ilk yerleştğinde Türkçe bilmedikleri için ana dilleri olan Çerkezceyi (Adıge dilini) konuşmuşlardır.

Uzuntarla köyü, bugünkü konumu ile İzmit'e 18 km uzaklıkta olup, sağından ve solundan iki derenin geçtiği, tabandan gittikçe yükselen bir uzantıya sahiptir.

Köydeki yaşlıların anlatılarına göre, Çerkezler bu yöreye yerleştirildiklerinde üç Ermeni ailenin ipek böcekçiliği yaparak burada yaşamakta olduğundan söz edilmektedir. Halen alanda duran yaşlı dut ağaçları bu anlatıların adeta birer kanıtıdır. Bunların dışında Uzuntarla yöresinde eski bir kilise ve kiremit imalathanesi ile Bizans döneminde eğlenceler düzenlenen, üzerinde ağaç bulunmayan, mandıra düzü denilen büyük bir hipodrom bulunmaktadır. Bu da Uzuntarla yöresinin daha önce de başka topluluklara ev sahipliği yaptığının göstergesidir.

Uzuntarla köyünün kuruluşundan sonra, Çerkezlere yakacak ihtiyaçlarını karşılamak için Osmanlı Devleti döneminde, Uzuntarla sınırına bitişik bir çiftliğin eklentisi, orman ve koruluktan hisseli tapularla yakacak odun hakkı verilmiştir. Uzun zaman Çerkezler tarafından orman olarak korunan bu alan, 2018 yılında Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından “Ormanya” adı ile “Doğal Yaşam Parkı” olarak faaliyete geçirilerek turizme açılmıştır. Karavan ve çadır kamp alanları ile “Ormanya” Türkiye’nin yeni turizm destinasyonu aynı zamanda etrafında yapılan bungalov evler, restoran, pastane ve kafeteryalarla tur firmalarının günlük uğrak yeri olmuştur.

Çerkezler anavatanlarından ayrılırken sadece fiziki varlıkları ile ayrılmamış, ömür boyu özlemini çektikleri coğrafyalarındaki yöre isimlerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Bu isimleri yeni yaşam yerlerindeki köy, meydan, dağ, mera, otlak ve arazi gibi alanlara vermişler, bir nevi, Çerkezce yer adlarının coğrafi taşıyıcılığını da yapmışlardır. Ayrıca gelirken yanlarında getirdikleri at eğerleri, kılıç, mavzer, kemer, semaver, ibrik, seccade, kaşık, çatal, bakır kazan gibi günümüze kadar ulaşan materyalleri de yeni yaşam yerlerinde kullanmışlardır.

Köyde düzenli okul eğitiminin temelleri, Osmanlı dönemine dayanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonraki dönemde de Çerkez aileler çocuklarının eğitime önem vererek okumalarını sağlamışlardır. Dolayısıyla, köyden pek çok meslek sahibi eğitimli insanlar ve önemli bürokratlar yetişmiştir.

Uzuntarla köyünde I. Dünya Savaşında Çanakkale, Yemen, Trablusgarp cephelelerinde, ayrıca Sakarya Meydan Muharebesi, İstiklal Savaşı, Kore ve Kıbrıs Barış Harekatı’nda aktif olarak savaşmış, şehit olan veya gazi olarak dönen insanlar vardır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kuruluş döneminde, Kocaeli İlinin merkez kazası olan İzmit'in nahiyesi olan Derbent'in yönetim merkezinin Uzuntarlada olması nedeniyle Uzuntarla köyü isminde 1925 yılında bir değişiklik meydana gelmiş, “Derbent Nahiyesi” ismi kaldırılarak “Uzuntarla Nahiyesi” yapılmıştır. Böylelikle Uzuntarla köyü de “Yeniköy” olarak adlandırılmıştır. Yaşanan bazı bürokratik engeller nedeniyle nahiye'nin merkezinin 1930 tarihinde, Büyük Derbent nahiyesine taşınmasıyla “Uzuntarla köyü” adı yeniden verilmiştir.

Köye ilk yerleşildiği dönemde tarım öküz arabaları, saban ve tırmıklarla yapılmıştır. Tarımın yanı sıra büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık da yapılmış, büyük çapta hayvancılık yapan aileler evlerinden uzak tarlalarına hayvan ağılları kurmuşlardır. Tarımda makineleşmeye geçilmesiyle birlikte köyde meyvecilik başlamış, kırk kadar aile meyve bahçeleri yetiştirerek ekonomik yaşamlarına ve köy ekonomisine katkı sağlamışlardır. Köyde meyveciliğin yerleşmesi ile tarım terk edilmiştir. Halen az sayıda meyvecilik yapan aileler vardır.

Köyde ilk dönemlerde yapılan ev, ahır, samanlık, tarımda kullanılan öküz arabaları, araç ve gereçler, mobilyalar, çeşitli ev eşyaları, köyde bu işi bilen usta kişilerin öncülüğünde yardımlaşarak yapılmıştır.

Köyde çocuk doğumlarının, mahallelerde bu işleri bilen kadınlar tarafından yaptırıldığı ve halkın doğumla ilgili bazı inanışların olduğu ve bunların uygulandığı görülmektedir.

Askere giden gençler için, köyde eğlenceler yapılmış, hacca giden adaylar da islami geleneklere uygun olarak uğurlanmıştır.

Köyde ilk dönemlerde halk hekimliği yapan kişilerin olduğu, bunların çeşitli tedavi yöntemleriyle, hastalar için ilaçlar yapıp uyguladıkları tespit edilmiştir.

Köyde düğünler, çevredeki komşu Çerkez köylerinin katılımı ile kendi aralarında yapılır müzik aleti olarak akordeon, mızıkla çalınarak, Çerkezlere özgü danslar edilirdi. Düğün sonrası at yarışları düzenlenirdi.

Evliliklerde resmi nikâhlar köyde muhtar tarafından kıyılmış, dini nikahlar düğün bitimi evlerde imamlar tarafından yapılmıştır.

İlk dönemlerde Çerkez kızlarının köy dışından pilot, subay, hukukçu öğretmen gibi mesleği olan kişilerle evlilikler yaptıkları görülmektedir. Bunların dışında evlilikler köy içinden veya yakın Çerkez köylerinden olmuştur.

Uzuntarla köyünde kadınların sosyalleşmesini sağlamak ve el melekelerini geliştirmek amacıyla halk eğitim kursları açılmış, buralarda üretilen dikiş-nakış ve çeyizler okul sınıflarında sergilenmiş bu sanat etkinlikleri il valisinin de katıldığı bir sosyal faaliyete dönüşmüştür.

Çerkezya'dan gelen yaşlıların, geldikleri yörelerde daha önce bestelenmiş ve söylenmiş bazı ağıtları bildikleri, müzik aleti eşliğinde bunları söyledikleri ve mızıka ile bu ağıtların melodilerini çaldıkları ifade edilmiştir.

Spor etkinliklerinin daha çok köy meydanlarında, sonraları ise inşa edilen spor tesisinde yapılmaya başlandığı, köyde okçuluk ve judo dallarında iki milli sporcunun yetiştiği görülmüştür.

Cumhuriyet döneminin başlangıcından itibaren resmi bayramlarda ormanlardan toplanılan çiçeklerle Uzuntarla İlkokulu süslenerek, öğretmenler eşliğinde çocuklar tarafından çeşitli temsiller sergilenmiştir. Köylülerin de çocuklarının faaliyetlerini izlemek için okul bahçesinde toplandıkları, geceleri meşalelerle fener alayları düzenlendiği ifade edilmiştir.

Eski dönemlerde dini bayram ve kutsal aylarda İslam dininin vecibelerinin yerine getirildiği, hasta ziyaretlerinin ihmal edilmediği, yetim çocukların kollandığı, kimsesiz ve yaşlılara sahip çıkılarak işlerinin görüldüğü adeta bir aile yaşamı sürdürüldüğü anlatılmaktadır.

Cenaze törenlerinin dini geleneklere uygun şekilde yapıldığı, akrabaların ve komşuların, cenaze sahiplerini yalnız bırakmadıkları, bayram sabahları ilk ziyaretin cenaze çıkan evlere yapıldığı belirtilmiştir.

Eskiden köyde herkesin Çerkezce bilip konuştuğu dönemlerde halkın yaşamında yer alan masal, efsane, şiir, ağıt, atasözleri, dua ve bedduaların Çerkezce ifade edildiği ve bunların da çocuklara Çerkezce aktarıldığı dile getirilmiştir.

1940 yılına kadar, köyde sadece Çerkezlerin yaşadığı, 1940 yılından itibaren Romanya'dan Türkiye'ye topluca göç eden Balkan muhaciri kırk hanenin, Uzuntarla köyüne yerleştirilmesiyle, Yeşiltepe mahallesinin kurulduğu bu mahallenin günümüzde de mevcudiyetini koruduğu görülmektedir.

1950 yılına kadar su ihtiyacı derelerden taşınan sularla karşılanmış, bu tarihten sonra Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nden temin edilen borularla ve köylünün gayretiyle imece usulü su getirilerek havuzlar yapılmış, böylelikle su sıkıntısının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Uzuntarla köyünün kültürel ve ekonomik kalkınmasına katkı sağlayan en önemli gelişmelerden biri de Seka Kağıt Fabrikası'nın yazlık tatil kampının 1956 yılında Uzuntarla sınırları içinde bulunan Sapanca gölü kıyısına kurulmasıdır.

Köyde en büyük gelişim, Demokrat Parti'nin başlattığı, yeni Ankara-İstanbul karayolu projesinin Uzuntarla köyünden geçmesi ile başlamıştır. D-100 karayolunun 1962 yılı Ocak ayında hizmete açılması, ardından 1963 yılı Ocak ayında elektriğin gelmesi, köyün sosyo kültürel ve ekonomik yapısında değişim ve gelişimler yaratmıştır. Modern yaşamın gereği yol, su, elektrik Uzuntarla köyüne gelince, yol kenarında kurulan restoran ve dinlenme tesisleri sayesinde köy tanınır hale gelmiştir. Köyün etrafında kurulan işyerleri sayesinde Uzuntarla köyü nüfus olarak Karadeniz bölgesinden iç göç alarak büyümeye başlamış ve ardından köyde yeni mahalleler kurulmuştur. Nüfus artışına paralel 27 Mart 1994 tarihinde Uzuntarla Belediyesi kurulmuştur. 2008 yılında aralarında Uzuntarla Belediyesi'nin de bulunduğu dokuz belediyenin tüzel kişilikleri kaldırılarak, Kocaeli ilinde Kartepe adı ile yeni ilçe kurulmuştur. Uzuntarla hali hazırda Kartepe ilçesinin bir mahallesi konumundadır.

Böylelikle, Çerkezlerin yerleşiminin üzerinden geçen yüz kırk üç yıllık zaman diliminde köy gelişerek, belde belediyesi, sonra Kartepe ilçesinin mahallesine dönüşmüştür. Bu gelişmelerin etkisiyle sosyo-kültürel değerlerden uzaklaşmış yeni değişim ve gelişimler yaşanmıştır.

Pek çok Çerkez örf ve adetlerinin yaşlılar tarafından halen uygulandığı, yeni kuşaklar tarafından ise dikkate alınmadığı sonucuna varılmıştır.

Araştırma sürecinde ileri yaşlardaki kaynak kişilerin Çerkez dilini bildikleri ve konuştukları, altmış yaş ve altı gençlerin dil bilmedikleri gözlenmiştir.

Köydeki komşuluk ilişki ve görüşmelerinde azalma olmuştur. Komşuluk ilişkilerinin azalması, yaşamın her alanında zincirleme görülmektedir. Ekonomik imkânlarının artması, teknolojinin gelişmesi ile insan gücünü gerektiren işlerin kolaylaşması ve bunun yanında ücret karşılığı işçi çalıştırılması gibi faktörlerin ortaya çıkması, ailelerin kendi kendilerine yetebilmesini sağlamış, bu da insanların birbiri ile temaslarını azaltmıştır.

Eskiden köyde iki gün boyunca yapılan Çerkez düğünlerindeki danslar, mızıka ve akordeon eşliğinde günümüzde salon düğünlerine taşınmıştır. Dolayısıyla Çerkez müzik enstrümanlarının ve danslarının, bazı farklılıklarla günümüze ulaştığı görülmektedir.

Köyde yaşayan Çerkez ailelerin Çerkez yemeklerini yapmayı bildikleri, her gün olmasa da ara sıra yapıp yedikleri ifade edilmektedir. Bazı aileler tarafından Çerkez peyniri üretimi yapılmakta, Çerkez yemek kültürüne ait televizyon programlarının çekilmekte, böylelikle Çerkez yemek kültürü devam ettirilmektedir.

Uzuntarla köyünün ilk dönemlerinde genç kızlar, köy dışından farklı kökenden, özellikle devlet memuru veya meslek sahibi kişilerle evlilikler yapmışlardır. Bu genç kızların, Çerkez örf adet ve gelenekleri ile yetiştirilmelerinin yanı sıra saygılı ve kibar yapıları nedeniyle farklı kökenden insanların dikkatlerini çekmiş, evlilik için tercih edilmişlerdir.

Köyün ilk kurulduğu dönemlerde Çerkezlere ait bazı ailelerin bahçelerinde evden bağımsız özel misafir evi bulunduğu, yaşlılar tarafından ifade edilmiştir.

Çerkezler yöreye ilk yerleştiklerinde yaptıkları tek katlı iç içe geçişli, özel kapı ile misafir girişi verdikleri ev mimari tarzlarının, 1920 yılından sonra yapılmadığı, köyde son olarak bir asır önce yapılan ve günümüzde metruk olarak duran bir Çerkez evinin bulunduğu görülmektedir. Çerkezlerin bu ev yapılarını devam ettirmemelerinin nedeni, zaman içinde değişen modern yaşam koşullarına uymuyor olmasıdır.

Araştırma sonucu elde edilen bulgular yukarıda özetlenmiştir. Bu bilgiler ışığında araştırmacının değerlendirmesi şu şekildedir.

5.2. Değerlendirme

Çerkez toplumu genellikle kendine özgü soy ismi kullanan bir yapılanmaya sahiptir. Akraba ve aynı üst soydan gelmelerine rağmen bazı kaynak kişilere Çerkezlere özgü boy ismi sorulduğunda, kendi aile adını söyleyen kişiler olmuştur. Eskiden bir kişiden bahsedilirken, isminin önüne Çerkezce mensup olduğu soy ismi eklenerek beraberce söz edilirdi. Bu sayede dil ve aile bağlantıları korunurdu. Uzuntarla köyünde artık Çerkez dili konuşulmadığı için, genç nesillerin Çerkezce üst soy isimleri yerine, bizzat aile isimlerinin ön plana çıkarıldıkları görülmektedir. Bu durum, zaman içerisinde asıl üst soy isimlerinin kaybolmasına yol açacaktır.

1960 yılına kadar köyde anadili Çerkezce olan insanlar çoğunluğu oluştururdu. Yaşlı kadınlar Türkçe bilmezdi. Süreç içerisinde Uzuntarla köyünde yeni mahallelerin kurulması, gençlerin eğitim için dışa açılmaları, anadilin kullanılmamasında önemli bir etken olmuştur.

Köyün ekonomik yaşamında en önemli faktörlerden biri de o köyün tarla ve meralardır. 1960 yılından sonra D-100 karayolunun Uzuntarla köyünden geçmesi, çevresine yeni işyerlerinin açılması ve göç almasıyla gelişmiş, Kartepe ilçesinin mahallesi konumuna gelmiştir. Dolayısıyla, teknolojik gelişmelerin etkisiyle çehresi değişen ve gelişen köydeki arazilerin bir anda değerlenmesiyle, Çerkezlerin ellerinde bulunan arazilerinin bazı parçalarını satmaları, köye başka yerlerden göç akınının başlamasına neden olmuştur. Böylelikle, ilk kuruluşta Çerkezlere verilen araziler el değiştirmiştir.

Köyde hayvancılık 1970 yılına kadar çok yaygındı. Her mahallede bir çoban bulunur, sürüler yüzlerce hayvanla meraya çıkarılır, ayrıca evlerin dışında koyun ağılları bulunurdu. Türkiye'nin önemli sanayi kuruluşlarının köye yakın olan karayolu üzerinde kurulması insanların bu fabrikalarda çalışmalarına olanak sağlamıştır. Böylece köy halkı tarımın yanı sıra hayvancılığı da terk etmiştir.

Çerkezlerde düğün sadece eğlenmekten ibaret olmayıp, içerisinde birçok özel örf adet ve geleneği barındırmaktadır. İlk dönemlerde komşu Çerkez köylerinin de katılımıyla düğünler Cumartesi günü öğleden sonra başlar, pazar akşamı sona ererdi. Düğüne gelen misafirler köydeki ailelere dağıtılır evlerde misafir edilirdi. Günümüzdeki Çerkez düğünleri artık salonlarda yapıldığından, düğünle bağlantılı birçok örf adet ve gelenek de ortadan kalkmıştır. Son yıllarda bazı aileler gelenekleri yaşatmak adına eski uygulamaları canlandırmaktadırlar. Bazı gelenekler olanaklar ölçüsünde uygulanmaya çalışılsa da gelecekte bunların devam ettirilebilmesi pek olanaklı görünmemektedir.

Uzuntarla köyünde 1970 yılına kadar varlıklarını sürdüren Çerkez evleri bu tarihlerden sonra gelişen meyvecilik ve buna bağlı ekonomik refah sonucu yıkılarak, modern betonarme şeklindeki binalara dönüştürülmüştür.

Sonuç olarak, teknolojik gelişmeler insanlara daha rahat yaşama olanağı sağlarken, farklı dil ve lehçeler, eski yaşam biçimleri, pek çok örf adet ve gelenekler de kaçınılmaz olarak ortadan kalkmaktadır. Ancak eski yaşam biçimlerinde var olan güzel uygulamaları yaşatmak ve bugünün koşullarına uyarlamak, o toplumun mirasçıları olarak görevimiz olmalıdır.

5.3. Öneriler

Bu araştırmada Uzuntarla köyünün kuruluşundan başlayarak, bugüne kadar olan sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamda meydana gelen değişim ve gelişimler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede günümüze kadar ulaşan bazı sosyo-kültürel değerlerin korunabilmesi ve yaşatılabilmesi için yapılması gerekenleri şöyle sıralayabiliriz;

1. Kaynak kişilerle yapılan görüşme ve gözlemlerden, köyde yaşayan genç kuşağın Çerkez dilini ve adetlerini bilmedikleri, hatta Çerkezlere özgü soy isimlerinin dahi unutmaya başladıkları gözlenmiştir. Bunun için sivil toplum kuruluşları dil ve Khabze konusunda eğitimler vermelidir.
2. Uzuntarla köyü ilköğretim okulunda çocuklara seçmeli ders olarak Çerkezcenin okutulması sağlanmalı, çocukları olan ailelerle görüşülerek konunun önemi anlatılmalıdır.

3. Köyde açılması planlanan Çerkez müzesinin bir an önce faaliyete geçirilerek geçmişten günümüze kadar ulaşan Çerkezlere ait tüm materyaller toplanarak burada sergilenmelidir.
4. Uzuntarla köyüne ilişkin kuruluş bilgilerini de içeren küçük bir el kitabı bastırılmalıdır.
5. Köyün tanıtım faaliyetlerine önem verilmelidir.
6. Her toplumda olduğu gibi, Uzuntarla köyünde doğmuş olup ülkemize ve topluma hizmette öne çıkmış bazı kişiler ve ilkler vardır. Topluluk bilincinin ve geçmişte sahip olunan değerlerin unutturulmaması için, sokaklara ve bazı binalara bu kişilerin isimleri verilmelidir.
7. Uzuntarla köyü sınırları içindeki ormanlık alan 2018 yılında “Ormanya“ adı ile “Doğal Yaşam Parkı” olarak turizme açılmış bulunmaktadır. Ormanya olarak adlandırılan bu alan, Çerkezler Uzuntarlaya ilk yerleştikleri dönemde, Osmanlı Devleti tarafından yakacak odun hakkı için 104 hisseli olarak tapularla Çerkezlere verilmiştir. Halk tarafından ve korucuların da yardımıyla bu alan günümüze kadar orman vasfı kaybolmadan korunmuştur. Turizme açılan bu alan içerisinde bir Çerkez kültür evi açılmalıdır.

6. АДЫГАБЗЭКИЭ КУПКИРЫПУ

КОДЖАИЭЛИ-КАРТЕПЭ-ЛУЗУНТАРЛА

ХЬАБЛЭХЭР

Социологием и зы лахьэу агъэфедэу, француз Ле Плей (1806-1882) кыыригъэжыгъагъэу ыкIи непэрэ зэмаными кыагъэсэбэпэу щыт монографичекэ техникэр, зы унагъо, кыуаджэ, кыалэ фэдэу цыфыбэ зэхэтыкIэр/социальная структурэр зы планым епхыгъэу зэпкыырыхыгъэу ушэтыныр ары. НэпэмыкIэу кыэплэштмэ, зыгорэр илэныкыо зэпстэумкIи уушэтыныр ыкIи ащ инэшанэхэу ушэтыным кыыгъэлэгъагъэхэр утыкум кыиплэхьаныр ары.

Мы тиушэтыныр, 1864-рэгъэм кыэхьугъэ Черкес Хэку Ифыныгъэшхом ыужы ыпэрапшIэ Балканым рагъэлыстэгъагъэу, ау Османлы-Рус Заом (1877-1878) ыужым Iэ зыкладзагъэ Берлин зэгурлоныгъэм епхыгъэу джыри зэ зэрыс чыплэм кыырагъэклэу, Османлы Империем и лизмитСанджакым лузунтарладжэ заджэхэрэ зы чыплэ горэм рагъэлыстагъэ Черкесхэм ягъашIэр темэу зилэ зы монографиелофшIэн.

Зэхэфыгъэн фэе Iофыгъор: Черкесхэр а чыплэм рагъэлыстагъэ нэужымагъэуцугъэгъэ лузунтарла кыуаджэм джырэ уахътэми, а чыплэм апэ дэдэу кыэкIогъагъэхэу щытыгъэ унагъохэм якIэблэхэр шэпсэх, дэсых. Апэрэ зэманым кыышегъэжыагъэу социальнэ-культурнэ ыкIи экономическэ лэныкыомкIэ кыэхьугъэ клотэныгъэ, зэшхышыкIыныгъэхэр зызэблахъухэзэ тинепэрэ мафэм кыэсыгъэх. Мы тиушэтыным ипроблемэр/зэхифыгъэн фэе Iофыгъор, Черкесхэр лузунтарла кыуаджэм кыыдэмытIысхъэхэ ыпэ альэгъугъэхэр, ясоциальнэ-культурнэ псэукIэхэр, зэрэзэхьокIыгъэр, зэрэзаужыжыгъэр ыкIи мыхэм яхыплэгъэ фактхэр кыэтыушэтэу кыэдгъэлэгъонэр ары.

Ушэтыным имурад: ТилофшIэн зыфэгъэхьыгъэ лузунтарла кыуаджэр, Османлы-Рус Заом (1877-1878) нэужым Черкесхэм мэз клотым шагъэпсыгъэ зы кыоджэ цыклоу щытыгъэми джырэ зэманым Коджалэли-Картепе Округым/илчем изыхьаблэу щыт. Адыгэ хэкум кыырахэу кыахыгъэ мы адыгэ культурэ баир, зэтегъэпсахыгъэу тхыгъэу щымытымэ клодыжынкIэ мэхъу. Ар

тымыгъэкӀодын мурадымкӀэ, агъэуцунэу зэрэфежъагъэхэм кышыгъэжъагъэу, тизэманым нэскӀэ къуаджэм кыкӀугъэхэр ттхыгъэх.

Ушэтыным имэхъан: ТилофшӀэным лузунтарла къуаджэр зэрагъэуцугъэр, чӀыплэм рагъэлыстагъэ унагъохэр, къуаджэм и экономикэ-социалнэ-культурнэ шыкӀэхэр, зыужыныгъэхэр зэккырыхыгъэу кызырэщыгъэлъэгъуагъэм, шӀэныгъэ зыхэль зы монографиеу зэрэщытым фэшӀыкӀэ мэхъанэ ил.

Ушэтыным ипэшӀорыгъэшъ (гипотез): ТилофшӀэным ехыплӀэгъэ литературнэ ушэтынхэм кыддэгущыӀэгъэ источникхэм кӀалотӀэгъэ, кытатыгъэ шӀэныгъэхэмрэ зӀпхыгъэу мы тиушэтыным Черкес псэукӀэ культурэр тэрэзу/шыпкӀэу кыгъэлъэгъуагъэу тӀегъэ ыкӀи пэшӀорыгъэшӀэу кӀэтӀонтлӀэкӀышт черкес (адыгӀ) тарихъым хымэ чӀыгуми кыщиухъумагъэх адыгӀшӀэн-хабзэхэмрэ, адыгӀ жӀрыӀуабзэмрэ.

Ушэтыным игъунапкӀ: Тиушэтыным игъунапкӀэхэр: Черкесхэм агъэуцугъэ лузунтарла къуаджэм исоциальнэ-культурнэ-экономическӀэ щытӀкӀэмрэ ыкӀи къуаджэм кышыхъугъэ зэхъокӀыныгъэхэмрэ ары. Мы гъунапкӀэм, лузунтарла черкесхэм ядемографическӀэ щытӀкӀэр, яныдӀэльфыбзэр ашӀэрэ-амышӀэрэм ехыплӀэгъэ зӀгъӀпшӀэныгъэр, унагъо пӀӀпчъ яӀэу щыт лӀӀпкӀ тамыгъэхэу зӀрахъэрэмрэ кыхедгъэубытагъэхӀп.

Терминхэр: Тиушэтыныр ттхызэ дгъэфедагъэу щыт терминхэм я мэхъанэхэр кӀэттхыгъэх икӀи гурӀогъошӀу тшыгъэх.

ӀофшӀэным ехыплӀэгъэ ушэтынхэр: КоджалӀэли-Картепе-лузунтарла хъаблэм имонографие цӀэр зыфӀтшыгъэ титемэм тытелӀажыным ыпӀэ, тӀэ тапӀкӀэ хӀтмӀэ Ӏоф дашӀагъэ, хӀтмӀэ дамышӀагъа, хӀт сыд фӀэдӀэ ылӀӀажыгъа, сыд фӀэдӀэ методхэр агъэфедагъэха, мыхэр зӀпстӀури титемэм ехыплӀэгъэ литератур ушэтынымкӀэ кӀэдгъӀэнӀагъэх икӀи тхыгъэу щыт литературэхэр дгъэфедагъэх.

ЕкӀолӀӀкӀэ-шыкӀ: ТиекӀолӀӀкӀэ шыкӀӀэр, тиушэтыным шыагъэ кыфӀӀзыхъыну тызӀгупшысыгъэ тхыгъэу щыт материалхэмрэ тызӀдэгущыӀэгъэ цӀыфхэм кытатыгъэ шӀӀӀнхэмрэ кызӀдӀтлӀытӀэзэ ыкӀи кӀӀӀыплӀыныгъэ-зӀгъӀпшӀэн методыр дгъэфедӀэзэ дгъӀӀцӀкӀагъэу ары.

Ушэтыным ишапхъ: Тиушэтыным пае дгъэфедэгъэ лофшлэн модель/еклолэклэ шапхъэр, ушэтынхэр ашы зыхьуклэ агъэфедэрэ модельхэм ащыщэу «тематическое исследование» зыфалорэр ары. Мыш фэдэ лофшлэн модельр дунаим илофыгъохэм ащыщэу зэу ары, икууагъэкли, илъэныкьо зэпстэумкли зэпкырыхыгъэу, ежь ыклоцлыклэ щылэ зэфышытыклэхэр, къешлэкыгъэхэм афырилэу щыт зэфышытыклэхэр кыушыхъатызэ лофыгъоу ылэжыхэрэ пстэуми язэгъэшлэн мурад зилэ зы ушэтын моделэу ары. Мыщ елытыгъэу, тэри зэфэтхысыгъэ шлэн зэпстэури зэпкырытхыжыгъэх, зэдгъээфагъэх ыкли тиеплыклэхэмклэ къэтлотэжыгъэх.

Ушэтыным икьэклуанлэрэ кыхэхыгъэ щысэхэмр: Мы тиушэтын ылэжыгъэр/зытелэжыагъэрзэрэщытэу лузунтарла къуаджэр ары, ащ фэшлклэ кыхэхыгъэу зы шэпхъэ закьо горэ тылэжыгъэп. Тилофшлэным пае зы шапхъэ закьо горэ къатштэу ащ тытелэжэным ыпэклэ, ушэтыным тыфежэным ыпэ къуаджэм ехыллагъэу зишлэн, зикъэлотэнхэмклэ кыддэгощэшъуцтхэр дгъэнэфагъэх ыкли ахэр къэклоплэ/источник купэу дгъэпсыгъэх.

Материал зэгъэулу лэмэ-псымэхэр: Тиушэтыным иматериалхэр зэдэгущылэн ыкли клэлъыплъэн/техника интервью и наблюдения/ техникэр дгъэфедэзэ зэфэтхысыгъэх, ащ нэмыклэу документациехэм ахэплъэн методымкли къэдгъотыгъэ шлэнхэр, документхэри тилофшлэным хэдгъэуцагъэх. Тыздэгущылэгъэ источникхэр, зэпстэури лузунтарла къуаджэм щыпсэугъэх, нахыбэрэм адыгэ хабзэр, бзэр ашлэу, къагурылоу, аныбжымкли нахыжхэу нэбгырэ тлоклишрэ бгъурэ/69хъуштыгъэ. лузунтарла къуаджэм апэдэдэ шатхыхэу зыфежыгъагъэхэу дэсхэм ацлэ къоджэ тхьаматэм/мухътарым кылытхыгъ, къоджэдэсхэм яхыллэгъэ тхылъым/основная книга населения/ шлоу тыхэплъагъ. Нэужым тиушэтыным ехыллагъэу тыздэгущылэжыщт источникхэр дгъэнэфагъэх, ыкли тадэгущылагъ. Тыздэгущылагъэ источникхэм упчлэ тлоклиплырэ пшырэ/90 яттыгъ. Тиупчлэхэм къаратыжыгъэ джэуапхэм ахэль шлэнхэр тымыгъэклодыным пае джэуапэу къатыгъэхэр видео-аудиоклэ тыредгъэтхагъ. Зэдэгущылэн техникэм игъусэу, клэлъыплъэни зыхэль уплэкълунхэр тшыным пае тиисточникхэм ушэтынэу ттхырэм итемэмрэ имурадымрэ ягугъу афэтшыгъ, тызэгъусэу клэлъыплъэныр зыщытшыщт

члплм тызэгусуу туклааг. Макэм, кьауатэхэрэм ягусуу теплэхэри видеомклэ тыредгэтхаг.

Материалым иугьон: Тиушэтыным ыльапсэр зытегэпсыхыгээ шлэнхэр/материалхэр: гээзет, журнал фэдэу кьыдэжыгээхэр, тызыдэгущыгээ источникхэр, лофшлэным ехыллэгээ материалхэм тахаплээзэ кьызлэклэдгээхыгээ шлэнхэр, докуменхэр, статьяхэр, ушэтынхэр, тилофшлэным фэгээхыгээу апэклэ атхыгээхэу шылэ тхыль, статья, ушэтынхэр, архив документхэр, Черкесхэм яхыллэгээ лизмит Санджакым и лузунтарла мухьаджыр дефтэрэр, лузунтарла кьуаджэм дэсхэм ядефтэр/книга населения/ мылькур кьэзыушыхьатрэ тхыльхэр, еджаплэ дипломхэр ары.

Материалым изэхэфын: Зэфэтхысыгээ материалхэр зэхэтфы зэхум апэклэ агээуцугээ зэхэфхэмрэ шапхээхэмрэ дгээфедагээх. Ушэтыныр зыфэгээхыгээ члплэр зэрэшытэу кьэтштаг ыкли ифототетхыгээ фэдэу кьэтлотаг. Кьызлэрыдгээхыгээ шлэнхэмрэ клэпылпынхэмрэ зэхыллэгээ лахэм шызызэпкьырытхыг, анализ шытшыг. Ыкли зэфэтхысыгээ зэпстэури зы текст шыклэм идгээуцуаг. Тиушэтыным илахэхэм ахэдгээуцуаг, кьытфалотэгээ, кьэдгэотыгээ шлэнхэр нахь гурлогьошлу хуным пае тэ анализ техникэмклэ кьэтлэтэжызэ ттхыгээ.

Ушэтыным кьытыгээхэр ыкли еплыкклэхэр: -Цыфхэр зышыпсэуштхэ члплэр агээуцу зыхьурэм, псэунхэм пае зыфэныкьоштхэр кьызышагыотышьун члплэхэм алыхыоу хабзэ. Псы, мээ, уцыплэ, хьуплэр мыш фэдэ члплэхэр апэ ит. Кьалотэжхэрэм уеплымэ, Черкесхэри лузунтарлэм итлысханхэм ыпэклэ Черкес Хэкум ехышырэу бгы/кьушгьхэ, мээхэр зилэ зы члплэ лыхьуштыгээх. лузунтарлаклэ заджэштгыгээхэ члплэми чыгай, тфэй/дуб-граб/мээхэр илагэ, Черкес хэкум ехышырыг.

-лузунтарла кьуаджэр 1879 гээм, Черкес хэкум и Абдзэхэ чыналгэм шьыц Хьаджэмыкьо лэпкьыр «лузунтарла» зыцлэ члплэм рагэтлысхыгээ нэужым, агээуцугээ хьугээ. Мы лэпкьым инахыжэу Хьаджэмыкьо Мурат ыцлэ шлуклэ, лэклэ илагээу кьалотэжы. Османлы документхэми кьазэрэхэшыжымыклэ, а лэхьэнэм лизмит сыхьатишрэ ныкьоклэ/3,5 пэчыжэу шьыт лузунтарла зыцлэ

-Тинепэрэ мафэм лузунтарла къуаджэм дэсхэм инахыбэр Черкес хэкум зесыхэми, Хьаджэмыкъо унагъор зыдэсыгъэ къуаджэм е къоджэ гъунэгъум зэрэдэсыгъэр, унагъохэм анахыжъхэр зэрызэныбджэгъугъэр джырэ къэс къалотэжы.

-Черкесхэр апэдэдэ лузунтарла чыплэм къызетӀысхьахэм, къуаджэр апэдэдэ зыгъэуцугъэхэм яхьатырклэ мы къуаджэм адыгабзэклэ «Хьаджэмкъохьаблэклэ» еджэштыгъэх. Къуаджэм зэреджэхэу щытыгъэ мы цӀэр тинепэрэ зэмаными нахыжъхэм яхьатырклэ къэсыгъэу щыт, джырэ къэс къуаджэм мы цӀэмклэ еджэх.

-Къуаджэр зыгъэуцугъэ Хьаджэмыкъо унагъом ицӀыфхэм ацӀэхэм яхьылӀэгъэ шӀэнхэр/информациехэр Рус-Кавказ заом идокументхэм зэрахэтыр тӀлэгъу. Мыхэм ащыщ горэхэр мары: Хьаджэмыкъо унагъор Черкес хэкум и Абдзэх чынальгъэм иоркъхэм зэу ащыщэу щыт «Анцокъохэм» ащыщ. Анцокъохэр Шхьагуашэ, Курджипс ыджи Мыекъуапэ къетӀысэкӀыгъэ къуаджэхэм ащыпсэуцтыгъэ инэу зигущылэ пхырыклэу щыт зы лъэпкъыгъ. Анцокъохэр зыщыпсэурэ къуаджэр докуменхэм Анцокъэхьабл цӀэр иӀэу къахэщыжы, ау зэзэмызи Анцокъо лъэпкъым хэт зы цӀыф горэм ыцӀэмкӀи къалоу уфзэ. Гущылэм пач, Шхьагуашэ къетӀысэкӀыгъэ Анцокъо лъэпкъым изы Ӏахьэр Урыс документхэм Хьаджэмыкъо цӀэмклэ къыхэщы, мыхэм якъуаджэри Хьаджэмыкъохьабл цӀэмклэ къыщагъэлыагъо. Загъорэ Урыс источникхэми, Анцокъо-Хьаджэмыкъо Исмел цӀэмклэ къыщагъэлыагъо.

-Лузунтарла къуаджэм ыпэдэдэ, псым лъэлэсышъунхэм пач, псы ечъэкӀым ынэз, Хьаджэмыкъо унагъохэр къетӀысэкӀыхэзэ цӀыфхэр къытӀысхьагъэхэу ары. Ащ нэмыклэуи, къоджэ дэхьаплэмклэ джабгъу лъэныкъомклэ убых унагъохэр агъэтӀысызэ хьаблэр агъэуцугъ. Нахь ыужьылоклэ къэкӀогъэ унагъохэри къуаджэм ыпшъэ/ишъхьа лъэныкъомклэ агъэтӀысызэ чыплэм игеографием езэгъэу тхьыгъэ фэдэу зы къуаджэ зэтрагъэуцуагъ. Къуаджэм апэдэдэ къыдэтӀысхьагъэхэм, пэмыкл чыплэ щылэ яблэгъэхэр/яӀэхьылхэр ежъ адэжъ къызэрашъэжыгъэм, гъунэгъоу щыт адыгэ къуаджэхэм къарыкӀызэ къыдэтӀысхьахэм япхыгъэу лузунтарла къуаджэр цӀыфыбэ зыдэс зы къуаджэ хьугъэ. Къуаджэм 1900-рэ илъэсым нэужьыми Кавказым къилэпхьукӀызэ къыдэтӀысхьэгъэ унагъохэри дэсых. Къуаджэм ауж дэдэу 1916- гъэм

кыдэтлысхьагъэхэр щылэх, Урысыем игъунапкъэхэр щызэфышлыжыгъэ илъэсым ыужклэ клэпсэу кыдэтлысхьажыгъэ щылэп. Къуаджэм ыужклэ къэкълуагъэхэм папклэ псэушъунхэ пае агъэуцугъэ мухъаджыр хьаблэ зыцлагъэ чыплэр тизэманым ыджыри щыт. Лузунтарла къуаджэм апэдэдэ кыдэтлысхьагъэхэм анахыи 1900-рэ илъэсым ыужклэ хэкум кыкылызэ къэкълуагъэу, кыдэтлысхьагъэхэм ягугъ ащлэу ары. Сыдым пае плэмэ, джырэ къэсым мы цыфхэр зышлэжыыхэрэ щылэшъ ары. Къуаджэм апэдэдэ хэкум кыкылэу кыдэтлысхьагъагъэ лыхэр заом зэрэклогъагъэм фэшлыклэ хэкум нахь ыужылоклэ кыкылэу лузунтарла кыдэтлысхьагъагъэхэм лъэшэу лoф дэгъухэр зэрашлэгъагъэр, ежъ апсэ шъхьамысыжыыхэу ныбжъ зилэхэмрэ шъузабэхэмрэ къазэрадэлэпылэгъагъэр, ялофхэр зэрызэшлуахыгъагъэр джырэ къэс къалотэжы. Етланэ хэкум нахь ыужылоклэ кыкылыгъэхэм, хэкум кырахыгъэ къэбарэу къалуатэхэрэм ядэлэу цыфхэр зэрэщытыгъэр, адыгэбзэ дежыухэр къалоу зэрэщытыгъэр къалотэжы.

-Черкесхэр къуаджэм кызыдэтлысхьагъэ апэрэ зэманхэм тыркубзэр зэрамышлэрэм фэшклэ яныдэльфыбзэ, адыгабзэклэ зэдэгущылэщтыгъэх. Убых хьаблэм дэс унэгъо нахыжхэм убыхыбзэри, адыгабзэри ашлэу зэрэщытым епхыгъэу бзитлури агъэфедэщтыгъ.

-Лузунтарла къуаджэр, лизмит къалэм километр 18-клэ пэчыжъэу, иджабгъумрэ исэмэгумрэ псы ечъэххэр зилэ, лъабжъэм кышшегъэжагъэу нахь дэклогъаеэз лъагэ хъурэ теплэ зилэ зы къуаджэу ары. Социологхэр цыф тлысылэхэм ягеографическэ щытыклэм игугъу ашлы зыхъурэм къуаджэ теплэхэр тлоу агощы. Лузунтарла къуаджэр мыхэм ащыщэу хьат/тхыгъэ къоджэ теплэр зилэ къуаджэу ары. Къуаджэр апэдэдэ загъэуцум гъогу шъхьалэм мэшыт, еджаплэ, хыкумэт унэр тетэу, чылэ пчъэгур, адрэ хьаблэхэм узэрэклогът гъогухэр гъэнэфагъэу зэрыщытыгъэм мы къауджэм игъэпсыклэр зы план гъэнэфагъэм зэрэпхыгъэр нафэ къешлы.

-Къуаджэм инахыжхэм кызыралотэжырэмклэ, черкесхэр мы чыплэм / лузунтарла кызыщырагъэтлысхьам лэрменэу унэгъуиш щыпсэоу щытыгъ, ахэм данэ зышл хьамлыу/щылэ хьамлыум лoф адашлэщтыгъэ, мы чыплэм ит мэрко чыгыхэм мы къалохэрэри къеушыхьаты. Лэрмени унэгъуитлур черкесхэр чыплэм кытлысхьагъэ нэужым къуаджэр абгынагъэу, адрэ зы унагъори

муслымэн хьугъэу къуаджэм къызэрэдэнэжыгъэр къалотэжы. Мы унагъом апхъу Мелек зыцлэ пшъашгъэр черкесхэм ащыц Хьаблэкъо лъэпкъым щыц Салихъ къызэрэдэклуагъэр, Салыхъ Чанаккале заом шехыт зэрэшыхъугъэри документхэм къагъэшъыпкъэ. Мыхэм анэмыклэу лузунтарла чыплэм, зы чылысыжъ, гъурыжышл шлаплэ/кафельная фабрика/горэмрэ Византие лъэхъэнэм зэхахъэхэр зышашл, чыгы зытемытэу «мандыр» шъофыр зыфалорэм зы иподроми ит. Мыхэми лузунтарла чыплэм черкесхэр къырамыгъэтлысхъэ ыпэ нэмыклхэр зэрышыпсэугъэр къагъэлъагъо.

-Черкесхэр яхэку къиклын фае зэхъум, зарагъэбгынэм ащ ялэпкълъэпкъ къодыемклэ къимыклхэу, ягъашлэклэ агу илътыцт яхэкум ичылплацлэхэри ягъусэу къыздахыгъэх. Мы цлэхэри нэпэмыкл чыплэхэу зыдагъэклуагъэхэм щагъэуцугъэ къуаджэхэм, чылэ гупчэхэм, къушъхъэ, хъуплэ, хатэхэм яшлуашлыжыгъ, мыш фэдэу зэрашлыгъэмкли черкес чыплэцлэхэр пэмыкл чыплэхэм хын къалэныр агъэцэклагъэ хьугъэ.

-Лузунтарла къуаджэм къыздэтлысхъэгъэ апэрэ уахътэхэм черкесхэм, къапэблагъэу щыт пэмыкл чыплэхэм шыхэм ателъэу шхын лъэужыгъохэр къахыгъэх, къуаджэм шъхъал дашыхъафэ Сапанджэрэ Четмэрэ клохзэ яхъаджыгъэхэр арагъэхъаджэу щытыгъ. Къуаджэм апэрэ шъхъалэр Хъаджэмыкъохэм, яунэ пэгъунэгъоу щыт псым/псы къечъэхым ынэзыклэ трырагъэшлыхъэгъагъ.

-Ащ нэмыклэу черкесхэм хэкум къиклыхэ зэхъум къыздырахыгъагъэу щытыгъэ шы уанэхэр, сэшхо, маузер, бгырыпх, сэмвар, къубгъан, нэмазлыкъ, джэмышх, цацэ, лэгъуп фэдэу тизэманым нэс къэсыгъэ лэмэпсымэхэри якъоджаклэм щызэрэхъагъ.

-Черкесхэр къуаджэм апэдэдэу къызщыдэтлысхъагъэ зэманым апэрэ мэшытэр, чыгы къутамэ лантлэхэр зэблашызэ ашли ятлэклэ айжыгъагъэ зы пэшы цыклоу ашыгъагъ. Къуаджэм щыц лэфым хэзышыкл нэрыбгитлу Истанбыл клуи медресэм члэс зы лимаг горэм гурылохи къуаджэм къашэгъагъ. Итланэ а лимагъыр къуаджэм къыдагъэнэн папклэ черкес пшъашгъэ горэ рати, къуаджэм щыц ашыгъагъ. Нахъ ыужьрэ зэманхэм къуаджэм щыцэу лимаг хьугъэхэри щыл, мыхэм адыгабзэклэ хьутбэхэри къатыгъ.

-Іузунтарла кьоджэ псэуклэм черкес шьуашгэр/шыгьынэр шагьэфедэу щытыгьэп. Ныбжь зилэ шьузхэм ІэплъэкІ/шьхьатехьо зытралъхьэу, джэнэ клахьы шалъэу щытыгь. НысакІэхэм костюм зышалъэу, ІэплъэкІым/шьхьатехьом яшьхьацхэр тІэкІу кьыкІэщэу щытыгь. Лыхэм гьонджэджрэ жакетрэ зышалъэу щытыгь, кымафэрэ Іабаден зыфалорэ щэкІы лужьым кьыхашыкІыгьэ лъэпэзэжьоу щыт гьончэнджхэр зышалъэщтыгь.

-Іузунтарла кьуаджэм игьунапкьэхэр официалнэу 4 апрель 1887 гьэм Іизмит Бидает махькемэм/судым кьыштагьэ хьыкумэмкІэ агьэнэфагь. Мы хьыкумэмкІэ кьуаджэм кьыпытэу щыт псэупІэхэмрэ Іузунтарла кьуаджэм игьунапкьэхэмрэ агьэнэфагь, мэкьу-мэш ІофхэмкІэ бгьэфедэшьун, умыгьэфедэшьун чыпІэхэмрэ, кьыраупкІышьун чыгыхэр зэхэт мэзхэмрэ блымхэр шагьэхьушьунэу щыт хьупІэхэмрэ кьагьэунэфагь.

-Османлы кьэралыгьом, Іузунтарла кьуаджэм кьыдигьэтІысхьэгьэ черкесхэм, кьуаджэм кьыпытэу щыт мэзымрэ чыгыпІэмрэ яхьылІэгьэу, «ягьэстыт пхьэ хьакь» зыцІэ мыльку тхылъхэр кьаритызэ черкесхэм гьэстыныпхьэ амал кьызэрэраритыгьэр кьыдгурэлэ.

-Іузунтарла кьуаджэм игьунапкьэхэр загьэунэфагьэ нэужым, кьоджэ гьунэгьухэм адэсхэмрэ черкесхэмрэ языфагу чІыгу гьунапкьэхэмрэ мэзым чыгы кьыщыпыупкІынымрэ яхьылІэгьэ лыукІхэр кьэзыхьыгьэ зэщыхьэ-зэшІуанэхэр кьыдэхьухьагь. Мы лыукІхэм яхьылагьэу Осман кьэралыгьом иаужрэ зэманхэм Істанбыл Черкес Телавюн Джэмиетым епхыгьэу 1911- гьэм лэжьэн кІэзыдзэгьэ «Гьуазэ» зыцІэ гьэзетыми кьытридзагь. Іузунтарла апэдэдэ кьыдэтІысхьэгьэ Кьады Хьасан ыкьо Хьаткьо Зекерия зыцІэм Алтындагь зыцІэ мэзым чыгы кьыпиупкІыным пае зэкІом, чыгым рапхи зэраукІыгьэр, хьадэр мэфэ заулэкІэ кьызэрамыгьотышьугьэр, а уахьтэм кьыриубытэуи хьайуан Іэлыхэм хьадэр зэрызэпкьыратхьыгьэр, лым ишы ежь темысыжьэу унэм кьэкІожыгьэ нэужым кьоджэ дэсхэр лыхьэу ежьагь, мэфэ зыбжанэ дэкІыгьэ нэуж хьадэр кьызэрагьотыжыгьэр кьэбарэу кьэзытхыгьэ гьэзетым лыукІхэр кьызэрамыгьотышьугьэри кьытхыгьагь.

-Кьуаджэм апэрэ зэманхэм, псэукІэ гугьэу щылэм епхыгьэу сабий лІэныгьэхэр бэрэ кьыщыхьущтыгьэ, ащ пае кьоджэ кІоцІым ит хьаблэм зы

къэцлыкӀу щагъэуцугъагъ, мыщ ыпэрапшӀэ цлыкӀухэм якъэхэм пэмыкӀэу инхэм яеу кытӀу нэмыкӀ дэмытыгъэми нахь ыужыылокӀэ инхэм я къэхэри дашыхьэу фежыагъ.

-Дунаим 1900-рэ илъэсхэм цыфхэм къашылылэсыгъэ уз зэрыцӀалэу емынэмрэ тэлаумрэ Ӏузунтарла къуаджэми къэсыгъ ыкӀи зы унагъом щыщхэри ахэтэу цыфыбэ илыкӀыгъ.

-Къуаджэм шӀэн-гъэсэныгъэм илъабжъэр Османлы зэманым хеубытэ. Мы лъэхъэнэм къуаджэм, шӀэн-гъэсэныгъэр щагъэцӀкӀэшъуным папкӀэ къатитӀоу зэтет зы унэ щашыгъагъ. Тырку Республикэр агъэуцугъэ нэужи черкес унагъохэр ясабийхэм яшӀэн-гъэсэныгъэм пылыгъэх ащ фэшлыкӀэ къуаджэм шӀэныгъэшхо зилэ цыфхэр, къэралыгъо ӀофышӀэ инхэр къыдэхъухьагъэх, къыдэкӀыгъэх.

-Ӏузунтарла къуаджэм щыцӀэу, 1-рэ дунае заом, Чанаккале, Емен, Траблусгарп заохэм, ахэм анэмыкӀэу Сакаря Меидан Мухьэрэбэм, Истиклял заом, Коре, Кыбырыс Барыш Хьарекэтым ахэтыгъэхэр, а заохэм шехьит шыхъугъэхэр, гъэр хъугъэхэр, улагъэ ашыхъугъэу къэзыгъэзэжыгъэ цыфхэр зэрыщылэр, мыхэм къуаджэм къагъэзэжыгъэ нэужым заом щалъэгъугъэхэр къызэралотэжыщтыгъэр къалотэжы.

-30 сентябрь 1918-м зэгурӀоныгъэкӀэ зыкӀэтхэжыгъэхэ Мондрос мюнтарекэм къыгъэуцухэрэм яхылаӀагъэу Ӏашэр зыгъэлылыгъэ Османлы къэралыгъом къызэрыкӀо Ӏофыгъохэм е политическэ Ӏофыгъохэм япхыгъэу захашӀэгъэ абрэдж купхэр Ӏизмитрэ игъунэгъу къуаджэхэмрэ тепшӀэ/теохэр щашыгъагъ, ау Ӏузунтарла къуаджэм мы абрэдж купхэм ятеоныгъэ апэуцун, зиухъумэжышъун ылъэкӀыгъ. Къуаджэм щыцӀэу абрэдж купхэм ахэхагъэ нэрыбгитӀум ацӀэхэр нафэу ашӀи, мыхэм ащыщ зыр къушхьам щаукӀыгъ, адрэри Тырку гражданствэм рагъэкӀыгъ, ыужкӀэ аргорэу гражданствэр ратыжыгъ.

-Тырку Республикэр загъэуцугъэ апэрэ зэманым, Коджалэли къалэм игупчэ лъагэу щытыгъэ Ӏизмит епхыгъэ Нахиеу щытыгъэ Дербент ицентыр Ӏузунтарлам зэрыхэтыгъэм фэгъэхьыгъэу Ӏузунтарла къуаджэм ыцӀэр 1925- гъэм зэблахъугъэ ыкӀи, «Дербент Нахьие» цӀэм ычыплӀэкӀэ «Ӏузунтарла Нахьие» цӀэр

агъэцугъ, ащ кыхэкӀэу Ӏузунтарла къуаджэм ыцӀэри «Еникой» алуи зэблӕхъугъагъ. Загъорэ бюрократическэ шхьаусыгъохэм япхыгъэу Нахьие центрэр 1930- гъэм Буюк Дербент зэрахьыжыгъэм фӀэшкӀэ «Ӏузунтарла къуаджэ» цӀэр аргорэу кыратыжыгъ.

-Къуаджэм апэдэдэ щыпсэугъэхэм чыгулэжы/мэкъумэш Ӏофыхэр цукухэмкӀэ, куахъо, пхъэлэбжъанхэмкӀэ алэжыгъ, ашхын пае натрыф, коцы, хъэ, хъэмцӀий, тыгъэгъазэ халхъэу щытыгъ. Хьамэшхэр агъэхъазырыщтыгъ, кырахыылэжыгъэ мэшӀофыхэр аухыгъэ нэужым ашхыщтэр хьанбархэм шагъэтӀылыщтыгъ. Ахэм пэмыкӀэу джыри къаун, арбыз, къэб ыджи пэмыкӀ хэтэхэкӀхэр хасэщтыгъэ. Мэкъумэш, хатэ Ӏофыхэм пэмыкӀэу былыми зерафэштыгъ. Былым бэ зилэхэм Ӏэшхэр зыклагъэтырэ цошхэр унэхэм апэчыжъэу ашыштыгъэ. Мэкъумэш, хатэ Ӏофхэр машинэкӀэ ашӀэу фежъагъэхэ нэуж къуаджэм пхъэшхъэмышхъэ Ӏофыхэр шашӀэу фежъагъ. Унагъо ӀоӀкӀитӀу фӀэдиным пхъэшхъэмышхъэ хатэхэр ашлагъэх ыджи ежъ яунагъокӀи къуаджэмкӀи экономическэ шӀуагъэхэр къалэжыгъэх. Къуаджэм иэкономическэ щытыкӀэм шӀум илъэныкъокӀэ зызэблихъугъэр, пхъэшхъэмышхъэ Ӏофыхэр шалэжыгъэ зэманыр ары. Пхъэшхъэмышхъэм дэлэжъэныр кладзагъэ нэуж къоджэ дэсхэм мэкъумэш Ӏофыхэр амышӀэжы хъугъэ. Джырэ зэманым пхъэшхъэмышхъэм телажьэрэ унагъо пчъагъэр макӀэ, къоджэ дэсхэр нахьыбэу технологиемрэ индустриемрэ епхыгъэ Ӏофыхэм шылажъэу тэлъэгъу.

-Къуаджэр зышагъэуцугъэкӀэ апэрэ лъэхъанхэм черкес унагъохэм ащыщ горэхэм яцагухэм пэш шырыш зилэ хьакӀэшхэр дэтыгъэх. Тхьамафэм зэ шэджагъо нэужым Ӏэхьыхэр, ныбджэгъухэр шызэрэугъоизэ мы хьакӀэшхэм къуаджэм, унагъохэм япроблемэхэм щытегущылэщтыгъэх, черкес хэкум кырахыгъэ самовархэмкӀэ шейхэр ашыштыгъэх, черкес шхыныгъохэр ашхыштыгъэх.

-Ӏузунтарла къуаджэм апэрэ лъэхъэнэхэм шыпсэугъэ унагъохэм япсэукӀэр, пэш цыкӀуитӀу хьурэ унэхэм нанэ, татэ, атэкъош, атэшыпхъухэр зэкӀэри зэгъусэу зэдэпсэухэу арыгъ. УнэгъоӀоцӀым анахь пшъэрылъышхор нанэшхом иягъ, ныбжыкӀэхэр ежъ нахьыжым ыпэ иуцоштыгъэхэп. Черкес хабзэмкӀэ, нанэмрэ татэмрэ ыпашхъа зэлӀ-зэшъуз ныбжыкӀэхэр зэгъусэу

ихъашъуштыгъэхэп, зэл-зэшъузхэм нахъыжъхэм апашъхъэ ацлэхэр кышааоштыгъэп, джыри зэгъусэу ланэм пэтысхъаштыгъэхэп.

-Къуаджэм джырэ зэмаными черкес нысэхэм апэрэ хабзэхэр зэрэгъэцаклэрэр, нахъыжъхэм пчъэшхо зэрафашырэр, черкесэу щымыт нысэхэми кызыхэхъэгъэ унагъом ихабзэмэ зэрызырагъэзэным ыуж зэритхэр тлъэгъугъэ.

-Черкес бзылъфыгъэм ымышлэшъунэу, къарыуклэ зыпэмылъэшынэу щыт лфыхэр рагъэшлэщтыгъэп. Лыхэр щай ешъуаплэм члэсыхэу шъузхэм лф арагъашлэу щытыгъэп. Унагъо клоцым иунашъор зэл-зэшъузым зэгъусэу ашлэщтыгъ. Лым ылорэр ары хъуштыр алоу щытыгъэп.

-Къуаджэм апэрэ лъэхъанэхэм дашыхъэгъэ унэ, унашхъэ, цошы, фыркъошы, мебельхэр, мэкъумэш лфыхэр зэралэжырэ лэмэпсымхэр, къуаджэм дэсэу мыхэр зэрашырэр зышлэрэ цыфхэмрэ мыхэр зыфашыхэрэмрэ зэдэлэпылэзэ ашыштыгъэх.

-Къуаджэм апэ лъэхъанэхэм сабий къальфы зыхъурэм шъуз лъфэрэм хъаблэм дэс нэмыкл шъузхэр дэлэпылэштыгъэх. Къуаджэм апэдэдэ кышалъфыгъэ сабиер Клуай лъэпкъым щыщэу Али ары. Черкес лъэпкъым сабий къальфырэм ехыылэгъэ загъорэ шлошхъуныгъэ горэхэр зэрялэр тэлэгъу.

-Гидреллез мафэхэм къоджэ гупчэм пхъэ хъэренхэр рашыхъэштыгъэ, къоджэ дэс ныбжыклэхэр мы хъэренхэмклэ загъэсысыщтыгъэх, къуаджэм къаклорэ пшъэшъэ хъаклэхэм апае мыш фэдэ джэгухэр зэхащэу щытыгъ.

-Дзэ къулыкъушлэм клошт ныбжыклэхэм апае джэгухэр зэрашыщтыгъэр, хъаджы шл клохэри текбирхэмклэ рагъажъэу кызыэрырагъэблагъэщтыгъэри тэшлэ.

-Къуаджэм апэ лъэхъанэхэм лазэхэр зэрэдэсыгъэр, мыхэр лэзэклэ зэфэшхъафхэмклэ цыфхэм зэрялэзагъэхэр, уцыхэр зэрафашыгъэр къэдгъэнэфагъ.

-Къуаджэм былымхэр сымаджэ зыхъуклэ агъэхъужыным пае былымхэм ялэзэхэри дэсыгъ, хъаиуанхэм яхыылэгъэ шлошхъуныгъэхэри ялагъэх.

-Лузунтарла кѳуаджѳм D-100 (E-5) гѳогур шымылѳгѳѳ лѳѳхѳѳнѳхѳм кѳоджѳ дѳсхѳр зы чѳплѳ клоным паѳ Сапанджѳ гѳогумрѳ Дербент мѳшлѳку станцѳмрѳ агѳѳфѳдѳщтыгѳ.

-Лузунтарла кѳуаджѳм инѳсашѳхѳм кѳапѳгѳунѳгѳу адрѳ черкѳс кѳоджѳ дѳсхѳри кѳаклѳзѳ ашѳыштыгѳѳ, нысѳр кѳуаджѳм кѳыдахѳѳ зыхѳуклѳ кум кѳырашыщтыгѳ ѳклѳ пчѳѳ фашѳызѳ, сѳлам рахызѳ унѳм рагѳѳблагѳѳщтыгѳѳ. Лѳѳпѳрышѳѳор черкѳс джѳгухѳм нахѳыбѳ дѳдѳу шашѳыштыгѳѳ джѳгуклѳр ары. Нысашѳхѳм клалѳхѳр шым тѳсѳу джѳгуклѳ зѳфѳшѳхѳафхѳр кѳашѳыщтыгѳѳх, нысашѳр зѳѳ унагѳѳм лѳпѳлѳѳѳклѳ/платок цѳыклѳхѳр кѳылахѳыштыгѳѳх. Чѳыгым кѳырадзыхѳрѳ шѳѳор клалѳхѳм зым зым кѳытрахѳызѳ джѳгуштыгѳѳ. Шѳѳо зѳтѳх зыщлѳ мы джѳгум шѳѳор зѳклѳми кѳатѳезыхѳрѳм ѳжѳ икѳуаджѳ ѳхѳыщтыгѳѳ, шым атѳсхѳри шѳѳор зыхѳыгѳѳм кѳытрахѳыжын паѳ зѳнѳкѳѳѳѳѳщтыгѳѳх.

-Кѳуаджѳм дѳсхѳм ащыщѳу кѳызѳрышагѳѳхѳм/бын унагѳѳ хѳугѳѳхѳм якѳѳрал нѳчыхѳѳр мухѳтарым ѳтхѳыштыгѳѳ, дин нѳчыхѳри нысашѳ нѳужѳым лѳмамым ѳтхѳыщтыгѳѳ. Апѳрѳ зѳманхѳм кѳызѳрышагѳѳхѳр зѳрытлупшыжѳыныр мѳклѳ дѳдѳу кѳѳхѳущтыгѳѳ, бзылѳфыгѳѳхѳр самбырѳу щытыгѳѳх.

-Кѳуаджѳм, апѳрѳ лѳѳхѳѳнхѳм кѳыщышежѳагѳѳу музыкѳ лѳмѳпсымѳу пшынѳм шеѳщтыгѳѳх, кѳуаджѳдѳс лѳыхѳми шѳузхѳми пшынѳ ѳѳшѳурѳ бѳ ахѳтыгѳѳ. Мыхѳм пшынѳхѳр аѳыгѳѳу ѳѳхѳзѳ кѳуаджѳр кѳаклѳхѳащтыгѳѳ, гѳыбзѳхѳр кѳаѳѳщтыгѳѳ, зыр кѳаѳѳм адрѳм падзѳѳѳызѳ ѳрѳд, гѳыбзѳхѳр кѳаѳѳщтыгѳѳ. Черкѳс хѳкум кѳиклѳгѳѳ нахѳыжѳхѳми мы ѳрѳд, гѳыбзѳхѳр кѳахѳаѳу зѳрѳщытыгѳѳр кѳаѳѳтѳжѳѳ.

-Черкѳс джѳгухѳр/нысашѳхѳр джѳырѳ зѳманым кѳуаджѳм зѳрѳщамышѳыжѳырѳм ѳпхѳыгѳѳу, нысашѳхѳм кѳашашѳырѳ лѳѳпѳрушѳу джѳгуклѳр залхѳм шашѳы хѳугѳѳ. Черкѳс нысашѳхѳм алѳабжѳѳ фѳдѳу щыт лѳѳпѳрышѳѳор ныбжѳыклѳхѳм пшынѳмрѳ акордионымрѳ ягѳусѳу агѳѳцаклѳ джѳыри клѳблѳхѳм зым зым лѳыгѳѳлѳсыжѳѳу щыт. Арышѳѳ, черкѳс музыкѳ лѳмѳпсымѳмрѳ джѳгуклѳхѳмрѳ, зѳблѳѳхѳуныгѳѳ горѳхѳр ахѳлѳѳу щытми, ныбжѳыклѳхѳм кѳазѳрахѳѳнагѳѳр тѳлѳѳгѳу.

-Къуаджэм иапэрэ лъэхъэнэхэм къуаджэм щыщ пшъашъэхэр къуаджэм щымыщ пилот, офицер, адвокат фэдэ лэшлагъэ зилэхэм адэкӀагъэхэу щыт. Мыщ фэдэ къэзэрыщэнхэм ягъусэу къоджэкӀоцӀым щыщэу, е гъунэгъу адыгэ къуаджэхэм ащыщхэри къызэрэщэжъэу щытыгъ. Нахь ыужрэ лъэхъэнэхэм, къоджэкӀоц дэсхэр зэдэлъф-зэшыхъу фэдэу зэрэзэфыщытхэм, зэрызэхэтхэм фэшлыкӀэ къызэрэмыщэжыныр нахь тэрэзэу къалыгъэ хъугъэ. Мыр зыгъэцӀэгъэхэри щыл.

-Ӏузунтарла къуаджэм дэс бзылъфыгъэхэр социальнэ хъушъунхэм флэшлыкӀэ, ялэзагъэм рагъэхъушъуным пае лэпэлэсэныгъэм, дэр-бзэр фэдэ лэшлагъэхэм фагъэсэн мурадкӀэ курсхэр къыщызэӀахыгъ. Мы еджапӀэм бзылъфыгъэхэм шашыгъэ дын-хэдыкӀынхэр еджапӀэм иклассхэм выставкэ фэдэу къышагъэлыгъожъэу щытыгъ. Мыщ фэдэ къэгъэлыгъонхэм къалэ тхьаматэри зыхэтыщт программэхэри хагъэуцоштыгъ.

-Къуаджэм спортым ехыылэгъэ Ӏофыгъохэр, зэпеохэр шашыщтыгъ. Мыхэр апэрэ лъэхъэнэхэм къоджэ гупчэм/центыр шашыщтыгъ, нахь ыужкӀэ мыш фэдэ программэхэр къуаджэм дашыхыгъэ спорт унэм шырагъэкӀокӀы хъугъэ. Къуаджэм щэбзэоныгъэмрэ дзюдомрэкӀэ къэралыгъом спортсменитӀуи къыдэкӀыгъ.

-Апэрэ зэманхэм официальнэ бирамхэм, сабийхэм мэзым къыщышаугъоигъэ уцыкъэгъагъэхэмкӀэ школыр агъэдахэщтыгъэ, еджакӀохэр ягъусэу еджакӀохэм театрхэр, джэгукӀэхэр ашыщтыгъ, къагъэлыгъоштыгъ. Къоджэ дэс нахьыжхэр мыхэм яплъын пае еджэпӀэ шагум къыщызэрэугъоштыгъ, пчыхъашхэм къуаджэм остыгъэ/факелхэр алыгъэу зэфэхэр шашыщтыгъэ, зэрыбирамыр къагъэлыгъоштыгъэ.

-Апэрэ лъэхъэнэхэм нэклмэзэ бирамыр, къормэн бирамыр Ислам диным ихабзэхэм атетэу ашыщтыгъ. Нэклмазэ чэщхэм ашхыщтхэр ыпӀкӀэ агъэхъазырыщтыгъ. Бирам мафэхэм къэхалъэхэм кӀоштыгъэх, сымаджэмэ афакӀоштыгъэх. Ны-ты зимылэ сабий ибэхэм акӀэлъыплъыщтыгъэх. Еплъын зимылэзинкӀэхэмрэ лыжъ-ныожъхэмрэ яӀофыхэр ашӀэщтыгъ. Бирамхэм зы унагъо фэдэу къуаджэр зэхэтыщтыгъ, хэбзэ хэхыгъэхэр агъэцӀакӀэщтыгъ.

-Къуаджэм джэназ хабзэхэри дин хабзэм атетэу, къоджэ гъунэгъухэм къарыкыгъэхэри ахэтэу агъэцаклэщтыгъ. Джэназэр зыер иблагъэхэмрэ игъунэгъухэмрэ изакъоу къагъэнэгъэщтыгъэп, агъэпшэрэхьыщтыгъэп, ежъхэм шхынхэр къафахьыщтыгъэ. Бирам/мэфэшхо мафэм ашырэ нэмаз нэужым къоджэ дэххэр апэдэдэ джэназ зилагъэ унагъохэм афэклощтыгъ.

-Апэрэ лъэхъэнэхэм ллагъэхэм якъэ мыжъохэр/нэтлэхасэхэр псыхъом къыдахыгъэ мыжъохэр ауджэрэпсызэ хагъэуцоу, къэм ыкылу лилиехэр хагъэтлэхьэу щытыгъ. Ыужрэ зэманхэм къэхэм черкесхэм яунагъо тамыгъэхэр зытет мрамэрхэр тырагъэуцо, къэшхохэр ашы, уцыкъэгъагъэ зэфэшхьафхэр тырагъэтлэхьэ.

-Апэрэ зэманхэм къуаджэм дэс зепстэуми адыгабзэр ашлэщтыгъэ. Нарт эпос, къэбарыжъ, усэ, къоджэхъ-къоджэшхыхэр, гыбзэ, гущылэжъ, тхьалъэу, бгыбзэхэр зэкълэми ашлэщтыгъэ. Мыхэм адыгабзэр сабий къэхъухэрэми арагъэшлэщтыгъэ. Тызэрыт зэманым къэхъурэ сабийхэм черкесыцлэхэр аралой тэлъэгъу.

-Їузунтарла къуаджэм 1940-м нэс черкесхэр язакъоу дэсыгъэх, 1940 илъэсым Румынием къыкыгъэу Тыркум къэкложыгъэ Балкан мухъаджыр унагъоу 40 къыдагъэтлэхьэгъагъ. А зэманым ахэм апае Ешилтепе хьаблэр агъэуцугъагъ. Тизэмаными а хьаблэр зэрэщытыр тэлъэгъу.

-1950-рэ гъэм ДСИ-м (къэралыгъом псы лфыхэмклэ иначальствэр) къылахыгъэ сырбхэмклэ/трубахэмклэ къоджэдэххэр зэдэлыпылэжъызэ къуаджэм члплэ зэфэшхьафэхэм ыдэжъ псы къашагъ. А зэман дэдэм къуаджэ дэхьаплэ дэкыплэхэм былымхэр псы шешъонхэ пае псы хьакъуашъохэр шашлыгъ.

-Їузунтарла къуаджэм культурэ, экономикэ лъэныкъоклэ шлуклэ зэрызыхъожыным шъхьаусыгъо фэхъугъэр, Сека тхылъымплэ фабрикэм игъэмэфэ лагерь/зыгъэпсэфыплэр 1956- гъэм ъузунтарла къуаджэм ичлым къыхиубытэрэ Сапанджа псыхъураем/озерэм дэжъ зэрэшашлыгъэр, ъузунтарла къуаджэ дэххэр мы лагерьм шашлырэ лфыхэм зэрахэтыгъэр ары.

-Їузунтарла къуажэм къыщызлухыгъэ Адыгэ Дернекым/хасэм ишлуагъэклэ лфы дэгъухэр агъэцаклэ. Мы лфыхэм ащыцэу ыпэ итыр еджэрэ

кӀалэгъуалэм ахъчӀкӀӀ адӀлӀпылӀныр/стипендие ары. Мы хасэм хьалыжъу зӀфӀсхӀр шашы, и вебсайтым ишӀуагъӀкӀи къуаджэм шыкъӀбархӀр цыфхэм арагъашӀ, мы къӀбархӀр нахъ гъзет инхӀми кытырадзӀу мӀхъу.

-Къуаджэм мӀшытитӀурӀ мы мӀшытхэм яхасӀхӀмрӀ дӀт. МӀшытхэм ащыцӀу Беаыт мӀшытым бзылъфыгъӀхэм апае КъурӀӀн языгъашӀ курсхӀр кызыӀуехы. МӀрем мафӀ къӀс нахъыжъхэм ащыц горӀм кӀӀупчӀакӀо факӀох. НӀкӀ мазэм хӀшхъажъхӀр/хӀлӀжъынхӀр ашӀых.

-АрӀуштӀу, черкесхӀр лузунтарла къуаджэм кызырӀдӀтӀысхъӀгъӀ аӀрӀ лъӀхъӀнӀм ыужкӀӀ блӀкӀыгъӀ илӀӀсишӀгъӀрӀ тӀокӀитӀурӀ шым/143 кызыдихъыгъӀхэм шӀошӀыкӀӀ лъӀпкъыр ежъ ясоциальнӀ-культурнӀ псӀукӀӀм пӀчыжъӀ фӀхъугъӀх, адыгабзӀри нахъ макӀӀу щӀхъу, ау нӀмыкӀӀу экономикӀ хӀхъоныгъӀшхӀхӀр, зӀхъокӀыныгъӀхӀр агъотыгъӀх. Къуаджэм щыцӀу тызыдӀгушылагъӀхэм ащыц нахъыжъхэм, яшъхъагъусӀхэм ягугъу къашӀы зыхъурӀм «сишъуз» е «силӀ» къамыӀоу «сибынхэм ят» е «шъуиныс» фӀдӀ гушыӀӀхӀр зӀрагъӀфедагъӀр, адыгабзӀр шӀоу ашӀӀу, адыгӀ хабзӀр агъӀцакӀӀу зӀрыщытхӀр тӀӀӀгъугъ. Зыныбжъ тӀокӀиш е нахъыкӀӀу тызыдӀгушыӀӀгъӀхэм мы къӀтӀуагъӀхӀр зӀрахӀмылӀыр нафӀу тӀӀӀгъугъӀ. Арыщ, адыгӀ хабзӀр лузунтарла къуаджэм щыц нахъыжъхэм агъӀцакӀӀу, кӀӀблӀкӀӀхӀр мыщ фӀмысакъыхӀу къӀтӀошъуным изы кӀӀухым тыфӀкӀуагъ.

-Лузунтарла къуаджэм 1940-рӀ гъӀ нӀужым пӀмыкӀ чӀыплӀхэм кыикӀызӀ къакӀошыгъӀхэм, Д-100 гъогур къуаджэм пхырыкӀыгъӀ нӀужым, электрикӀр къакӀоу къуаджэм игъунӀгъу чӀыплӀхэм лӀфшӀаплӀхӀр кышызыӀуахӀу, цыфхэм мыхэм лӀф шашӀӀным зӀрӀфежъагъӀм епхыгъӀу къоджӀ дӀс черкесхӀри пӀмыкӀ чӀыплӀхэм кӀонӀу фежъагъӀх. 1960-рӀ гъӀм ыпӀ къуаджэм зыныдӀлъфыбзӀр зышӀӀу дӀсыгъӀр бӀ. Нахъ шыпкъӀр къӀпӀощтмӀ, нанӀхэм тыркубзӀ ашӀӀщтыгъӀп. Лузунтарла къуаджӀр ины хъоу фежъагъӀ, хъаблӀкӀӀхӀр агъӀуцугъӀ, къуаджэм пӀмыкӀ лъӀпкъӀр кыдӀтӀысхъагъӀ, ныбжыкӀӀхӀр еджӀн пае пӀмыкӀ чӀыплӀхэм кӀон кладзагъӀ ужым адыгабзӀр мӀкӀӀ-макӀӀу текӀӀу фежъагъ, тыркубзӀр ыпӀ ишыгъ. ТиушӀӀтыныр дӀгъӀцакӀӀӀӀ тызыдӀгушылагъӀхэм ащыц нахъ ныбжъ зыӀӀхэм адыгабзӀр зӀрашӀӀрӀр, зӀрырыгушыӀӀшъухӀр, ау зыныбжъ тӀокӀишым нахъ макӀӀ хъухӀрӀм адыгабзӀр зӀрамышӀӀжъырӀр тӀӀӀгъугъуӀ. Мы къекӀокӀыкӀӀм епхыгъӀуи адыгабзӀр мӀкӀоды.

-Къуаджэм гъунэгъу зэфыщытыклэхэр, зэхахьэхэр апэм елгытыгъэу нахь маклэ щыхьугъэу, лъэпкъхэр ежхэр нахь зэхэтэу адрэхэм ахэмышьэ фэдэу щытми, унагъохэр апэрэ зэныбджэгъуныгъэхэм апапклэу джырэ зэманми зэхэыхахэу тэльэгъу. Ау гъунэгъу зэхэхар, зэдэлэпылэныр нахь маклэ зэрэхьугъэм фэдэу адрэ цыф зэфыщытыклэхэри нахь маклэ хьугъэх. Мыщ ишъхьаусыгъори, технологием ихэъоныгъэхэр, апэм цыфхэм ашлэу щытыгъэ лэфхэр къащызыгъэпсынклэрэ машинхэр зэрышылэр, ахьчэ ритызэ ыгъэлэжьэн цыф зэрагъотырэр, унагъохэр ялоф ашлэжынклэ ежъ-ежърэу зэрэзыфикъужыхэрэр ары. Мыщ фэдэ зэхьоклынхэм цыфхэр нахь маклэу зэхахьэ ашыгъ.

-Къуаджэм дэс черкесхэм непэ къызнэсыгъэм черкес шхынхэр зэрашлэрэр, мафэ къэс мыхьуми загъорэ ашлызэ/аупщэрахьызэ зэрашхырэр, загъорэ унагъохэм черкес къуаер ашлызэ зэрашэрэр, къуаджэм телевидение каналхэр къаклозэ черкес шхынхэм япрограммэхэр зэрагъэхьазырэр, ахэм епхыгъэуи черкес шхын культурэр зэрамыгъэклодыжърэр тэльэгъу.

-Къуаджэм иапэрэ лъэхъэнэхэм черкес пшъашъэхэр къуаджэм щымыш, мычеркес пилот, офицер, адвокат фэдэхэм зэрадэкъуагъэхэр тэшлэ. Апэрэ лъэхъэнэм мы пшъашъэхэр адыгэ хабзэмклэ зэрагъэсэщтыгъэм фэшлклэ лъытэныгъэшхо ахэлъэу, лъшъабэхэу, лэпклэ-лъапклэу, зэгъэзфагъэхэу зэрыщытым епхыгъэуи адрэ лъэпкъхэм гу къалъатэу щытыгъ, джыри хабзэ зэрахэлъым папклэ яшъузэу ашэным зэрэфэсщтыгъэхэр къытгурэлэ.

-Черкесхэр лъунтарла чыплэм апэдэдэ къызэтлысхьэм ашыгъэгъэ, зы пэшым уиклэу адрэ пэшым узэрихьэу щыт зы къат хьоу, хьаклэр унэм къызэрихьажышт пчъэри лъэныкъо шъхьафклэ зыхагъэуцожьыщтыгъэ унэхэр 1920-рэ гъэм нэужым амышлыжъэу зэрэхьугъэр тэльэгъу. лъунтарла къуаджэм, ауж дэдэу зы ллэшлэгъу ыпэ ашыгъагъэу тизэмаными къызэтенагъэу, зыгори зычлэмыс черкес унэ горэ дэт. Черкесхэм ежъ яунэ шыклэу щытыгъэр нахь ыужылоклэ амышлыжъ клэхьугъэм ишъхьаусыгъори гъэшлэклэ псэуклэм/современная жизнь/къыгъэуцугъэхэм зэрамызэгъыжьырэр ары.

-Къуаджэм анахь хэъоныгъэшхо зышигъотыгъэр, Демократ Партием къыригъэжъэгъэгъэ Анкара-Истанбыл гъогу проектым лъунтарла къуаджэри

зэрыхиубытагэмрэ Д-100 гьогур 1962- гэм январь мазэм Анкара зэрырапхыгэмрэ, ащ къаклэлыклоуи 1963-гэм январь мазэм къуаджэм электрикэр къызэрэкьагэмрэ / къызэрэнэсыгэмрэ ары. Псэуклэшлум / модернизацэм инэшанэхэу гьогур, псыр, электрикэр лузунтарла къуаджэм къызэклом, гьогу нэзыхэм луашлахыгъэ ресторан/шхаплэхэмрэ зыгэпсэфыплэхэмрэ епхыгъэу къуаджэр цлэрыло хьоу/къашлэуфежагъ. Къуаджэм къыпэгъунэгъоу лофышлалэхэр къызэлэуахэу фежагъ ыкли лузунтарла къуаджэм, Хышъуцлэ лъэныкъом къыкызэ къэкощырэ цыфхэмклэ нахь ины хьоу фежагъ. Мы къэкlorэ цыфхэр зышыпсэушт хьаблаклэхэр ашлэу фежагъ. Къуаджэм дэс цыф пчъагъэр бэ зэрэхъугъэм фэшклэ 27.03.1994-рэ гэм лузунтарла муниципалитетыр агъэуцугъ. 2008-рэ гэм лузунтарла муниципалитетыри ахэтэу муниципалитетибгъум яфитыныгъэхэр алэтыжьи, Коджалэли къалэм епхыгъэу щыт Картепэ илчэм/округум ихьаблэхэу атхыжыгъ.

-Османлы къэралыгъо лъэхъэнэхэм, лузунтарла къуаджэр зыгъэуцугъэ черкесхэм мылкъу тхылыклэ къаратыгъагъэ мэз чыплэр, 2018-рэ гэм «Ормания» цлэр зыфашлыгъэ «Натуральнэу Псэун Паркэу» / Парк естественной жизни / къызэлэуахыгъ, туризмэм пае лоф ашлэнэу фежагъ. Караван ыджи щэтыр зыщыбгъэлэн чыплэхэри зилэ Орманяр, дэт бунгало унэхэмклэ, ресторант, кафехэмклэ къэзыкьахырэ цыфхэм яшлогъэшлэгъонэу мафэ къэсы къыздаклорэхэ чыплэхэм ащыщ хъугъэ.

Тиушэтыным къытыгъэхэр клэклэу къэттхыгъэх. Мы шлэнхэм къызэрагъэлэгъуагъэм тетэу тиушэтыным изэфэхьысыжхэмрэ шлошлэхэмрэ мыщ фэдэх.

Зэфэхьысыжхэр: Черкесхэр нахьыбэу ежъ ялъэкьуацлэр зыгъэфедзэ псэухэрэ зы лъэпкъэу щыт. Тиушэтыным ехьылэгъэу тызыдэугушылэгъэ источникхэм ялъэкьуацлэм ехьылагъэу тызыупчлым, зы лъэкьуацлэ ялэу щытыми ежъ яунагъо закъом ыцлэ къэзылауагъэхэри къахэклыгъэх. Апэрэ лъэхъанэхэм зы цыфым игугъу ашы зыхъурэм ицлэм ыпэ адыгабзэклэ илъэкьуацлэр къалоу щытыгъ. Мыщ фэшлыкли бзэмрэ унагъо зэпхыныгъэмрэ аухъумэшъутыгъ. Лузунтарла къуаджэм джырэ зэманым черкесыбзэр щызэрэзэрамыхъэжым къыхэклэу ныбжыклэхэм адыгабзэклэ ялъэкьуацлэ къалоним иплэклэ ежъ яунагъом

ицлэр нахь ыпэ рагъэцэу тэлъэгъу. Мыщ фэдэ еклоклыклыми кло къэсым адыгъэ лъэкъуацлэхэр игъэклодыжышт.

1960- рэ илъэсым ыпэклэ къуаджэм зиныдэльфыбзэр черкесыбзэу щытхэр шынахыбэу шытыгъ. Ныожьхэм тыркубзэ ашлэжыщтыгъэп. Зэманэр блэклы къэс лузунтарла къуаджэм хьаблэклэхэр щагъэуцугъэх, ныбжьыклэхэр еджэн пае пэмыкл чыплэхэм кло хъугъэх, джы мыхэр ныдэльфыбзэмклэ мыгъущлэжыным шъхьаусыгъо фэхъугъэх.

Къуаджэм иэкономическэ псэуклэмклэ мэхьанэ зилэу щыт фактор шъхьалэр а къуаджэм ихъуплэхэмрэ ичлэхэмрэ/хатэхэмрэ ары. 1960-рэ гъэ нэужым Д-100 гъогур лузунтарла къуаджэм зыблэклым къуаджэм пэгъунэгъоу лобышлалэхэр къыщызэлъахыгъ, къэкложыгъэр бэ хъугъэ ыкли Картепем и хьаблэ хъугъэ. Технологии зыужьыныгъэхэм епхыгъэу зитеплъэмклэ зызыхъожыгъэ, ины хъугъэ къуаджэм ичлыми осэшхо илэ хъугъу. Черкесхэм ячлэхэм азыныкъор ацэу зэрэфежыагъэм епхыгъэуи къуаджэм пэмыкл чыплэхэм къыкыхэрэр къыдэлыстэ хъугъэ. Мыщ тетэуи къуаджэр апэ дэдэ загъэуцум черкесхэм къаратыгъагъэу щыт члэхэр пэмыклхэм яе хъугъэ.

Къуаджэм блым зефэныр 1970-рэ гъэм къэсыфэ лъэцэу багъэ. Хьаблэ къэсы зы лэхъо илэштыгъ, блымхэр щэ пчъагъэклэ хъуплэхэм афыщтыгъэ, унэхэм апэчъыжьэуи мэлэщхэр щылэщтыгъэ. Тыркуем ииндустирем епхыгъэу фабрикэхэр къуаджэм игъунэгъоу щыт гъогум пэблагъэу агъэуцоу зыфежыэ къоджэдэсхэр мыхэм лэф шашлэу фежыагъ. Мыщ епхыгъэуи къоджэдэсхэм члым елэжыным игъусэу былым зефэнри агъэтлылтыжыгъ.

Черкесхэмклэ джэгухэр зещтегъэу къодыеп, зещтегъэум игъусэуи хабзэ, зеклоклэ бэ хэлъэу ары. Апэрэ зэманхэм черкес гъунэгъу къоджэдэсхэри зыхэтырэ джэгухэр щэмбэт мафэм щэджэгъо нэужым фежъэти тхьаумафэ пчъыхьэм иухыжыщтыгъэ. Джэгум пае къэклогъэ хьаклэхэр къуаджэм дэс унагъохэм агъэхьаклэщтыгъ. Тизэманым джэгухэр залхэм зэрышашырэм епхыгъэу джэгум ехьыллэгъэ хабзэ бэдэди клодыжыгъ. Ыужрэ илъэсхэм унагъо горэхэм хабзэхэр мыклодыпэным пае джэгу хабзэхэр агъэцаклэх. Мыщ фэдэу зышлэхэрэр щылэми джэгу хабзэхэр амыгъэклодыным пэлъэщышгъунэу щытыхэп.

Лузунтарла къуаджэм 1970-рэ илъэсым нэсэ зыщыпсэуу щытыгъэхэ черкес унэхэр, пхъэшхъэмышхъэ лофым зэризиужыгъэм епхыгъэу экономикэ фитыныгъэ зэрагъотыгъэм фэшлыкӀэ зэхакъутэжыгъэх ыкӀи цементым къыхэшлыкыгъэ унэхэр ашӀэу фежагъэх.

Арыщ, технологием епхыгъэ зыужыныгъэм цыфыхэм нахь рэхъатэу псэун амал къаратыгъэми, бзэ-диалект зэфэшхъафхэр, апэрэ псэукӀэ шыкӀэхэр, хабзэхэр агъэкӀодэу ары зэрэщытэр. Ау апэрэ псэукӀэ шыкӀэм хэлъыгъэ дэхагъэхэр гъэпсэунэр, тизэманым егъээзэгъынэр а лъэпкъым щыщ тэ типшъэрылъэу щытын фый.

Шлошхэр: Мы ушэтынымкӀэ лузунтарла къуаджэр зэрагъауцугъэ зэманым къышегъэжагъэу тинепэрэ мафэ нэсэ къыкӀугъэ социальнэ-культурнэ-экономическэ зэхъоклыныгъэхэмрэ зыужыныгъэхэмрэ къэдгъэлъэгъоным ыуж титыгъ. Къэтыушыхъатыгъэхэм япкъ иткӀэрэ тизэманым къэсышъугъэ, аухъумэшъугъэ социальнэ-культурнэ лахъэхэр джы нэужыми тыхъумэшъун, дгъэпсэушъуным пас тшӀапхъэу щытын фаехэр мыщ фэдэу къэтпчышъун:

1- Ушэтыным ехьылӀэгъэу тызэдэгущыӀэгъэхэм / источникхэм къызэрэтагъэшлагъэмкӀэ, къэтыушыхъатыгъэхэм къызарэгъэлъэгъуагъэмкӀэ къуаджэм щыпсэурэ ныбжыкӀэхэм черкесыбзэмрэ хабзэхэмрэ ышӀэрэп, ячеркес лъэпкъыцӀэри ащыгъупшэу фежагъэх. Арыщ мы кӀуачӀэр къызэтегъэуцоным фэшкӀэ лъэпкъ лоф зезыфэрэ хасэхэм бзэмрэ хабзэмрэ теуфэгъэ шӀэн-гъэсэныгъэхэр зэрахъан фый.

2- Лузунтарла къуаджэм кӀэдзэпэ еджапӀэм/школым шеджэрэ сабийхэм черкесыбзэр къыхахызэ зэджэхэрэ дерсхэр къарагъэштэн фый, еджапӀэм чӀэс сабий зилэ унагъохэм адэгущыӀэзэ мыщ мэхъанэшхо зэрилэр къафӀотэн, къагурагъэлон фый.

3- Къуаджэм къыщызэлуахын мурад зыфашыгъэ Черкес Музеир амыгъэгуужьоу къызэлуахын, апэрэ лъэхъэнэхэм къышегъэжагъэу тизэманым къынэсэу къэсыгъэ черкесхэм яматериал зэфэшхъафхэр къэугъоигъоу мы музейим къыщыгъэлъэгъон фый.

4- Лузунтарла къуаджэр зэрагъэуцугъэ шыкӀэм ехьылӀэгъэ шӀэнхэри зыдэтышт, къуаджэм фэгъэхьыгъэ зы тхылъ цыкӀу тырырагъэдзэн фый.

5- Къуаджэр зэкӀми ягъэшӀным фэгъэхьыгъэу Ӏоф хэхыгъэхэр гъэцэкӀным мэхъанэ етын фый.

6- ӀӀэпкӀ пстэуми зэрахэтым фэдэу Ӏузунтарла къуаджэм къышалъфыгъэхэм ащыщэу, ти къэралыгъомрэ ӀӀэпкӀымрэ ӀофышӀухэр афэзыгъэцэкӀагъэ цӀыф цӀэрыӀохэр, зыцӀэ апэ итэу зыгъэлугъэхэр щыӀэх. ӀӀэпкӀым имэхъанэмрэ блэкӀыгъэ зэманым къытхилъхьагъэ шӀуагъэхэмрэ ащымыгъэпшӀным пае урамхэм, унэшхохэм мыщ фэдэ цӀыф цӀэрыӀохэм ацӀэхэ тетын фый.

7- Ӏузунтарла къуаджэм ичӀым хиубытэрэ мэз чӀыплӀэр 2018-рэ гъэм «Орманя» цӀэр зыфашӀыгъэ «Натуральнэу Псэун Паркэу» (Парк естественной жизни) туризмэм къызэфыӀуахыгъ, туризмэм пае Ӏоф ишӀэу фежъагъ. Орманя цӀэр зилэ мы чӀыплӀэр, черкесхэр Ӏузунтарлам апэдэдэ къызыдӀыстагъэ лъэхъэнэм, агъэстыт пхъэр къыхахын пае Османлы къэралыгъом 104-рэ хъоу чӀы тхылъхэри / право собственности / ягъусэжъэу къаритыгъ. ӀӀэпкӀым ыджы мэз хъумаӀохэм яшӀуагъэкӀэ мы чӀыплӀэр непэр къызнэсыгъэм имэз щытыкӀэр ымыгъэкӀодэу къагъэсыгъ, аухъумагъ. Туризмэм къызфызӀуахыгъэу щыт мы чӀыплӀэм зы черкес культурэ унэ рашӀахьын фый.

8. KAYNAKÇA

- AF2016 (2016). Adıge Flolojisi Sempozyumu-Güncel Konular; *Düzce Üniversitesi Uluslararası Adıge Filolojisi Sempozyumu-Güncel Konular*; Dil, Tarih, Edebiyat ve Sosyo- Kültür, Düzce: Apra Yayıncılık İstanbul.
- AF2019 (2019). Adıge Flolojisi II Sempozyumu-Adıge Dünyasının Bugünü; *Düzce Üniversitesi ve Adıge Devlet Üniversitesi İşbirliği ile Düzenlenen II. Uluslararası Adıge Filolojisi Sempozyumu* 18-20.10.2019 (s. 262-263-265). Ankara: Pelin Ofset Matbaa.
- Akkuş, M. E. (2009). *Cumalıkızık Köy Monografisi*. Bursa, Osmangazi: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Albayrak, N. (2007). *Türk Halk Edebiyatı Literatürü*.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/talid/issue/43490/531133>. Erişim: 27.06.2021.
- Altın, F. (2018) Ege Üniversitesi – Kafkasya Kökenlilerin Hafıza Mekânları Çalıştayı: “Tehlikede Olan Adıge Dili İçin Neden Kiril Alfabeti?”- *Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayını, S. 115-133, (E.U. Institute of Turkish World Studies İzmir)* Web Adresi: <http://hafizamekani.com>
- Altın, F. (2011). „Neudefinition der Tscherkessin im Spannungsfeld religiöser Dogmen und tscherkesischer Tradition“: *Universität Presse: Diss., Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt / Main*.
- Atık, K. (2018). Tevarih-i Al-i Osman'ın Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* (1), 45.
- Ayar, M. ve Kılıç, Y. (2017). Osmanlı'da Vebanın Sona Erişine Dair Bir Bilgilendirme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* (17), 168.
- Berzeg, N. (1996). *Çerkes Sürgünü (Gerçek Tarihi ve Politik Nedenleriyle)*. Ankara: Takav Matbaacılık.
- Beşirli, H. (2010). Yemek, Kültür ve Kimlik. *Milli Floklar*, 22 (87), 160.
- BOA.DH.MKT. 1750-87
- Çam, Y. (2002). Kafkasya'dan Türkiye'ye Göçler ve Kocaeli Yöresinde İskanlar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi* (1), 276-279.
- Çetinbaş, M. N. (2018, 06 05). *Uzuntarla Tarihçesi*. 09 30, 2021 tarihinde Mehdi Nüzhet Çetinbaş: <http://www.mehdinuzhetcetinbas.com.tr/?p=602> adresinden alındı
- Çetinbaş, M. N. (2018). *Uzuntarla'dan Portreler*. İstanbul: Kafkas Vakfı Yayınları.

- Demirtaş, M. (2009). Kırım Savaşı ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskanları. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (41), 216-217.
- Demirtaş, Z. ve Usta, M. E. (2011). İbn-i Haldun'dan Günümüze Örgütlerin Çöküşüne Dair Deterministik Bir Yaklaşım. *Milli Eğitim Dergisi*, 41 (191), 115.
- Erdal, G. (2019). Kocaeli Ketenciler Köyü Çerkeslerinde müzik. *Çevrimiçi Müzik Bilimleri Dergisi*, 4 (2), 212-231.
- Eres, Z. ve Akın, N. (2010). Osmanlı İmparatorluğu Zamanında Kurulan Planlı Kırsal Yerleşimler. 9 (1), 85.
- Gözcü, A. (2016). I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devlet'nin Gündelik Hayatından Kesitler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 133-169.
- Güngör, F. (2015). Diaspora Adıgeleri'nin Basın Yayın Tarihçesi. *Yeni Türkiye* (80), 15.
- Havadis-i Müteferrika Feci Bir Cinayet. (1911). *Goaze* (26).
- Hotko, S. (2015). *Çerkeslerin (Adıgelerin) Tarihi*. İstanbul: Apra Yayıncılık.
- <http://www.tayyareci.com/hvsehitleri/cilt1-1914-47/1914-1933/050.htm> (Erişim tarihi: 15 Ekim 2021).
- <https://www.kartepe.bel.tr/icerik/tarihce>. (Erişim tarihi: 12 Ekim 2021).
- https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/Cilt1.pdf (Erişim tarihi: 10 Ekim 2021).
- İnce, E. (2012). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Karayolu Ulaşımına Genel Bir Bakış ve Köyde Ulaşım. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12 (24), 180-181.
- Irmak, Y. (2016). Doğumdan Ölüme Bingöl Geçiş Dönemleri İnanç ve Uygulamaları. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (11), 114.
- Karaca, M. (2016). *Sosyolojik Perspektiften İletişim*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/229736>. (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2021)
- Kalaycı, İ. ve Çatal, A. C. (2016). XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kocaeli'ye Yapılan Çerkes Göçleri. *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu* (s. 457-463). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.
- Karakaş, A. (2006). Monografilerin Halk Kültürünün Korunup Aktarılmasına Katkıları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), 243-250.

- Karakaş, A. (2009). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Ürünlerinden Bilmecenin Çocuk Edebiyatına Katkıları*.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kdeniz/issue/16873/175639>.
 Erişim:10.08.2021.
- Karasar, N. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Karataş, Ö. (2012). 19. Yüzyılda Balkanlarda Kafkas Muhacirlerinin İskanı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12 (2), 368-369.
- Mangır, A. F. (2016). Geleneksel Çerkes Giysilerinden Modern Tasarımlar. *STFD* (1), 19.
- Neuman, W. L. (2011). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Boston: Pearson.
- Ozankaya, Ö. (1971). *Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Özdemir, H. (2005). *Salgın Hastalıklardan Ölümler (1914-1918)*. Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztüre, A. (1969). *Nicomedia İzmit Tarihi*. İstanbul: Çeltüt Matbaacılık.
- Polatel, O. (2016). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kocaeli Sancağında Göçler ve Göçmenlerin İskanı. 117-127-128. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı*. Ankara.
- Sağlam, S. (2016). Türkiye’de Köyle İlgili Uygulama ve Çalışmalar ile Türk Sosyolojisindeki Yansımaları. *Sosyoloji Konferansları* (s. 236). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Sarı, M. (2020). İskan Defteri'ne Göre İzmit Muhacir Köyleri (1888-1889). *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu - III*, 2234-2235.
- Şahin, C. (2016). Çerkes Göçleri ve Çerkeslerin Anadolu’da Yurt Edinme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (8), 2783-2784.
- Şahin, E. ve Demirağ, S. (2018). Cumhuriyet Dönemi Kocaeli Vilayeti Mülki Yapılanma Tarihi I (1924-1954). *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Kültürü Sempozyumu IV.1*, s. 1560-1561-1581. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.
- Şhalakho, Abu (2010). *Çerkes Folkloru (Sosyo-Kültürü)*, çev.: Adnan Cankılıç, Metkan Matbacılık, Nart Yayıncılık, İstanbul.
- Tekeli, İ. (1998). *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Türkdoğan, O. (1977). *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları* (2 b.). İstanbul: Dede Korkut Yayınları.

Ulugün, F. Y. (2015). Kocaeli'de Tarihsel Göçler. *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri* (s. 1277-1294). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.

Yağcı, Z. G. (2016). Kuzey Kafkasya'nın Uluslararası Lideri: *Bilig* (76), 63.

Zengin, B. ve Heper, F. Ö. (2013). Kocaeli İli'nin Alternatif Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 2, 51.

Rusça Kaynaklar

Гейнс. Пшехский отряд // Материалы для истории покорения Западного Кавказа / Составитель Убых Бэрзэдж. Нальчик: ООО «Тетраграф», 2013. 416 с.

Дебу И. О Кавказской линии. СПб., 1829. 495 с.

Новицкий Г. Топографическое описание северной покатости Кавказского хребта от крепости Анапы до истока реки Кубани. Записка штабс-капитана Новицкого сост. 15 сентября 1830 года // Фелицын Е. Д. Князь Сефербей Зан – политический деятель и поборник независимости черкесского народа. Нальчик, 2010. С.

Yararlanılan Kaynaklar

Erdentuğ, N. (1956). *Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki* (s.3). Ankara: A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.

Güvelioğlu, İ.G. (2007). *Hüseyinhoca Köyü Monografisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

8. EKLER

Ek-1: Uzuntarla köyüne 1900’lü yıllardan sonra göçle gelen aileler, Uzuntarla nüfus esas defterinden alınmıştır

Sayfa No	Sıra No	Adı Soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Kütüğe Yazım Tarihi
66	63	İbrahim Kandiş	Kalekut	Mezav	1286	Kafkasya	1320(Hicret)
118	121	Hacimet	Ölü Gazi	Fevarış	1250	Kafkasya	1320(Hicret)
119	122	Hacikul	Ölü Hazok	Ölü Fatma	1250	Kafkasya	1320(Hicret)
120	123	Hasan	Ölü Hacimet	Ölü Ğako	1259	Kafkasya	1320(Hicret)
121	124	Kocasav	Hacımaf	Ölü Ğako	1257	Kafkasya	1320(Hicret)
123	125	Talip	Ölü İshak	Ölü Amid	1273	Kafkasya	1320(Hicret)
142	141	Hasan Özşimşek	Ölü Hacı Zekeriya	Ölü Pişaş	1283	Rusya	1336(Hicret)

Ek-2: Nurettin Toker' in 1962 -1963 yılı günlükleri (Hayrettin Toker koleksiyonu)

Gemi Yal Angora
 OCAK 1962 7 Pazar
 aralık il' d. kışın
 alusu B. Berber'te
 kiye Bar kamış gelirdi
 Tokur İstanbul
 H. 14' an

21 OCAK PERŞEMBE
 İzmir'e git
 Cami Elektrik
 Tesis için

Ek-3: Görüşme Formu**GÖRÜŞME FORMU****(Kocaeli-Kartepe-Uzuntarla Mahallesi Monogrofisi)**

Bu görüşme formunda yer alan sorular Kocaeli-Kartepe-Uzuntarla mahallesi monogrofisi adını taşıyan yüksek lisans tezimi için hazırlanmıştır. Amaç Uzuntarla mahallesinin Monogrofik yapısını ortaya çıkarmak olup, gönüllülük esasına dayalı olarak aşağıdaki sorulara vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel amaçlar için kullanılacak, başka bir kuruma ve kişilere verilmeyecektir. Vereceğiniz samimi cevaplarınız ve katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Mesude Çetinbaş**Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü****Çerkes Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı****Yüksek Lisans Öğrencisi**

Görüşme Tarihi:

Görüşme Yeri:

BÖLÜM I**KAYNAK KİŞİ İLE İLGİLİ KİŞİSEL SORULAR**

1. Adınız ve Soyadınız?
2. Doğum yeri ve tarihiniz?
3. Eğitim durumunuz?
4. Mesleğiniz?
5. Medeni durumunuz?
6. Çerkezce biliyor musunuz? Biliyorsanız ne düzeyde biliyorsunuz?
7. Çerkezlere özgü boy ve aile adınız, lakabınız var mı?

BÖLÜM II**UZUNTARLA KÖYÜNÜN KURULUŞU VE YERLEŞİMİ****Kuruluşu**

1. Uzuntarla köyü ne zaman kurulmuştur?
2. Köyün adı ve köydeki alanlara verilen isimlere yönelik bilgiler nelerdir?
3. Köye ilk yerleşenler kimlerdir? Bu konuda bilginiz var mı?

- 4.Aile büyükleriniz nereden göç ederek Uzuntarla'ya geldi? Yanlarında ne tür eşya veyaşeyler getirdiler? Uzuntarla'da tanıdıkları yerleşik bir aile var mıydı bu hususlarda bilgileriniz nelerdir?
- 5.Kuruluş aşamasında yerleşim yerinin ilk hali, arsa, arazi ve sınır belirleme, ev sahibi olma süreçleri, ailelerin ihtiyaçlarını temin etme koşulları nasıldı? Bu konuda bilgileriniz nelerdir?
- 6.Köy yeni kurulduğunda yaşam koşullarından dolayı ölümler olmuş mu? Bu husustabilginiz var mı?
- 7.Uzuntarla köyünde ilk doğan çocuk ve köye yeni yerleşildiğinde ilk ölen kişi ve diğer ilklerin kimolduğuna dair bilginiz var mı?
- 8.Köyün kuruluşu ile ilgili olarak eklemek istediğiniz diğer hususlar nelerdir?

BÖLÜM III

UZUNTARLA KÖYÜNDE EKONOMİK YAŞAM

Tarım

- 1.Köyde ne tür tarım yapılırdı? Ekim öncesi ve sonrası hazırlıklar, hasat mevsiminde yapılan işler nelerdi? Bu konudaki bilgileriniz nelerdir?
- 2.Köyde ortak kullanılan veya imece ile yapılan işler konusundaki gelenekler nelerdi? Bu konudaki bilgileriniz?
- 3.Tarım teknolojisi nasıldı? Hangi aletler kullanılırdı?
- 4.Ürün saklama koşulları ve ürünlere yönelik geleneksel uygulamalar nasıldı?
- 5.Tarımla ilgili halen yaşatılan ve kaybolan gelenekler hangileridir?
- 6.Tarımla ilgili varsa diğer bilgi ve görüşleriniz nelerdir?

Hayvancılık

- 1.Köyde hangi tür hayvanlar bakılırdı (büyük baş, küçük baş, kümes hayvanları v.b.), hayvan besleme yöntemleri nasıldı?
- 2.Hayvanlar nerede yetiştirilirdi? Çiftlikler, koyun ve keçi ağılı, kümes ve benzeri yerler var mıydı? Bunların yapı ve koşulları nasıldı?
- 3.Hayvanlardan elde edilen yumurta, et, süt, deri ve yünlerinden nasıl ve ne şekilde faydalanılırdı?
- 4.Hayvanlarda görülen hastalıklar nasıl tedavi edilirdi? Hayvan zararlılarına (kurt, tilki v.b.) karşı ne gibi tedbirler alınırdı?
- 5.Hayvancılıkla ilgili varsa diğer bilgi ve görüşleriniz nelerdir?

Meyvecilik ve Sebzeçilik

- 1.Köyde meyveciliğe nasıl ve ne zaman başlandı? Hangi meyveler yetiştirilirdi, yetiştirilen meyvelernasıl ve nerede pazarlanırdı?
- 2.Günümüzde meyve ve sebze yetiştiriciliği nasıldır?

Diğer Meslekler ve Ekonomik Yaşam Biçimleri

- 1.Köyde güne nasıl başlanırdı? Hangi işler rutin olarak yapılırdı? Bu konulardaki bilgileriniz nelerdir?
- 2.Köyde ev, ahır, samanlık, çatı, mobilya gibi işler yapan usta veya diğer meslek guruplarına mensupkişiler var mıydı?
- 3.Diğer meslek ve ekonomik yaşam biçimlerine ait başka bilgileriniz nelerdir?

BÖLÜM IV

UZUNTARLA KÖYÜNDE SOSYO –KÜLTÜREL YAŞAM

Doğum ile İlgili Uygulamalar ve İnanışlar

- 1.Köyde doğumu kimler yaptırırdı? Yeni doğan çocuğun doğumundan önce ve sonra uygulanan adet ve gelenekler (özel günler, kutlamalar, alınan hediyeler ve inanışlar v.b.) ilgili bilgileriniz nelerdir?
- 2.Doğum yapan kadınlar ile ilgili inanışlar ve gelenekler nelerdi?
- 3.Doğum ile ilgili varsa diğer bilgileriniz nelerdir?

Evlenme ve Boşanma Adetleri

- 1.Köyde evlilik biçimleri nasıldı? Görücü usulü, tanışarak, konuşarak, kaçarak evlenme, evlilik yaşı, erken veya geç evlilik, köy içi evlilik konularındaki bilgileriniz nelerdir?
- 2.Geleneklere göre kız isteme, başlık, söz ve nişan merasimi nasıl yapılırdı?
- 3.Düğüne karar verme, gelin alma, çeyiz, sandık, davetliler, düğün yemeği, düğün süresi, hediyeler, düğün eğlence ve oyunlar konusundaki gelenekler nelerdi?
- 4.Evlilik öncesi gençler ve aileleri birbirleriyle görüşür müydü?
- 5.Nikah ve dini nikaha ait gelenekler nelerdi?
- 6.Köyde boşanma var mıydı? Varsa eskive yeni dönemdeki boşanmalar arasındaki farklar nelerdir? Boşanma nedenleri hakkında bilginiz var mı?
- 7.Evlilikle ilgili günümüzde halen yaşatılan gelenekler ve kaybolan gelenekler hangileridir?
- 8.Evlilik konusunda varsa diğer bilgi ve görüşleriniz nelerdir?

Askerlik ile İlgili Gelenekler

1. Asker uğurlama ve karşılama törenleri ile ilgili gelenekler nelerdi? Bugünkü uygulamalar nasıldır?
2. Savaşlarda şehit ve gazi olanlar var mıydı? Bunlara ilişkin varsa bilgileriniz nelerdir?

Akrabalık, Komşuluk, Misafirlik İlişkileri

1. Köyde akrabalık ve komşuluk ilişkileri nasıldı?
2. Aile içinde büyük anne ve büyük babaların uyguladıkları örf adet ve gelenekler nelerdi?
3. Kadınların aile içindeki konumları nasıldı?
4. Misafirler ile ilgili gelenekler nelerdi? Misafirler nerede ağırlanırdı, neler ikram edilirdi?
5. Köyde aile hayatı, hısım akrabalık ve komşuluk ilişkilerine ait gelenekler devam ediyor mu? Sizin ilave etmek istediğiniz hususlar var mı?

Beslenme ve Yemek Kültürü

1. Köyde mutfak kültürü nasıldı?
2. Yemek hazırlama ve saklama yöntemleri nasıldı?
3. Genellikle hangi tür yemekler yapılırdı?
4. Köydeki Çerkez yemek kültürü halen devam ediyor mu?
5. Köydeki yemek kültürüne ilişkin sizin ilave edeceğiniz hususlar var mı?

Milli Bayramlar, Törenler, Eğlenceler

1. Milli Bayramlarda köyde ne gibi törenler yapılırdı? Törenler halen yapılıyor mu?
2. Çerkezlere ait özel gün ve törenler var mı? Varsa nasıl gerçekleştirilmektedir?
3. Köyde yapılan başlıca oyun ve eğlenceler nelerdir? Neler yapılmaktadır?

Halk Edebiyatı

1. Büyüklerinizden duyduğunuz Çerkez isimleri, Çerkezce atasözü, masal, efsane, ilahi, ağıt, şiir, mani, çocuk ninnileri, bilmeceler var mı? Varsa hangilerini biliyorsunuz?
2. Köyde, gerçekte yaşanmış halka mal olmuş, kuşaktan kuşağa aktarılmış, aşklar ve bunların hikayelerine ait duyularınız var mı?
3. Büyükler küçüklere ne tür öğütlerde bulunurdu?
4. Büyüklerinizden duyduğunuz Çerkezce dua ve beddua sözlerini biliyor musunuz?
5. Uzuntarla köyüne özgü halk edebiyatı ile ilgili sizin ilave edeceğiniz hususlar var mı?

Halk Hekimliği ve İnanışlar

1. Pratik olarak halk arasında hastalıkları tedavi edenler var mıydı? Hangi hastalıkları tedavi ederlerdi?
2. Köyde bitkilerle yapılan ilaçlar, şifalı otlar ve faydaları hakkında bilgisi olanlar var mıydı? Tedavi yöntemleri nasıldı ve hangi aletleri kullanırlardı?
3. Nazar duası, kurşun dökme, siğil duası ve şifa muskası yapan ve okuyanlar var mıydı? Bilginiz var mı?
4. Halk arasında mevsimler, cemreler, gökyüzü v.b. hususlarla ilgili inanışlar var mıydı?
5. Yağmur duası yapılır mıydı? Bilginiz var mı?
6. Halk hekimliği, sağlıkla ilgili pratikler- inanışlar halen devam ediyor mu? İlave edeceğiniz hususlar var mı?

Hayvanların Tedavisi ve İnanışlar

1. Pratik olarak halk arasında hayvan tedavi edenler var mıydı? Köyde hayvan hastalıklarının hangileri tedavi edilirdi? Hangi araç gereçler kullanılırdı? Bu konudaki bilgileriniz nelerdir?
2. Yeni doğan hayvan yavrularının bakımı nasıl yapılırdı? Bilginiz var mı?
3. Halk arasında hayvanlar ile ilgili inanışlar nelerdir?
4. Hayvanlarla ilgili pratik tedaviler ve inanışlar halen devam ediyor mu? Sizin ilave edeceğiniz hususlar var mı?

Müzik, Halk Dansları, Spor

1. Köyde hangi geleneksel müzik aletleri çalınırdı?
2. Hali hazırda köyde hangi müzik aletleri çalınıyor?
3. Müzik aleti eşliğinde şarkı veya ağıtlar söylenir miydi? Bildiğiniz şarkı veya ağıt var mı? Uzuntarlaköyü adına özel olarak yapılmış müzik ve beste var mı?
4. Köy gençleri geleneksel Çerkez danslarını biliyorlar mı? Bu danslar kuşaktan kuşağa aktarılıyor mu?
5. Köyde ne gibi sporlar yapılırdı?
6. Köyde spor yapmaya müsait alan veya spor için hazırlanmış özel yer ve tesisler var mı?
7. Köye ait spor kulübü var mı? Varsa ne gibi spor faaliyetleri gerçekleştirildi?
8. Uzuntarla köyünde milli sporcular var mı? Varsa hangi dallarda milli oldular?
9. Köyde kurulu dernekler var mı? Ne tür faaliyet gösteriyorlar?

El sanatları, Giyim ve Kuşam

- 1.Köydeki kadın ve erkek el sanatları nelerdi? Büyüklerden intikal etmiş sanat değeri taşıyan eşyalar var mı? Varsa neler?
- 2.Eskiden köyde kadın ve erkek el sanatları için kurslar açılır mıydı?
- 3.Köyde hali hazırda el sanatı çalışmaları yapılıyor mu?
- 4.Kadınlar ve kızlar, dikiş, nakış, çeyiz olarak neler yaparlardı?
- 5.Geleneksel erkek ve kadın giyim kuşamı hakkındaki bilgileriniz ve görüşleriniz nelerdir?

Ulaşım ve İletişim Araçları

- 1.Köyde ulaşım nasıldı?
- 2.Haberleşme nasıl yapılırdı? İletişim araçları nelerdi?

BÖLÜM V

UZUNTARLA KÖYÜNDE DİNİ YAŞAM

İnançlar ve İlgili Uygulamalar

- 1.Dini yaşama ilişkin olarak köyde var olan yapılar nelerdir? Köyde cami derneği, dergah veya türbemevcut mu? Mevcutsa buna ait ne gibi gelenekler sürdürülüyor?
- 2.Köyde yaşayanların inanç durumları nasıldı? Şimdi nasıl?
- 3.Ramazan ve Kurban bayramlarında köyde ve camilerde yapılan dini ritüeller nelerdir?
- 4.Köyde üç aylar, cuma günleri, Kandil geceleri ve diğer zamanlarda ne gibi gelenekler uygulanıyor?

Dini Bayramlar

- 1.Ramazan ayı ve Ramazan Bayramı gelenekleri nelerdir? Bayram süresince neler yapılır?
- 2.Kurban Bayramı gelenekleri nelerdir? Bayram öncesi ve bayram süresince neler yapılır?
- 3.Hac ile ilgili uğurlama ve karşılama gelenekleri nelerdi? Neler yapılıyordu?

Ölüm ve Cenaze ile İlgili İnanışlar ve Uygulamalar

- 1.Ölüm ve cenazelerle ilgili inanışlar nelerdir? Günümüzde de bu uygulamalar devam ediyor mu?

2.Köyde ölüm olayının ardından neler yapılırdı? Ölünün beklenilmesi, duyurunun yapılması, tabut, mezar, kabir işlemleri, taziye konuları ve bunlara ait dini gelenekler nelerdir?

3.Ölümle ilgili hısım, akraba, komşu, eş ve dostların uyguladıkları gelenekler nelerdi? Halen bugelenekler uygulanıyor mu?

4.Mezar taşları, mezar süs bitkileri ve kabir ziyaretleri ile ilgili gelenekler nelerdir?

Ek-4: Kaynak kişi listesi

Sıra No	Kaynak Kişi	Adı Soyadı	Yaş	Cinsiyet	Medeni Hali	Eğitim Durumu	Meslek	Doğum Yeri	Anadil Bilme Durumu	Sülale/Boy
1	K.K.1	Abdurrahman Kaya	71	E	Evli	Üniversite	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Kuay
2	K.K.2	Abdullah Horel	68	E	Evli	Orta	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Horel
3	K.K.3	Abdullah Kaya	75	E	Evli	İlkokul	Esnaf	Uzuntarla	Konuşuyor	Kuay
4	K.K.4	Ayten Adal	87	K	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Konuşuyor	Ağonoko
5	K.K.5	Adalet Moğul	71	K	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Konuşuyor	Mamınko
6	K.K.6	Adalet Sarıoğlu	65	K	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	Pendik/İstanbul	Anlıyor	Çiyeko
7	K.K.7	Ayşe Akkurt	67	K	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Anlıyor	Bjeduğ
8	K.K.8	Burhan Horel	89	E	Dul	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Horel
9	K.K.9	Cemil Taşkın	74	E	Evli	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Thayşavko
10	K.K.10	Ebubekir Eroktay	75	E	Evli	Lise	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Thişe
11	K.K.11	Ercan Özkan	71	E	Evli	Lise	Emekli	Kıkkale/Yahşihan	Anlıyor	Pşıkanko
12	K.K.12	Ertan Özcan	77	E	Evli	Orta	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Voşe
13	K.K.13	Fikret Baykal	77	E	Dul	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Bleneğapçe
14	K.K.14	Fatma Akçay	76	K	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Konuşuyor	Bjeduğ
15	K.K.15	Fuat Oktay	81	E	Evli	Orta	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Thişe
16	K.K.16	Gülşen Atasoy	74	K	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Anlıyor	Meretiko
17	K.K.17	Gülten Adal	75	K	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Konuşuyor	Pşivneko
18	K.K.18	Harun Acar	73	E	Evli	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Bilmiyor	Hatko
19	K.K.19	Hayrettin Toker	63	E	Evli	Lise	Esnaf	Uzuntarla	Anlıyor	Thağapsov
20	K.K.20	İlhan Şensoy	68	E	Evli	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Lımafko
21	K.K.21	Kaniye Geçioğlu	73	K	Evli	Orta	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Thişe
22	K.K.22	Kamil Sarıoğlu	74	E	Evli	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Çiyeko
23	K.K.23	Mehdi Çetinbaş	67	E	Evli	Üniversite	Eğitimci-Yazar	Uzuntarla	Konuşuyor	Thağapsov
24	K.K.24	Metin Aksoy	59	E	Evli	Lise	Emekli	Uzuntarla	Anlıyor	Oşhamafe
25	K.K.25	Muhittin Önerge	50	E	Evli	Orta	Emekli	Uzuntarla	Bilmiyor	Çareko
26	K.K.26	Mustafa Özbağ	71	E	Evli	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Bağ
27	K.K.27	Mualla Özkan	68	K	Evli	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Anlıyor	Şınaho
28	K.K.28	Mürvet Ayhan	93	K	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Konuşuyor	Thağapsov
29	K.K.29	Neriman Kaynak	75	K	Evli	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Anlıyor	Ançok-Hacemko
30	K.K.30	Nezahat Öner	88	K	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Konuşuyor	Patuk
31	K.K.31	Nuriye Kandiş	98	K	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Konuşuyor	Kalekute
32	K.K.32	Naime Yazıcı	93	K	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Konuşuyor	Yebjin
33	K.K.33	Nevzat Bayhan	75	E	Evli	İlkokul	Emekli	İzmit	Anlıyor	Şınaho
34	K.K.34	Nigar Genç	69	K	Dul	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Bırseyko
35	K.K.35	Neriman Törümküney	84	K	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Adana/Ceyhan	Bilmiyor	Kualıko

Ek-4 devamı

Sıra No	Kaynak Kişi	Adı Soyadı	Yaş	Cinsiyet	Medeni Hali	Eğitim Durumu	Meslek	Doğum Yeri	Anadil Bilme Durumu	Sülale/Boy
36	K.K.36	Nedim Eldem	79	E	Evli	Üniversite	Emekli Psikolog	Uzuntarla	Konuşuyor	Zepş
37	K.K.37	Orhan Eyeoğlu	65	E	Evli	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Anlıyor	Duho
38	K.K.38	Özden Yetiş	79	K	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Konuşuyor	Hakşavko
39	K.K.39	Rahmiye Çetinkaya	71	K	Evli	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Çıkış
40	K.K.40	Rıdvan Toksöz	66	E	Evli	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Anlıyor	Thağan
41	K.K.41	Rüşti Eroğlu	66	E	Evli	Orta	Emekli	Uzuntarla	Bilmiyor	Hakule
42	K.K.42	Sezer Hazar	85	K	Dul	Orta	Ev Hanımı	İzmit	Anlıyor	Meretiko
43	K.K.43	Suat Özşimşek	83	E	Dul	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Şavko
44	K.K.44	Sinan Tuğ	63	E	Bekar	Lise	Emekli	Uzuntarla	Anlıyor	Hapseko
45	K.K.45	Süheyla Bayhan	69	K	Bekar	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Anlıyor	Şınaho
46	K.K.46	Süheyla Ural	70	K	Dul	Lise	Ev Hanımı	Uzuntarla	Anlıyor	Voşe
47	K.K.47	Sevim Seymen	85	K	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Anlıyor	Siyuh
48	K.K.48	Sevim Mert	81	K	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Konuşuyor	Hableko
49	K.K.49	Sümer Tekşen	64	K	Evli	Lise	Ev Hanımı	Muğla/Milas	Bilmiyor	Deçan
50	K.K.50	Selamettin Pulat	69	E	Evli	Üniversite	Emekli	Uzuntarla	Anlıyor	Tav
51	K.K.51	Sadun Baytok	78	E	Evli	Lise	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Patuk
52	K.K.52	Sadullah Kaya	77	E	Evli	Lise	Esnaf	Uzuntarla	Konuşuyor	Kuay
53	K.K.53	Selma Akçay	85	K	Bekar	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Anlıyor	Bjeduğ
54	K.K.54	Şükran Nartop	74	K	Bekar	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Natho
55	K.K.55	Şükran Kaya	79	K	Dul	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Kuay
56	K.K.56	Şahabettin Yiğit	75	E	Evli	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Anlıyor	Yedic
57	K.K.57	Tülya Eroğlu	72	K	Bekar	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Anlıyor	Hakule
58	K.K.58	Tuğrul Saçan	62	E	Dul	Lise	Emekli	İzmit	Bilmiyor	Lihuneko
59	K.K.59	Türkan Özkan Ege	92	K	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Balıkesir/Manyas	Anlıyor	Zeşlü
60	K.K.60	Ünver İlhan	77	E	Evli	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Anlıyor	Çeçim
61	K.K.61	Vasfiye Eroğlu	69	K	Bekar	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Hakule
62	K.K.62	Vildan Temircan	57	K	Dul	İlkokul	Ev Hanımı	Uzuntarla	Konuşuyor	Oşhamafe
63	K.K.63	Yaşar Yıldız	95	E	Dul	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Fijiko
64	K.K.64	Yunus Pınar	83	E	Evli	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Pelvanko
65	K.K.65	Yüksel Kılıç	63	E	Evli	Lise	Esnaf	İzmit	Bilmiyor	Çetav
66	K.K.66	Yunus Baytok	80	E	Dul	İlkokul	Emekli	Uzuntarla	Konuşuyor	Patuk
67	K.K.67	Zeki Erensoy	74	E	Evli	İlkokul	Esnaf	Uzuntarla	Bilmiyor	Dahko
68	K.K.68	Zekiye Şen	68	K	Evli	Üniversite	Emekli	Uzuntarla	Anlıyor	Şuşşoko
69	K.K.69	Zeynel Abidin	46	E	Evli	Üniversite	Akademisyen	İstanbul	Anlıyor	Besni

Ek 5 devamı

Sened-i Hakani		Sıra numarası 240						
Mülazahat	Uzuntarla	Karye		Nahiye	İzmid	Kaza	İzmid	Liva
	?	Mevki				mahalle		Semt-i meşhur
	Tarla							Cinsi
	Evkafdan mazbut Sultan Selim vakfı müstemilatından							Nev'i
	Takık? Ve? ve dere ve ...?							Hududu
	Bir dönüm-i atik dokuz evlek? On dokuz arşun-ı cedid							Mikdarı
								Mahsusu
								Sahib-i evveli
	Muhacirinden olmağla meccanen ita kılınmıştır							Cihet-i ita-yı sened
	Teba-i devlet-i aliyyeden Rumeli Çerkes muhacirlerinden Zad oğlu Zafes							Mutasarrıfı
								Kıymeti
								Bedeli
Sebebi tasdir tevki-i hümayun oldur ki Bâlâda muharrer <u>tarla</u> defterhane-i hakanide <u>Zafes</u> uhdesine kayd olmuş olmağla ? <u>aşar-ı şeriyenin memuruna eda etmek üzere</u> zabt ve tasarrufu havi ? işbu vakf senedi ita kılındı (13 cumadelula? 308?)								

[illegible]

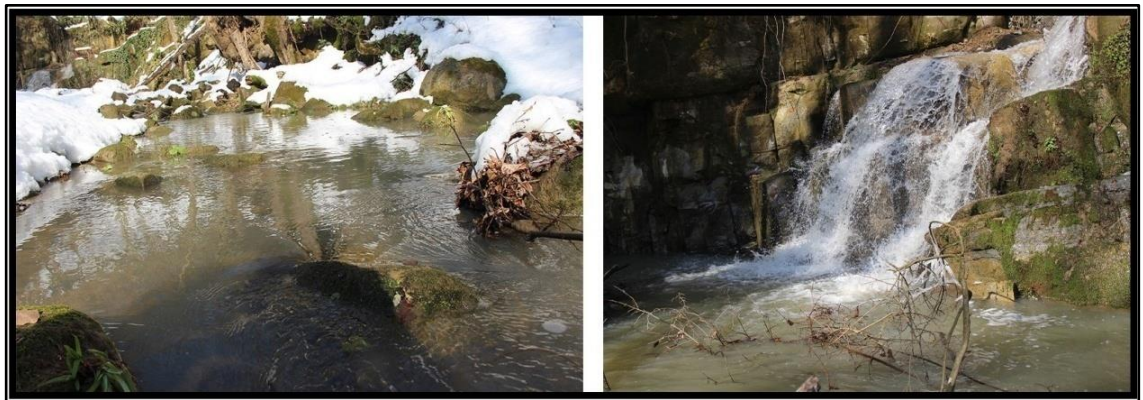
Ek 5 devamı

3

Defterhane-i Hakani (Tapu Kadastro) Sıra Numarası 89

Mülazahat	Karye	Nahiye	İzmid	Kaza	İzmid	Liva
Okuna madı	Rakam-ı ebvab?	Aşer karyesi civarında	Mevki	Sokak	Çukurbag	Mahalle
Mandıra-i yağ? ve koruluk ve kışlak ve tarla						Cinai
Evkafdan mazbut Sultan Selim vakfı müstemlatı						Harici
Şarken Kandıra deresi, garben Burmes? Demire? Çiğiz? Tarlası, şimalen Tireli ...? ve ...? yusu? cennet ...?						Hududu
Dört yüz dönüm-i atik						Mikdarı
okunamadı						Mahsusu
Teba-i Devlet-i Aliyyeden müteveffa Hasan Paşa kerimesi Şerife ...? Hanım						Sahib-i evveli
..... feragfan						Cihet-i ita-yı sened
Teba-i Devlet-i Aliyyeden yüz dört hisse itibarıyla Hamid oğlu İsmail						Mutasarrıfı
38						Kıymeti
						Bedeli
Muhassasat-ı müterakeme	Bedel-i müzayede	Bedel-i misl	Harc		Yekun	
sinin gurus pare	gurus pare	gurus pare	katibiye	Varaka baha	gurus pare	gurus pare
			1	4	31	5 31
Bâlıda muharrer arazi hissening muamelat-ı kalemiyyesi icra kılınmış olmagla senedinin tanzim ve itasına değin Defter-i Hakani namına işbu muvakkat ilm ü haber ita kılındı fi 11 haziran 312? sene						
Sandık emini mühür	Memur veya tapu katibi mühür	Muhasebeci veya mal müdürü mühür	Naib mühür			

Ek-6: Kualıko'nun deresi (Къуалыкъом икъуладж) Şelale Psıçarpar (Псычэпрэп)

Ek-7: İzmit Sancağı Uzuntarla köyü Muhacirin İskân Defter Sayfaları

Adı	Soyadı	Yaşı	İş	Mal	Harç	Diğer	Toplam
Hacı Ahmed Bey	bin Hacı İsmail Bey						
Muhammed Ağa	bin Hacı Abbas Efendi						
Nısf							
Merkum Muhammed Ağa	ve Çerkes Abdullah Nısf İbrahim ve Ahmed						
Merkum Muhammed Ağa	bin Hacı Abbas Efendi						
Nısf							
Merkum Muhammed Ağa	ve Çerkes Abdullah bin Mustafa ve biraderleri İbrahim ve Ahmed						
Merkum Muhammed Ağa	bin Hacı Abbas Efendi						
Çerkes Abdullah	ve biraderleri İbrahim ve Ahmed bin Mustafa						
Hamit oğlu Hapkhac	bin Hamit						

Türkçe Çevirisi

Sayfa 2

Tebea-i Devlet-i Aliyyeden ve Rumeli Çerkes Muhacirlerinden

Hacı Ahmed Bey bin Hacı İsmail Bey

Muhammed Ağa bin Hacı Abbas Efendi

Nısf

Merkum Muhammed Ağa ve Çerkes Abdullah Nısf İbrahim ve Ahmed

Merkum Muhammed Ağa bin Hacı Abbas Efendi

Nısf

Merkum Muhammed Ağa ve Çerkes Abdullah bin Mustafa ve biraderleri İbrahim ve Ahmed

Merkum Muhammed Ağa bin Hacı Abbas Efendi

Çerkes Abdullah ve biraderleri İbrahim ve Ahmed bin Mustafa

Hamit oğlu Hapkhac bin Hamit

Ek-7 devamı

[illegible]

Türkçe Çevirisi

Sayfa 8

Tebea-i Devlet-i Aliyyeden ve Rumeli Çerkes Muhacirlerinden

Muhtar Aşir ve biraderleri Lam ve Lam oğlu Muhamed

Şaban bin Muhamed Ağa

Zako bin Şaban

Muhamkeri Ağa bin Daver Ağa

Merkum Muhammed ve Zaki Osman müştereken

Pehlivan bin Muhamkeri Ağa

Bağoz bin Zorak

Ek-7 devamı

Türkçe Çevirisi

Sayfa 12

Tebea-i Devlet-i Aliyyeden ve Rumeli Çerkes Muhacirlerinden

Hapiy oğlu Rastik? ve TohbenanHapiy

Bilad bin Toh Ağa

Merkum Bilad ve Husen bin Pşıpiy

Muhamed bin Hatuğ Ağa

Guşmez oğlu Ömer bin Guşmez

Aşir bin Muhamed ve merkum Ömer ve Güngaç? oğlu Salih müştereken

Abdullah oğlu Şebğun bin Abdullah

MiMustafa oğlu Şowğus

Zakic oğlu Osman bin Abdullah

Ek-7 devamı

The image shows a page from a historical Ottoman tax register (defter). The page is filled with a grid of handwritten entries in Arabic script. The text is organized into columns, with some headings in larger, bolder script. The paper is aged and slightly discolored.

Türkçe Çevirisi

Sayfa 14

Tebea-i Devlet-i Aliyyeden ve Rumeli Çerkes Muhacirlerinden

Hasan oğlu Molla İbrahim ve Ahmed bin Hasan

Molla İbrahim ve Abdullah bin Hacı Muhamed müştereken

Umeradan Yusuf Bek bin Hatuzuk

Şaw oğlu Bezuk Ağa

Merkum Bezuk ile Kako müştereken

Merkum Bezuk ve Yusuf Bek ve nefis-i Hasan müştereken

Şaw oğlu Zefes Ağa

Ek-7 devamı

Türkçe Çevirisi

Sayfa 22

Tebea-i Devlet-i Aliyyeden ve Rumeli Çerkes Muhacirlerinden

Pako bin Hatuzuk

Merkum Pako ve İshak bin Osman müştereken

Merkum Pako bin Hatuzuk

İsmail oğlu Osman Ağa

Merkum Osman Ağa ve Talustan müştereken

Dört hissede üç hissesi Habrak oğlu Muhamed ve bir hissesi Pako Hatun bintiHanaş

Pako Hatun bintiHanaş

... (hisse detayı)

Muhtar Muhamed kerimeleri Meryem ve Emine

İshak zevcesi Hava binti Ali

Mezbure Hava ve Bağoz bin Zorak müştereken

Ek-7 devamı

[illegible]

Türkçe Çevirisi

Sayfa 24

Tebea-i Devlet-i Aliyyeden ve Rumeli ÇerkesMuhacirîninden

Husen bin Pşıpiy

Penek oğlu İsmail bin Penek

Kazirbek oğlu Muhamed Ali bin Kazirbek

Yusuf Bek Hemşiresi GoşenawbintiHatuzuk

Ali kerimesi Cemile Hanım

Tazoğus bin Musa

Abdullah oğlu Ali bin Abdullah

Habrak oğlu Ali bin Habrak

Hasan oğlu Ömer bin Hasan

Merkum Ömer ve Hacebiy bin Uzbek

Ek-7 devamı

[illegible]

Türkçe Çevirisi

Sayfa 28

Tebea-i Devlet-i Aliyyeden ve Rumeli Çerkes Muhacirlerinden

Habes Hatun bintiHanac

Hoçare bin Habrak

Amirzade bin Hamiyet

Merkum AmirzadeFatırko bin Şaban Efendi

Usta oğlu Naho Ağa

İsmail oğlu Süleyman bin İsmail

Hafız Ali Efendi bin İlyas

Fariz ve oğulları İbrahim ve Hanus

Burgazlı Ahmed bin Mustafa

Ek-7 devamı

توضیحات		تاریخ		مکان		شرح		ملاحظات	
روز	ماه	سال	روز	ماه	سال	روز	ماه	سال	روز
۱	۱	۱۳۰۲	۱	۱	۱۳۰۲	۱	۱	۱۳۰۲	۱
۲	۱	۱۳۰۲	۲	۱	۱۳۰۲	۲	۱	۱۳۰۲	۲
۳	۱	۱۳۰۲	۳	۱	۱۳۰۲	۳	۱	۱۳۰۲	۳
۴	۱	۱۳۰۲	۴	۱	۱۳۰۲	۴	۱	۱۳۰۲	۴
۵	۱	۱۳۰۲	۵	۱	۱۳۰۲	۵	۱	۱۳۰۲	۵
۶	۱	۱۳۰۲	۶	۱	۱۳۰۲	۶	۱	۱۳۰۲	۶
۷	۱	۱۳۰۲	۷	۱	۱۳۰۲	۷	۱	۱۳۰۲	۷
۸	۱	۱۳۰۲	۸	۱	۱۳۰۲	۸	۱	۱۳۰۲	۸
۹	۱	۱۳۰۲	۹	۱	۱۳۰۲	۹	۱	۱۳۰۲	۹
۱۰	۱	۱۳۰۲	۱۰	۱	۱۳۰۲	۱۰	۱	۱۳۰۲	۱۰
۱۱	۱	۱۳۰۲	۱۱	۱	۱۳۰۲	۱۱	۱	۱۳۰۲	۱۱
۱۲	۱	۱۳۰۲	۱۲	۱	۱۳۰۲	۱۲	۱	۱۳۰۲	۱۲
۱۳	۱	۱۳۰۲	۱۳	۱	۱۳۰۲	۱۳	۱	۱۳۰۲	۱۳
۱۴	۱	۱۳۰۲	۱۴	۱	۱۳۰۲	۱۴	۱	۱۳۰۲	۱۴
۱۵	۱	۱۳۰۲	۱۵	۱	۱۳۰۲	۱۵	۱	۱۳۰۲	۱۵
۱۶	۱	۱۳۰۲	۱۶	۱	۱۳۰۲	۱۶	۱	۱۳۰۲	۱۶
۱۷	۱	۱۳۰۲	۱۷	۱	۱۳۰۲	۱۷	۱	۱۳۰۲	۱۷
۱۸	۱	۱۳۰۲	۱۸	۱	۱۳۰۲	۱۸	۱	۱۳۰۲	۱۸
۱۹	۱	۱۳۰۲	۱۹	۱	۱۳۰۲	۱۹	۱	۱۳۰۲	۱۹
۲۰	۱	۱۳۰۲	۲۰	۱	۱۳۰۲	۲۰	۱	۱۳۰۲	۲۰
۲۱	۱	۱۳۰۲	۲۱	۱	۱۳۰۲	۲۱	۱	۱۳۰۲	۲۱
۲۲	۱	۱۳۰۲	۲۲	۱	۱۳۰۲	۲۲	۱	۱۳۰۲	۲۲
۲۳	۱	۱۳۰۲	۲۳	۱	۱۳۰۲	۲۳	۱	۱۳۰۲	۲۳
۲۴	۱	۱۳۰۲	۲۴	۱	۱۳۰۲	۲۴	۱	۱۳۰۲	۲۴
۲۵	۱	۱۳۰۲	۲۵	۱	۱۳۰۲	۲۵	۱	۱۳۰۲	۲۵
۲۶	۱	۱۳۰۲	۲۶	۱	۱۳۰۲	۲۶	۱	۱۳۰۲	۲۶
۲۷	۱	۱۳۰۲	۲۷	۱	۱۳۰۲	۲۷	۱	۱۳۰۲	۲۷
۲۸	۱	۱۳۰۲	۲۸	۱	۱۳۰۲	۲۸	۱	۱۳۰۲	۲۸
۲۹	۱	۱۳۰۲	۲۹	۱	۱۳۰۲	۲۹	۱	۱۳۰۲	۲۹
۳۰	۱	۱۳۰۲	۳۰	۱	۱۳۰۲	۳۰	۱	۱۳۰۲	۳۰
۳۱	۱	۱۳۰۲	۳۱	۱	۱۳۰۲	۳۱	۱	۱۳۰۲	۳۱

Türkçe Çevirisi

Sayfa 30

Tebea-i Devlet-i Aliyyeden ve Rumeli Çerkes Muhacirlerinden

Hacı Muhamed oğlu Abdullah ve Harun bin Hacı Muhamed

Burgazlı Ahmed Ağa bin Mustafa

Penek bin Musa

Hasan oğlu Musa bin Hasan

Kanço oğlu Musa ve Napse oğlu İsmail

Şawe oğlu Zefes bin Şawe

Koc'eşaw oğlu Havec

Koc'eşaw oğlu Zeluk

Aşir bin Muhamed ve biraderi Lam ve biraderzadesi Lam

Panık zevcesi FakobintiKuba

Çavuş oğlu Ahmed Ağa

Ali ve Salih benan Hacı Muhamed Efendi

Muhamkeri Ağa bin Daver

Ek-8: Balkanlar üzerinden Uzuntarla köyüne ilk yerleştirilen aileler

Sayfa No	Nüfus No		Adı Soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Ana Dili, Dini ve Mezhebi	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Kütüğe Yazım Tarihi	Vak'alar	Bugünkü Türkçe Soyadları	Muhacirin İskan Defterindeki Karşılığı (Sayfa No.)	İzahlar
	Sıra No	Hususi No Erkek Kadın											
42	33	1	Hacı Abbas oğlu Musa	Ölü Mehmet	Koşanak	İslam	1302	Uzuntarla	1320	1327/Ölüm	Yorgın Ailesi	2	
39	31	1	İsmail	Ölü Hacı Osman	Ölü Nurek	İslam	1275	Kafkasya	1320	1337/Ölüm	Eroğlu Ailesi		
39	30	1	Hacıraf	Ölü Süleyman	Ölü Zehra	İslam	1264	Kafkasya	1320	1323/Ölüm	Yıldız Ailesinin anne tarafı	4 ve 6	
31	25	1	Çakır Ahmet	Ölü Ağon	Ölü Hatice	İslam	1260	Kafkasya	1320	1328/Ölüm	Adalı Ailesi	6	
38	29	1	Çavuşoğlu Ahmet	Ölü Mustafa	Hacıuş	İslam	1250	Kafkasya	1320	1328/Ölüm	Çavuş Ailesi	4-6-12 ve 30	
5	5	1	Pıyoy	Ölü Hacı Yakup	Ölü Gula	İslam	1272	Kafkasya	1320	1327/Ölüm	Taşkın Ailesi	10	
28	23	1	Hacı Abdullah	Ölü Hacı Mehmet	Hacı Hanife	İslam	1277	Kafkasya	1320	1926/Ölüm	Horel Ailesi	14 ve 30	
68	65	1	Hacı Oğlu Tanustan	Ölü Hacı	Ölü Fatma	İslam	1239	Kafkasya	1320	1336/Ölüm	Özcan Ailesi	10 ve 19	
9	8	1	Naho	Ölü Tuba	Ölü Hacı	İslam	1260	Kafkasya	1320	1332/Ölüm	Sanoğlu Ailesi	10 ve 28	
106	109	1	Pehlivan Oğlu Hamit Pınar	Ölü Mehmet Kerî	Şaş	İslam	1297	İzmit	1320	-	Pınar Ailesi	4 ve 8	
77	77	1	Çar Mehmet	Ölü Barus	Ölü Hava	İslam	1270	Kafkasya	1320	1954/Ölüm	Önerge Ailesi	26	
54	52	1	Zefes	Ölü Say	Ölü Alimet	İslam	1234	Kafkasya	1320	1323/Ölüm	Eldem Ailesi	14 ve 30	
112	115	1	Hasan Oğlu Ömer	Ölü Hasan	Ölü Hatice	İslam	1265	Kafkasya	1320	1336/Ölüm	Acar Ailesi	4-19 ve 24	
50	44	1	Salih	Ölü Hacı Muhammed	Ölü Hava	İslam	1288	Varna	1320	1341/Ölüm	Tuğ Ailesi	4 ve 30	
73	70	1	Yusuf	Zikohaj	Ayşe	İslam	1299	Kafkasya	1320	1328/Ölüm	Erensoy Ailesi	14 ve 24	
61	59	1	Uzbek Oğlu Hacıbey	Mahir	Harice	İslam	1260	Kafkasya	1320	1326/Ölüm	Yenişen Ailesi	10-18 ve 24	
12	12	1	Lam	Ölü Mehmet	Ölü carus	İslam	1270	Kafkasya	1320	1931/Ölüm	Oktay Ailesi	8-12 ve 30	
10	9	1	Ali	Ölü Muhamkeri	Fatma	İslam	1297	Uzuntarla	1320	1967/Ölüm	Kaya Ailesi	8 ve 30	
4	4	1	Hanaşfo	Ağorlı	Tunay	İslam	1245	Kafkasya	1320	1331/Ölüm	Törünkürey Ailesi	6	
86	87	1	Blad	Ölü Toh	Azerhan	İslam	1280	Kafkasya	1320	1944/Ölüm	Mert Ailesi	12	
72	68	1	Topal Ali	Ölü Abdullah	Ölü Hava	İslam	1272	Kafkasya	1320	1331/Ölüm	İlhan Ailesi	24	
55	54	1	Zenuh Mehmet	Kosmez	Ölü Hanze	İslam	1270	Kafkasya	1320	1927/Ölüm	Aldemir Ailesi	18 ve 20	
83	84	1	Zikri	Ölü Zoko	Ölü Pako	İslam	1272	Kafkasya	1320	1331/Ölüm	Akçay Ailesi	8	
23	22	1	Ömer	Puşiv	Şaş	İslam	1287	Kafkasya	1320	1959/Ölüm	Şenol Ailesi	12	
47	40	1	Yakup	İshak	Murlahan	İslam	1296	Uzuntarla	1320	1327/Ölüm	Tunc Ailesi	22	
18	17	1	Mustafa	Ölü Hüseyin	Hava	İslam	1265	Kafkasya	1320	1337/Ölüm	Moğul Ailesi	24	Aile tarafından Balkanlardan geldiği belirtilmiştir.
6	6	1	Pykan	Camhan	Camhan	İslam	1292	Kafkasya	1320	1331/Ölüm	Ökcal Ailesi	-	Aile tarafından Balkanlardan geldiği belirtilmiştir.
58	56	1	Pılaş Ali	Ölü Ahmet	Deşafjo	İslam	1300	Uzuntarla	1320	1967/Ölüm	Tekşen Ailesi	-	Aile tarafından Balkanlardan geldiği belirtilmiştir.
100	98	1	Karabi	Ölü Zoko	Ölü Ayşe	İslam	1292	Varna	1320	1331/Ölüm	Eyoğlu Ailesi	-	Aile tarafından Balkanlardan geldiği belirtilmiştir.
59	57	1	Yakup	Ölü Doksok	Ölü Kok	İslam	1296	Kafkasya	1320	1331/Ölüm	Toksoz Ailesi	-	Aile tarafından Balkanlardan geldiği belirtilmiştir.
45	37	1	Molla İbrahim	Ölü Hasan	Ölü Emine	İslam	1265	Kafkasya	1320	1940/Ölüm	Yetiş Ailesi	14	
125	128	1	Kara Mehmet	Ölü Taruk	Ölü Hacı	İslam	1263	Kafkasya	1320	1328/Ölüm	Önder Ailesi	4	
79	79	1	Hüseyin	Ölü Hocare	Pako	İslam	1285	Tekfurdğ	1320	1330/Ölüm	Tar Ailesi	28	
51	45	1	Mezil Osman	Ölü Abdullah	Dusab	İslam	1291	Varna	1320	1331/Ölüm	Mezil Ailesi	12	

Ek-9: Uzuntarla köyü kurulduktan sonra kuruluşu haber alıp, yakınlarının yanına gelip yerleşen aileler listesi (Kaynak kişilerle görüşülerek düzenlendi. Başka illerden geldikleri için İzmit Muhacirin defterinde kayıtlarına rastlanmıyor. Bilgi ve görüşmelerden 1864 yılındaki büyük sürgünde geldikleri anlaşılıyor)

Sayfa No	Sıra No	Adı soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Türkçe Soyadı	İzahat
15	15	Topuz Ahmet	Ölü Labgo	Ölü Pako	1271	Kafkasya	Koban	Konya'dan gelmiştir
20	20	Arslan	Ölü İsmail	Ölü Azehan	1287	Kafkasya	Özşimşek	Konya'dan gelmiştir
126	129	Ömer	Ölü Tanuh	Ölü Şaş	1288	Kafkasya	Yiğit	Konya'dan gelmiştir
117	120	Sabit	Napriç	Ölü Havva	1285	Kafkasya	Bayhan	Samsun'dan gelmiştir
-	-	Mahmut	-	-	-	Kafkasya	Uzunlar	Samsun'dan gelmiştir
73	70	Zekeriya	Ölü Siyokhaj	Ayşe	1297	Kafkasya	Ersoylu	Tokat'tan gelmiştir
49	43	Salih	Ölü İsmail	Hasri	1277	Kafkasya	Baytok	Çanakkale'den gelmiştir
21	21	Hurşit	Hatuk	Ölü Hanife	1260	Kafkasya	Özbağ	Eskişehir'den gelmiştir

Ek-10: Uzuntarla köyü kurulduktan sonra çevre köylerden gelip yerleşen aileler ve geldikleri köyler listesi (Bu aileler köyler arası geçişler yapmışlardır)

Sayfa No	Sıra No	Adı soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Türkçe Soyadı	İzahat
17	16	Salih	Ölü Çıtağış	Ölü Hanife	1273	Kafkasya	Baykal	Ketenciler köyünden gelmiştir
-	-	Tlimaf	-	-	-	Kafkasya	Şensoy	Ketenciler köyünden gelmiştir
100	98	Karabey	Ölü Zuko	Ölü Ayşe	1292	Varna	Eyeoğlu	Ketenciler köyünden gelmiştir
59	57	Yakup	Ölü Dokşok	Ölü Kok	1269	Kafkasya	Toksöz	Ketenciler köyündengelmiştir
-	-	Hasan	-	-	-	Kafkasya	Saçan	Acısuköyünden gelmiştir
13	14	Yakup	Ölü Abdullah	Havva	1280	Kafkasya	Kahraman	Karamürsel'den gelmiştir
36	28	Goğ	Nuh	Fatma	1256	Kafkasya	Aksoy	Kırkpınar köyünden gelmiştir

Ek-11: Öncesinde köyde yaşamış, günümüzde yaşamayan aileler.

Sayfa No	Nüfus No		Adı Soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Ana Dil, Dini ve Mezhebi	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Kütüğe Yazım Tarihi	Yakalalar	Bugünkü Türkçe Soyadları	Muhacirin İskan Defterindeki Karşılığı (Sayfa No.)
	Sıra No	Hususi No Erkek Kadın										
45	37	1	Molla İbrahim	Ölü Hasan	Ölü Fimne	İslam	1265	Kafkasya	1320	1940/Ölüm	Yetiş Ailesi	14
125	128	1	Kara Mehmet	Ölü Tarık	Ölü Havva	İslam	1263	Kafkasya	1320	1328/Ölüm	Önder Ailesi	4
79	79	1	Hüseyin	Ölü Hoca	Pako	İslam	1285	Tekfurdag	1320	1330/Ölüm	Tar Ailesi	28
51	45	1	Mezli Osman	Ölü Abdullah	Dusab	İslam	1291	Varna	1320	1331/Ölüm	Mezli Ailesi	12

Ek-12: Çerkezlerin sürgünde yanlarında getirdikleri birtakım eşyalar.

(Vildan Temircan koleksiyonu)

(Sümer Tekşen koleksiyonu)

(Fuat Oktay koleksiyonu)

Ek-12 devamı

(Mehdi Nüzhet Çetinbaş koleksiyonu)

(Suat Özşimşek koleksiyonu)

Ek-13: Uzuntarla deresinin üstten ve alttan görünüşü**Ek-14:** Müslüman olmuş Ermeni ailenin Uzuntarla nüfus kütük kaydı

Sayfa No	Sıra No	Adı soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Ölüm Tarihi	İzahatlar
79	80	Mühtedi İsmail	Ölü Abdullah	Ölü Havva	1264	Uzuntarla	09.07.1335	-
79	80	Eşi Pembe	Ölü Abdullah	Ölü Havva	1280	Uzuntarla	-	-
79	80	Kızı Melek	İsmail	Pembe	1318	Uzuntarla	-	Köyünden 87 hanede Salih ile evlenmiştir

Ek-15: Müslüman olmuş Ermeni ailenin kızı ile evlenen Salih'in, Uzuntarla nüfus kaydı ve askerde şehit düştüğüne dair kayıt

Sayfa No	Sıra No	Adı soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Ölüm Tarihi	İzahat
86	87	Salih	Ölü Nuh	Erezhan	1293	Kafkasya	21.09.1334 (Askerde)	Köyünden 80 haneden melek ile evlenmiştir

Ek-16: Osmanlı Devleti döneminde, Çerkezlere dağıtılan 1/104 hisse yakacak odun hakkı tapu örneği (Harun Acar koleksiyonundan)

[illegible]

Ek-17: Teba-i Devleti Aliyyeden Uzuntarla halkına yakacak odun hakkı olarak, Şerife hanımın çiftliğinden verilen 1/104 hisse payların, sonradan devlet ormanı yapıldığına dair mahkeme kararı

[illegible]

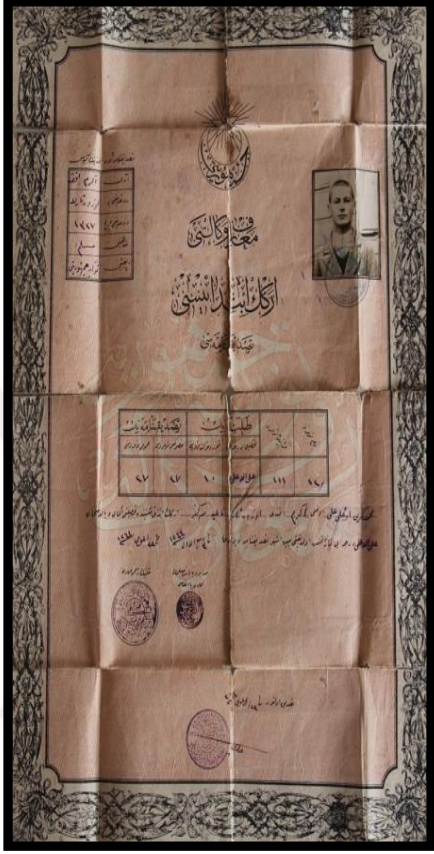
Ek-18: Uzuntarla Merkez Mezarlık girişı

Ek-19: 1928 tarihinde eşkıya Derebey'in öldürölmesi (Uzuntarla Sanal müzesinden)

Ek-20: 1909 doğumlu bir öğrencinin diploması (Abdurrahman Kaya Koleksiyonu)

	Resim: Kuay Ekrem'e ait MAARİF VEKÂLETİ Erkek İbtidaisi Tasdiknamesi Ekrem Efendi Uzuntarla 1327 Müslim Talebenin tahsil derecesi: Aliyyu'l-a'lâ Muhamkeri oğlu Ali oğlu Ekrem Efendi Uzuntarla Nahiyesi Merkez Erkek İbtidaisi Mektebinde tahsilini ikmâl ve aliyyu'l-a'lâ dereceyi kazanmış olduğunu mübeyyin işbu tasdikname verilmiştir. Fî 3 Rebî`u'l-Evvel sene 1244 / Fî 22 Eylül sene 1341 Müdür ve Başmuallim
--	--

Ek-21: Uzuntarla köyündeki hükümet binasını 1900'li yıllarda inşa eden Çerkez Abdullah'ın Uzuntarla köyü nüfus esas defteri kaydı

Sayfa No	Sıra No	Adı soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Ölüm Tarihi
43	34	Çerkes Abdullah	Mulat	Habibe	1288	Varna	1327

Ek-22: Doktor Mediha Eldem ile Ankara’da ismine verilen caddenin fotoğrafları
(Nedim Eldem koleksiyonundan)

Ek-23: Mamhıĝ Fatma’ya ait mezarlık

Ek-24: Koleradan vefat eden Sarioğlu Ailesi mensuplarının köy kütük kayıtları

Sayfa No	Sıra No	Adı soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Ölüm Tarihi	Türkçe Soyadları
9	8	Şaban	Naho	Fatma	1304	Uzuntarla	5 Kasım 1327	Sarioğlu Ailesi
		İbrahim			1312		28 Ekim 1327	
		Hanife			1312		30 Ekim 1327	
		İsmail Hakkı			1320		18 Ekim 1327	

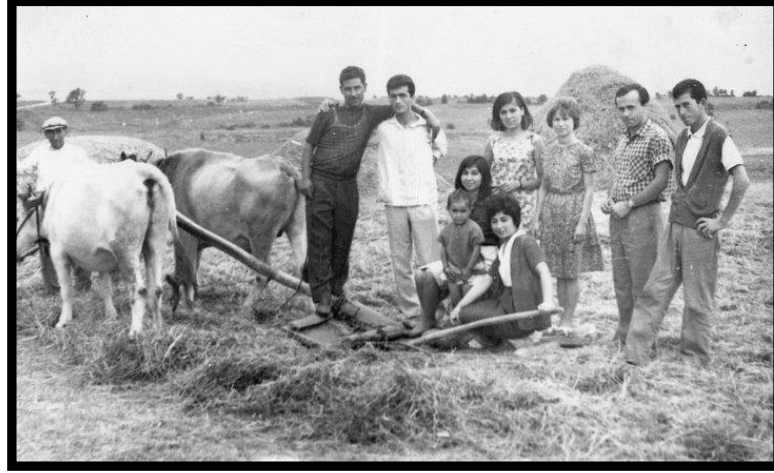
Ek-25: 1919 yılında vebadan vefat eden Horel Ailesi mensuplarının köy kütük kayıtları

Sayfa No	Sıra No	Adı soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Ölüm Tarihi	Türkçe Soyadı
2	3	Fatma	Koşuk İdris	Humsat	1318	Uzuntarla	03.03.1337	Horel Ailesi
		Saniye			1320		10.04.1337	
		Şaziye			1316		04.04.1337	
		Hayriye			1326		29.05.1337	

Ek-26: Köyde ilk doğan kişinin köy kütük kaydı

Sayfa No	Sıra No	Adı soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Ölüm Tarihi	Çerkesçe Soyadı
10	9	Ali Kaya	Ölü Mehmet Keri	Fatma	1297	Uzuntarla	05.5.1967	Kuay

Ek-27: Uzuntarla köyünde 1960 yılında harman yapımı (Uzuntarla Sanal Müzesi)

Ek-28: Uzuntarla Köyünün girişi, 1960'lı yıllarda imece ile köprü yapımı (Uzuntarla sanal müzesi)

Ek-29: Uzuntarla köyündeki meyve bahçeleri

Ek-30: TBMM ilk mebuslarından Hatice Kamuran eşi Hüseyin Ferit Bey'in Uzuntarla nüfus kaydı

Sayfa No	Sıra No	Adı soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	İzahat
4	4	Hatice Kamuran	Hanaşfo	Hacıhan	1308	Uzuntarla	Mahlas İlavesi ile İsmi Hatice Kamuran olmuştur
4	4	Eşi Hüseyin Ferit	İbrahim Recai	Nefise	1297	Dersaadet (İstanbul)	Mahlası ve sıfatı olarak Hüseyin Ferit Recai Kastamonu valisi Çorum mebusu

Ek-31: Uzuntarla köyüne 1920 yılında görevli subay olarak gelip, Çerkez kızı ile evlenen ve nahiye müdürlüğü yapan Hüseyin Cevat Bey'in eşi Zeliha hanıma ait kütük defteri sayfası

Sayfa No	Sıra No	Adı soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	İzahat
56	54	Zeliha Aldemir	Mehmet	Rabia	1324	Uzuntarla	23.08.1339 tarihinde Gelibolu cami atık mahallesi 17 hanede Hüseyin Cevat ile evlenmiştir

Ek-32: Şehit Teyyareci Rıfat Beyi'n eşi Fatma Meleknaz'ın Uzuntarla kütük sayfası

Sayfa No	Sıra No	Adı soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	İzahat
12	11	Fatma Meleknaz	Aşır	Şaş	1305	Uzuntarla	19.05.1330 tarihinde Üsküdar İhsaniye Çeşme Sokak 14 Hane Mustafa Rıfat Bey ile evlenmiştir

Ek-33: 1960'lı yıllarda Çerkez törelerine göre temenna yapan gelin ve düğün alanına giren atlılar (Uzuntarla Sanal arşivi)**Aynur Konu Gelin geldiği eve Temennah yaparak giriyor. 20.10.1960**

Ek-34: Uzuntarla köyünde savaşlarda şehit olanların listesi

Sıra No	Ailenin Türkçe Soyadı	Çerkezce Aile Adı	Şehit Olan Kişi	Baba Adı	Doğum Yeri	Ölüm Tarihi	Nüfus Kay. Old. Yer	Alay	Tabur	Bölük	Sınıf / Rütbe
1	Özbağ	Bağ (Багъ)	İdris	Hurşit	1881 Uzuntarla Köyü	1915 Çanakkale	Uzuntarla Köyü	-	-	-	-
2	Özbağ	Bağ (Багъ)	Musa	Hurşit	1888 Uzuntarla Köyü	1915 Çanakkale	Uzuntarla Köyü	-	-	-	-
3	Özbağ	Bağ (Багъ)	İsa	Hurşit	1889 Uzuntarla Köyü	1915 Sarıkamış	Uzuntarla Köyü	-	-	-	-
4	Aldemir	Vuçejiy (Ук1эжыйй)	Hamid	Zenuh Mehmet	1897 Uzuntarla Köyü	1919 / -	Uzuntarla Köyü	-	-	-	-
5	-	Mezıl (Мэзыл)	Osman	Abdullah	1875 Varna	04.06.1915 Kireçtepe Sırtı Muharebesi	Uzuntarla Köyü	17	1	-	Piyade Er
6	Eyecoğlu	Diho (Дыхъо)	Karabey	Çalık	1876 Varna	17.6.1915 Anafartalar Muharebesi	Uzuntarla Köyü	16	1	4	Piyade Er
7	Özkal	Pşikanko Пшыкынкъо	Hasan	Pişfan	1292 Kafkasya	1915 Çanakkale	Uzuntarla Köyü	-	-	-	-
8	Önerge	Çar(Чар)	Murat	Mehmet	1305 Uzuntarla Köyü	1915	Uzuntarla Köyü	-	-	-	-
9	Akar	--	Ali	Zekeriya	1313 Uzuntarla Köyü	1915	Uzuntarla Köyü	-	-	-	-
10	Akar	---	Ahmet	Canket	1301 Kafkasya	1915	Uzuntarla Köyü	-	-	-	-
11	Mert	Хьаблэкъо	Salih	Ölü Nuh	1293 Kafkasya	1915 Çanakkale	Uzuntarla Köyü	-	-	-	-
12	Gülşenli	----	İbrahim	Yusuf	1295 Bilecik	Yemen	Uzuntarla Köyü	-	-	-	-
13	Kılıç	Çetav	Mahmut	Hasan	1290 Kafkasya	1915	Uzuntarla Köyü	-	-	-	-
14	Eroktay	Л1ышэ	Lev Mehmet	Nugay	1292 Batum	1915 Çanakkale	Uzuntarla Köyü	-	-	-	-
15	Önder	Хьапак1э	Kadir	Kara Mehmet	1306 Kafkasya	22.04.191 Triyandafil Muharebesi	Uzuntarla Köyü	32	3	9	Piyade Er
16	Mert	Хьаблэкъо	Necati	Hasan	1929 Uzuntarla Köyü	29.11.1950 Kore	Uzuntarla Köyü	-	-	-	-
17	Mert	Хьаблэкъо	Angok	Ölü Nuh	1288 Kafkasya	1915 Çanakkale	Uzuntarla Köyü	-	-	-	-

Ek-35: Uzuntarla köyünden savaşlara katılıp gazi olanlar

Ağonoko (Агъонэкъо) ailesine mensup, Haşet oğlu Hacımağ	Çanakkale
Bjeduğ (Бжъэдугъу) ailesine mensup Zikri oğlu İshak	Yemen
Besni (Бэсни) ailesine mensup, İslam oğlu Aslankeri	Çanakkale
Deçan (Дэчан) ailesine mensup Ahmet oğlu Ali Tekşen	Trablusgarp
Hapseko (Хъапэкъо) ailesine mensup, Mehmet oğlu Salih	Yemen
Hableko (Хъаблэкъо) ailesine mensup, Maho oğlu Hasan Mert	Sakarya Meydan Muharebesi
Çetav (Чэтау) ailesine mensup, Talip oğlu Ali Kılıçsaldıran	Çanakkale
Kuay (К1уай) ailesine mensup, Muhamkeri oğlu Ali Kaya	Yemen
Patuk (Пат1ыкъу) ailesine mensup, Osman oğlu Mahmut	Sarıkamış
Şuğuşak (Шыгъушакло) ailesine mensup, Çavuş oğlu Ahmet oğlu Mahmut	Yemen
Yebjin (Ебжын) ailesine mensup, Hacıbi oğlu Selim	Çanakkale
Zerş (Зерш) ailesine mensup Kadir	Trablusgarp Cephesi
Çıkuş (Цыклушъу) ailesine mensup Ahmet oğlu Said	Kurtuluş Savaşı
Vovko (Оукъо) İdris	Kurtuluş Savaşı
Pşıkanko (Пшыкъанкъо) ailesine mensup, Nuri oğlu Mukadder Özkal	Kıbrıs Barış Harekatı
Yebjin (Ебжын) ailesine mensup, Murat oğlu Hikmet Yenişen	Kıbrıs Barış Harekatı
Voşe (Ош1э) ailesine mensup, İsmail oğlu Nezih Özcan	Kıbrıs Barış Harekatı

Ek-36: Çerkezya'dan ilk gelenlerin isim listesi

Sayfa	Hane	Adı	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Yeri ve Tarihi	Ölüm Tarihi
4	4	Hanaşfo	Ağorlı	Tünay	Kafkasya/1245	1331
5	5	Pişvoy	Yakup	Gula	Kafkasya/1272	1327
9	8	Naho	Tulba	Hakor	Kafkasya/1260	1332
13	13	Zizo	Şav	Hanife	Kafkasya/1266	1337

Ek-37: Uzuntarla Spor Kulübü, 1981 (Uzuntarla Sanal Arşivi)

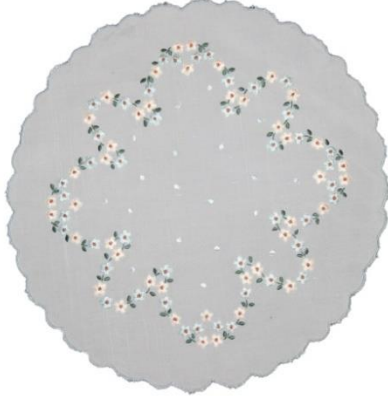
Ek-38: Okçuluk Balkan şampiyonu İpek Eroğlu, 1989 Başbakanlık makamı ve Cumhurbaşkanlığı makamı (İpek Eroğlu koleksiyonundan)

Ek-38'in devamı, İpek Eroğlu koleksiyonundan

Ek-39: 1945 yılında köyde açılan nakış kursunda yapılmış tepsi örtüleri
(Tağapsov Mürvet Ayhan koleksiyonundan)

Ek-40: Köyde açılan nakış kursunda yapılmış masa örtüsü ve gecelik (Kuay Keriman ve Şükran kardeşler koleksiyonundan)

Ek-41: 1962 yılı Uzuntarla köyü kızları ev ekonomisi kursunda (Uzuntarla Sanal müzesi)

Ek-42: Kıl testere alışması (Sedat Yenişen koleksiyonundan)

Ek-43: Ahşap gece lambası alışması (Abdullah Horel'in koleksiyonundan)

Ek-44: Kuay Hacı Ekrem Efendi'ye ait türbe ve içindeki mezar

Ek-45: İlk dönemlerde Uzuntarla köyünde yaşamış Molla İbrahim'in kütük bilgileri

Sayfa No	Sıra No	Adı soyadı	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Ölüm Tarihi
45	37	Molla İbrahim	Ölü Hasan	Ölü Emine	1265 (1850)	Kafkasya	09.09.1940